

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ

2

ΛΟΓΟΙ

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητὴς Παμπεπιστημίου

ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητὴς ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

Ε Π Ε

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

2

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ

ΚΑΙ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ

Β'

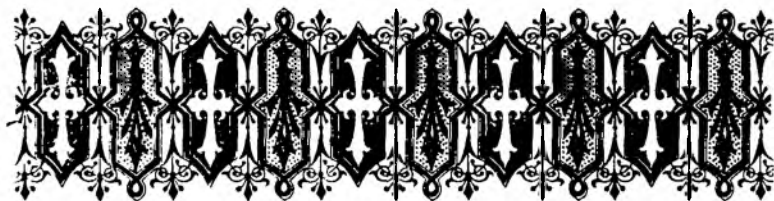
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ὑπὸ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὰ πλαίσια ἐκφωνήσεως τῶν ὁμιλιῶν τούτων

Εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς αὐτοκρατορίας, τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἶχον ἐπικρατήσει ἐπὶ σαράντα ἔτη οἱ Ἄρειανοὶ (340–380). Οἱ κύκλοι τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς καὶ τοῦ στρατοῦ, κυριαρχοῦμενοι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους Γότθους, ἰδίως κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν αὐτῆς τῆς περιόδου, ἠνύθουν τὴν αἴρεσιν, ἢ ὅποια ἐφαίνετο περισσότερον εὐκαμπτος εἰς τὰς κοσμικὰς ἀδυναμίας, παρ' ὅσον οἱ αὐστηροὶ ἱεράρχαι, ὡς ὁ Μέγας Ἀθανάσιος καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 378, ἀφοῦ ὁ ἄρειανὸς αὐτοκράτωρ Βάλης εἶχεν ἐξαφανισθῆ εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀνδριανουπόλεως, ἀνελήφθη προσπάθεια ἐκ τῶν ἔσω καὶ ἐκ τῶν ἔξω πρὸς ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ἀρειανικῆς ἐπιβολῆς. Ἡ ὁμὰς τῶν Ὀρθοδόξων τῆς πρωτευούσης, μικρὰ πλέον καὶ ἀνοργάνωτος, ἐζήτησεν ἄνδρα ἱκανὸν νὰ τὴν θερμάνῃ καὶ νὰ τὴν ὀργανώσῃ, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἐπιτυχέστερον τὸν μέχρις ἀφανισμοῦ κίνδυνον ἀπὸ τοὺς Ἄρειανούς. Οἱ περίξ ἐπίσκοποι δὲν ἠδύναντο νὰ εὑρουν καταλληλότερον πρόσωπον ἀπὸ τὸν Γρηγόριον, διότι ὄχι μόνον αὐτὸς ἦτο ἐλεύθερος διοικητικῶν φροντίδων, ἀλλὰ καὶ κανεὶς δὲν

διέθετε τὴν ἰδικὴν τοῦ δύναμιν λόγου, εἰλικρίνειαν καὶ τόλμην. Σύνοδος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν προσέθεσε καὶ τὴν ἰδικὴν τῆς παράκλησιν. Τέλος ὁ Γρηγόριος ἐδέχθη νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον, μολονότι προέβαλεν ἀσθενεῖς ἀντιρρήσεις.

«Οὕτω μὲν ἦλθον οὐχ ἐκῶν, ἀλλ' ἀνδράσι
κλαπεῖς βιαίως, ὡς λόγου συνήγορος»¹.

Ὁ πάντοτε ἀποφεύγων τὰς διοικητικὰς φροντίδας ἱεράρχης ἤλλαξε προσκαίρως νοοτροπίαν, πιθανῶς διότι ὁ ὑπὸ ὄλων ἀναγνωριζόμενος ὡς ἡγέτης τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδοξίας μέχρι τοῦ 378 Βασίλειος Καισαρείας εἶχεν ἀποθάνει ἤδη καὶ ἐχρειάζετο ὁ φίλος του νὰ ἐπιδείξῃ περισσοτέραν δραστηριότητα διὰ τὴν στερέωσίν της ὡς εἶδος διαδόχου του.

Ἐφθασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 379. Οἱ ἀντίπαλοι τῶν Ὀρθοδόξων δὲν ἀνησύχησαν ἀμέσως, διότι ἐσκέφθησαν ὅτι πολὺ ὀλίγα ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὴν πρωτεύουσιν αὐτὸς ὁ ἐρημίτης, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἦτο πενήτηκοντα μόνον ἐτῶν, ἐφαίνετο ἤδη ὑπέργηρος ἀπὸ τὴν ἀσθενειαν, τὴν νηστείαν καὶ τὴν σκληραγωγίαν. Ἡ δυσμενὴς ἐντύπωσις δὲν ἐπρόκειτο βεβαίως νὰ διασκεδασθῇ ἀπὸ τὸ πτωχὸν παρουσιαστικόν του. Ἰσως νὰ κατεπλάγησαν ἀπὸ τὴν ἐμφάνισίν του καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι τὸν εἶχον προσκαλέσει.

Αὐτὸς ὁμως ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀνέτρεψε τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν. Αἱ συναθροίσεις τῶν Ὀρθοδόξων ἐγίνοντο εἰς αἶθουσαν φιλικοῦ οἴκου, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ καταλλήλως διευρυνθεῖσα καὶ διασκευασθεῖσα ἀπετέλεσε μικρὸν ναὸν ὀνομασθέντα τῆς Ἀναστασίας, διότι ἐκεῖ ἀντήχησεν ὁ λόγος τῆς εὐσεβείας καὶ ἀνεστήθη ἡ Ὀρθοδοξία. Ἐκεῖ ἐξεφωνήθη-

1. Περὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον, στ. 607ε.

σαν μεταξύ άλλων και οι περίφημοι *Λόγοι περί Ὁρθοδοξίας*. Οἱ ἄκροαταί του κατὰ τὰς συνηθείας τῆς ἐποχῆς ἐξέσπων εἰς χειροκροτήματα καὶ ἐπιδοκιμασίας, ἐνῶ ἀνεγνωρισμένοι καὶ αὐτοσχέδιοι στενογράφοι κατέγραφον τὰ λεγόμενα. Ἡ φήμη περὶ τῆς μεγάλης ἀξίας τοῦ κήρυκος διεδόθη ταχέως καὶ τὸ ἄκροατήριον ἐπλήθυνε, πολυάριθμοι δὲ αἰρετικοὶ ἄκροαταὶ ἐπανελάμβανον τὴν ἐπίσκεψιν μέχρις ὅτου ἐγίνοντο μέλη τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος. Εἰς τοὺς ἄκροατὰς προσετίθεντο δόκιμοι θεολόγοι, ὡς ὁ Ἰερώνυμος ἀπὸ τὴν Δύσιν καὶ ὁ Εὐάγριος ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν.

Οἱ διωγμοὶ τοὺς ὁποίους ἐξαπέλυσαν οἱ αἰρετικοὶ ἀπὸ τῆς πρώτης σχεδὸν στιγμῆς δὲν ἔκαμψαν τὴν δραστηριότητά του· δὲν ἠδύνατο ὁμοῦς οὗτος νὰ ἀνεχθῆ τὰς ἐσωτερικὰς ἐριδας καὶ τὴν ἀχαριστίαν. Ὁ Γρηγόριος δὲν εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἐκεῖ ὡς ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως οὔτε ἐπεθύμει τοῦτο, διότι πάντοτε προετίμα νὰ εἶναι ἐλεύθερος ἱεραπόστολος καὶ μελωδὸς τῆς θεότητος. Ἐν τούτοις εἰς τὴν πρᾶξιν ἐφέρετο ὡς ὁ ὀρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος τῆς πρωτευούσης. Εἰς τὴν πρωτεύουσιν τὸν ἐπεσκέφθη ὁ κυνικὸς φιλόσοφος Μάξιμος καὶ αὐτὸς τὸν ἠγάπησε διὰ τὴν ἀσκητικότητα, τὴν λιτότητα καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν του. Τὸν ἐφιλοξένησε, τὸν ἐβάπτισε καὶ τὸν ἐχειροτόνησε πρεσβύτερον· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐφιλοδόξησε νὰ καταστῆ κρυφίως ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἀνατρέπων τὸ ἔργον τοῦ εὐεργέτου του. Ἡ ἀνάμιξις τοῦ Πέτρου Β' Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν συνωμοσίαν αὐτὴν ἐπλήγγωσε βαθύτατα τὸν Γρηγόριον². Δὲν ἐκουράζετο ἀπὸ τὸν πόλεμον, ἐκουράσθη ὁμοῦς ἀπὸ τὰς ἀντιζηλίας καὶ ἀντιλογίας καὶ ἐνεθυμήθη τὴν παλαιάν του τακτικὴν. Ἀπροσδοκῆτως ἐξεφώνησεν

2. Ἔπη 2,1,41 κατὰ Μαξίμου

εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστασίας λόγον ἀποχαιρετιστήριον καὶ ἔφυγεν εἰς παραθαλασσίαν ἐξοχήν, ἀλλ' αἱ παρακλήσεις καὶ τὰ δάκρυα τοῦ ὀρθοδόξου ποιμνίου τὸν μετέπεισαν νὰ ἐπιστρέψῃ, ἀφοῦ ἠσύχασε καὶ ἀνεπαύθη ἐπ' ὀλίγον. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὸ τέλος τῆς ἀνοίξεως τοῦ 380.

Παρὰ τὴν συνέχισιν τῶν ἀντιδράσεων, ὀλίγον ἀργότερον ὁ Γρηγόριος ἐδοκίμασε τὴν μεγαλυτέραν χαρὰν τῆς ζωῆς του. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς Θεοδόσιος Α', τὸν Φεβρουάριον τοῦ 380, εἶχεν ὀρίσει ὅτι ὀρθὴ χριστιανικὴ πίστις εἶναι ἡ νικαιανή, δηλαδὴ ἐκείνη ἡ ὁποία πρεσβεύεται ὑπὸ τοῦ Δαμάσου Ρώμης καὶ τοῦ Πέτρου Ἀλεξανδρείας· φαίνεται δὲ ὅτι ὁ κυνικὸς Μάξιμος βάσει τοῦ διατάγματος τούτου ἀπετόλμησε τὸ ἀναφερθὲν κίνημα. Τώρα ὁμως, τὸ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου ἔτους, εἰσελθὼν ὁ Θεοδόσιος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐτάχθη ὑπὲρ τῶν θεολογικῶν ἀπόψεων καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τοῦ Γρηγορίου. Ἀκολουθῶν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ, ἠθέλησε νὰ ἐγκαταστήσῃ ἐπισήμως τοῦτον ὡς ἀρχιεπίσκοπον, διὰ νὰ ἐπαληθεύσῃ ὅ,τι εἶχεν εἶπει πρὸ ἐτῶν ὁ Βασίλειος περὶ ἔδρας τῆς οἰκουμένης δι' αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Γρηγόριος δὲν ἐδέχθη τότε· ἐθεώρει ἀναγκαίαν τὴν ρύθμισιν τῶν πραγμάτων ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι θὰ ἐπέστρεφεν ἔπειτα εἰς τὴν προσφιλεῖ του ὑπαιθρον. Ἐγκατεστάθη ὁμως τώρα, τὸν Νοέμβριον τοῦ 380, εἰς ἓνα εὐρύχωρον ναόν, τὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Ἡ διευθέτησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, κατεπίγειουσα λόγῳ τῶν προηγηθέντων γενικῶς γεγονότων εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐχρειάζετο νὰ συντελεσθῇ δι' οἰκουμενικῆς συνόδου, τῆς δευτέρας, ἡ ὁποία συνήλθε τὸ 381 μὲ συμμετοχὴν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὀλίγων μόνον ἐκπροσώπων τῆς Δύσεως. Πρῶτον μέλημα τῶν μελῶν αὐτῆς ἦτο

νά ἀνακηρύξουν τὸν Γρηγόριον εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, αὐτὸς δὲ τῶρα ἐδέχθη τὸ βᾶρος, ὑποχωρήσας καὶ πάλιν παρὰ τὰς ἀρχικὰς ἀντιρρήσεις του, καὶ οὕτως ἰκανοποιήθη ὁ πόθος τοῦ λαοῦ τῆς πρωτεύουσης. Μετ' ὀλίγον διεδέχθη εἰς τὴν προεδρείαν τῆς συνόδου τὸν Μελέτιον Ἀντιοχείας ἀποθανόντα.

Ἔως τότε ὁ Γρηγόριος ἐδειξεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅλην τὴν δύναμίν του, ἀλλ' ἤδη ἐπρόκειτο νὰ δεῖξη καὶ μίαν ἀδυναμίαν του. Ἄμοιρος διπλωματικῶν ἐλιγμῶν, ὡς ἦτο, κατάρθωσεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου νὰ δυσαρεστήσῃ ὅλας τὰς ἐλαφρῶς διαφωνούσας μεταξύ των παρατάξεις τῶν Ὁρθοδόξων. Οἱ κατ' ἀρχὴν συμμετέχοντες εἰς τὴν σύνοδον ἀνῆκον εἰς τὴν μετριοπαθῆ μερίδα τῶν ὁπαδῶν τῆς Νίκαιας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μελετίου Ἀντιοχείας, ἡγέτου τῶν μετριοπαθῶν Ὁρθοδόξων τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, ὁ Γρηγόριος, συνετῶς φερόμενος, προέτεινε νὰ ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ ὅλους ὁ ἤδη ἐν ἐνεργείᾳ ἐπίσκοπος τῆς αὐστηρᾶς μερίδος δυτικόφιλος Παυλῖνος. Οὕτω δυσარέστησε τοὺς μετριοπαθεῖς φίλους του, ἐνῶ συγχρόνως οἱ αὐστηροὶ ἐπίσκοποι Αἰγύπτου καὶ Μακεδονίας ἦσαν ἀνέκαθεν δυσμενῶς διατεθειμένοι πρὸς αὐτόν, δὲν ἦτο δὲ εὐκόλον νὰ μεταστραφοῦν τῶρα μὲ μόνην τὴν ἐνεργείαν του ἐκεῖνην. Ὅταν οἱ ἐπίσκοποι τῶν δύο τούτων περιοχῶν προσῆλθον καθυστερημένοι εἰς τὴν σύνοδον, ἔθεσαν ζητήματα κανονικότητος τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Γρηγορίου. Ἄφου ἦτο ἐπίσκοπος Σασίμων καὶ δὲν ἐπετρέπετο ἡ μετάθεσις κατὰ τὰ ἰσχύοντα, ὅχι ὁμως ἄνευ ἐξαιρέσεων, δὲν ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ τὴν ἔδραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡδύνατο βεβαίως νὰ ἀντιτάξῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰσχυρισμοὺς τὸ γεγονός ὅτι δὲν εἶχε ποτὲ ἐγκατασταθῆ εἰς τὰ Σάσιμα καὶ συνεπῶς κατ' οὐσίαν δὲν ὑπῆρξεν ἐπίσκοπος τῆς ἔδρας

ἐκείνης· τοῦτο ὁμως εἶχε μικρὰν δι' αὐτὸν σημασίαν. Καὶ μόνον τὸ γεγονός ὅτι ἠγέρθη τοιοῦτον ζήτημα τὸν ἐπίκρανε θανασίμως. Ἐὰν ἤθελον ἄλλοι νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ αὐτόν, αὐτὸς ἐγνώριζε καλῶς τὸν δρόμον τῆς φυγῆς. Ἐνῆλθεν ἐξαίφης εἰς τὴν προεδρικὴν ἔδραν καὶ ἀπήγγειλε λόγους οἱ ὅποιοι ἄφησαν τοὺς συνέδρους ἐκπλήκτους. Ἐὰν ἦτο αὐτὸς αἴτιος τῆς διαίρεσεως, ἃς τὸν ἔρριπτον εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς τὸν Ἰωνᾶν, διὰ νὰ παύσῃ ἡ τρικυμία.³

Πρὶν ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπηύθυνεν ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τῆς Ἁγίας Σοφίας πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τὸν λαὸν τὸν συγκινητικὸν *Συντακτῆριον Λόγον* - τὸν ἀποχαιρετιστήριον - εἰς τὸν ὅποιον ἐφάνέρωσεν ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς δυνάμεώς του. Δικαιολογεῖ τὴν ἀπόφασίν του ν' ἀναχωρήσῃ καὶ ἀποχαιρετᾷ ὅλους, ἄλλοτε μὲ πόνον, ἄλλοτε μὲ αὐστηρότητα, ἄλλοτε μὲ εἰρωνείαν, ἀλλὰ πάντοτε χωρὶς μνησικακίαν. Ὁ ἱεράρχης οὗτος ἔφυγε διὰ τελευταίαν φορὰν εἰς τὴν ἀγαπητὴν του ἐρημίαν, εἰς τὴν γενέτειράν του.

Εἰς τὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς δραστηριότητός του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τοποθετοῦνται αἱ ἑπτὰ ὁμιλίαι, οἱ ὅποιαι ἐκδίδονται εἰς τὸν παρόντα τόμον.

Ὁμιλία 32: Περὶ εὐταξίας κατὰ τὰς συζητήσεις

Κύριον θέμα τῆς ὁμιλίας εἶναι ἡ ἐκρίζωσις τῶν αἰτίων

3. Βίος Γρηγορίου, PG 35, 300. Περὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον στ. 1838έ., PG 37,1158

τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὴν ὀδυνηρὰν διάσπασιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ διάσπασις ὀφείλεται βασικῶς εἰς τὰς ἀκραίας θέσεις τῶν θερμοαἰμῶν. Δὲν χρειάζεται εἰς τὰ θέματα τῆς πίστεως οὔτε νωθρότης οὔτε θερμότης, ἀλλὰ ἰσορροπία μεταξύ αὐτῶν· οὔτε περίσσεια οὔτε ἔλλειψις. Δὲν πρέπει κανεὶς νὰ εἶναι περισσότερον τοῦ πρέποντος καλός, περισσότερον τοῦ νόμου νόμιμος, περισσότερον τοῦ φωτὸς λαμπρός. Πᾶσα ὑπερβολὴ προκαλεῖ παρέκκλισιν.

Ἡ ὑπερβολὴ ὀφείλεται ἐπίσης εἰς τὴν ὑπέρβασιν ἀρμοδιότητων. Ὅπως εἰς τὸ σύμπαν, οὕτω καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπάρχει καθωρισμένη τάξις· «τάξις κὰν ταῖς Ἐκκλησίαις τὸ μὲν εἶναι τι ποιμνιον, τὸ δὲ ποιμένας διώρισεν» (16). Ἄν εἶναι μέγα τὸ λαλεῖν περὶ Θεοῦ, εἶναι μεγαλύτερον τὸ καθαίρειν ἑαυτὸν διὰ τὸν Θεόν (12).

Φαίνεται ὅτι ἀπευθύνεται καὶ πρὸς ὠρισμένην κατηγορίαν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἐπεζήτησαν κάτι περισσότερον ἀπὸ τὴν κοινὴν σωτηρίαν, τονίζων ὅτι ὁ ἴδιος ἀντὶ τῆς λαμπρότητος ἀρκεῖται εἰς τὴν τετριμμένην ὁδόν. «Σὺ μεῖζον τῆς σωτηρίας ζητεῖς, τὴν ἐκεῖθεν δόξαν τε καὶ λαμπρότητα· ἐμοὶ καὶ τὸ σωθῆναι μέγιστον καὶ τὰς ἐκεῖθεν φυγεῖν βασάνους. Σὺ βαδίζεις τὴν ἀκριβῆ ἢ ἀπρόσιτον, ἐγὼ τὴν τετριμμένην καὶ ἡ πολλοὺς ἔσωσεν» (25). Ὁ Εὐάγριος ἦτο φίλος καὶ μαθητὴς αὐτοῦ, ὥστε νὰ εἶναι ἀπίθανον ὅτι τὰς περὶ θεωρίας ἀπόψεις αὐτοῦ ἔχει κατὰ νοῦν ὁ Γρηγόριος ἐν προκειμένῳ. Διὰ τοῦτο θεωροῦμεν πιθανὸν ὅτι ἔχει ὑπ' ὄψιν τοὺς Μασσαλιανούς καὶ κάποιαν μερίδα τῶν Ἀνομοίων. Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀόψεων τούτων τονίζει ὅτι ἡ ὁδὸς τῆς σωτηρίας δὲν εἶναι μία, ἀλλὰ πολλαί· ἄλλαι ἐπικινδυνότεραι καὶ λαμπρότεραι, ἄλλαι ταπεινότεραι καὶ ἀσφαλέστεραι. Προτιμότεραι εἶναι αἱ δευτέραι.

Βεβαίως ἡ ὁμιλία ἐξεφωνήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' οἱ μελετηταὶ διαφωνοῦν ὡς πρὸς τὸν ἀκριβῆ χρόνον. Πρὸς καθορισμὸν τοῦ χρόνου πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὠρισμένας ἐνδείξεις, ἀντιφατικὰς μάλιστα μεταξύ των ἐνίστε. Κατὰ πρῶτον ὁ Γρηγόριος τονίζει εἰς αὐτὴν ὅτι πρέπει νὰ συγχωρῶμεν καὶ νὰ δεχώμεθα ἐκ νέου τοὺς ἐπιστρέφοντας αἰρετικούς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ δῆλωσιν προγραμματικὴν, ἢ ὁποία δὲν θὰ ἐγένετο μετὰ ἔτη, ἀλλ' ὀλίγον μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν του εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τῆς ἰδίας φύσεως εἶναι καὶ ἡ δῆλωσις ὅτι εἶναι ὀλίγος καὶ πτωχὸς ποιμὴν. Βεβαίως εἰς ἓν σημεῖον τοῦ προοιμίου λέγεται ὅτι ἡ πανήγυρις εἶναι πολυάνθρωπος, ἐξ οὗ θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ συναθροίσεως εἰς μέγαν ναὸν καὶ ὄχι εἰς τὸν τῆς Ἐκκλησίας· ἀλλὰ τοῦτο ἴσχυε καὶ ἂν ἀπλῶς ὁ μικρὸς ναὸς τῆς Ἐκκλησίας ἦτο ὑπερπληρωμένος. Ἡ ἀποίμαντος κοινότης τῶν ὀρθοδόξων τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν εἶχεν ἐθισθῆ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν· διὸ ὁ Γρηγόριος ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ ὁμιλήσῃ περὶ αὐτῆς ἐνωρὶς, ἀλλ' ὄχι πρὶν περάσουν μερικαὶ ἐβδομάδες, καθ' ἃς κατετοπίσθη ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν προβλημάτων αὐτῆς. Πιθανῶς λοιπὸν ἡ ὁμιλία ἐξεφωνήθη ἐνωρὶς τὴν ἀνοιξιν τοῦ 379.

Ὁμιλία 33: Πρὸς Ἀρειανὸς καὶ εἰς ἑαυτὸν

Ἡ ὁμιλία αὕτη ἀποτελεῖ ἀπολογία διὰ προσωπικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Γρηγορίου. Οὗτος ἀπευθύνεται εἰς δεῦτερον ἐνικὸν πρόσωπον καὶ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ σκεφθῶμεν ὅτι ἀπαντᾷ

εις συγκεκριμένον πρόσωπον, ἴσως ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὸν ἄρειανὸν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως Δημόφιλον. Οἱ ἀντίπαλοι κατηγοροῦν αὐτὸν ὅτι εἶναι ὕβριστῆς τῶν, προφανῶς διότι ἐχαρακτήριζεν αὐτοὺς ἀσεβεῖς καὶ αἰρετικούς. Ἀπολογεῖται, ὅτι ἀντιθέτως ἐκεῖνοι ἐφάνησαν σκληροὶ καὶ ἀφιλόξενοι πρὸς αὐτόν (5). Δευτέρα κατηγορία εἶναι ὅτι προέρχεται ἀπὸ χωρίον ἄνδρον καὶ ξηρὸν - ἴσως τὴν Ἀριανζὸν ἢ τὰ Σάσιμα - καὶ εἶναι ἀκατάλληλος δι' ἐκκλησιαστικὸν ἔργον εἰς τὴν Πρωτεύουσαν, ὅπου εἶναι ξένος. Αὐτὸς ἀπαντᾷ ὅτι καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἦτο ξένος εἰς τὴν γῆν Χαναὰν καὶ ὁ Ἰωσήφ ἦτο ξένος εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐξ ἄλλου ἐπισημαίνει ὅτι ἦλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν «οὐχ ἐκὼν οὐδ' αὐτεπάγγελτος ... ἀλλὰ κληθεὶς καὶ βιασθεὶς (13). Τρίτη κατ' αὐτοῦ κατηγορία ἦτο ὅτι προέρχεται ἀπὸ χαμηλὴν κοινωνικὴν τάξιν. Ἄν καὶ τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι δὲν προήρχετο ἀπὸ τοιαύτην τάξιν, αὐτὸς, ἀφοῦ εἶχεν ἐγκυκλοπαιδικὴν τὴν κτηματικὴν του περιουσίαν, ἐθεώρει ἑαυτὸν πτωχόν, ὡς ἦτο ἄλλωστε, καὶ ἀφοῦ ἦτο χωρικός ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς ταπεινῆς καταγωγῆς. Ἀπαντᾷ ὁμοίως ὅτι, πλὴν ἄλλων, καὶ ὁ Σαοὺλ καὶ ὁ Δαβὶδ ἀπὸ χωρικῶν ἀνεδείχθησαν εἰς βασιλεῖς τοῦ Ἰσραήλ.

Περιγράφει ἐναργῶς τὰς ἀγριότητας τῶν Ἀρειανῶν κατὰ τῶν Ὀρθοδόξων, αἱ ὁποῖαι συνέβησαν ἐπὶ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος καὶ ὑπάρχου Μοδέστου, καὶ ἀναφέρει τοὺς «πολεμοῦντας ἡμᾶς» βαρβάρους. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ ὁμιλία ἐξεφωνήθη κατὰ τὸν χρόνον τοῦ γοθτικοῦ πολέμου. Ἡ ἀναφορὰ «θυσιαστηρίων καθυβρισμένων» προϋποθέτει τὴν βεβήλωσιν τῆς Ἀναστασίας μὲ τὴν εἰσβολὴν ὄχλου εἰς αὐτὴν κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 379. Δὲν πρέπει ὁμοίως ἡ ὁμιλία νὰ ἐξεφωνήθη τόσον ἐνωρίς, διότι ὁ Γρηγόριος λέγει εἰς ἓν σημεῖον «πολλάκις ὑμῖν ἐφιλοσόφησα» (15), ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι εἶχον παρέλθει

πολλοὶ μῆνες τουλάχιστον. Ἐξ ἄλλου τὸ ποιμνιον ἦτο ἀκόμη μικρὸν (15) καὶ δὲν πρέπει νὰ εἶχε συμβῆ ἢ ὑπὲρ τῶν Ὁρθοδόξων μεταβολὴ ἐπὶ Θεοδοσίου· μνημονεύει Ἀβραμιαῖον γέροντα λιθοβοληθέντα κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐκ τῆς ἐξορίας, ὑπονοῶν πιθανῶς τὸν Εὐσέβιον Σαμοσατων, ὅστις ἐλιθοβολήθη τὸ ἔτος 379. Πιθανῶς λοιπὸν ἡ ὁμιλία ἐξεφωνήθη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 380.

Ὁμιλία 34: Εἰς τοὺς ἐλθόντας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον

Μεγάλῃ πομπῇ μετέφερεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον σῖτον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ πλοίαρχοι καὶ οἱ ναῦται ὡς ὀρθόδοξοι ἤλθον εἰς τὸν μικρὸν ναὸν τοῦ Γρηγορίου, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐπαινεῖ διὰ τὴν ἐνέργειάν των αὐτῆν, ἀφοῦ δὲν ἐμέτρησαν μὲ τὸ πλῆθος τὴν εὐσέβειαν καὶ δὲν μετέβησαν εἰς τοὺς Ἀρειανούς (7). Ἐγκωμιάζει δὲ τοὺς Ἀλεξανδρινούς ἱεράρχας Ἀθανάσιον καὶ Πέτρον Β'. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ ἀναπτύξῃ πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους τὴν διδασκαλίαν του περὶ Τριάδος ἐν σιωπηρᾷ ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὰς ἀπόψεις τῶν Ἀνομοίων. Τὰ τριαδικὰ πρόσωπα, τονίζει ὁ Γρηγόριος, «μῆτε οὕτως ἀλλήλων ἀπήρηται ὡς φύσει τέμνεσθαι, μῆτε οὕτως ἐστένωται, ὡς εἰς ἓν πρόσωπον περιγράφεσθε». Ἐπομένως ἡ θεότης «τῶν μὲν πάντη διαιρετῶν ἐνικωτέρα, τῶν δὲ τελείως μοναδικῶν ἀφθονωτέρα» (8). Ὡς πρὸς τὸ Πνεῦμα διατυπώνει τὴν περίφημον πρότασιν· «εἰ μὴ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, θεωθήτω πρῶτον καὶ οὕτω θεοῦτω μὲ τὸν ὁμότιμον» (12).

Ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὅτι ἡ ὁμιλία ἐξεφωνήθη μετὰ τὸ ἐπι-

σόδιον τοῦ Μαξίμου, καὶ δὴ περὶ τὸν Αὐγουστον τοῦ 380. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον τόσον σημαντικὴν θέσιν ἐπαιζαν οἱ ἀλεξανδρινοὶ ναῦται κατὰ τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο, ἔπρεπε νὰ ἀναμένωμεν κάποιαν οὐσιώδη ἀναφορὰν εἰς αὐτὸ καὶ μία ἔκφρασις τῆς παραγράφου 6 δὲν εἶναι ἀρκετὴ δι' ὑποκατάστασιν τοιαύτης ἀναφορᾶς. Θὰ ἠδυνάμεθα βεβαίως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ ναῦται οὗτοι ἦσαν οἱ μετὰ τινὰς ἡμέρας βοηθήσαντες τὸν Μάξιμον, ἂν δὲν ὑπῆρχον πάντοτε ἀλεξανδρινοὶ ναῦται εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

Ὁμιλία 26: Εἰς ἑαυτὸν

Ἡ ὁμιλία αὕτη σχετίζεται μὲ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μαξίμου. Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν φιλοσοφικὴν ράβδον καὶ ἐνδυμασίαν καὶ τὴν μακρὰν κώμην τῶν κυνικῶν, ἐξετιμήθη μεγάλως ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου, ὅταν ἐνεφανίσθη εἰς τὸ ποίμνιον τοῦ προερχόμενος ἐξ Ἀλεξανδρείας. Προφανῶς ὁμως εἶχε σταλῆ ὑπὸ τοῦ Πέτρου Β' Ἀλεξανδρείας, ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν Δάμασον Ρώμης, διὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἐκεῖ κατάστασιν, δεδομένου ὅτι οὗτοι διέβλεπον ἤδη τὴν ἐπικειμένην μεταβολὴν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπεθύμουν νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς Καππαδόκης, ὡς ὁ Γρηγόριος. Τοῦτο συνάγεται ἀπὸ τὴν δυσμενῆ στάσιν τῶν ἔναντι τοῦ Γρηγορίου καὶ τὴν ὑποστήριξίν των πρὸς τὸν Μάξιμον κατὰ τοὺς ἐπομένους χρόνους. Ὁ Μάξιμος κατάρθρωσε νὰ ἐξασφαλίσῃ δημόσιον ἐγκώμιον παρὰ τοῦ Γρηγορίου (4), ὑποθέτοντος ὅτι οὗτος εἶχεν ἐπανέλθει ἀπὸ

έξοριαν. Κατόπιν συνεννοήσεως πέντε αιγύπτιοι επίσκοποι ήλθον εις την πρωτεύουσαν, αυτοί δε με την βοήθειαν αλεξανδρινών ναυτῶν εισήλθον μίαν νύκτα του Ίουνίου, πιθανῶς, του ετους 380 και χειροτόνησαν τον Μάξιμον εις αρχιεπισκοπον Κωνσταντινουπόλεως· αλλά πριν ακόμη εξημερώσει ο ορθόδοξος λαός τους εξεδίωξεν από τον ναόν. Ο Μάξιμος δέν κατάρθωσε να εξασφαλίση την υποστήριξιν εκ μέρους του αυτοκράτορος Θεοδοσίου Α', τον όποιον συνήντησε καθ' όδον βαδίζοντα εκ Θεσσαλονίκης εις Κωνσταντινούπολιν.

Ταραγμένος από το επεισόδιον τουτο ο Γρηγόριος έχρειάσθη να μεταβή εις την έξοχην δι' ανάπαυσιν. Κατά την επιστροφήν του απήνυθνε την παρούσαν όμιλίαν προς το ποιμνίον του. Δηλώνει ότι επόθει τα τέκνα του διακαῶς και φρονει ότι και αυτά τον επόθουν. Και, αφού επανήλθε, φρονει ότι είναι εύκαιρία να δώσουν απολογισμόν ο εις εις τον άλλον. «Υμεις μέν απαγγειλάτε μοι την εργασία την υμετέραν, εγώ δε εις μέσον θήσω, α καθ' ήσυχίαν εμαυτῶ συγγενόμενος εφιλοσόφησα» (4). Απαιτει από τους ακροατάς του να του αναφέρουν αν εφύλαξαν τας θεωρίας των υψίστων πραγμάτων, τας όποιας παρέλαβον από αυτόν, η εισέφεραν οι ίδιοι κατά τον χρόνον της απουσίας του· ζητει δε όχι μόνον το κεφάλαιον το πνευματικόν, αλλά και τον τόκον (5).

Επειτα προσφέρει εκθεσιν περι των ιδικῶν του σκέψεων κατά τον χρόνον της απομονώσεώς του, από την όποιαν φανερώνεται ότι ήθέλησε να φιλοσοφήση· διότι φρονει ότι δύο πράγματα είναι δυσπερβλητα γενικῶς, αλλά μαζί με αυτά και εν τρίτον· «είπω τι κεφάλαιον· δύο ταυτα δυσκράτητα, Θεός και άγγελος· και το τρίτον φιλόσοφος, αυλος εν υλη, εν σώματι απερίγραπτος, επι γης ουράνιος, εν πάθεσιν απαθής» (13). Ως φιλόσοφος γνήσιος παρέμεινεν απαθής εις την τελει-

ταίαν δοκιμασίαν καὶ δὲν φρονεῖ ὅτι ἡδικήθη ἢ ὅτι δύναται νὰ ἀδικηθῆ. Δὲν πιστεύει ὅτι ὑπάρχει κάτι τὸ ὁποῖον δύναται νὰ τὸν στενοχωρήσῃ, οὔτε κἂν ἡ κατάληψις προεδρίας. Εὐχεται μάλιστα νὰ μὴ ὑπῆρχε κἂν προεδρία οὔτε πρωτοκαθεδρία οὔτε τυραννικὴ προνομία, ὥστε νὰ ἀνεγνωρίζοντο ὅλοι ἀπὸ τὴν ἀρετὴν μόνην (15).

Διὰ τὴν λυπηρὰν κατάστασιν ἐντὸς τῶν τάξεων τῆς Ἐκκλησίας κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον φρονεῖ ὅτι ἓν μόνον φάρμακον ὑπάρχει, ἡ θερμὴ προσευχὴ εἰς τὴν Τριάδα, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ζητηῖται ἡ θεία ἐλλαμψις, ὥστε νὰ διακρίνεται τελειότερον καὶ καθαρώτερον πῶς ἡ αὐτὴ πραγματικότης δύναται νὰ εἶναι καὶ Μονὰς καὶ Τριάς (19).

Ὁμιλία 36: Εἰς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι ἐπιθυμῶ τὴν καθέδραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Κατ' ἀρχὴν ὁ Γρηγόριος ἐκφράζει τὴν ἀπορίαν του, διατί ὁ λαὸς τρέφει τόσην ἐκτίμησιν πρὸς τὸν λόγον του. Διὰ νὰ μὴ ἀναγκασθῆ νὰ αὐτοεπαινεθῆ, δίδει τὴν ἐξήγησιν ὅτι ὁ λαὸς τὸ πράττει, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι καλῶς ἔπραξε νὰ τὸν μετακαλέσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τὴν ἐρημίαν του. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ ἐκτίμησις προεκάλεσε τὸν φθόνον ἄλλων, οἱ ὅποιοι τὸν κατηγοροῦν ὅτι ἤλθεν ἐδῶ ἀπὸ πόθον νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς πρωτεύουσας, «τὸν οὐκ οἶδ' εἶτε τυραννικὸν εἶναι λέγειν εἶτε ἀρχιερατικόν» (2). Φυσικὰ τονίζει ὅτι δὲν ἐπεθύμησε ποτὲ ξένην γυναῖκα, αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἠθέλησεν οὔτε ἰδικὴν του νὰ ἔχῃ, ἐννοῶν βεβαίως τὴν ἐπισκοπὴν. Δὲν ἤλθε λοιπὸν νὰ ὑπο-

μείνη τόσους ἐξευτελισμούς διὰ νὰ καταλάβῃ ἓνα ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον δὲν ἐπιδιώκει οὔτε τώρα. Ὡς ἀπολογία πρὸς τοὺς κατηγοροὺς ζητεῖ ἀπὸ τὸν λαὸν δύο πράγματα: πρῶτον ὀρθὴν πίστιν εἰς τὴν Τριάδα καὶ δευτέρον διαγωγὴν ἀκόλουθον πρὸς τὴν πίστιν.

Τελειώνει μὲ συμβουλὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι ἴσως νὰ ἦσαν παρόντες κατὰ τὴν ἐκφώνησιν, χρησιμοποιοῦν τολμηρὰς ἐκφράσεις: «τὰ μὲν ἄνω μόνου Θεοῦ, τὰ κάτω δὲ καὶ ὑμῶν. Θεὸς γίνεσθε τοῖς ὑφ' ὑμᾶς, ἴν' εἶπω τι καὶ τολμηρότερον» (11). Ἐπεκτείνει δὲ τὰς συμβουλὰς εἰς τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας, τοὺς λογίους καὶ τὸν λαόν.

Ὁ Θεοδόσιος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν 24 Νοεμβρίου 380, μετὰ διήμερον οἱ Ἀρειανοὶ ἀπεμακρύνθησαν τῶν ναῶν τοὺς ὁποίους κατεῖχον καὶ ὁ Γρηγόριος ἐγκατεστάθη τὴν ἐπομένην εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ἡ ὁμιλία ἐξεφωνήθη ὀλίγον μετέπειτα.

Ὁμιλία 35: Εἰς τοὺς μάρτυρας καὶ κατ' Ἀρειανῶν

Ἡ ὁμιλία αὐτὴ ἐξεικονίζει τὸν θρίαμβον τῆς Ὁρθοδοξίας, ὅταν οἱ Ὁρθόδοξοι κατέλαβον τοὺς ναοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῶ ἕως τότε περιωρίζοντο εἰς τὴν κατ' οἶκον ἐκκλησίαν τῆς Ἀναστασίας. Ὁ ρήτωρ ὁμιλῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ μνήμης μαρτύρων ὑπενθυμίζει ὅτι ἡ πόλις ἐπὶ μακρὸν διάστημα ἦτο «ἄμοιρος τῆς ἐπὶ τοῖς τέκνοις τιμῆς», τῆς τιμῆς πρὸς τὰ μαρτυρήσαντα τέκνα της. Τώρα ἀρχίζουν πάλιν αἱ τιμαὶ πρὸς τοὺς μάρτυρας, ἀφοῦ «ἡ νῦξ ἐκεῖνη καὶ ὁ γνόφος ἠφάνι-

σται» καὶ εἰς τοὺς οἴκους τῶν εὐσεβούντων εἰσῆχθη πᾶσα εὐφροσύνη (7).

Πρέπει νὰ ἐξεφωνήθη εἰς τὰς ἀρχάς ἢ κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 381, εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν πιθανῶς. Ἐπειδὴ διατηρεῖται μόνον ἀπὸ μίαν οἰκογένειαν χειρογράφων, καὶ μάλιστα ἀπὸ μέρος αὐτῆς, θεωρεῖται ὡς νόθος. Ἐν τούτοις ὁμως φέρεται ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ λόγου τοῦ Γρηγορίου, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι δὲν εἶναι πλήρης, ἀλλὰ εἶναι πιθανῶς κολοβὴ ἢ ἀποτελεῖ ἀπλοῦν σχεδιάγραμμα.

Ὁμιλία 42: Ἀποχαιρετιστήριος παρουσίᾳ τῶν ἑκατὸν πενήκοντα ἐπισκόπων

Ὅταν ἡ γνώμη τοῦ Γρηγορίου νὰ ἀναγνωρισθῆ ὁ Παυλίνοσ ὑπὸ ὄλων ὡς ἀρχιεπίσκοπος Ἀντιοχείας δὲν ἔγινε δεκτῆ, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι ἐξηκολούθουν ν' ἀντενεργοῦν εἰς τὴν γενομένην ἐκλογὴν του ὡς ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, οὗτος ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῆ ἄνευ ἀναβολῆς καὶ τῆς προεδρείας τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν ἐξεφώνησε τὸν λαμπρὸν Ἀποχαιρετιστήριον ἢ Συντακτήριον λόγον ἐνώπιον πλήθους λαοῦ εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν καὶ παρουσίᾳ τῶν μελῶν τῆς συνόδου, τὸν Ἰούνιον τοῦ 381.

Ἀπευθύνεται ἐναλλάξ ἄλλοτε πρὸς τὸν λαόν, ἄλλοτε πρὸς τοὺς ἐπισκόπους, ἄλλοτε πρὸς ἐχθρούς, ἄλλοτε πρὸς φίλους, ἀκόμη καὶ πρὸς τὰ ἀγαπητά του πράγματα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Τὸ ποίμνιον τοῦτο, τοὺς ἔλεγεν, ἦτο κάποτε μικρόν, ἀσύντακτον, ἀνοργάνωτον, χωρὶς ἐπίσκοπον· δὲν εἶχε τόπον νὰ βοσκήσῃ οὔτε μάνδραν νὰ ἡσυχάσῃ· ἐπλανᾶτο εἰς ὄρη, εἰς σπήλαια καὶ εἰς ὅπας τῆς γῆς. Καὶ τώρα ἐγινε πολυάριθμον καὶ γεμάτον σφρίγος. Ὁ ποιμὴν ἐκοπίασε πολὺ διὰ νὰ τὸ φέρῃ εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν. Δὲν εἶναι ἄμισθος ἐργάτης αὐτός· πρέπει νὰ τοῦ δώσουν μισθὸν διὰ τοὺς κόπους του. Ὅχι βεβαίως τὸν μισθόν, τὸν ὅποιον θὰ ὑπωπεύοντο μερικοὶ· ἀπλῶς νὰ τὸν ἀναπαύσουν ἀπὸ τοὺς κόπους, νὰ σεβασθοῦν τὰ ἄσπρα μαλλιά, νὰ τιμήσουν τὴν ξενιτειάν του. Τί τοὺς χρησιμεύει τώρα αὐτός ὁ δειλὸς καὶ ἄνανδρος γέρον, ὁ ὁποῖος μὲ δυσκολίαν ἀπαγγέλλει καὶ τούτους τοὺς λόγους; Ἐπειτα ἐκουράσθη ἀκούων νὰ τὸν κατηγοροῦν ὡς ἐπιεικῆ· ἐκουράσθη νὰ μάχεται μὲ λόγους καὶ μὲ ζῆλον ἐναντίον ἐχθρῶν καὶ συμμάχων· δὲν ὑποφέρει πλέον τὰς ἵπποδρομίας καὶ τὰ θέατρά των.

Κατακλείει τὴν ὁμιλίαν μὲ τὰ ἀποχαιρετιστήρια, πρὸς τὴν Ἀναστασίαν ἢ ὅποια ἀνέστησε τὸν εὐσεβῆ λόγον, τοὺς ἀρχιερεῖς, τοὺς ἱερεῖς, τοὺς μοναχοὺς, τοὺς ψάλτας, τὰ συστήματα χηρῶν καὶ ὄρφανῶν, τοὺς θαυμαστάς τῶν λόγων του καὶ τοὺς στενογράφους, τοὺς βασιλεῖς, τοὺς αὐλικούς. Καὶ τελειώνει μὲ ἐντυπωσιακὰ λόγια.

«Χειροκροτήσατε, κραυγάσατε, σηκώσατε ὑψηλὰ τὸν ρήτορά σας. Θὰ σιγήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς ἡ δηκτικὴ καὶ φλύαρος γλῶσσα, ἀλλὰ βεβαίως δὲν θὰ σιγήσῃ διὰ παντός· διότι θὰ πολεμήσῃ μὲ τὴν χεῖρα καὶ τὴν μελάνην· ἀπλῶς θὰ σιγήσῃ πρὸς τὸ παρὸν μόνον... Τεκνία, νὰ μοῦ φυλάξετε τὴν παρακαταθήκην, νὰ μοῦ ἐνθυμῆσθε τοὺς λιθοβολισμούς. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαζί σας».

Κείμενον

Δυστυχῶς τὸ περιεχόμενον εἰς τὴν πατρολογίαν τοῦ Μίigne κείμενον τῶν ὁμιλιῶν τούτων εἶναι ἐλεεινὸν⁴ καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλο καλύτερον. Πρὸς ἐξασφάλισιν ἑνὸς ὑποφερτοῦ κειμένου ἐχρησιμοποίησαμεν ἐκλεκτικῶς τρία χειρόγραφα ἀγιορειτικά, ἀλλὰ δὲν κατηρτίσαμεν κριτικὸν ὑπόμνημα.

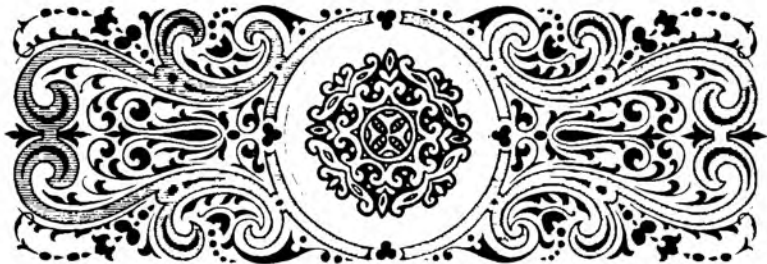
4. PG 35 - 36.

αἰ ὄρα τὸ ραὶ ὄρα φθάνει:

πῶς δὲ συνέληλυθα τὸ ποροῦμασ· καὶ πῶς
ἀψὸς ἢ πῶρ ἢ γύρις· καὶ δι' αὐτοῦ μαζὶ ἐλπίς
ἐργασίας, φέρε τί ἀπομύζῃ μὲν ἐμὴσ ῥαυ.
ἔκαστὸς τῆς ποροῦμασ ἀξίον ~~ἔστω~~
ἀλλὰ τὸ τίς δύνάμεισ τίς ἢ μετ' ἴρασ ἔκ
δεῖ εἶναι· ἢ μὲν γὰρ ἀπαιτῆ τὸ κῆρσ· ἢ δὲ
ἔσφαιρῆ τὸ κῆρσ· καὶ κρῆσ τὸ κατὰ
δύνάμεισ ἔσφαιρῆ, ἢ τὸ πῶρ ἔκαστῃ.
ἔγὰρ ὁ κῆρσ οὐκ ἐστὶ τῶν τοιούτων, ὑπερῷουσ.
ἀλλ' ὁ κῆρσ οὐκ ἐστὶ ὑπερῷουσ· καὶ τοῖσ ἐφ' ἃ
ὁμοίωσ· καὶ τῶσ ἀπίροισ πρῶτασ· ἔκ
μὲν ποσὶ μὲν ὀλίγοσ καὶ πῶρ μὲν· καὶ ὑπερῷουσ
ἄλλοισ ἀρίστωσ ποσὶ μὲν· ἔγὰρ πῶρ μὲν
κῆρσ· ἔκαστὸ δὲ ἀδὸ κῆρσ καὶ τὸ ὀλίγον
ἔκαστὸ καὶ δι' ἀμικροψυχίαν καὶ ἐπίρρῃσ
τοῦσ· οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ οὐδὲσ ἀπὸ σφῆσ.
καὶ δι' ἄσφαιρῆσ ἢ τίς ἀπὸ κατὰ
ἡμέρῃσ· καὶ τὸ τελευτήσ τῶσ· ἔκαστὸ
κρίνεται ἢ καθάρεται τὸ ἡμέρῃσ· πῶρ
σφαιρῆσ ἔκαστὸ ἀπὸ σφῆσ· ἔκαστὸ
τὸ κῆρσ· καὶ δὲ ὑπερῷουσ μὲν ἔστω

Λ Ο Γ Ο Σ Λ Β'

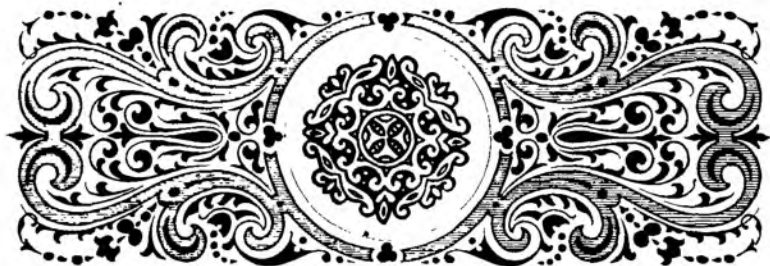
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΥΤΑΞΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΟΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΙΣ ΘΕΣΙΝ ΚΑΘΕ ΑΝΘΡΩΠΟΣ
ΝΑ ΔΙΑΛΕΓΕΤΑΙ ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ
ΟΥΤΕ ΕΙΝΑΙ ΚΑΘΕ ΚΑΙΡΟΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΤΟ

ΛΟΓΟΣ ΑΒ'

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΔΙΑΛΕΞΕΣΙΝ ΕΥΤΑΞΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΤΙ ΟΥ ΠΑΝΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΟΥΤΕ ΠΑΝΤΟΣΣ ΚΑΙΡΟΥ
ΤΟ ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ ΔΙΑΛΕΓΕΣΘΑΙ

1. Ἐπειδὴ συνεληλύθατε προθύμως καὶ πολυάνθρωπος ἡ
πανήγυρις, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα καιρὸς ἐργασίας, φέρε τι
δῶμεν ὑμῖν ἐμπόρευμα, εἰ καὶ μὴ τῆς προθυμίας ἀξίον τῆς κοι-
νῆς, ἀλλὰ γε τῆς δυνάμεως τῆς ἡμετέρας μὴ ἐνδεέστερον. Ἡ μὲν
5 γὰρ ἀπειτεῖ τὰ μείζω, ἢ δὲ εἰσφέρει τὰ μέτρια· καὶ κρεῖσσον τὸ
κατὰ δύναμιν εἰσενεγκεῖν ἢ τὸ πᾶν ἐλλείπειν. Οὐ γὰρ ὁ μὴ δυνη-
θεὶς τὰ τοιαῦτα ὑπεύθυνος, ἀλλ' ὁ μὴ βουληθεὶς ὑπαίτιος, κἂν
τοῖς θείοις ὁμοίως κἂν τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασιν. Εἰμί μὲν
ποιμὴν ὀλίγος καὶ πένης καὶ οὐπω τοῖς ἄλλοις ἀρέσκων ποιμέ-
10 σιν (οὕτω γὰρ εἰπεῖν μέτριον), εἴτε δι' εὐδοκίαν καὶ τὸν ὀρθὸν
λόγον εἴτε διὰ μικροψυχίαν καὶ ἔριν, οὐκ οἶδα τοῦτο, ὁ Θεὸς

ΛΟΓΟΣ 32

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΥΤΑΞΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΟΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΙΣ ΘΕΣΙΝ ΚΑΘΕ ΑΝΘΡΩΠΟΣ
ΝΑ ΔΙΑΛΕΓΕΤΑΙ ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ
ΟΥΤΕ ΕΙΝΑΙ ΚΑΘΕ ΚΑΙΡΟΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΤΟ

1. Ἐπειδὴ συνεκεντρώθητε προθύμως καὶ ἡ ^{συζητήσιον} πανήγυρις εἶναι πολυάνθρωπος, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι κατ' ἐξοχὴν εὐκαιρία ἐργασίας, ἃς σᾶς προσφέρωμεν κάποιον ἐμπόρευμα, ἂν ὄχι ἄξιον τῆς κοινῆς προθυμίας, ἀλλὰ τουλάχιστον ὄχι κατώτερον τῆς δυνάμεώς μας. Διότι ἡ μὲν προθυμία ἀπαιτεῖ τὰ μεγαλύτερα, ἡ δυνάμις μας ὁμως εἰσφέρει τὰ μέτρια· καὶ εἶναι προτιμότερον νὰ εἰσφερθῆ τὸ κατὰ δύναμιν παρὰ νὰ ἐλλείπη τὸ πᾶν. Διότι ἔνοχος δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν κατῴρθωσε τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν τὰ ἠθέλησε, τόσον εἰς τὰ θεῖα ὅσον καὶ εἰς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Ἐγὼ μὲν εἶμαι ἀνεπαρκῆς καὶ πτωχὸς ποιμὴν καὶ δὲν εἶμαι ἀρεστός εἰς τοὺς ἄλλους ποιμένας (διὰ νὰ ἐκφρασθῶ μετριοπαθῶς), εἴτε λόγῳ τῆς θείας εὐδοκίας καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου εἴτε διὰ μικροψυχίαν καὶ

οἶδε, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος καὶ δηλώσει σαφῶς ἡ τῆς ἀποκαλύψεως ἡμέρα καὶ τὸ τελευταῖον πῦρ, ᾧ πάντα κρίνεται ἢ καθαιρέται τὰ ἡμέτερα. Πειράσομαι δ' ὁμοῦς εἰς δύναμιν μὴ κατακρύπτειν τὸ χάρισμα, μηδ' ὑπὸ τὸν μόδιον τιθέναι τὸν λύχνον, 5 μηδὲ καταχωννύειν τὸ τάλαντον (ἃ πολλὰκις ἤκουσα παρ' ὑμῶν τὴν ἀργίαν ὄνειδιζόντων καὶ δυσχεραίνόντων τὴν σιωπὴν), ἀλλὰ λόγοις ἀληθείας ἐκπαιδεύειν καὶ συναρμόζειν τῷ Πνεύματι.

2. Πόθεν οὖν ἄρξομαι καταρτίζειν ὑμᾶς, ἀδελφοί; Καὶ τίσι 10 λόγοις τιμήσω τοὺς ἀθλητάς, ὧν ἡ παροῦσα πανήγυρις; Τί πρῶτον εἶπω, ἢ τί μέγιστον; Τί μάλιστα συμφέρον ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς, ἢ τί τῷ παρόντι καιρῷ χρησιμώτατον; Γνωίημεν δ' ἂν οὕτω· τί τοῦ ἡμετέρου λόγου τὸ κάλλιστον; Ἡ εἰρήνη. Προσθήσω δ' ὅτι καὶ τὸ λυσιτελέστατον. Τί δὲ τὸ αἰσχιστόν τε καὶ 15 βλαβερώτατον; Ἡ διχόνοια. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἠρώτησα, καὶ ἀπεκρινάμην, προσερήσομαι καὶ τὸ δεύτερον· τί τὸ μάλιστα λῦσαν ἐκείνην; Καὶ τί τὸ ταύτην εἰσαγαγόν; Ἴν', ὥσπερ ἐν τοῖς νοσήμασι, τὰ αἷτια περικόπαντες καὶ τὰς πηγὰς τῶν παθῶν ἐμφράζαντες ἢ ἀποξηράναντες, οὕτω καὶ τὰ ἐκεῖθεν ρεύματα καὶ ἀποτε- 20 λέσματα συνεκκόψωμεν. Οὐδὲ γὰρ οἶόν τε γινῶναι περὶ τῆς τελευτῆς καλῶς, μὴ περὶ τῆς ἀρχῆς ὀρθῶς σκεψαμένους. Βούλε-

1. Β' Κορ. 12,2.

2. Ματθ. 5,15.

ἐριστικότητα, δὲν τὸ γνωρίζω, ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζει, λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος¹, καὶ θὰ τὸ δηλώσῃ σαφῶς ἡ ἡμέρα τῆς ἀποκαλύψεως καὶ τὸ τελευταῖον πῦρ, μὲ τὸ ὅποιον κρίνονται ἢ καθαρίζονται ὅλα τὰ ἰδικά μας. Θὰ προσπαθῆσω ὁμῶς κατὰ δύναμιν νὰ μὴ ἀποκρύψω τὸ χάρισμα οὔτε νὰ θέσω τὸν λύχνον κάτω ἀπὸ τὸν μόδιον² οὔτε νὰ καταχῶσω τὸ τάλαντον³ (πράγματα τὰ ὁποῖα ἤκουσα ἀπὸ σᾶς πολλάκις, ὅταν ὠνειδίζατε τὴν ἀργίαν μου καὶ ἐξεφράζετε δυσαρέσκειαν διὰ τὴν σιωπὴν μου), ἀλλὰ νὰ σᾶς ἐκπαιδεύσω καὶ νὰ σᾶς ἐναρμονίσω πρὸς τὸ Πνεῦμα μὲ λόγους ἀληθείας.

2. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ν' ἀρχίσω νὰ σᾶς καταρτίζω, ἀδελφοί; καὶ μὲ ποίους λόγους νὰ τιμήσω τοὺς ἀθλητάς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀφιερώνεται ἡ παρούσα πανήγυρις; Τί πρῶτον καὶ τί μεγαλύτερον νὰ εἶπω; τί συμφέρει περισσότερο τὰς ψυχὰς σας καὶ τί εἶναι χρησιμώτερον εἰς τὸν παρόντα καιρὸν; Θὰ γνωρίσωμεν τοῦτο ὡς ἐξῆς: ποῖον στοιχεῖον εἶναι τὸ ὠραιότερον εἰς τὴν διδασκαλίαν μας; Ἡ εἰρήνη. Θὰ προσθέσω μάλιστα ὅτι αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ὠφελιμώτερον. Ποῖον δὲ εἶναι τὸ χειρότερον καὶ τὸ βλαβερώτερον; (Ἡ διχόνοια.) Ἀφοῦ δὲ ἠρώτησα τοῦτο καὶ ἀπήντησα, θὰ ἐρωτήσω καὶ τὸ δεύτερον ποῖον εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον κατ' ἐξοχὴν τὴν διέλυσε; καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον τὴν εἰσήγαγε; Θὰ τὸ πράξω δὲ οὕτως ὥστε, ὅπως εἰς τὰ νοσήματα περιεκόψαμεν τὰ αἷτια καὶ ἐφράξαμεν καὶ ἐξηράναμεν τὰς πηγὰς τῶν παθῶν, οὕτω νὰ ἀποκόψωμεν καὶ τὰ ἀπὸ ἐκεῖ ρεύματα καὶ ἀποτελέσματα. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίσωμεν περὶ τοῦ τέλους καλῶς, ἂν δὲν σκεφθῶμεν ὀρθῶς περὶ τῆς ἀρχῆς. Θέλετε λοιπὸν νὰ εἶπετε καὶ νὰ γνωστοποιήσετε σεῖς τὴν αἰτίαν; Ἡ παραχωρεῖτε εἰς

3. Ματθ. 25,18.

σθε οὖν ὑμεῖς τὴν αἰτίαν εἰπεῖν καὶ γνωρίσαι; Ἡ ἐμοὶ τῷ θερα-
 πευτῇ παραχωρεῖτε, καὶ δηλῶσαι ταύτην καὶ διορθῶσασθαι;
 Καὶ γὰρ εἰπεῖν βουλομένων ἐτοιμος καὶ ἀκούειν λεγόντων ἐτοι-
 μότερος. Παραχωρεῖτε μὲν, εὖ οἶδ' ὅτι· καὶ γὰρ οὐ φαύλους ια-
 5 τροὺς ἡμᾶς τῶν τοιούτων ἴσως ὑπολαμβάνετε, οὐδ' ἀμαθεῖς थे-
 ραπείας ψυχῶν, εἴτε οὖν φαύλως εἴτε ὀρθῶς τοῦτο ὑπολαμβάνο-
 ντες. Μὴ θαυμάσητε δέ, εἰ παράδοξον ἐρῶ λόγον· καὶ γάρ
 ἐστὶ παράδοξος μὲν, ἀληθὴς δέ, ὡς ἔγωγέ φημι, καὶ ὑμεῖς συμ-
 φήσετε, ἂν διὰ τέλους μαθεῖν ἀναμείνητε, ἀλλὰ μὴ, ὃ ἐγκαλῶ,
 10 πάθητε, καὶ προεξαναστῆτε τοῦ λόγου διὰ θερμότητα.

3. Φύσεις θερμαὶ καὶ μεγάλαι τῆς ταραχῆς ταύτης τὸ αἴτιον·
 οὐτιγὲ ἀπλῶς διάπυροι καὶ μεγάλαι (μήπω γὰρ καταγινώσκο-
 μεν τῆς θερμότητος, ἧς δίχα μέγα τι κατορθωθῆναι πρὸς εὐσέ-
 βειαν ἢ ἀρετὴν ἄλλην ἀμήχανον), ἀλλὰ γενναῖαι σὺν ἀλογίᾳ καὶ
 15 ἀμαθίᾳ καὶ τῷ ταύτης ἐκγόνῳ κακῷ, θράσει· θράσος γὰρ ἀμα-
 θίας ἐκγονον. Αἱ μὲν γὰρ ἀσθενεῖς, καὶ πρὸς ἀρετὴν καὶ πρὸς
 κακίαν ὁμοίως εἰσὶ νωθεῖς καὶ δυσκίνητοι, καὶ οὐδ' ἐτέρωσε
 μέγα νεύουσαι, οἷα τὰ τῶν ναρκῶντων κινήματα. Αἱ γενναῖαι
 δέ, λόγου μὲν αὐτὰς παιδαγωγοῦντος καὶ διευθύνοντος, μέγα τι
 20 χρῆμα πρὸς ἀρετὴν· ἐπιλειπούσης δὲ ἐπιστήμης καὶ λόγου, τὸ
 ἴσον εἰς κακίαν εὐρίσκονται. Ἐπεὶ καὶ ἵππον θυμοειδῆ μὲν εἶναι
 χρή καὶ γενναῖον, τὸν ἐσόμενον νικηφόρον, εἴτε πολεμηστήριον
 εἴτε ἀμιλλητήριον· εἴη δ' ἂν ὁ αὐτὸς οὐδὲν ἀγαθοῦ, μὴ χαλινῶ
 παιδευθεὶς καὶ γυμνασίᾳ φιλοπονωτέρᾳ μαθῶν ἡμερότητα.

ἐμὲ τὸν θεραπευτὴν νὰ τὴν δηλώσω καὶ νὰ τὴν διορθῶσω; Διότι εἶμαι ἕτοιμος νὰ εἶπω, ἂν τὸ θέλετε, καὶ ἕτοιμότερος νὰ σᾶς ἀκούσω, ἂν ὁμιλήσετε. Μοῦ τὸ παραχωρεῖτε βέβαια, τὸ γνωρίζω καλῶς· διότι δὲν μᾶς θεωρεῖτε κακοὺς ἰατροὺς τῶν τοιούτων νοσημάτων οὔτε ἀμαθεῖς διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ψυχῶν, ἀσχέτως ἂν τὸ πράττετε κακῶς ἢ ὀρθῶς. Νὰ μὴ ἀπορήσετε δέ, ἂν εἶπω παράδοξον λόγον· διότι εἶναι μὲν παράδοξος, ἀλλ' ἀληθής, ὅπως λέγω ἐγὼ τουλάχιστον καὶ σεῖς θὰ συμφωνήσετε, ἂν περιμείνετε ν' ἀκούσετε ἕως τὸ τέλος, καὶ δὲν πάθετε ὅ,τι κατηγορῶ, νὰ σηκωθῆτε πρὶν ἀπὸ τὸν λόγον ἐξ αἰτίας τῆς θερμότητος.

3. Τὸ αἷτιον τῆς ταραχῆς ταύτης εἶναι αἱ θερμαὶ καὶ μεγάλαι φύσεις· ὄχι βεβαίως ἀπλῶς διάπυροι καὶ μεγάλαι (διότι φυσικὰ δὲν κατακρίνομεν τὴν θερμότητα, χωρὶς τὴν ὁποίαν εἶναι ἀδύνατον νὰ κατορθωθῆ κατὶ σπουδαῖον πρὸς τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν), ἀλλὰ γενναῖοι μαζὶ μετὰ τὴν ἀλογίαν καὶ ἀμάθειαν καὶ μετὰ τὸ παράγωγόν τῆς κακόν, τὸ θράσος διότι τὸ θράσος εἶναι παράγωγον τῆς ἀμαθείας. Πράγματι αἱ μὲν ἀσθενεῖς φύσεις εἶναι ἐξ ἴσου νοθραὶ καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ πρὸς τὴν κακίαν, καὶ δὲν κινουῦνται πρὸς καμμίαν κατεύθυνσιν σπουδαίως, ὅπως συμβαίνει μετὰ τὰ κινήματα τῶν προξενούντων νάρκωσιν. Αἱ γενναῖαι δὲ φύσεις, ὅταν τὰς καθοδηγῆ καὶ τὰς διευθύνῃ ὁ λόγος, εἶναι σπουδαῖον πρᾶγμα διὰ τὴν ἀρετὴν· ὅταν δὲ ἐλλείπη ἢ ἐπιστήμη καὶ ὁ λόγος, εὐρίσκονται κατὰ ἴσον τρόπον εἰς κακίαν. Βεβαίως καὶ ὁ ἵππος πρέπει νὰ εἶναι θυμοειδὴς καὶ γενναῖος, προκειμένου νὰ νικήσῃ, εἴτε πολεμικὸς εἶναι εἴτε ἀγωνιστικὸς· ὁ ἴδιος ὁμοίως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι εἰς τίποτε ἰκανός, ἂν δὲν θὰ ἐπαιδεύετο μετὰ χαλινὸν καὶ δὲν ἐμάνθανε τὴν ἡμερότητα μετὰ κοπιαστικὴν γυμναστικὴν.

4. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὃ διέσπασε μέλη, διέστησεν ἀδελφούς, πόλεις ἐτάραξε, δήμους ἐξέμηνεν, ὤπλισεν ἔθνη, βασιλεῖς ἐπανεστήσεν, ἱερεῖς λαῶ καὶ ἀλλήλοις, λαὸν ἑαυτῷ καὶ ἱερεῦσι, γονεῖς τέκνοις, τέκνα γονεῦσιν, ἄνδρας γυναι-
 5 ξί, γυναικας ἀνδράσι, πάντα τὰ τῆς εὐνοίας ὀνόματα, δούλους καὶ δεσπότης ἀλλήλοις, διδασκάλους καὶ μαθητάς, πρεσβύτας καὶ νέους, καὶ τὸν τῆς αἰδοῦς ἀτιμάσαν νόμον, τοῦ μεγίστου πρὸς ἀρετὴν βοηθήματος, τὸν τῆς αὐθαδεΐας εἰσήνεγκεν· καὶ γε-
 10 ὠνειδίζετο· οὐδὲ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας, τὰ δύο καὶ ἑνὸς ἔθνους καὶ μικροῦ τούτου τμήματα, κατ' οἴκους δὲ καὶ συζυγίας τὰς ἀναγκαιάς, καὶ οἶον πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστος, ἐμερίσθημεν, ἢ οἰκουμένη πᾶσα καὶ γένος ἅπαν ἀνθρώπων, ὅσον ὁ θεῖος λόγος ἐπέδρα-
 μεν· καὶ γέγονεν ἀναρχία ἢ πολυαρχία, καὶ διεσκορπίσθη τὰ
 15 ὅσα ἡμῶν παρὰ τὸν ἄδην· καὶ ἐχρῆν, ἐπειδὴ τῶν ἐκτὸς ἐχθρῶν ἐκρατήσαμεν, ὑπ' ἀλλήλων ἡμᾶς καταλυθῆναι καί, καθάπερ τοὺς μαινομένους τῶν ἰδίων σαρκῶν ἀπτομένους, μηδὲ αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ καὶ χαίρειν τῷ κακῷ πλέον, ἢ εἰρηνεύοντες ἕτεροι, καὶ κέρδος ποιεῖσθαι τὴν συμφορὰν, καὶ ἠγεῖσθαι λατρείαν εἰς-
 20 φέρειν τῷ Θεῷ τὴν κατάλυσιν, καὶ διαιρεθῆναι καὶ ἐμπρησθῆναι, οὐ τὴν ἐπαινητὴν διαίρεσιν, ἀλλὰ τὴν ψεκτὴν, οὐδὲ τὸν καθάρσιον ἐμπρησμόν, ἀλλὰ τὸν ὀλέθριον. Οὐ γὰρ ὁ τομὸς διαιρεῖ λόγος, ἢ Χριστοῦ μάχαιρα, τοὺς πιστεύοντας ἀπὸ τῶν ἀπίστων, οὐδὲ πῦρ βάλλεται καὶ ἀνάπτεται, ἢ δαπανῶσα τὴν ὕλην καὶ

4. Ὡσηὲ 1,9.

5. Ψαλμ. 140,7.

6. Ἰω. 16,2.

4. Καὶ τοῦτο εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αὐτὸ τὸ ὁποῖον διέσπασε μέλη, διεχώρισεν ἀδελφοὺς, ἐτάραξε πόλεις, ἐξερέθισε λαοὺς, ὥπλισεν ἔθνη, ἤγειρε βασιλεῖς ἐναντίον ἄλλων, ἱερεῖς πρὸς τὸν λαὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους, λαὸν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἱερεῖς, γονεῖς πρὸς τέκνα, τέκνα πρὸς γονεῖς, ἀνδρας πρὸς γυναῖκας, γυναῖκας πρὸς ἀνδρας, ὅλα τὰ ἀγαπητὰ πρόσωπα, δούλους καὶ κυρίους πρὸς ἀλλήλους, διδασκάλους καὶ μαθητάς, γέροντας καὶ νέους· καὶ τοῦτο εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον, ἐξευτελίσαν τὸν νόμον τοῦ σεβασμοῦ, τοῦ μεγαλυτέρου βοηθήματος πρὸς τὴν ἀρετὴν, εἰσήγαγε τὸν νόμον τῆς αὐθαδεΐας. Καὶ ἐγίναμεν ὄχι φυλὴ καθ' ἑαυτὴν χωριστά, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὠνειδίζετο ὁ Ἰσραήλ⁴, οὔτε Ἰσραήλ καὶ Ἰούδας, τὰ δύο τμήματα τοῦ ἑνὸς μικροῦ τούτου ἔθνους, ἀλλ' ἐχωρίσθημεν κατὰ οἴκους καὶ ζεύγη ἀναγκαῖα, καὶ σχεδὸν ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν, ἢ οἰκουμένη ὅλη καὶ ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, εἰς ὅσον διεδόθη ὁ θεῖος λόγος. Καὶ ἐγένεν ἀναρχία ἢ πολυαρχία καὶ διεσκορπίσθησαν τὰ ὄστα μας πρὸς τὸν ἄδην⁵, καὶ ἐχρειάσθη, ἀφοῦ ἐνίκησαμεν τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς, νὰ καταλυθῶμεν ὑπ' ἀλλήλων καί, ὅπως οἱ μανιακοί, ὅταν ἐγγίζουσιν τὰς σάρκας των, νὰ μὴ αἰσθανώμεθα ἀλλὰ καὶ νὰ χαίρωμεν πλεόν διὰ τὸ κακόν, ἐνῶ ἄλλοι, εἰρηνεῶντες νὰ θεωροῦν κέρδος ὄχι τὴν συμφορὰν καὶ νὰ νομίζουσιν ὅτι προσφέρουν ὡς λατρείαν εἰς τὸν Θεόν⁶ τὴν κατάλυσιν· ἐχρειάσθη ἐπίσης νὰ διαιρεθῶμεν καὶ νὰ ἐμπρησθῶμεν, ὄχι τὴν ἐπαινετὴν διαίρεσιν οὔτε τὸν καθαρτικὸν ἐμπρησμόν, ἀλλὰ τὸν ὀλέθριον. Διότι δὲν διαρεῖ ὁ κοπτερός λόγος⁷, δηλαδὴ ἡ μάχαιρα τοῦ Χριστοῦ, τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τοὺς ἀπίστους οὔτε βάλλεται καὶ ἀνάπτεται πῦρ⁸, δηλαδὴ ἡ πίστις ἢ ὁποῖα κατατρῶγει καὶ

7. Ἐβρ. 4,12.

8. Λουκᾶ 12,49.

ἐσθίουσα πίστις καὶ ἡ ζέσις τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ἐναντίως ἢ πρότερον, δαπανώμεθα καὶ τεμνόμεθα.

5. Τοῦτό ἐστίν ὃ πολλὰ εἶναι μέρη τὴν μίαν Ἐκκλησίαν πεποίηκε καὶ διέστησεν, οὐκ εἰς ἓνα Παῦλον ἢ Κηφᾶν ἢ Ἀπολλῶν ἢ τὸν δεῖνα φυτευτὴν, ἢ τὸν δεῖνα ποτιστὴν· πολλοὺς δὲ ἀνέδειξε Παύλους καὶ Ἀπολλῶς καὶ Κηφάς, ἀφ' ὧν ἀντὶ Χριστοῦ καλούμεθα, τὸ μέγα καὶ κοινὸν ὄνομα, καὶ ὧν εἶναι λεγόμεθα. Καὶ εἴθε τοσοῦτον εἶχον εἰπεῖν· ἀλλὰ καὶ πολλοὺς (ὃ φρίττω λέγων) Χριστοῦς ἀνθ' ἑνός, τὸν γεννώμενον, τὸν κτιζόμενον καὶ τὸν ἀπὸ Μαρίας ἀρχόμενον καὶ τὸν ἀναλύοντα ὅθεν εἰς τὸ εἶναι προῆλθε καὶ τὸν ἄνουν ἄνθρωπον καὶ τὸν ὄντα, καὶ τὸν φαινόμενον· ὡς δὲ καὶ πολλὰ Πνεύματα, τὸ ἄκτιστον καὶ τὸ κτίσμα καὶ τὸ ἐνέργημα καὶ τὸ ψιλὸν ὄνομα. Δέον ἓνα Θεὸν Πατέρα γινώσκειν ἀναρχον καὶ ἀγέννητον, καὶ Υἱὸν ἓνα γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πατρός, καὶ Πνεῦμα ἐν ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον, παραχωροῦν Πατρὶ μὲν ἀγεννησίας, Υἱῷ δὲ γεννήσεως, τὰ δὲ ἄλλα συμφυῆς καὶ σύνθρονον καὶ ὁμόδοξον καὶ ὁμότιμον. Ταῦτα εἰδέναι, ταῦτα ὁμολογεῖν, μέχρι τούτων ἴστασθαι, τὴν δὲ πολλὴν φλυαρίαν καὶ τὰς βεβήλους τῶν λόγων κενοφωνίας τοῖς σχολῆν ἀγοῦσιν ἀποπέμπεσθαι. Τί τὸ ταῦτα πάντα κεκινηκός; Θερμό-

9. Α' Κορ. 3,4.

10. Ὁ Θεολόγος συνοψίζει ἐδῶ τὰς δοξασίας ὄλων τῶν περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ αἰρετικῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς του. Πρέπει νὰ διακρίνωμεν ἐδῶ τοὺς Γνωστικὸς μὲ τὴν δοξασίαν τῆς γεννήσεως ἐν χρόνῳ, τοὺς Ἀρειανούς θεωροῦντας τὸν Χριστὸν κτίσμα, τοὺς υἰοθετιστάς καθ' οὓς ὁ Χριστὸς ἦτο ἀπλοῦς ἄνθρωπος ἐκ Μαρίας υἰοθετηθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τοὺς Ἀπολιναρι-

κατεσθίει τὴν ὕλην καὶ ἡ θέρμη τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ κατα-
 τρωγόμεθα καὶ κατατεμνόμεθα ἀντιθέτως ἀπὸ πρὶν.

5. Τοῦτο εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔκαμε τὴν μίαν Ἐκκλησίαν
 νὰ γίνῃ πολλὰ μέρη καὶ τὴν διέσπασεν, ὄχι εἰς ἓνα Παῦλον ἢ
 Κηφᾶν ἢ Ἀπολλῶν ἢ εἰς τὸν δεῖνα φυτευτὴν καὶ τὸν δεῖνα πο-
 τιστὴν, διότι ἀνέδειξε πολλοὺς Παῦλους καὶ Ἀπολλῶς καὶ
 Κηφᾶς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐλάβομεν ὀνόματα ἀντὶ τοῦ Χρι-
 στοῦ, τοῦ μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ ὀνόματος, καὶ εἰς τοὺς
 ὁποίους λεγόμεθα ὅτι ἀνήκομεν. Καὶ εἴθε μὲν νὰ εἶχα τοῦτο
 μόνον νὰ εἶπω· ἀλλ' ἀνέδειξε καὶ πολλοὺς - φρίττω καθὼς τὸ
 λέγω - Χριστοὺς ἀντὶ ἑνός, δηλαδὴ τὸν γεννώμενον Χριστόν,
 τὸν κτιζόμενον, τὸν ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς Μαρίας καὶ τὸν μετα-
 βαίνοντα ἐκεῖ ἀπὸ οὗ ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν καὶ τὸν ἄνου
 ἄνθρωπον καὶ τὸν ὄντα καὶ τὸν φαινόμενον¹⁰. ὁμοίως δὲ ἀνέ-
 δειξε καὶ πολλὰ Πνεύματα¹¹, τὸ ἄκτιστον, τὸ κτίσμα, τὸ ὁμότι-
 μον καὶ τὸ ἐνέργημα καὶ τὸ ἀπλοῦν ὄνομα. Ἐπειδὴ πρέπει νὰ
 γνωρίζωμεν ἓνα Θεὸν Πατέρα, ἀναρχον καὶ ἀγέννητον, καὶ
 ἓνα Υἱὸν γεννημένον ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ ἓν Πνεῦμα ἔχον
 τὴν ὑπαρξιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὑποχωροῦν εἰς τὸν Πατέρα μὲν
 λόγῳ τῆς ἀγεννησίας τούτου, εἰς τὸν Υἱὸν δὲ λόγῳ τῆς γεννή-
 σεως τούτου, κατὰ δὲ τὰ ἄλλα συμφυῆς καὶ σύνθρονον, ὁμό-
 δοξον καὶ ὁμότιμον. Αὐτὰ ὀφείλομεν νὰ ἀναγνωρίζωμεν, αὐτὰ
 νὰ ὁμολογοῦμεν, ἕως αὐτὰ νὰ ἰστάμεθα, τὴν δὲ πολλὴν φλυα-
 ρίαν καὶ τὰς βεβήλους κενοφωνίας τῶν λόγων νὰ ἀφήνωμεν
 εἰς τοὺς ἀργοσχόλους. Τί εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἀνεκίνησεν

στάς δεχομένους ὅτι ὁ ἔνσαρκωθεὶς Λόγος ἔλαβε μόνον σάρκα ἄνευ νοός,
 τοὺς Δοκητὰς δεχομένους φαινομενικὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ.

11. Κατὰ τοὺς Πνευματομάχους κυρίως.

της χωρὶς λόγου καὶ ἐπιστήμης ἀσχετος καὶ πίστεως πλοῦς ἀκυβέρνητος.

6. Τοῦτο οὖν εἰδότες, ἀδελφοί, μῆτε νωθεῖς ὦμεν πρὸς τὸ καλόν, ἀλλὰ τῷ Πνεύματι ζέωμεν, μῆποτε ὑπνώσωμεν κατ' ὀλίγον εἰς θάνατον, ἢ, καθευδουσιν ἡμῖν, ἐπισπεῖρη τὰ πονηρὰ σπέρματα ὁ ἐχθρός· νωθεία γὰρ ὕπνω σύζυγος· μῆτε διάπυροι σὸν ἀλογία καὶ φιλαυτία, ἵνα μὴ ἐκφερῶμεθα, μηδὲ τῆς ὁδοῦ τῆς βασιλικῆς ἔξω πίπτωμεν· Ἐν γέ τι πταίοντες πάντως, ἢ κέντρων δεόμενοι διὰ τὴν νωθείαν ἢ κρημνιζόμενοι διὰ τὴν θερμότητα. Ἀμφοτέρων δὲ ὅσον χρήσιμόν ἐστι λαβόντες, τῆς μὲν τὸ πρᾶον, τῆς δὲ τὸν ζῆλον, ἀμφοτέρων ὅσον ἐστὶ βλαβερὸν διαφύγωμεν, τῆς μὲν τὸν ὀκνον, τῆς δὲ τὸ θράσος, ἵνα μῆτε τῷ ἑλλείποντι ὦμεν ἄκαρποι, μῆτε τῷ περιττεύοντι κινδυνεύωμεν. Ὅμοίως γὰρ ἄχρηστα καὶ νωθρότης ἄπρακτος καὶ θερμότης ἀπαίδευτος· ἢ μὲν οὐκ ἐγγίζουσα τῷ καλῷ, ἢ δὲ ὑπερπίπτουσα καὶ τοῦ δεξιοῦ ποιουμένη τι δεξιώτερον. Ὅπερ καὶ ὁ θεῖος Σολομών καλῶς ἐπιστάμενος, «μὴ ἐκκλίνης», φησὶν, «εἰς τὰ δεξιά, μηδ' εἰς τὰ ἀριστερά», μηδὲ διὰ τῶν ἐναντίων εἰς κακὸν ἴσον ἐμπέσης, τὴν ἀμαρτίαν, καίτοιγε τὸ φύσει δεξιὸν ἐπαινῶν, 15 «ὁδοὺς γὰρ φησί, τὰς ἐκ δεξιῶν οἶδεν ὁ Θεός, διεστραμμέναί δὲ εἰσιν αἱ ἐξ ἀριστερῶν». Πῶς οὖν ἐπαινεῖ τὸ δεξιὸν καὶ ἀπάγει πάλιν τοῦ δεξιοῦ; Τοῦτου δηλαδὴ τοῦ φαινομένου δεξιοῦ, καὶ

ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα; Ἡ χωρὶς λόγον καὶ ἐπιστήμην ἀκράτητος θερμότης, ὁ μὴ κυβερνώμενος ἀπὸ τὴν πίστιν πλοῦς.

6. Γνωρίζοντες λοιπὸν τοῦτο, ἀδελφοί, νὰ μὴ εἴμεθα οὔτε νωθοὶ πρὸς τὸ καλόν, ἀλλὰ νὰ εἴμεθα θερμοὶ κατὰ τὸ Πνεῦμα, μὴ τυχὸν βαθμιαίως κοιμηθῶμεν μέχρι θανάτου ἢ μήπως, ἐνῶ θὰ καθεύδωμεν, σπεῖρη ἐπάνω ὁ Ἐχθρὸς τὰ πονηρὰ σπέρματα¹², διότι ἡ νωθρότης εἶναι σύζυγος τοῦ ὕπνου, οὔτε διάπυροι ἀπὸ παραλογισμὸν καὶ φιλαυτίαν, διὰ νὰ μὴ παραστρατῶμεν καὶ παρεκκλίνωμεν ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ὁδόν, ὅπως δὴποτε πταίοντες εἰς ἓν ἀπὸ αὐτά, ἢ δηλαδὴ ἔχοντες ἀνάγκην ἀπὸ κεντρίσματα λόγῳ νωθρότητος ἢ κατακρημνιζόμενοι λόγῳ ζωηρότητος. Ἀφοῦ δὲ λάβωμεν καὶ ἀπὸ τὰς δύο ὁ,τι εἶναι χρήσιμον, ἀπὸ τὴν μίαν τὴν πραότητα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην τὸν ζῆλον, ἃς ἀποφύγωμεν τὰ βλαβερά καὶ ἀπὸ τὰς δύο, τῆς μίας τὴν ὀκνηρίαν καὶ τῆς ἄλλης τὸ θράσος, οὕτως ὥστε οὔτε ἀπὸ τὸ ἐλλεῖπον νὰ εἴμεθα ἄκαρποι οὔτε ἀπὸ τὸ περιττόν νὰ κινδυνεύωμεν. Διότι εἶναι ἐξ ἴσου ἄχρηστα, καὶ ἡ ἄπρακτος νωθρότης καὶ ἡ ἀπειθαρχος θερμότης, ἡ μὲν μία διότι δὲν ἐγγίζει τὸ καλόν, ἡ δὲ ἄλλη διότι τὸ ὑπερπηδᾷ καὶ καθιστᾷ τὸ δεξιὸν δεξιώτερον. Τοῦτο γνωρίζων καλῶς καὶ ὁ θεῖος Σολομών, λέγει, «νὰ μὴ παρεκκλίνης εἰς τὰ δεξιά οὔτε εἰς τὰ ἀριστερά», οὔτε νὰ ἐμπέσης εἰς κακόν διὰ τῶν ἀντιθέτων, δηλαδὴ εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἂν καὶ ἐπαινεῖ τὸ φύσει δεξιόν, ἀφοῦ λέγει, «τὰς ἀπὸ τὰ δεξιά ὁδοὺς γνωρίζει ὁ Θεός, ἐνῶ αἱ ἀπὸ τὰ ἀριστερά εἶναι διεστραμμέναι»¹³. Πῶς λοιπὸν ἐπαινεῖ τὸ δεξιὸν καὶ πάλιν ἀποτρέπει ἀπὸ τὸ δεξιόν; Προφανῶς ἀποτρέπει ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὁποῖον φαίνεται δεξιόν, ἀλλὰ δὲν εἶναι, πρὸς τὸ ὁποῖον

13. Παροιμ. 4,27.

οὐκ ὄντος, πρὸς δὲ βλέπων ἐτέρωθι, μὴ γίνου δίκαιος πολὺ, φησί, μηδὲ σοφίζου περισσά. Τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ περὶ δικαιοσύνην καὶ περὶ σοφίαν πάθος, θερμότης περὶ πράξις καὶ λόγον, ἐξω τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς δι' ὑπερβολὴν πίπτουσα. Ἡ καὶ τὸ
5 ἐνδέον καὶ τὸ ὑπερβάλλον ὁμοίως λυμαίνεται, ὡς περὶ καὶ τῶ κανόνι πρόσθεσις ἢ ὑφαίρεσις.

7. Μηδεὶς οὖν ἔστω πλέον ἢ καλῶς ἔχει σοφός, μηδὲ τοῦ νόμου νομιμώτερος, μηδὲ λαμπρότερος τοῦ φωτός, μηδὲ τοῦ κανόνος εὐθύτερος, μηδὲ τῆς ἐντολῆς ὑψηλότερος. Ἔσται δὲ τοῦ-
10 το πῶς; Ἐὰν εἰδῶμεν κόσμον καὶ ἐπαινῶμεν φύσεως νόμον καὶ ἐπώμεθα λόγῳ καὶ μὴ ἀτιμάζωμεν εὐταξίαν. Ἐμβλέψατε εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ εἰς τὴν γῆν κάτω καὶ ἐννοήσατε, πῶς συν ἔσται τὸ πᾶν καὶ ὄθεν, καὶ τί πρὸ τῆς διακοσμῆσεως ἦν, καὶ τί νῦν ὄνομα τῶ παντί. Τάξει τὰ πάντα διεκοσμήθη καὶ ὁ διακο-
15 σμήσας Λόγος· καίτοιγε ὡς ἐν τὰ πάντα καὶ ἀθρόως ὑποστῆναι δυνατὸν ἦν (ὁ γὰρ τοῖς οὐκ οὔσι τὸ εἶναι δοῦς καὶ τοῖς γενομένοις τὰς ἰδέας καὶ τὰ σχήματα, οὐδ' ὁμοῦ τὸ πᾶν ἀναδειῖξαι καὶ διακοσμήσαι ἀσθενῆς ἦν)· ἀλλὰ διὰ τοῦτο πρῶτόν τι καὶ δευτερον ἀριθμεῖται καὶ τρίτον, καὶ τὰ ἐξῆς, ἵνα τάξις εὐθὺς συν-
20 εισέλθῃ τοῖς κτίσμασι.

8. Τάξις οὖν τὸ πᾶν συνεστήσατο. Τάξις συνέχει καὶ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια· τάξις ἐν νοητοῖς, τάξις ἐν αἰσθητοῖς, τάξις ἐν ἀγγέλοις, τάξις ἐν ἀστροῖς, κινήσει καὶ μεγέθει καὶ σχέ-

βλέπων λέγει ἄλλοῦ, «να μὴ γίνης ὑπερβολικά δίκαιος οὔτε να σοφισθῆς περισσῶς»¹⁴. Διότι τὸ ἴδιον πάθος ἰσχύει τόσον διὰ τὴν δικαιοσύνην ὅσον καὶ διὰ τὴν σοφίαν, ἡ θερμότης ὡς πρὸς τὴν πράξιν καὶ τὸν λόγον, πίπτουσα ἐκτὸς τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς λόγῳ τῆς ὑπερβολῆς. Ταύτην καταστρέφει ἐξ ἴσου καὶ ἡ ἔλλειψις καὶ ἡ ὑπερβολή, ὅπως καταστρέφει τὸν κανόνα τόσον ἡ προσθήκη ὅσον καὶ ἡ ἀφαίρεσις.

7. Κανείς λοιπὸν να μὴ εἶναι περισσότερον ἀπὸ ὅσον πρέπει σοφὸς οὔτε νομιμώτερος ἀπὸ τὸν νόμον οὔτε λαμπρότερος ἀπὸ τὸ φῶς οὔτε εὐθύτερος ἀπὸ τὸν κανόνα οὔτε ὑψηλότερος ἀπὸ τὴν ἐντολήν. Πῶς δὲ θὰ συμβῆ τοῦτο; Ἐὰν γνωρίζωμεν τὴν εὐκοσμίαν καὶ ἐπαινῶμεν τὸν νόμον τῆς φύσεως καὶ ἀκολουθῶμεν τὸν λόγον καὶ δὲν ἀτιμάζωμεν τὴν εὐταξίαν. Παρατηρήσατε τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ τὴν γῆν κάτω καὶ ἀντιληφθῆτε, πῶς συνεκροτήθη τὸ σύμπαν καὶ ἀπὸ ποῦ, καὶ τί ἦτο πρὸ τῆς διακοσμήσεως καὶ τί ὄνομα ἔχει τώρα τὸ σύμπαν. Ὅλα διεκοσμήθησαν μετὰ τάξιν καὶ ὁ διακοσμησῆς εἶναι ὁ Λόγος. Ἄν καὶ ἦτο δυνατόν να λάβουν τὰ πάντα ὑπόστασιν ὡς συνολὸν καὶ ὁμοῦ, ἐφ' ὅσον αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔδωκεν εἰς τὰ ὄντα καὶ τὰ γενόμενα τὰς ιδέας καὶ τὰ σχήματα, δὲν ἦτο ἀνίκανος ν' ἀναδείξῃ καὶ διακοσμήσῃ ὅλον μαζί τὸ σύμπαν· ἀλλ' ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἀριθμεῖται κάτι πρῶτον καὶ δεύτερον καὶ τρίτον καὶ τὰ λοιπὰ εἶναι να συνεισέλθῃ ἀμέσως τάξις εἰς τὰ κτίσματα.

8. Τάξις λοιπὸν συνέστησε τὸ σύμπαν. Τάξις συγκρατεῖ καὶ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια· τάξις εἰς τὰ νοητά, τάξις εἰς τὰ αἰσθητά, τάξις εἰς τοὺς ἀγγέλους, τάξις εἰς τὰ ἄστρα, κατὰ τὴν κίνησιν, τὸ μέγεθος, τὴν σχέσιν πρὸς ἄλληλα καὶ τὴν λαμπρό-

σει τῇ πρὸς ἄλληλα καὶ λαμπρότητι («ἄλλη δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη δόξα σελήνης καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστήρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ»), τάξις ἐν ὥραις καὶ καιροῖς, ἐν κόσμῳ προῖοῦσί τε καὶ ὑπαπιοῦσι καὶ διὰ τῆς μεσότητος τὸ αὐστηρὸν
 5 τιθασσεύουσι· τάξις ἐν ἡμέρας καὶ νυκτὸς μέτροις καὶ διαστήμασι, τάξις ἐν στοιχείοις, ἐξ ὧν τὰ σῶματα. Τάξις περιήγαγεν οὐρανόν, ἤπλωσεν ἀέρα, γῆν ὑπέθηκεν, ἥ καὶ ὑπερέθηκε, φύσιν ὑγρὰν ἔχεε καὶ συνήγαγεν, ἀνέμους ἀφήκε καὶ οὐκ ἐπαφήκεν, ὕδωρ ἔδησεν ἐν νεφέλαις καὶ οὐ κατέσχεν, ἀλλ' ἔσπειρεν ἐπὶ
 10 πρόσωπον πάσης τῆς γῆς εὐτάκτως καὶ ὁμοτίμως· καὶ ταῦτα οὐκ ἐπ' ὀλίγον, οὐδὲ εἰς ἓνα καιρὸν ἢ χρόνον, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος, τὴν αὐτὴν ὁδὸν εὐθυνόμενα καὶ περιπορευόμενα, πεπηγότα τε καὶ κινούμενα, τὸ μὲν τῷ Λόγῳ, τὸ δὲ τῇ ρεύσει. «Ἔστησεν αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· πρόστα
 15 γμα ἔθετο, καὶ οὐ παρελεύσεται». Τοῦτο τῆς πήξεως. Καὶ εἴ τι γέγονεν ἢ γεννησεται, τοῦτο τοῦ ρεύματος. Καὶ τάξεως μὲν ἐπικρατούσης, κόσμος τὸ πᾶν καὶ τὸ κάλλος ἀκίνητον, ἀταξία δὲ καὶ ἀκοσμία, ἐν μὲν ἀέρι τοὺς σκηπτούς, ἐν δὲ γῆ τοὺς σεισμούς, ἐν δὲ θαλάσῃ τὰς ἐπικλύσεις, ἐν δὲ πόλεσι καὶ οἰκοῖς πολέ-
 20 μους, ἐν δὲ τοῖς σῶμασι τὰς ἀρρωστίας, ἐν δὲ ταῖς ψυχαῖς τὰς ἀμαρτίας, ἐκαινοτόμησεν. Ταῦτα πάντα οὐ τάξεως, οὐδὲ εἰρήνης, ἀλλὰ ταραχῆς καὶ ἀταξίας ὀνόματα. Καὶ τὴν θρυλλουμένην δὲ φθορὰν καὶ προσδοκωμένην, μὴ ἄλλο τι, ἀδελφοί, ἢ πλεονασμὸν ἀταξίας εἶναι νομίζωμεν. Συνδεῖ μὲν γὰρ τάξις, λύει δὲ

τητα («ἄλλη εἶναι ἡ δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη ἡ δόξα σελήνης καὶ ἄλλη ἡ δόξα ἀστέρων· διότι διεφέρει ἀστὴρ ἀστέρος εἰς δόξαν»¹⁵), τάξις εἰς ἐποχὰς καὶ καιροὺς, οἱ ὅποιοι προχωροῦν καὶ ὑποχωροῦν μὲ κόσμον καὶ τιθασσεύουν τὴν αὐστηρότητα διὰ τῆς μεσότητος· τάξις εἰς μέτρα καὶ διαστήματα νυκτὸς καὶ ἡμέρας, τάξις εἰς στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὅποια συγκροτοῦνται τὰ σώματα. Τάξις περιέφερε τὸν οὐρανόν, ἤπλωσε τὸν ἀέρα, ὑπέστρωσε τὴν γῆν ἢ καὶ τὴν ὑπερετοποθέτησε, διέχυσε καὶ συνεμάζευσσε τὴν ὑγρὰν φύσιν, ἀπέλυσεν ἀμέσως χωρὶς νὰ τοὺς ἐπιφέρῃ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἔδωσε τὸ ὕδωρ εἰς τὰ σύννεφα καὶ δὲν τὸ συνεκράτησε, ἀλλὰ τὸ ἔσπειρεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὅλης τῆς γῆς εὐτάκτως καὶ ἰσομερῶς· ταῦτα δὲ ὄχι μόνον δι' ὀλίγον χρόνον οὔτε εἰς ἓνα μόνον καιρὸν ἢ χρόνον, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἕως τὸ τέλος, κατευθυνόμενα καὶ βαδίζοντα εἰς τὸν ἴδιον δρόμον, στερεωμένα καὶ κινούμενα, ἄλλο εἰς τὸν Λόγον, ἄλλο εἰς τὴν ροήν. «Τὰ ἔστησεν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ἔθεσε νόμον, τὸν ὅποιον δὲν πρέπει νὰ παραβιάσουν»¹⁶. Τοῦτο εἶναι τὸ στοιχεῖον τῆς σταθερότητος. Ὅ,τι δὲ ἐγινεν ἢ θὰ γίνῃ, τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν ροήν. Καὶ ὅταν μὲν ἐπικρατῇ τάξις, τὸ σύμπαν ἀποτελεῖ κόσμον καὶ τὸ κάλλος του εἶναι ἀκίνητον. Ἡ δὲ ἀταξία καὶ ἀκοσμία προκαλεῖ εἰς μὲν τὸν ἀέρα τοὺς κεραυνούς, εἰς δὲ τὴν γῆν τοὺς σεισμούς, εἰς τὴν θάλασσαν τὰς πλημμύρας, εἰς τὰς πόλεις καὶ τοὺς οἴκους τοὺς πολέμους, εἰς τὰ σώματα τὰς ἀρρωστίας, εἰς δὲ τὰς ψυχὰς τὰς ἁμαρτίας. Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι ὀνόματα τάξεως οὔτε εἰρήνης, ἀλλὰ ταραχῆς καὶ ἀταξίας. Καὶ τὴν θρυλουμένην δὲ καὶ προσδοκωμένην φθοράν, ἀδελφοί, νὰ μὴ νομίζωμεν ὅτι εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ πλεονασμὸν ἀταξίας. Διότι ἡ μὲν τάξις

16. Ψαλμ. 148,6.

άταξία, όταν λύσαι τὸ πᾶν ἢ μεταποιῆσαι παραστῆ τῷ συνδήσαντι.

9. Τάξις καὶ τοῖς ζώοις ἅπασι γένεσιν καὶ τροφήν καὶ τὰς καταλλήλους ἐκάστοις χώρας ἐνομοθέτησε. Καὶ οὔτε δελφῖνά
 5 τις εἶδεν ἀβλακα τέμνοντα, οὔτε βοῦν δι' ὕδατος ὀλισθαίνοντα, ὡσπερ οὐδ' ἥλιον ἐν νυκτὶ μειούμενον ἢ πληρούμενον οὔτε σελήνην ἐν ἡμέρᾳ πυρσεύουσαν· ὄρη τὰ ὑψηλὰ ταῖς ἐλάφοις, πέτρα καταφυγὴ τοῖς λαγωοῖς. Ἐποίησε σελήνην εἰς καιρούς· ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ. Νύξ, καὶ ἄνθρωπος ὑπνω συστέλλεται καὶ τὰ θηρία παρρησιάζεται καὶ ζητεῖ τροφήν ἕκαστον τὴν
 10 διδομένην παρὰ τοῦ κτίσαντος· ἡμέρα, καὶ τὰ θηρία συνάγεται καὶ ἄνθρωπος ἐπὶ τὴν ἐργασίαν ἐπείγεται· καὶ ἀλλήλοις ὑποχωροῦμεν ἐν τάξει, νόμῳ καὶ λόγῳ φύσεως. Προσθήσω τὸ μέγιστόν τε καὶ οἰκειότατον. Τάξις ἐκ λογικοῦ τε καὶ ἀλόγου κράματος τὸν ἄνθρωπον, ζῶον λογικόν, συνεστήσατο καὶ συνέδησε
 15 μυστικῶς τε καὶ ἀρρήτως τὸν χοῦν τῷ νοῖ καὶ τὸν νοῦν τῷ πνεύματι. Καὶ ἵνα θαυματοργήσῃ τι μείζον ἐν τῷ ἑαυτοῦ πλάσματι, τὸ αὐτὸ καὶ διεσώσατο καὶ διέλυσε· τὸ μὲν γὰρ ἐπεισήγαγε, τὸ δὲ ὑπεξήγαγεν, ὡσπερ ἐν ρεύματι, καὶ τῷ θνητῷ τὴν
 20 ἀθανασίαν ἐπραγματεύσατο διὰ λύσεως. Αὕτη καὶ τῶν ἀλόγων ἡμᾶς διέστησε καὶ πόλεις ᾤκισε καὶ νόμους ἔθετο καὶ ἀρετὴν ἐτίμησε καὶ κακίαν ἐκόλασε καὶ τέχνας εἵρετο καὶ συζυγίαν ἡρμόσατο καὶ τῷ περὶ τὰ γεννώμενα φίλτρῳ τὸν βίον ἡμέρωσε

συνδέει, ἡ δὲ ἀταξία διαλύει, ὅταν χρειασθῆ ὁ συνδέσας νὰ λύσῃ ἢ μεταποιήσῃ τὸ πᾶν.

9. Ἡ τάξις ἐνομοθέτησε δι' ὅλα τὰ ζῶα τὴν γένεσιν καὶ τὴν τροφήν καὶ τοὺς καταλλήλους δι' ἕκαστον χώρους. Καὶ δὲν εἶδε κανεὶς οὔτε δελφῖνα νὰ ἀνοίγῃ αὐλακας οὔτε βοῦν νὰ κολυμᾷ διὰ τοῦ ὕδατος, καθὼς οὔτε ἥλιον νὰ αὐξομειώνεται κατὰ τὴν νύκτα οὔτε σελήνην νὰ λάμπῃ κατὰ τὴν ἡμέραν· «τὰ ὑψηλὰ ὄρη προορίζονται διὰ τὰς ἐλάφους, ἡ πέτρα εἶναι καταφύγιον τῶν λαγωῶν. Κατεσκεύασε τὴν σελήνην νὰ ἐμφανίζεται κατὰ φάσεις· ὁ ἥλιος γνωρίζει τὴν δύσιν του»¹⁷. Ἔρχεται νύκτα καὶ ὁ ἄνθρωπος συμμαζεύεται δι' ὕπνον, ἐνῶ παρουσιάζονται τὰ θηρία καὶ ζητοῦν τροφήν ἕκαστον τὴν διδομένην εἰς αὐτὸ ἀπὸ τὸν κτίστην· ἔρχεται ἡμέρα, καὶ συγκεντρώνονται τὰ θηρία, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος μεταβαίνει εἰς τὴν ἐργασίαν¹⁸. Καὶ ἡμεῖς δὲ ὑποχωροῦμεν πρὸς ἀλλήλους μὲ τάξιν, κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸν λόγον τῆς φύσεως. Θὰ προσθέσω δὲ τὸ μεγαλύτερον καὶ οἰκειότερον. Ἡ τάξις ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον, ζῶον λογικόν, ἀπὸ λογικὸν καὶ ἄλογον κρᾶμα καὶ συνέδεσε μυστικῶς καὶ ἀρρήτως τὸ χῶμα μὲ τὸν νοῦν καὶ τὸν νοῦν μὲ τὸ πνεῦμα. Καὶ διὰ νὰ θαυματουργήσῃ κάπως περισσότερον εἰς τὸ πλάσμα του, τὸ ἴδιον καὶ τὸ συνετήρησεν καὶ τὸ διέλυσε· διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸ ἔφευγεν εἰς ὑπαρξιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἐξέβαλεν ἀπὸ τὴν ὑπαρξιν, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ ρεῦμα, προσδώσας εἰς τὸ θνητὸν τὴν ἀθανασίαν διὰ τῆς διαλύσεως. Ἡ τάξις μᾶς διεχώρισε ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα, συνώκισε πόλεις, ἔθεσε νόμους, ὥρισε τιμὴν διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τιμωρίαν διὰ τὴν κακίαν, εὗρε τέχνας, συνέδεσεν εἰς συζυγίαν μὲ τὸ φίλτρον πρὸς τὰ γεννώ-

18. Ψαλμ. 103,20 ε.

καὶ μεῖζον τι τοῦ κάτω πόθου καὶ τοῦ σαρκικοῦ τὸν περὶ Θεὸν ἐνιδρύσατο.

10. Καὶ τί δεῖ καθ' ἕκαστον λέγειν; Τάξις τῶν ὄντων ἐστὶ μήτηρ καὶ ἀσφάλεια· καὶ τὰ τοῦ Λόγου, μόνη καλῶς ἂν εἶποι, τοῦ πάντα
 5 δημιουργήσαντος, εἴ γε λάβοι φωνήν· ὅτε τὸ πᾶν οὐσιοῦτο τῷ Θεῷ καὶ ὑφίστατο, ἐγὼ ἤμην παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα· ἠνίκα ἠτοίμαζε τὸν ἑαυτοῦ θρόνον ἐπ' ἀνέμων καὶ ἰσχυρὰ ἐποίει τὰ ἄνω νέφη· ἠνίκα ἐθεμελίωσεν τὴν γῆν καὶ ὡς ἀσφαλεῖς ἐτίθει
 10 πηγὰς τὰς ὑπ' οὐρανόν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσαν δύναμιν ἐχαρίσατο. Ἄλλ' οὐ χάριν ταῦτα πάντα διήλθον καὶ πρὸς ὃ πάλαι ὁ λόγος ἠπεύγετο, τάξις κἀν ταῖς ἐκκλησίαις, τὸ μὲν εἶναι τι ποιῆμιον, τὸ δὲ ποιμένας διώρισε· καὶ τὸ μὲν ἄρχειν, τὸ δὲ ἄρχεσθαι· καὶ τὸ μὲν οἶον εἶναι κεφαλὴν, τὸ δὲ πόδας, τὸ δὲ χεῖρας, τὸ δὲ ὀφθαλμόν, τὸ δὲ ἄλλο τι τῶν μελῶν τοῦ
 15 σώματος, πρὸς τὴν τοῦ παντὸς εὐαρμοστίαν καὶ τὸ συμφέρον, ἢ προεχομένων ἢ προεχόντων. Καί, ὥσπερ ἐν τοῖς σώμασιν, οὔτε ἀπέρρηκται ἀλλήλων τὰ μέλη, ἀλλ' ἐν σῶμα τὸ πᾶν ἐστὶν ἐκ διαφόρων συγκείμενον, οὔτε ταυτὸ πάντων ἐνέργημα, εἰ καὶ ταυτὸ τὸ χρῆζειν ἀλλήλων εἰς ἀνάγκην εὐνοίας τε καὶ συννεύσε-
 20 ως, καὶ οὔτε ὀφθαλμὸς βαδίζει, ἀλλ' ὁδηγεῖ, οὔτε ποὺς προβλέπει, ἀλλὰ μεταβαίνει καὶ μετατίθησιν, οὔτε γλῶσσα δέχεται φωνάς, ἀκοῆς γάρ, οὔτε ἀκοὴ φθέγγεται, γλώσσης γάρ, καὶ ρίς μὲν ὀσμῶν αἰσθητήριον, λάρυξ δὲ σῖτα γεύεται, φησὶν ὁ Ἰώβ, χεῖρ δὲ τοῦ διδόναι καὶ τοῦ λαμβάνειν ὄργανον, νοῦς δὲ τοῖς πᾶ-

μενα, ἡμέρωσε τὸν βίον καὶ ἐνέβαλεν εἰς ἡμᾶς κάτι μεγαλύτερον ἀπὸ τὸν κάτω καὶ σαρκικὸν πόθον, τὸν πρὸς τὸν Θεόν.

10 Τί χρειάζεται ὁμοῦς ν' ἀναφέρωμεν ἕκαστον ἐπὶ μέρους; Ἡ τάξις εἶναι μῆτηρ τῶν ὄντων καὶ ἀσφάλεια, καὶ μόνη αὐτὴ καλῶς θὰ εἶπῃ τὰ τοῦ Λόγου, τοῦ δημιουργήσαντος τὰ πάντα, ἂν λάβῃ φωνήν· ὅταν τὸ σύμπαν ἐλάμβανεν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐγὼ ἤμην πλησίον του συναρμόζουσα, ὅταν ἠτοιμάζε τὸν θρόνον του ἐπάνω εἰς ἀνέμους καὶ καθίστα ἰσχυρὰ τὰ ἄνω νέφη, ὅταν ἐθεμελίωνε τὴν γῆν καὶ ἠσφάλιζε τὰς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πηγὰς καὶ ἐχέριζε πᾶσαν δύναμιν διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ στόματός του. Ἀλλά, αὐτὸ διὰ τὸ ὅποιον ἀνεπτύξε ὅλα αὐτὰ καὶ πρὸς τὸ ὅποιον ὁ λόγος ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἀπέβλεπεν εἶναι ὅτι ἡ τάξις ὥρισε καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας ἄλλοι νὰ εἶναι ποιμνιον καὶ ἄλλοι ποιμένες, ἄλλοι νὰ ἄρχουν καὶ ἄλλοι νὰ ἄρχωνται, ἄλλοι νὰ εἶναι ὡς κεφαλῆ, ἄλλοι πόδες ἢ χεῖρες ἢ ὀφθαλμοὶ ἢ ἄλλο ἐκ τῶν μελῶν τοῦ σώματος, διὰ τὴν εὐαρμοστίαν καὶ τὸ συμφέρον τοῦ συνόλου, εἴτε ἐπομένων εἴτε προηγουμένων. Καί, ὅπως εἰς τὰ σώματα, οὔτε εἶναι ἀπεσπασμένα ἀπ' ἀλλήλων τὰ μέλη, ἀλλὰ τὸ σύνολον εἶναι ἐν σῶμα συγκείμενον ἐκ διαφορῶν, οὔτε ἡ ἐνέργεια ὄλων εἶναι ἡ ἰδίᾳ, ἂν καὶ ὅλα ἔχουν τὴν ιδιότητα νὰ χρειάζονται ἀλληλα ἀπὸ ἀπόψεως εὐνοίας καὶ συναινέσεως, καὶ οὔτε ὀφθαλμὸς βαδίζει ἀλλ' ὀδηγεῖ, οὔτε ποὺς προβλέπει ἀλλὰ μεταβαίνει καὶ μεταθέτει, οὔτε γλῶσσα δέχεται φωνὰς διότι τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς ἀκοῆς, οὔτε ἡ ἀκοὴ ὁμιλεῖ διότι τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς γλώσσης, καὶ ἡ μὲν ρις εἶναι τὸ αἰσθητήριον τῶν ὀσμῶν, ὁ δὲ λάρυγξ γεύεται τὰ ἐδέσματα, λέγει ὁ Ἰώβ¹⁹, ἡ χεὶρ εἶναι τὸ ὄργανον τοῦ δίδειν καὶ λαμβάνειν καὶ ὁ νοῦς εἶναι ὁ ἡγεμῶν εἰς ὅλα, ἀπὸ τὸν ὅποιον προέρχεται τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ εἰς τὸν

σιν ἡγεμών, παρ' οὗ τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ εἰς ὃν ἡ αἰσθησις· οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν, τῷ κοινῷ Χριστοῦ σώματι.

11. Οἱ γὰρ πάντες ἐν σώμα ἔσμεν ἐν Χριστῷ· οἱ δὲ καθ' ἓνα Χριστοῦ καὶ ἀλλήλων μέλη. Τὸ μὲν γὰρ ἄρχει καὶ προκαθέζε-
 5 ται, τὸ δὲ ἄγεται καὶ εὐθύνεται, καὶ οὔτε ταυτὸν ἀμφοτέρα ἐνεργεῖ, εἴπερ μὴ ταυτὸν ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι· καὶ γίνεται ἀμφοτέρα
 — ἔνενα Πνεύματος.¹ Κἂν τοῖς ἀρχομένοις πάλιν, ὅσον τὸ μέσον καὶ παιδεύσει καὶ ἀσκήσει καὶ ἡλικίᾳ διεστηκόσι, κἂν τοῖς
 10 ἄγουσι τὸ διάφορον ὅσον καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται Παύλου λέγοντος, μὴ ἀμφίβαλλε. «Καὶ οὐδὲ μὲν ἔθετο», φησὶν, «ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δευτέρον προφήτας, τρίτον ποιμένας καὶ διδασκάλους»· πρῶτον διὰ τὴν ἀλήθειαν, δευτέρον διὰ τὴν σκιάν, τρίτον διὰ τὸ μέτρον
 15 τῆς ὠφελείας καὶ τῆς ἐλλάμπυεως. Καὶ τὸ μὲν Πνεῦμα ἐν, τὰ χαρίσματα δὲ οὐκ ἴσα, ὅτι μὴδὲ τὰ δοχεῖα τοῦ Πνεύματος. Ὅτι μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας καὶ θεωρίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως ἢ ἀποκαλύψεως, ἄλλω πίστις βεβαία καὶ ἀνεκδοσίατος, ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων καὶ θαυμά-
 20 των ὑψηλοτέρων, ἄλλω δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, εἰ-
 τουν προστασίαι, κυβερνήσεις, εἰτουν παιδαγωγίαι σαρκός, γένη γλωσσῶν, ἐρμηνεῖαι γλωσσῶν, τὰ μείζω χαρίσματα καὶ τὰ δεύ-
 τερα, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως.

20. Α' Κορ. 14,32.

21. Α' Κορ. 12,28.

ὁποῖον μεταβαίνει ἡ αἴσθησις· οὕτω συμβαίνει καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ κοινὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

11. Πράγματι ὅλοι μαζί εἴμεθα ἐν σῶμα ἐν Χριστῷ, οἱ δὲ καθ' ἕκαστον εἴμεθα μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀλλήλων. Διότι ἄλλοι μὲν ἄρχουν καὶ προεδρεύουν, ἄλλοι δὲ ὀδηγοῦνται καὶ διευθύνονται, καὶ οὔτε τὸ ἴδιον ἐνεργοῦν ἀμφοτέροι, ἀφοῦ δὲν εἶναι τὸ ἴδιον τὸ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. Καὶ γίνονται ἀμφοτέρα ἐν εἰς ἓνα Χριστόν, συναρμολογούμενα καὶ συντιθέμενα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος. Καὶ μεταξὺ τῶν ἀρχομένων πάλιν ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις εἰς παιδευσιν, ἄσκησιν καὶ ἡλικίαν, καὶ μεταξὺ τῶν ἡγετῶν ὑπάρχει μεγάλη διαφορά. Πνεύματα προφητῶν ὑποτάσσονται εἰς προφήτας ἀφοῦ τὸ λέγει ὁ Παῦλος²⁰, μὴ ἀμφιβάλλης. «Καὶ ἄλλους μὲν», λέγει, «ὁ Θεὸς ἐτοποθέτησεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον ποιμένας καὶ διδασκάλους»²¹. Τοὺς πρώτους διὰ τὴν ἀλήθειαν, τοὺς δευτέρους διὰ τὴν σκιάν, τοὺς τρίτους διὰ τὸ μέτρον τῆς ὠφελείας καὶ τῆς ἐλλάμψεως. Καὶ τὸ μὲν Πνεῦμα εἶναι ἓν, τὰ δὲ χαρίσματα δὲν εἶναι ἴσα, ἀφοῦ οὔτε οἱ δέκται τοῦ Πνεύματος δὲν εἶναι ἴσοι. Διότι εἰς ἄλλον μὲν διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας καὶ θεωρίας, εἰς ἄλλον δὲ λόγος γνώσεως ἢ ἀποκαλύψεως, εἰς ἄλλον πίστις βεβαία καὶ ἀδίστακτος, εἰς ἄλλον ἡ διενέργεια σημείων καὶ θαυμάτων ὑψηλοτέρων, εἰς ἄλλον χαρίσματα ἰαμάτων, φροντίδες δηλαδὴ προστασίαι, κυβερνήσεις δηλαδὴ παιδαγωγίαι σαρκός, γένη γλωσσῶν, ἐρμηνεῖαι γλωσσῶν, εἰς ἄλλους τὰ μεγαλύτερα χαρίσματα, καὶ εἰς ἄλλους τὰ δεύτερα, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως²².

22. Αὐτόθι.

12. Ταύτην αιδώμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοί, ταύτην φυλάττω-
μεν. Ὁ μὲν ἔστω τις ἀκοή, ὁ δὲ γλῶττα, ὁ δὲ χεῖρ, ὁ δὲ ἄλλο τι
τούτων. Ὁ μὲν διδάσκέτω, ὁ δὲ μανθανέτω, ὁ δὲ ἐργαζέσθω τὸ
ἀγαθὸν ταῖς ἰδίαις χερσὶν εἰς μετάδοσιν τοῦ δεομένου καὶ
5 χηρίζοντος. Ὁ μὲν ἀρχέτω καὶ προβεβλήσθω, ὁ δὲ δικαιούσθω
διὰ τῆς ὑπουργίας. Καὶ ὁ διδάσκων, ἐγκόσμως· προφήται γὰρ
δύο ἢ τρεῖς λαλείωσαν καὶ ἀνά μέρος, καὶ εἷς διερμηνεύτω,
ἄλλου δὲ τρανωθέντος, ὁ πρῶτος ὑποχωρεῖτω. Καὶ ὁ μανθά-
νων, ἐν εὐπειθείᾳ, καὶ ὁ χορηγῶν, ἐν ἰλαρότητι, καὶ ὑπουργῶν,
10 ἐν προθυμίᾳ. Μὴ πάντες ὦμεν γλῶσσα, τὸ ἐτοιμότατον, μὴ
πάντες ἀπόστολοι, μὴ πάντες προφήται, μὴ πάντες διερμηνεύω-
μεν; Μέγα τὸ περὶ Θεοῦ λαλεῖν; Ἀλλὰ μείζον τὸ ἑαυτὸν καθαί-
ρειν Θεῷ, ἐπειδὴ εἰς κακότεχνον ψυχὴν σοφία οὐκ εἰσελεύσε-
ται. Καὶ σπείρειν ἐκελευσθημεν εἰς δικαιοσύνην καὶ τρυγᾶν
15 καρπὸν ζωῆς, ἵνα φωτισθῶμεν τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως. Καὶ
Παῦλος διὰ τοῦ ἀγαπᾶν ἡμᾶς τὸν Κύριον ὑπὸ Κυρίου γινώσκε-
σθαι βούλεται, διὰ δὲ τοῦ γινώσκεσθαι, τὸ διδάσκεσθαι· καὶ
ταύτην ὁδὸν βελτίονα οἶδεν εἰς γνῶσιν τῆς φυσιοῦσης οἰήσεως.

13. Μέγα τὸ διδάσκειν; Ἀλλὰ τὸ μανθάνειν ἀκίνδυνον. Τί
20 σεαυτὸν ποιεῖς ποιμένα, πρόβατον ὦν; Τί γίνῃ κεφαλὴ, ποῦς

23. Ἐφ. 4,28.

24. Α' Κορ. 14,29 ἐέ.

25. Ρωμ. 12,8.

26. Α' Κορ. 12,29.

12. Αὐτὴν τὴν τάξιν νὰ σεβώμεθα, ἀδελφοί, αὐτὴν νὰ φυλάττωμεν. Ἄλλος νὰ εἶναι ἀκοή, ἄλλος γλῶσσα, ἄλλος χεῖρ, ἄλλος κάτι ἄλλο ἀπὸ αὐτά. Ἄλλος νὰ διδάσκη, ἄλλος νὰ μανθάνῃ καὶ ἄλλος νὰ ἐργάζεται τὸ ἀγαθὸν μὲ τὰς χεῖρας του, διὰ νὰ μεταδίδῃ εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην καὶ χρεῖαν²³. Ὁ μὲν εἰς νὰ ἄρχῃ καὶ νὰ προτάσσεται, ὁ δὲ ἄλλος νὰ δικαιώνεται διὰ τῆς ὑπηρεσίας. Καὶ ὁ διδάσκων, νὰ τὸ πράττῃ μὲ εὐκοσμίαν· δηλαδὴ δύο ἢ τρεῖς προφήται νὰ ὁμιλοῦν μὲ τὴν σειρὰν, καὶ εἷς νὰ διερμηνεύῃ τοὺς λόγους των, ἂν δὲ φωτισθῇ ἄλλος, ὁ πρῶτος νὰ ὑποχωρῇ²⁴. Καὶ ὁ μανθάνων, νὰ τὸ πράττῃ μὲ εὐπειθειαν, ὁ χορηγῶν, νὰ τὸ πράττῃ μὲ εὐχαρίστησιν καὶ ὁ ὑπηρετῶν, νὰ τὸ πράττῃ προθύμως²⁵. Μήπως θὰ γίνωμεν ὅλοι γλωσσολάλοι, τὸ προχειρότερον ὄλων, μήπως θὰ εἴμεθα ὅλοι ἀπόστολοι, ὅλοι προφήται, ὅλοι ἐρμηνευταί²⁶; Εἶναι σπουδαῖον τὸ νὰ λαλῇ κανεὶς περὶ Θεοῦ; Ἀλλὰ μεγαλύτερον εἶναι τὸ νὰ καθαίρῃ ἑαυτὸν διὰ τὸν Θεόν, ἐπειδὴ εἰς κακότεχνον ψυχὴν δὲν θὰ εἰσέλθῃ σοφία²⁷. Διετάχθημεν νὰ σπείρωμεν μὲν δικαιοσύνην καὶ νὰ τρυγῶμεν καρπὸν ζωῆς²⁸, διὰ νὰ φωτισθῶμεν μὲ τὸ φῶς τῆς γνώσεως. Καὶ ὁ Παῦλος θέλει νὰ γνωρίζωμεθα ἀπὸ τὸν Κύριον διὰ τῆς ἀγάπης ἡμῶν πρὸς τὸν Κύριον²⁹, διὰ δὲ τοῦ γνωρίζεσθαι νὰ διδασκώμεθα· καὶ αὐτὴν τὴν ὁδὸν θεωρεῖ καλλιτέραν πρὸς γνῶσιν ἀπὸ τὸ φυσιοῦν φρόνημα.

13. Εἶναι σπουδαῖον τὸ διδάσκειν; Ἀλλὰ τὸ μανθάνειν εἶναι ἀκίνδυνον. Διατί καθιστᾶς ἑαυτὸν ποιμένα, ἐνῶ εἶσαι πρόβα-

27. Σοφ. Σολ. 1,4.

28. Ὡσηὲ 10,12.

29. Α' Κορ. 8,3.

τυγχάνων; Τί στρατηγεῖν ἐπιχειρεῖς, τεταγμένος ἐν στρατιώταις;
 Τί τὰ μεγάλα καὶ οὐκ ἀσφαλῆ κέρδη τῆς θαλάσσης ἐπιδιώκεις,
 ἐνὸν ἀκινδύνως γεωργεῖν γῆν, εἰ καὶ κερδαίνοις ἐλάσσονα; Καὶ
 εἰ μὲν ἀνὴρ εἶ κατὰ Χριστὸν καὶ γεγύμνασταί σοι τὰ αἰσθητήρια
 5 καὶ λαμπρόν σοι τὸ φῶς τῆς γνώσεως, λάλει Θεοῦ σοφίαν τὴν
 λαλουμένην ἐν τοῖς τελείοις καὶ τὴν ἀποκεκρυμμένην ἐν μυστη-
 ρίῳ· καὶ ταύτην, ὅταν καιρὸν λάβῃς καὶ πιστευθῆς. Τί γὰρ ἔχεις
 παρὰ σεαυτοῦ, ὃ μὴ δέδοται, μηδὲ εἰληφας; Εἰ δὲ ἔτι νήπιος εἶ,
 καὶ χαμερπῆς τὴν διάνοιαν καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις προσβαίνειν
 10 οὐχ ἰκανός, γενοῦ Κορίνθιος, γάλακτι τράφηθι. Τί χρήζεις στε-
 ρεωτέρας τροφῆς, ἣν οὐκ ἀναλίσκει τὰ μέλη καὶ ποιεῖ τροφὴν
 δι' ἀσθένειαν; Φθέγγου μὲν, εἴ τι κρεῖττον σιωπῆς ἔχεις, καὶ γὰρ
 τὸ τάξιν στείλασθαι χεῖλεσιν ἐπαινούμενον ἔγνωσ· ἀγάπα δὲ
 ἡσυχίαν, ἔνθα κρεῖττον λόγου τὸ σιωπᾶν· καὶ τὰ μὲν εἰπεῖν, τὰ
 15 δὲ ἀκοῦσαι, καὶ τὰ μὲν ἐπαινέσαι, τὰ δὲ μὴ πικρῶς ἀποπέμψα-
 σθαί.

14. Οὐκ ἴστε τὸν ἀγῶνα τὸν ἡμέτερον, ἀδελφοί, τῶν σοβα-
 ρῶς ἐνταῦθα προκαθεζομένων καὶ ταῦτα νομοθετούντων ὑμῖν
 τοῖς πολλοῖς. Τάχα δὲ οὐδὲ ἡμῶν αὐτῶν οἱ πλείους γινώσκο-
 20 μεν (ὃ καὶ δακρύνει ἄξιον), ὅπως παρὰ Θεῶ ταλαντεύεται καὶ
 νόημα πᾶν καὶ λόγος καὶ πρᾶξις· καὶ οὐ παρὰ Θεῶ μόνον, ἀλλὰ

30. Α' Κορ. 2,6.

31. Α' Κορ. 4,7.

τον; Διὰ τί γίνεσαι κεφαλὴ, ἐνῶ εἶσαι πούς; Διὰ τί ἐπιχειρεῖς νὰ στρατηγῆς, ἐνῶ ἀνήκεις εἰς τὸν βαθμὸν τῶν στρατιωτῶν; Διὰ τί ἐπιδιώκεις τὰ μεγάλα καὶ ἐπισφαλῆ κέρδη τῆς θαλάσσης, ἐνῶ δύνασαι ἀκινδύνως νὰ καλλιεργῆς τὴν γῆν, ἔστω καὶ ἂν κερδίζης ὀλιγώτερα; Καί, ἂν μὲν εἶσαι ἀνὴρ κατὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔχης γυμνασμένα τὰ αἰσθητήρια καὶ λαμπρὸν τὸ φῶς τῆς γνώσεως, νὰ λαλῆς τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὴν λαλουμένην μεταξὺ τῶν τελείων³⁰, τὴν ἀποκεκρυμμένην εἰς τὸ μυστήριον· καὶ αὐτήν, ὅταν λάβης εὐκαιρίαν καὶ ἀνάθεσιν. Πράγματι τί ἔχεις ἀφ' ἑαυτοῦ, τὸ ὅποιον δὲν σοῦ ἐδόθη οὔτε ἔλαβες³¹; Ἐὰν εἶσαι ἀκόμη νήπιος καὶ χαμερπῆς κατὰ τὴν διάνοιαν καὶ δὲν εἶσαι ἰκανὸς νὰ προχωρῆς εἰς τὰ ὑψηλότερα, γίνε Κορίνθιος, νὰ τρέφεσαι μὲ γάλα³². Τί χρειάζεσαι στερεωτέραν τροφήν, τὴν ὁποίαν δὲν ἀφομοιώνουν τὰ μέλη καὶ μεταβάλλουν εἰς τροφήν δι' ἀσθένειαν; Νὰ ὁμιλῆς μὲν, ἂν ἔχης κάτι καλλίτερον τῆς σιωπῆς, διότι γνωρίζεις ὅτι ἐπαινεῖται ἡ ἐπιβολὴ τάξεως εἰς τὰ χεῖλη³³· νὰ ἀγαπᾷς δὲ τὴν ἡσυχίαν, ὅπου τὸ σιωπᾶν θεωρεῖται ἀνώτερον τοῦ λόγου· νὰ ἀγαπᾷς ἄλλα μὲν νὰ εἴπης ἄλλα δὲ ν' ἀκούσης, καὶ ἄλλα μὲν νὰ ἐπαινέσης ἄλλα δὲ νὰ μὴ ἀπορρίψης πικρῶς.

14. Δὲν γνωρίζετε, ἀδελφοί, τὸν ἀγῶνα ἡμῶν οἱ ὅποιοι προκαθήμεθα ἐδῶ σοβαρῶς καὶ νομοθετοῦμεν διὰ σᾶς τοὺς πολλοὺς. Ἴσως δὲ οὔτε ἀπὸ ἡμᾶς οἱ περισσότεροι δὲν γνωρίζομεν (πρᾶγμα ἀξιοδάκρυτον), πῶς κρίνεται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πᾶσα ἔννοια, πᾶς λόγος καὶ πᾶσα πρᾶξις· καὶ ὄχι μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῶν περισσοτέρων ἀνθρώ-

32. Α' Κορ. 3,2.

33. Παροιμ. 10,19.

καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῖς πλείστοις· οἱ βραδεῖς μὲν εἰσι τῶν
 ἰδίων κριταί, ταχεῖς δὲ τῶν ἀλλοτρίων ἐξετασταί, καὶ ῥᾶον ἂν
 ἄλλοις τὰ μέγιστα, ἢ τὰ ἐλάχιστα ἡμῖν συγχωρήσαιεν· κἄν ὧσιν
 ἀμαθέστεροι, θᾶπτον ἂν ἡμῶν ἀσέβειαν καταγοῖεν, ἢ μετρίαν
 5 ἑαυτῶν ἀγνοίαν. Οὐκ ἴστε, πηλίκον ἐκ Θεοῦ δῶρον ἢ σιωπῆ
 καὶ τὸ μὴ ἀνάγκην ἔχειν λόγου παντός, ὥστε κατ' ἐξουσίαν, τὸν
 μὲν αἰρεῖσθαι, τὸν δὲ ἀποδιδράσκειν, καὶ ταμιεύειν ἑαυτῷ καὶ
 λόγον καὶ σιωπῆν. Φύσει μὲν γὰρ ἅπας λόγος σαθρὸς καὶ εὐκί-
 νητος, καὶ διὰ τὸν ἀντιμαχόμενον λόγον ἐλευθερίαν οὐκ ἔχων· ὁ
 10 δὲ περὶ Θεοῦ, τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὄσω μείζον τὸ ὑποκείμενον καὶ
 ὁ ζῆλος πλείων καὶ ὁ κίνδυνος χαλεπώτερος. Καὶ τί φοβηθέν-
 τες, τί θαρρήσομεν, νοῦν ἢ λόγον ἢ ἀκοήν, ἐν τρισὶ τούτοις τοῦ
 κινδύνου σαλεύοντος; Καὶ γὰρ νοῆσαι χλεπὸν καὶ ἐρμηνεύσαι
 ἀμήχανον καὶ ἀκοῆς κεκαθαυμένης ἐπιτυχεῖν ἐργωδέστερον.

15 15. Φῶς μὲν ὁ Θεός, καὶ φῶς τὸ ἀκρότατον, οὐ βραχεῖά τις
 ἀπορροή καὶ ἀπαύγασμα κάτω φθάνον, φῶς ἅπαν, κἄν ὑπέρ-
 λαμπρον φαίνεται. Ἄλλ' ὀρᾶς, γνώφον πατεῖ τὸν ἡμέτερον καὶ
 ἔθετο σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ μέσον αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν θείας,
 ὥσπερ καὶ Μωϋσῆς πάλαι τὸ κάλυμμα ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς
 20 πωρώσεως Ἰσραήλ, ἵνα μὴ ραδίως ἴδῃ σκοτεινὴ φύσις τὸ ἀπό-
 θετον κάλλος καὶ ὀλίγων ἀξιον, μηδὲ ραδίως ἐπιτυχοῦσα

34. Βλ. Πλάτωνος, Τίμαιον.

35. Ψαλμ. 17,12.

πων. Οὗτοι τῶν μὲν ἰδικῶν των ἔργων εἶναι βραδεῖς κριταί, τῶν δὲ ξένων εἶναι ταχεῖς ἐξετασταί, καὶ εὐκολώτερον θὰ συν-εχώρουν εἰς ἄλλους τὰ μέγιστα παρὰ εἰς ἡμᾶς τὰ ἐλάχιστα, καὶ ἂν εἶναι ἀμαθέστεροι, γρηγορώτερα θὰ κατέκριναν ἡμᾶς δι' ἀσέβειαν παρὰ ἑαυτοὺς διὰ μετρίαν ἄγνοιαν. Δὲν γνωρίζετε πόσον μέγα δῶρον ἐκ Θεοῦ εἶναι ἡ σιωπή, καὶ τὸ νὰ μὴ ἔχη κανεὶς ἀνάγκην κανενὸς λόγου, ὥστε ἐλευθέρως ἄλλον μὲν νὰ ἐκλέγη ἄλλον δὲ ν' ἀποφεύγη καὶ νὰ ἀποταμιεύῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ λόγον καὶ σιωπὴν. Πράγματι ἐκ φύσεως πᾶς λόγος εἶναι σαθρὸς καὶ εὐκίνητος καὶ στερεῖται ἐλευθερίας διὰ τὸν ἀντιμαχόμενον λόγον· ὁ δὲ περὶ Θεοῦ λόγος ἔχει τοῦτο τὸ γνώρισμα τόσον περισσότερον ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ θέμα καὶ περισσότερος ὁ ζῆλος καὶ φοβερῶτερος ὁ κίνδυνος. Τί λοιπὸν θὰ φοβηθῶμεν καὶ τί θὰ θαρρήσωμεν, νοῦν ἢ λόγον ἢ ἀκοήν, ἀφοῦ ὁ κίνδυνος παραμονεύει εἰς τὰ τρία ταῦτα; Διότι τὸ νὰ ἐννοήσωμεν εἶναι δύσκολον καὶ τὸ νὰ ἐρμηνεύσωμεν εἶναι ἀνέφικτον καὶ τὸ νὰ ἐπιτύχωμεν καθαρὰν ἀκοήν εἶναι κοπιωδέστερον³⁴.

15. Φῶς μὲν εἶναι ὁ Θεὸς καὶ μάλιστα φῶς τὸ ὑψιστον, ὅχι ἀπλῶς βραχεῖα ἀπόρροια καὶ ἀπαύγασμα φθάνον εἰς τὰ κάτω· φῶς ὀλόκληρον, ἔστω καὶ ἂν φαίνεται ὑπέρλαμπρον. Ἄλλα βλέπεις, τὸ γένος ἡμῶν πατεῖ σκότος, ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἔθεσε τὸ σκότος ὡς ἀποκρυφὴν αὐτοῦ³⁵ καὶ ὡς ἐνδιάμεσον αὐτοῦ καὶ ἡμῶν, ὅπως παλαιὰ ὁ Μωϋσῆς ἔθεσε τὸ κάλυμμα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πεπωρωμένου Ἰσραήλ³⁶, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ εὐκόλως σκοτεινὴ φύσις τὸ ἀπόκρυφον καὶ τὸ ἄξιον νὰ βλέπεται ἀπο

ραδίως καὶ ἀποβάλλῃ διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς κτήσεως. Φῶς δὲ
 ὁμιλήσῃ φωτί, αἰεὶ πρὸς τὸ ὕψος ἔκλοντι διὰ τῆς ἐφέσεως, καὶ
 νοῦς πλησιάσῃ τῷ καθαρωτάτῳ κεκαθαρμένος, καὶ τὸ μὲν ἄρτι
 φανῆ, τὸ δὲ ὕστερον, ἄθλον ἀρετῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν πρὸς αὐτὸν
 5 νεύσεως, εἴτουν ἐξομοιώσεως. «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι», φησί, «δι'
 ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον
 ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπε-
 γνώσθη». Καὶ τὸ ταπεινὸν ἡμῶν ὅσον καὶ ἡ ἐπαγγελία πηλίκῃ,
 γινῶναι Θεὸν τοσοῦτον, ὅσον ἐγνώσμεθα. Ταῦτα Παῦλος ὁ μέ-
 10 γας κῆρυξ τῆς ἀληθείας, ὁ τῶν ἐθνῶν ἐν πίστει διδάσκαλος, ὁ
 τὸν πολλὸν κύκλον τοῦ εὐαγγελίου πληρώσας, ὁ μὴ ἄλλω τινὶ
 ζῶν ἢ Χριστῷ, ὁ μέχρις οὐρανοῦ τρίτου φθάσας, ὁ τοῦ παραδεί-
 σου θεατής, ὁ ποθῶν διὰ τὴν τελειότητα τὴν ἀνάλυσιν.

16. Καὶ Μωϋσῆς μὲν μόλις εἶδε Θεοῦ τὰ ὀπίσθια διὰ τῆς πέ-
 15 τρας (ἄτινα ταῦτά ἐστι καὶ ἦτις ἡ πέτρα), καὶ ταῦτα πολλὰ δεη-
 θείς καὶ τυχῶν ὑποσχέσεως· πλὴν ὅτι μὴ, ὅσον ἐπόθησεν, εἶδεν,
 ἀλλὰ πλεον τοῦ φαντασθέντος ἦν ὁ διέφυγεν, Μωϋσῆς, ὁ τοῦ
 Φαραὼ θεός, ὁ τοσοῦτον ἄγων λαόν, ὁ τηλικαύτην σημείων
 ἐπιδειξάμενος δύναμιν. Σὺ δὲ τίνας ἔθρεψας ἐξ οὐρανοῦ; Ποῖον
 20 ὕδωρ ἐκ πέτρας δέδωκας; Ποῖαν ἔρρηξας θάλασσαν ράβδῳ;

37. Α' Κορ. 13,12.

38. Β' Τιμ. 1,11.

39. Ρωμ. 15,19.

40. Γαλ. 2,20.

ὀλίγους κάλλος καὶ ἐπιτυχοῦσα αὐτὸ εὐκόλως τὸ ἀποβάλλει
ἐπίσης εὐκόλως λόγῳ τῆς εὐκολίας τῆς ἀποκτήσεως. Τὸ δὲ
φῶς θὰ συναντήσῃ τὸ φῶς τὸ ὁποῖον ἐλκύει πάντοτε πρὸς τὸ
ὑψος διὰ τῆς ἐφέσεως καὶ ὁ νοῦς θὰ πλησιάσῃ τὸν καθαρώτα-
τον κεκαθαρμένος, καὶ τὸ μὲν ἐν θὰ φανῇ τώρα, τὸ δὲ ἄλλο
ὑστερον, ὡς βραβεῖον ἀρετῆς καὶ τῆς ἀπὸ αὐτὴν κλίσεως πρὸς
αὐτὸν ἦτοι ἐξομοιώσεως. «Διότι», λέγει, «βλέπομεν τώρα διὰ
κατόπτρου καὶ μὲ αἰνίγμα, τότε δὲ πρόσωπον μὲ πρόσωπον
τώρα γνωρίζω μερικῶς, τότε δὲ θὰ ἐπιγνώσω, καθὼς ἐπεγνώ-
σθην»³⁷. Πόση εἶναι ἡ ταπεινότης ἡμῶν καὶ πόσον μεγάλη ἡ
ἐπαγγελία ὅτι θὰ γνωρίσωμεν τὸν Θεὸν τόσον, ὅσον ἔχομεν
γνωσθῆ ἀπὸ αὐτόν. Αὐτὰ λέγει ὁ Παῦλος, ὁ μέγας κήρυξ τῆς
ἀληθείας, ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν πίστιν³⁸, ὁ ὁποῖος
ἐξεπλήρωσε τὸν μέγαν κύκλον τοῦ εὐαγγελίου³⁹, ὁ ὁποῖος δὲν
ἔζη δι' ἄλλον κανένα παρὰ διὰ τὸν Χριστόν⁴⁰, ὁ ὁποῖος ἐφθα-
σε μέχρι τρίτου οὐρανοῦ⁴¹, ὁ θεατὴς τοῦ παραδείσου⁴², ὁ χάριν
τῆς τελειότητος ποθῶν τὸν θάνατον⁴³.

16. Καὶ ὁ μὲν Μωϋσῆς μόλις εἶδε τὰ ὀπίσθια τοῦ Θεοῦ διὰ
τῆς πέτρας (ὅ,τι εἶναι αὐτὰ καὶ ὅ,τι εἶναι ἡ πέτρα)⁴⁴, καὶ μάλι-
στα ἀφοῦ ἐδεήθη πολὺ καὶ ἔλαβεν ὑπόσχεσιν· δὲν εἶδεν ὅμως
ὅσον ἐπόθησεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὁποῖον διέφυγεν ἦτο περισσότε-
ρον τοῦ ὁραθέντος, ὁ Μωϋσῆς, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ Θεὸς τοῦ Φα-
ραώ, ὁ ὁποῖος τόσον λαὸν ὠδήγει, ὁ ὁποῖος ἐπέδειξε τόσον
μεγάλην δύναμιν σημείων. Σὺ δὲ ποίους ἔθρεψες ἀπὸ τὸν οὐ-
ρανόν; Ποῖον ὕδωρ ἔδωσες ἀπὸ πέτραν⁴⁴; Ποίαν θάλασσαν
ἐξήρανες μὲ ράβδον; Ποῖον λαὸν διεπέρασες ἀπὸ τὴν θάλασ-

41. Β' Κορ. 12,2.

42. Β' Κορ. 12,4.

43. Φιλ. 1,23.

44. Ἐξ. 33,22 ἔ.

Τίνα λαὸν διήγαγες ὡς διὰ ξηρᾶς τῆς ὑγρᾶς; Τίνας ἐχθροὺς κα-
 τεπόντισας; Τίνας στύλω πυρὸς καὶ νεφέλης ὠδήγησας; Τίνα
 κατεπολέμησας Ἀμαλῆκ εὐχῆ καὶ χειρῶν ἐκτάσει καὶ τῷ
 σταυρῷ προτυπουμένῳ πόρρωθεν μυστικῶς, ἵν' ἦ σοι συμφορὰ
 5 τὸ μὴ τελείως καταλαβεῖν Θεόν, καὶ διὰ τοῦτο πάντα δονῆται
 καὶ ἄνω καὶ κάτω φέρεται; Ἐπεὶ δὲ Μωϋσέως ἐμνήσθην, οὐκ
 ἔμαθες ἐντεῦθεν χαρίσματος ἀκολουθίαν καὶ νόμον τάξεως; Εἰ
 μὲν εἶ Μωϋσῆς, καὶ τῆς νεφέλης εἰσω χώρησον καὶ λάλει Θεῷ
 καὶ φωνῆς ἄκουε καὶ δέξαι νόμον, νομοθέτησον. Εἰ δὲ Ἀαρῶν,
 10 συνανάβηθι μὲν, ἀλλὰ τῆς νεφέλης ἔξω στῆθι πλησίον. Εἰ δὲ
 Ἰθάμαρ τις ἢ Ἐλεάζαρ καὶ τρίτος ἀπὸ Μωϋσέως, ἢ τῆς γερου-
 σίας τις καὶ τῶν Εβδομήκοντα, ἔτι πόρρωθεν στῆθι, κἄν τῆ
 στάσει τὸ τρίτον ἔχων. Εἰ δὲ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν πολλῶν εἷς, οὐ
 προσίεται σε τὸ ὄρος, οὐδ' κἄν θηρίον θίγη, λιθοβοληθήσεται·
 15 κάτω μεῖνον καὶ μόνης ἄκουε τῆς φωνῆς, καὶ ταύτης, ἀγνίσας
 σεαυτὸν καὶ καθήρας, ὡς διατέταξαι.

17. Καὶ ἵνα σε παιδεύσω διὰ πλειόνων, τίς τῶν ἱερέων ἔτε-
 λείου τὰς χεῖρας; Μωϋσῆς. Τίς τῶν τελειουμένων ὁ πρῶτος;
 Ἀαρῶν. Καὶ ἔτι πρὸ τούτων, τίς τὰ πρὸς Θεὸν ἦν; Καὶ τίς ἀντί
 20 φωνῆς τῷ λαῷ; Εἷς δὲ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων εἰσῆει τίς, πλην ἑνός;
 Ἀεὶ δὲ οὗτος; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ ἦν ὅτε.

45. Ἐξ. 19,3 ἐε.

46. Ἐξ. 24,1 ε.

47. Ἐξ. 28,1.

σαν ὡς διὰ ξηρᾶς; Ποίους ἐχθροὺς κατεπόντισες; Ποίους ὠδήγησες μὲ στύλον πυρὸς καὶ νεφέλης; Ποῖον Ἀμαλῆκ κατεπολέμησες μὲ εὐχὴν καὶ μὲ ἄπλωσιν χειρῶν καὶ μὲ τὸν σταυρὸν προτυποῦμενον μυστικῶς ἀπὸ μακρὰν, ὥστε νὰ σοῦ εἶναι συμφορὰ τὸ ὅτι δὲν κατενόησες τελείως τὸν Θεόν, καὶ διὰ τοῦτο ὄλα δονοῦνται καὶ φέρονται ἄνω κάτω; Ἐπειδὴ δὲ ἐμνημόνευσα τὸν Μωϋσῆν, δὲν ἐδιδάχθης ἀπὸ αὐτὸν τὴν συνέπειαν καὶ τὸν νόμον τῆς τάξεως; Ἐὰν μὲν εἶσαι Μωϋσῆς, εἰσελθε καὶ μέσα εἰς τὴν νεφέλην, ὁμίλει πρὸς τὸν Θεόν, ἄκουε φωνὴν καὶ δέξου νόμον, νομοθέτησε⁴⁵. Ἐὰν δὲ εἶσαι Ἀαρών, ἀνέβα μὲν μαζί, ἀλλὰ μεῖνε ἔξω ἀπὸ τὴν νεφέλην, πλησίον⁴⁶. Ἐὰν δὲ εἶσαι κάποιος Ἰθάμαρ ἢ Ἐλεάζαρ⁴⁷ καὶ τρίτος ἀπὸ τὸν Μωυσῆν, ἢ κάποιος ἐκ τῆς γερουσίας καὶ τῶν Ἑβδομηκοντα, στάσου ἀκόμη μακρότερον, καταλαμβάνων τὴν τρίτην θέσιν εἰς τὴν στάσιν. Ἐὰν δὲ εἶσαι εἷς ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ πλήθους, δὲν θὰ σὲ δεχθῆ τὸ ὄρος⁴⁸, ὅπου καὶ θηρίον ἂν πλησιάσῃ, θὰ λιθοβοληθῆ· μεῖνε κάτω καὶ ἄκουε μόνον τὴν φωνήν, καὶ αὐτήν, ἀφοῦ ἀγνίσῃς καὶ καθαρίσῃς τὸν ἑαυτὸν σου, ὅπως ἔχεις διαταχθῆ.

17. Καὶ διὰ νὰ σὲ ἐκπαιδεύσω περισσότερο, ποῖος ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς καθηγίαζε τὰς χεῖρας; Ὁ Μωϋσῆς. Ποῖος ἦτο ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς καθαγιασθέντας; Ὁ Ἀαρών. Ἀκόμη ποῖος ἦτο πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς ἀναφορικῶς πρὸς τὸν Θεόν; Καὶ ποῖος ἦτο ἐκπρόσωπος τοῦ λαοῦ; Εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων δὲ ποῖος εἰσῆρχετο πλὴν μόνον ἐνός⁴⁹; Οὗτος δὲ πάντοτε εἰσῆρχετο; Καθόλου· ἀλλ' ἅπαξ τοῦ ἔτους καὶ εἰς καθωρισμένην ἡμέραν.

48. Ἐξ. 24,2.

49. Λευιτ. 16,2.

Ἐφερον δὲ τὴν σκηνὴν τίνες, πλὴν τῶν Λευϊτῶν; Καὶ οὗτοι, καθὼς διετετάκτο, οἱ μὲν τὰ τιμιώτερα ταύτης, οἱ δὲ τὰ δευτέρα, καθὼς ἢ τῶν φερόντων ἀξία; Ἐπεὶ δὲ καὶ φυλάσσεσθαι ταύτην ἔδει, ἐφύλασσον τίνες καὶ πῶς; Οἱ μὲν τόδε τὸ κλίτος, οἱ 5 δὲ τόδε· καὶ οὐδὲ ἀόριστον, οὐδὲ ἀτακτον, οὐδὲ τῶν ἐλαχίστων. Ἡμεῖς δὲ ἂν μικροῦ δοξαρίου τύχωμεν, ἢ οὐδὲ τούτου πολλάκις, ἀλλ', ὡς ἔτυχεν, ἢ δύο, ἢ τρία ῥήματα τῆς Γραφῆς ἐκμελετήσωμεν, καὶ ταῦτα περικεκομμένως καὶ ἀνοήτως (τοῦτο ἐκεῖνο, ἢ αὐθήμερινῆ σοφία, καὶ ὁ ἐν Χαλάνῃ πύργος, ὃς καλῶς τὰς 10 γλώσσας ἐμέρισεν) καὶ ἀπονοηθῆναι δεῖ κατὰ Μωϋσέως, καὶ γενέσθαι Δαθὰν καὶ Ἀβειρῶν τοὺς ὑβριστὰς καὶ ἀθέους; Ὡν φύγωμεν τὴν αὐθάδειαν καὶ μηδὲ τὴν ἀπόνοιαν μιμησώμεθα, μηδὲ τὸ τέλος δεξώμεθα.

18. Βούλει δὲ καὶ ἄλλην σοὶ παραστήσω τάξιν, καὶ ταύτην 15 ἐπαινετὴν καὶ ταύτην ἀξίαν τῆς εἰς τὸ παρὸν μνήμης καὶ νοουθεσίας; Ὁρᾷς τῶν Χριστοῦ μαθητῶν, πάντων ὄντων ὑψηλῶν, καὶ τῆς ἐκλογῆς ἀξίων, ὁ μὲν Πέτρα καλεῖται καὶ τοὺς θεμελίους τῆς Ἐκκλησίας πιστεύεται, ὁ δὲ ἀγαπᾶται πλέον καὶ ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ Ἰησοῦ ἀναπενύεται, καὶ φέρουσιν οἱ λοιποὶ τὴν προ- 20 τίμησιν. Ἀναβῆναι δὲ εἰς τὸ ὄρος δεῖσαν, ἵνα τῇ μορφῇ λάμπῃ καὶ τὴν θεότητα παραδείξῃ καὶ γυμνώσῃ τὸν ἐν τῇ σαρκὶ κρυπτόμενον, τίνες συναναβαίνουσιν (οὐ γὰρ πάντες ἐπόπται τοῦ θαύματος); Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, οἱ πρὸ τῶν ἄλ-

50. Πύργος τῆς Βαβέλ, Γεν. 11,1-9.

51. Ἀριθμ. 16,1 ἐέ.

52. Ματθ. 16,18.

Ποῖοι δὲ ἔφερον τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, πλὴν τῶν Λευιτῶν; Καὶ αὐτά, ὅπως εἶχε διαταχθῆ, ἄλλοι μὲν τὰ πολυτιμότερα αὐτῆς, ἄλλοι δὲ τὰ δεύτερα, συμφώνως πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν φερόντων; Ἐπειδὴ δὲ ἔπρεπε καὶ νὰ φυλάσσεται ἡ σκηνή, ποῖοι τὴν ἐφύλασσον καὶ πῶς; Ἄλλοι μὲν τοῦτο τὸ κλίτος, ἄλλοι δὲ ἐκεῖνο· καὶ μάλιστα ὄχι ἀορίστως οὔτε ἀτάκτως οὔτε ἀσημάντως. Ἡμεῖς δὲ, ἂν ἐπιτύχωμεν μικρὰν δοξοῦλαν ἢ πολυλάκις οὔτε τοῦτο, ἀλλὰ, ὅπως τύχη, μελετήσωμεν δύο ἢ τρία λόγια τῆς Γραφῆς, καὶ αὐτὰ περικεκομμένα καὶ χωρὶς νόημα (τοῦτο δὲ εἶναι ἡ ἡμερησία σοφία καὶ ὁ πύργος τῆς Χαλάνης ὁ ὁποῖος ἐμέρισε τὰς γλώσσας καλῶς⁵⁰), πρέπει ἤδη νὰ ἐξεγερωθῶμεν κατὰ τοῦ Μωϋσέως, καὶ νὰ γίνωμεν Δαθάν καὶ Ἀβειρών, ὑβρισταὶ καὶ ἄθεοι⁵¹; Εἴθε νὰ ἀποφύγωμεν τὴν αὐθάδειαν τούτων καὶ νὰ μὴ μιμηθῶμεν τὴν μανίαν των, οὔτε νὰ εὕρωμεν τὸ τέλος των.

18. Θέλεις δὲ νὰ σοῦ παρουσιάσω καὶ ἄλλην τάξιν, ἐπαινετὴν καὶ αὐτὴν καὶ ἀξίαν τῆς παρουσίας μνείας καὶ νουθεσίας; Βλέπεις ὅτι ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὅλοι ὑψηλοί, καὶ ἄξιοι τῆς ἐκλογῆς, ὁ μὲν εἰς καλεῖται Πέτρα⁵² καὶ ἀναδέχεται τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ ἄλλος ἀγαπᾶται περισσότερον καὶ ἀναπαύεται ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Ἰησοῦ⁵³, οἱ ὑπόλοιποι δὲ ἀνέχονται τὴν προτίμησιν. Ὅταν δὲ ἐχρειάσθῃ ν' ἀναβῆ εἰς τὸ ὄρος, διὰ νὰ λάμψη εἰς τὴν μορφὴν⁵⁴ καὶ παραδείξῃ τὴν θεότητα καὶ γυμνώσῃ τὸν κρυπτόμενον εἰς τὴν σάρκα, ποῖοι ἀναβαίνουν μαζὶ με αὐτὸν (ἀφοῦ δὲν ἦσαν ὅλοι ἐπόπται τοῦ θαύματος); Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰάκωβος

53. Ἰω. 13,25.

54. Ματθ. 17,1 ἐέ.

λων καὶ ὄντες καὶ ἀριθμούμενοι. Παρεῖναι δὲ ἀγωνιῶντι καὶ ἀναχωροῦντι μικρὸν πρὸ τοῦ πάθους καὶ εὐχομένῳ, τίνες; Οἱ αὐτοὶ πάλιν. Αὕτη μὲν ἢ τοῦ Χριστοῦ προτίμησις. Ἡ λοιπὴ δὲ εὐκοσμία καὶ τάξις, ὄση; Τὸ μὲν Πέτρος ἐρωτᾷ, τὸ δὲ Φίλιπ-
 5 πος, τὸ δὲ Ἰούδας, τὸ δὲ Θωμᾶς, τὸ δὲ ἄλλος τις, καὶ οὐδὲ τὸ αὐτὸ πάντες, οὐδὲ τὰ πάντα εἷς, ἀλλ' ἕκαστος ἐν μέρει καὶ καθ' ἓν, οὐπερ ἕκαστος ἐχρηζεν, εἰποῖς ἄν. 'Ἄλλ' ἐκεῖνό γε, τί σοι φαίνεται; Βούλεται τι Φίλιππος εἰπεῖν, καὶ οὐ θαρρεῖ μόνος, ἀλλὰ καὶ Ἀνδρέαν προσλαμβάνει. Χρηζει πυθέσθαι τι Πέτρος,
 10 καὶ Ἰωάννην προβάλλεται διὰ νεύματος. Ποῦ τὸ αὐστηρὸν ἐνταῦθα; Ποῦ δὲ τὸ φίλαρχον; Πῶς ἄν μᾶλλον ἔδειξαν ὄντες μαθηταὶ Χριστοῦ, τοῦ πράου καὶ ταπεινοῦ τὴν καρδίαν καὶ δούλου δι' ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ δούλους καὶ πᾶσαν τῷ Πατρὶ τὴν δόξαν ἐν πᾶσιν ἀναπέμποντος, ἵν' ἡμῖν δῶ τύπον εὐταξίας καὶ μετριό-
 15 τητος; Ἦν τοσοῦτον τιμᾶν ἀπέχομεν, ὥστε ἀγαπῶν ἄν, εἰ μὴ καὶ θρασύτεροι πάντων εἴημεν, οἱ γε περὶ μεγίστων κἂν τοῖς μεγίστοις ταύτην ἐπιδεικνύμεθα.

19. Οὐκ οἶσθα, ὅτι τὸ ταπεινὸν οὐκ ἐν τοῖς μικροῖς κρίνεται τοσοῦτον (γένοιτο γὰρ ἄν καὶ δι' ἔνδειξιν καὶ ψευδῆ μὸρφωσιν
 20 ἀρετῆς), ὅσον ἐν τοῖς μείζοσι δοκιμάζεται; Καὶ ταπεινόφρων ἐμοί, οὐχ ὅστις περὶ ἑαυτοῦ μικρὰ διαλέγεται, καὶ τοῦτο πρὸς ὀλίγους καὶ ὀλιγάκις, οὐδ' ὅστις ταπεινῶς προσαγορεύει τὸν

 57. Ἰω. 13,24.

58. Ματθ. 11,29.

καὶ ὁ Ἰωάννης, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ ἠριθμοῦντο πρὸ τῶν ἄλλων. Ὅταν δὲ ἠγωνία καὶ ἀνεχώρει, ὀλίγον πρὸ τοῦ πάθους, καὶ προσηύχετο, ποῖοι παρευρίσκοντο⁵⁵; Πάλιν οἱ ἴδιοι. Αὐτὴ ἦτο ἡ προτίμησις τοῦ Χριστοῦ. Ἡ δὲ λοιπὴ εὐκοσμία καὶ τάξις ἦτο; Ἄλλοτε ἐρωτᾷ ὁ Πέτρος, ἄλλοτε ὁ Φίλιππος, ἄλλοτε ὁ Ἰούδας, ἄλλοτε ὁ Θωμᾶς, ἄλλοτε κάποιος ἄλλος· καὶ ὄχι ὄλοι τὸ ἴδιον οὔτε τὰ πάντα εἷς, ἀλλ' ἕκαστος κατὰ σειρὰν καὶ ἐν πρᾶγμα, αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἕκαστος ἐχρειάζετο, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἴπῃς. Ἐξ ἄλλου, πῶς σοῦ φαίνεται ἐκεῖνο; Θέλει ὁ Φίλιππος κάτι νὰ εἴπῃ, καὶ δὲν τολμᾷ μόνος του, ἀλλὰ προσλαμβάνει καὶ τὸν Ἀνδρέαν⁵⁶. Χρειάζεται νὰ ἐρωτήσῃ κάτι ὁ Πέτρος, καὶ προβάλλει μὲ νεῦμα τὸν Ἰωάννην⁵⁷. Ποῦ ὑπάρχει ἡ αὐστηρότης ἐδῶ; Ποῦ ὑπάρχει ἡ φιλαρχία; Πῶς θὰ ἐδείκνυον καλλίτερα ὅτι εἶναι μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ πράου καὶ ταπεινοῦ κατὰ τὴν καρδίαν⁵⁸, καὶ δούλου πρὸς χάριν ἡμῶν τῶν δούλων του, ὁ ὁποῖος ἀναπέμπει ὀλην τὴν δόξαν δι' ὅλα εἰς τὸν Πατέρα, διὰ νὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς πρότυπον εὐταξίας καὶ μετριότητος; Τόσον δὲ ἀπέχομεν νὰ τιμῶμεν τὴν ταπείνωσιν, ὥστε θὰ νῆχόμεν νὰ μὴ ἡμεθα καὶ θρασύτεροι ὄλων τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ δὲν τὴν ἐπιδεικνύομεν περὶ τῶν μεγίστων καὶ εἰς τὰ μέγιστα πράγματα.

19. Δὲν γνωρίζεις ὅτι ἡ ταπείνωσις δὲν κρίνεται τόσον εἰς τὰ μικρὰ (διότι θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ καὶ δι' ἐπίδειξιν καὶ δι' ἐπίπλαστον ἀρετὴν), ὅσον δοκιμάζεται εἰς τὰ μεγάλα; Ταπεινόφρων εἶναι δι' ἐμὲ ὄχι ὅποιος ὀμιλεῖ μετρίως περὶ ἑαυτοῦ, καὶ μάλιστα πρὸς ὀλίγους καὶ ὀλίγας φορές, οὔτε ὅποιος προσφωνεῖ ταπεινῶς τὸν κατώτερον, ἀλλ' ὅποιος ὀμιλεῖ μετρίως

55. Ματθ. 26,37.

56. Ἰω. 12,22.

ἀτιμότερον, ἀλλ' ὅστις μετρίως περὶ Θεοῦ φθέγγεται· καὶ τὰ μὲν εἰπεῖν οἶδε, τὰ δὲ κατέχειν, τῶν δὲ ὁμολογεῖν τὴν ἄγνοιαν, καὶ παραχωρεῖ τοῦ λόγου τῷ πιστευθέντι καὶ εἶναι τινα πνευματικώτερον δέχεται καὶ διαβεβηκότα μᾶλλον ἐν θεωρίᾳ. Αἰσχρὸν γὰρ 5 ἐσθῆτος μὲν καὶ διαίτης μὴ τὴν ὑψηλοτέραν αἰρεῖσθαι, ἀλλὰ τὴν εὐτελεστέραν, καὶ τύλοις γονάτων καὶ δακρῦων πηγαῖς, ἔτι δὲ νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις καὶ χαμευνίαις, κόπῳ καὶ πᾶσιν ὑπωπιασμοῖς τὸ ταπεινὸν ἐπιδείκνυσθαι καὶ τὴν τῆς ἰδίας ἀσθενείας συναίσθησιν, αὐτοκράτορα δὲ εἶναι τύραννον ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ 10 λόγοις καὶ μηδενὶ τὸ παράπαν ὑφίεσθαι καὶ τὴν ὄφρὸν αἶρειν ὑπὲρ πάντα νομοδιδάσκαλον· ἔνθα τὸ ταπεινὸν μετὰ τῆς εὐταξίας ἔχει καὶ τὴν ἀσφάλειαν.

20. Τί οὖν; Σιωπησόμεθα περὶ Θεοῦ, καὶ τοῦτο κελεύεις; Ὑπέκρουσέ τις τῶν θερμότερων. Καὶ περὶ τίνος μᾶλλον ἢ τοῦ- 15 τοῦς φθεγξόμεθα; Καὶ ποῦ θήσομεν τό, «διὰ παντὸς ἡ αἰνεσις αὐτοῦ ἐν τῷ στόματί μου», καὶ «εὐλογῆσω τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ», καὶ «ἀλήθειαν μελετήσῃ ὁ λάρυγξ μου», καὶ «ἰδοῦ, τὰ χεῖλη μου οὐ μὴ κωλύσω»; Καὶ τοιαῦτα ἐρεῖ μεμελετημένα καὶ ὠρισμένα ῥήματα. Πρὸς ὃν δεῖ πρῶως καὶ μὴ χαλεπῶς ἀπαντη- 20 σαι τοῖς λόγοις, ἐντεῦθεν διδάσκοντας εὐταξίαν. Οὐ σιωπᾶν διακελεύομαι, ὡς σοφῶτατε, ἀλλὰ μὴ φιλονείκως ἴστασθαι· οὐ κρύπτειν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μὴ διδάσκειν παρὰ τὸν νόμον. Ἐγὼ πρῶτος τῶν ἐπαινούντων εἰμὶ σοφίαν κἀν τοῖς θείοις λόγοις

59. Ψαλμ. 33,2.

60. Παρ. 8,7.

περὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ γνωρίζει ἀλλὰ μὲν νὰ εἶπη, ἀλλὰ δὲ νὰ κρατῆ, ἄλλων δὲ νὰ ὁμολογῆ τὴν ἄγνοιαν, καὶ παραχωρῆ τὸν λόγον εἰς τὸν ἔχοντα ἀνάθεσιν καὶ δέχεται νὰ εἶναι κάποιος πνευματικώτερος ἀπὸ αὐτὸν καὶ περισσότερον προωδευμένος εἰς τὴν θεωρίαν. Διότι, εἶναι ἐντροπή, ἐνδυμασίαν μὲν καὶ δίαιταν νὰ μὴ ἐκλέγῃ τὴν ὑψηλοτέραν ἀλλὰ τὴν εὐτελεστέραν, καὶ νὰ ἐπιδεικνύῃ τὴν ταπείνωσιν, καὶ τὴν συναίσθησιν τῆς ἀσθενείας του μὲ νηστείας καὶ ἀγρυπνίας καὶ χαμευνίας, μὲ κόπον καὶ παντοειδεῖς κακουχίας, ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς λόγους περὶ Θεοῦ νὰ εἶναι κυρίαρχος αὐτοκράτωρ, νὰ μὴ ὑποχωρῆ καθόλου εἰς κανένα καὶ νὰ σηκῶνῃ τὴν ὄφρυν περισσότερον ἀπὸ κάθε νομοδιδάσκαλον· ὅπου μάλιστα ἡ ταπείνωσις πλήν τῆς εὐταξίας ἔχει καὶ τὴν ἀσφάλειαν.

20. Τί λοιπόν; Θὰ σιωπήσωμεν περὶ Θεοῦ; Τοῦτο παραγγέλ-
 λεις; θὰ ἀντέλεγε κάποιος ἀπὸ τοὺς θερμότερους. Περὶ ποίου
 πράγματος θὰ ὁμιλήσωμεν περισσότερον παρὰ περὶ αὐτοῦ;
 Καὶ ποῦ θὰ θέσωμεν τὸ «ἡ ὕμνησις του θὰ εἶναι παντοτινὰ εἰς
 τὸ στόμα μου»⁵⁹ καὶ «θὰ εὐλογῶ τὸν Κύριον εἰς κάθε εὐκαι-
 ρίαν»⁵⁹ καὶ «ὁ λάρυγξ μου θὰ μελετᾷ ἀλήθειαν»⁶⁰ καὶ «ἰδοὺ
 δὲν θὰ ἐμποδίσω τὰ χεῖλη μου»⁶¹; Καὶ ἄλλα τοιαῦτα λόγια θὰ
 εἶπη, μελετημένα καὶ καθωρισμένα. Πρὸς αὐτὸν πρέπει ν'
 ἀπαντήσωμεν πρᾶως καὶ ὄχι σκληρῶς διὰ τῶν λόγων, διδά-
 σκοντες οὕτως εὐταξίαν. Δὲν παραγγέλλω νὰ σιωπῶμεν, ὡ
 σοφώτατε, ἀλλὰ νὰ μὴ συζητῶμεν φιλονείκως· δὲν παραγγέλ-
 λω νὰ κρύπτωμεν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ νὰ μὴ διδάσκωμεν παρὰ
 τὸν νόμον. Ἐγὼ εἶμαι ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἐπαινοῦντας τὴν σο-
 φίαν καὶ ἀσχολουμένους μὲ τοὺς θείους λόγους ἢ θέλοντας ν'

61. Ψαλμ. 39,10.

ἀσχολουμένων ἢ ἀσχολεῖσθαι γε βουλομένων· καὶ μὴ ποτε πρὸ ταύτης τι θείην τῆς ἀσχολίας, μηδὲ ταλαίπωρος ὑπ' αὐτῆς ἀκούσαιμι τῆς Σοφίας, ὡς σοφίαν καὶ παιδείαν ἐξουθενῶν. Φεύγω δ' ἅμως τὸ ἄμετρον, καὶ κολάζω τὴν ἀπλησίαν· καὶ ἀργὸς εἶναι
 5 μᾶλλον τοῦ δέοντος ἢ περιέργος δέχομαι, ἂν μὴ ἀμφοτέρω διαφεύγειν ἐξῆ καὶ τοῦ μετρίου τυγχάνειν, καὶ δειλότερος μᾶλλον τοῦ δέοντος ἢ θρασύτερος. Σὺ δὲ ποιεῖς παραπλήσιον, ὥσπερ ἂν εἰ κωλύοντά με τροφῆς ἀμετρίαν καὶ καθόλου τροφήν κωλύειν κατηγιῶ, ἢ καὶ τυφλότητα ἐπαινεῖν σωφρόνως ὁρᾶν εἰση-
 10 γούμενον.

21. «Εἰ ἔστι σοι λόγος συνέσεως, ἀποκρίθητι», φησί, «καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύσων· εἰ δὲ μὴ, δεσμὸς κείσθω σοῖς χεῖλεσι». Πόσω μᾶλλον ἀρμόζει τοῦτο τοῖς εἰς τὸ διδάσκειν ἐτοιμοῖς; Εἰ μὲν ἔστι σοι καιρὸς, δίδαξον, εἰ δὲ μὴ, τὴν γλῶσσαν πεδήσας,
 15 λύσον τὴν ἀκοήν. Μελέτα μὲν ἐν τοῖς θείοις, ἀλλ' εἴσω τῶν ὄρων μένων. Φθέγγου μὲν τὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ εἰ δυνατόν, μηδ' ἄλλο τι· καὶ φθέγγου μᾶλλον ἢ ἀνάπνει (καλὸν γὰρ τοῦτο καὶ ἐνθεον, τῆ μνήμῃ τῶν θείων ἀεὶ κεντριζέσθαι πρὸς Θεόν), ἀλλ' ἂ προσετάχθης διανοούμενος. Μὴ περιεργάζου Πατρὸς φύ-
 20 σιν, Υἱοῦ μονογενοῦς οὐσίωσιν, Πνεύματος δόξαν καὶ δύναμιν, τὴν μίαν ἐν τοῖς τρισὶ θεότητα καὶ λαμπρότητα, τὴν ἀμέριστον καὶ φύσιν καὶ ὁμολογίαν καὶ δόξαν καὶ τῶν πεπιστευκότων ἐλπίδα. Ἐχου τῶν συντρόφων ρημάτων· ὁ λόγος ἔστω τῶν σοφωτέρων. Ἄρκει σοι τὸν θεμέλιον ἔχειν· ἐποικοδομεῖτω δὲ ὁ

ἀσχολοῦνται· καὶ δὲν θὰ ἤθελα νὰ τοποθετήσω τίποτε ὑπεράνω αὐτῆς τῆς ἀσχολίας οὔτε ν' ἀκούσω ἀπὸ αὐτὴν τὴν Σοφίαν ὅτι εἶμαι ταλαίπωρος, διότι ἐξουθενῶν τὴν σοφίαν καὶ τὴν παιδείαν⁶². Ἀποφεύγω ὁμως τὴν ἀμετρίαν καὶ κατακρίνω τὴν ἀπληστίαν· καὶ δέχομαι νὰ εἶμαι ὑπὲρ τὸ δέον ἀργὸς παρὰ περιεργος, ἂν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποφύγω ἀμφοτέρω τὰ ἄκρα, ἐπιτυχάνων τὸ μέσον, καὶ ὑπὲρ τὸ δέον δειλότερος παρὰ θρασύτερος. Σὺ δὲ πράττεις κάτι παραπλήσιον πρὸς τὸ ὡσάν νὰ μὲ κατηγορῆς ὅτι ἐμποδίζω τῆς τροφῆς τελείως, ἂν ἐμποδίζω τὴν ἀμετρον τροφήν, ἢ ὅτι ἐπαινώ τὴν τυφλότητα, ἂν εἰσηγοῦμαι νὰ βλέπωμεν σωφρόνως.

21. «Ἄν ἔχης λόγον συνέσεως, ἀποκρίσου», λέγει, «καὶ κανεῖς δὲν θὰ σ' ἐμποδίσει· εἰ δὲ μὴ, βάλε δεσμὸν εἰς τὰ χεῖλη σου»⁶³. Πόσον μᾶλλον ἀρμόζει τοῦτο εἰς τοὺς ἐτοιμοὺς νὰ διδάσκουν; Ἄν μὲν ἔχης καιρὸν κατάλληλον, δίδαξε· εἰ δὲ μὴ, δέσε τὴν γλῶσσαν καὶ λῦσε τὴν ἀκοήν. Μελέτα μὲν τὰ θεῖα, ἀλλὰ μένων μέσα εἰς τὰ ὄρια. Νὰ φθέγγεσαι τὰ τοῦ Πνεύματος καί, εἰ δυνατόν, τίποτε ἄλλο· καὶ νὰ φθέγγεσαι μᾶλλον παρὰ ν' ἀναπνέης (διότι τοῦτο εἶναι καλὸν καὶ ἔνθεον, νὰ κεντριζώμεθα δηλαδὴ πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῆς μνήμης τῶν θείων), ἀλλὰ διαλογιζόμενος ὅσα προσετάχθης. Νὰ μὴ περιεργάζεσαι τὴν φύσιν τοῦ Πατρὸς, τὴν οὐσίωσιν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, τὴν δόξαν καὶ δύναμιν τοῦ Πνεύματος, τὴν μίαν εἰς τὰ τρία θεότητες καὶ λαμπρότητα, τὴν ἀμέριστον φύσιν καὶ ὁμολογίαν καὶ δόξαν καὶ ἐλπίδα τῶν πιστῶν. Κράτει τὰ σωστικὰ λόγια, ὁ λόγος ὁμως νὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς σοφωτέρους. Σοῦ ἀρκεῖ νὰ ἔχης

63. Σοφ. Σειράχ 5,12.

τεχνίτης. Ἄρκει τῷ ἄρτῳ τὴν καρδίαν στηρίζεσθαι, τὰ ὄψα δὲ τοῖς πλουσίοις συγχώρησον. Οὐδεὶς κρίνει σε, μὴ τρέφοντά πολυτελεῶς, τῶν νοῦν ἐχόντων· ἀλλ' ἐὰν μὴ παραθῆς ἄρτον, μηδὲ ποτίσης ὕδωρ, εἴτουν μαθητὴν Χριστοῦ, εἴτε ἄλλον τινὰ μέχρι 5 τούτων δυνάμενος. Μὴ ἴσθι ταχὺς ἐν λόγοις, ἢ σοφία διακελεύεταιί σοι· μὴ συμπαρεκτείνου, πένης ὢν, πλουσίῳ, μηδὲ ζῆτει τῶν σοφῶν εἶναι σοφώτερος. Σοφία, καὶ τὸ γινώσκειν ἑαυτόν, ἀλλὰ μὴ υπεραίρεσθαι, μηδὲ ταυτὸν ταῖς φωναῖς πάσχειν, αἱ παντελεῶς ἐκλείπουσιν, ἐὰν ὑπερφωνῶνται δι' ἀμετρίαν. Κρεῖτ- 10 τον ὄντα σοφὸν ὑφίεσθαι δι' ἐπιείκειαν ἢ ἀμαθῶς ἔχοντα διὰ θράσος ὑπερεκτείνεσθαι. Τὸ τάχος ἔστω σοι μέχρι τῆς ὁμολογίας, εἴ ποτε ταύτην ἀπαιτηθείης· τὸ δὲ ὑπὲρ ταύτην εἶναι δειλό-τερος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ βραδύτης, ἐνταῦθα δὲ ἡ ταχύτης ἔχει τὸν κίνδυνον.

15 22. Τί σοι δεινόν, ἐὰν μὴ πᾶσι λόγοις ἐνδυναστεύσης καὶ τὴν προεδρίαν ἔχῃς ἐπὶ παντὸς προβλήματος ἢ ζητήματος, ἀλλ' ἕτεροί σου φανῶσιν ἢ σοφώτεροι ἢ θρασύτεροι; Τῷ Θεῷ χάρις διὰ καὶ τὰ ἐξαιρέτα δίδωσι καὶ διὰ τῶν κοινῶν σώζειν ἐπίσταται. Καὶ τοῦτο οὐ περὶ λόγους μόνον τὸ θαῦμα, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν 20 δημιουργίαν αὐτήν, εἴ ποτε κατενόησας. Οὐτε ἐν τοῖς κτίσμασι τὰ πρωτεῖά τινῶν ἔστιν, ἀλλὰ πάντων, καὶ κοινὴ χάρις τοῦ ἐνὸς πλάσματος· οὐτε ἐν τῇ πίστει τὰ σώζοντα τῶν δυνατωτέρων, ἀλλὰ τῶν βουλομένων. Τί κάλλιον ἀέρος, πυρός, ὕδατος, γῆς, ὑετῶν; καρπῶν ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων, στέγης, ἐνδύματος; Τού-

τὸν θεμέλιον, ἃς ἐποικοδομῆ δέ ὁ τεχνίτης. Ἄρκεϊ νὰ στηρίζεται μὲ τὸν ἄρτον ἢ καρδία σου, ἄφησε δὲ τὰ προσφάγια εἰς τοὺς πλουσίους. Κανεῖς νουνεχῆς δὲν σέ ἐπικρίνει διότι δὲν τρέφεις πολυτελῶς, ἀλλὰ σέ ἐπικρίνουν, ἂν δὲν παραθέσης ἄρτον καὶ δὲν ποτίσης ὕδωρ, εἴτε μαθητὴν τοῦ Χριστοῦ εἴτε κάποιον ἄλλον, ἐφ' ὅσον δύνασαι. Νὰ μὴ εἶσαι ταχὺς εἰς τοὺς λόγους, σέ διατάσσει ἡ σοφία⁶⁴· νὰ μὴ συναγωνίζεσαι μὲ πλούσιον, ἐνῶ εἶσαι πτωχός, καὶ νὰ μὴ ζητῆς νὰ εἶσαι σοφώτερος τῶν σοφῶν. Σοφία εἶναι καὶ τὸ νὰ γνωρίζῃ κανεῖς ἑαυτὸν, ἀλλὰ νὰ μὴ ὑπεραίρεται, οὔτε νὰ πάσχη τὸ ἴδιον μὲ τὰς φωνάς, αἱ ὁποῖαι ἐκλείπουν ἐντελῶς λόγῳ ἀμετρίας, ἂν ὑπερφωνῶνται. Προτιμότερον εἶναι, ἐνῶ εἶσαι σοφός, νὰ ὑποχωρῆς ἀπὸ ἐπιείκειαν παρά, ἐνῶ εἶσαι ἀμαθής, ἀπὸ θράσος νὰ ὑπερεκτείνεσαι. Ἡ ταχύτης σου νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς ὁμολογίας, ἐὰν ποτὲ σοῦ ζητηθῇ αὐτή, διὰ τὸ ὑπὲρ αὐτὴν δὲ νὰ εἶσαι δειλότερος. Διότι τὸν κίνδυνον ἐνέχει ἐκεῖ μὲν ἡ βραδύτης, ἐδῶ δὲ ἡ ταχύτης.

22. Τί τὸ κακὸν εἶναι δι' ἐσέ, ἐὰν δὲν κυριαρχήσης εἰς ὅλας τὰς συζητήσεις καὶ δὲν ἔχῃς τὴν προεδρίαν ἐπὶ παντὸς προβλήματος ἢ ζητήματος, ἀλλὰ φανοῦν ἄλλοι σοφώτεροι ἢ θρασύτεροι ἀπὸ ἐσέ; Ὀφείλεται χάρις εἰς τὸν Θεόν, διότι καὶ τὰ ἐξαιρέτα δίδει καὶ διὰ τῶν κακῶν γνωρίζει νὰ σώζῃ. Καὶ τοῦτο τὸ θαῦμα δὲν εἶναι μόνον περὶ τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτὴν ταύτην τὴν δημιουργίαν, ἐὰν τὸ ἀντελήφθῃς. Οὔτε εἰς τὰ κτίσματα τὰ πρωτεῖα ἀνήκουν εἰς τινας, ἀλλ' εἰς ὄλους, καὶ ἡ χάρις ἐκάστου πλάσματος εἶναι κοινή. Οὔτε εἰς τὴν πίστιν τὰ σωστικά εἶναι τῶν δυνατοτέρων, ἀλλὰ τῶν θελόντων. Τί εἶναι καλλίτερον τοῦ ἀέρος, τοῦ πυρός, τοῦ ὕδατος, τῆς γῆς, τῶν ὑετῶν, τῶν ἡμέρων καὶ ἀγρίων καρπῶν, τῆς στέγης, τοῦ ἐνδύ-

των ἢ μετουσία κοινή, τῶν μὲν καὶ παντάπασι, τῶν δὲ μετρίως· καὶ οὐδεὶς οὕτω τύραννος, ὥστε μόνος ἀπολαῦσαι τῆς κοινῆς χάριτος. Ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ὁμοτίμως, βρέχει πλουσίους καὶ πένησι· κοινὴ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐναλλαγή, κοινὸν δῶρον υἰεία, 5 κοινὸς ὄρος ζωῆς, κοινὸν μέτρον καὶ χάρις σώματος, κοινὸν αἰσθήσεων δύναμις· τάχα δὲ καὶ πλεῖον ὁ πένης ἔχει, τὸ ἐπὶ τούτοις πλεῖον εὐχαριστεῖν, καὶ ἀπολαύειν ἡδίων τῶν κοινῶν ἢ τῶν ἐκ περιουσίας οἱ δυνατώτεροι. Ταῦτα μὲν οὖν κοινὰ καὶ ὁμότιμα, καὶ Θεοῦ δικαιοσύνης γνωρίσματα. Ὁ χρυσὸς δὲ καὶ οἱ δια- 10 φανεῖς λίθοι καὶ ἀγαπώμενοι καὶ τῆς ἐσθῆτος ὄση μαλακὴ καὶ περίεργος καὶ ἡ φλεγμαίνουσα καὶ ἐκμαίνουσα τράπεζα καὶ τὰ περιττὰ τῆς κτήσεως, ὁ πόνος τῶν κεκτημένων, ὀλίγων ἐστὶν ἐγκαλλωπίσματα.

23. Τοῦτο καὶ περὶ τὴν πίστιν ἐγὼ θεωρῶ. Κοινά, νόμος, 15 προφῆται, λόγια διαθηκῶν, χάρις, παιδαγωγία, τελείωσις, πάθη Χριστοῦ, καινὴ κτίσις, ἀπόστολοι, εὐαγγέλια, διανομὴ Πνεύματος, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη εἰς Θεόν τε καὶ ἐκ Θεοῦ καὶ οὐ πρὸς μέτρον, ὡς ἡ τοῦ μάννα ποτὲ δωρεὰ τῷ ἀχαρίστῳ Ἰσραὴλ καὶ ἀγνώμονι, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἕκαστος βούλεται, ἀνάβασις, ἔλλαμ- 20 ψις, ὀλίγη μὲν ἢ ἐντεῦθεν, τρανοτέρα δὲ ἢ ἐλπίζομένη· τὸ μέγιστον, ἢ Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος ἐπίγνωσις, καὶ ὁμολογία τῆς πρώτης ἡμῶν ἐλπίδος. Τούτων τί μείζον; τί δὲ κοινότερον; Τὰ δὲ ὑπὲρ ταῦτα, κἂν τῷ σπανίῳ τὸ τιμιώτερον

ματος; Τούτων ἡ μετουσία εἶναι κοινή, ἄλλων καθ' ὀλοκληρίαν καὶ ἄλλων ἐν μέρει· καὶ κανεὶς δὲν εἶναι τόσον τύραννος, ὥστε ν' ἀπολαύῃ μόνος τῆς κοινῆς χάριτος. Ὁ Θεὸς ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του ὁμοτίμως, βρέχει εἰς πλουσίους καὶ πένητας^{64α}· κοινὴ εἶναι ἡ ἐναλλαγὴ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, κοινὸν δῶρον ἡ ὑγεία, κοινόν τὸ ὄριον ζωῆς, κοινόν τὸ μέτρον καὶ ἡ χάρις τοῦ σώματος, κοινὴ ἡ δύναμις τῶν αἰσθήσεων. Ἴσως δὲ ὁ πτωχὸς ἔχει καὶ κάτι περισσότερον, τὸ νὰ εὐχαριστῆ περισσότερον δι' αὐτά, καὶ ν' ἀπολαύῃ εὐχαριστότερον τῶν κοινῶν ἀπὸ ὅσων οἱ δυνατώτεροι τῆς ἀφθονίας των. Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι κοινὰ καὶ ὁμοτίμα γνωρίσματα τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ χρυσὸς καὶ οἱ διαφανεῖς πολύτιμοι λίθοι, τὰ μαλακὰ καὶ πολυτελεῖ ἐνδύματα, ἡ ὀρεκτικὴ καὶ διεγερτικὴ τράπεζα, ἡ περιττὴ περιουσία, ὁ κόπος τῶν κτημάτων, εἶναι ἐγκαλλωπίσματα τῶν ὀλίγων.

23. Τοῦτο θεωρῶ ἐγὼ καὶ ὡς πρὸς τὴν πίστιν. Κοινὰ εἶναι ὁ νόμος, οἱ προφηταὶ, τὰ λόγια τῶν διαθηκῶν, ἡ χάρις, ἡ παιδαγωγία, ἡ τελείωσις, τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἡ καινὴ κτίσις, οἱ ἀπόστολοι, τὰ εὐαγγέλια, ἡ διανομὴ τοῦ Πνεύματος, ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς, ἡ ἀγάπη εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ (καὶ μάλιστα ὄχι μὲ τὸ μέτρον, ὅπως κάποτε ἡ δωρεὰ τοῦ μάννα πρὸς τὸν ἀχάριστον καὶ ἀγνώμονα Ἰσραήλ⁶⁵, ἀλλὰ ὅσον θέλει ἕκαστος), ἡ ἀνάβασις, ἡ ἔλλαμψις, ὀλίγη μὲν ἐδῶ, μεγαλυτέρα δὲ ἡ ἐλπίζομένη· τὸ δὲ σπουδαιότερον, ἡ ἐπίγνωσις τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ ὁμολογία τῆς κυρίας ἡμῶν ἐλπίδος. Τί εἶναι ἀπὸ αὐτὰ μεγαλύτερον; Τί δὲ εἶναι κοινότερον; Τὰ δὲ ὑπεράνω τούτων, ἂν ὡς πρὸς τὴν σπάνιν εἶναι πολυτιμότερα, ἀλλὰ, ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην ἔρχονται δεύτερα. Διότι ἐκεῖνα, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι κα-

65. Ἐξ. 21,26.

ἐχη, ἀλλὰ τῷ γε ἀναγκαίῳ τὸ δεύτερον· ὧν γὰρ ἀνευ εἶναι Χριστιανὸν οὐχ οἶόν τε, ταῦτα τῶν ὀλίγοις ἐφικτῶν χρησιμώτερα.

24. Ὁ μὲν τις πλουτεῖ θεωρίᾳ καὶ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς αἴρεται καὶ πνευματικὰ συγκρίνει πνευματικοῖς καὶ ἀπογράφεται τρισ-
 5 σῶς ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς καρδίας, τὸν πάντα οἰκοδομοῦντα λό-
 γον, καὶ τὸν πολλοὺς καὶ τὸν τινὰς ἀντὶ πλειόνων ἢ πάντων, καὶ
 οὐκ ἀνέχεται πένης ὧν καὶ ἐμβατεύει τοῖς βάθεσιν. Ἀνίτω καὶ
 ὀδηγείσθω καὶ ὑπὸ τοῦ νοῦ φερέσθω καί, εἰ βούλεται, μέχρις
 οὐρανοῦ τρίτου, κατὰ τὸν Παῦλον, μόνον σὺν λόγῳ καὶ ἐπι-
 10 στήμῃ, καὶ μὴ καταπιπέτω διὰ τὴν ἑπαρσιν, μηδὲ περορρευέ-
 τω διὰ τὸ ὕψος τῆς πτήσεως. Τίς φθόνος ἐπαινετῆς ἀναβάσεως;
 Καὶ τί πτώμα τοιοῦτο, οἷον ἐπάρσει περιπαρῆναι καὶ μὴ γνῶναι
 τῆς ἀνθρωπίνης ἀνανεύσεως τὴν ταπείνωσιν καὶ ὅσον ἔτι λεί-
 πεται τοῦ ἀληθινοῦ ὕψους ὁ πάντων ἀνώτατος;

15 25. Ὁ δὲ ὀλίγος ἐστὶ τὴν διάνοιαν καὶ πένης τὴν γλῶτταν καὶ
 οὐκ οἶδε λόγων στροφάς, ρήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα καὶ
 τὰς Πύρρωνος ἐνστάσεις ἢ ἐφέξεις ἢ ἀντιθέσεις καὶ τῶν Χρυ-
 σίππου συλλογισμῶν τὰς διαλύσεις ἢ τῶν Ἀριστοτέλους τε-
 χνῶν τὴν κακοτεχνίαν ἢ τῆς Πλάτωνος εὐγλωττίας τὰ γοητεῦ-
 20 ματα, οἱ κακῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν εἰσέφρησαν, ὥσπερ
 Αἴγυπτιακαὶ τινες μάλιστα. Ἔχει καὶ οὗτος ὄθεν σωθῆ. Καὶ

66. Παρ. 22,20 ἔ.

67. Β' Κορ. 12,2.

νεὺς Χριστιανός, εἶναι χρησιμώτερα ἀπὸ τὰ εἰς ὀλίγους ἐφικτά.

24. Ὁ μὲν εἷς πλουτεῖ εἰς θεωρίαν, αἴρεται ὑπεράνω τῶν πολλῶν, συγκρίνει τὰ πνευματικὰ μὲ πνευματικὰ καὶ ἀπογράφει τριπλῶς εἰς τὸ πλάτος τῆς καρδίας τὸν λόγον⁶⁶, αὐτὸν ὁ ὁποῖος οἰκοδομεῖ πάντας καὶ αὐτὸν ὁ ὁποῖος οἰκοδομεῖ πολλοὺς καὶ αὐτὸν ὁ ὁποῖος οἰκοδομεῖ μερικοὺς ἀντὶ πολλῶν ἢ ὄλων, καὶ δὲν ἀνέχεται νὰ εἶναι πτωχὸς καὶ εἰσέρχεται εἰς τὰ βάθη. Ἐὰν ἀνέρχεται, ἅς ὁδηγῆται καὶ ἅς φέρεται ἀπὸ τὸν νοῦν, ἐὰν θέλῃ, μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, κατὰ τὸν Παῦλον⁶⁷, ἀρκεῖ μόνον νὰ τὸ πράττῃ μὲ λόγον καὶ ἐπιστήμην, καὶ νὰ μὴ καταπίπτῃ ἐξ αἰτίας τῆς ἐπάρσεως οὔτε νὰ χάνῃ τὰ πτερὰ τοῦ λόγου τοῦ ὕψους τῆς πτήσεως. Ποῖος φθόνος διὰ τὴν ἐπαινετὴν ἀνάβασιν; Ποῖον πτῶμα εἶναι τοιοῦτο, ὁποῖον εἶναι τὸ νὰ καταληφθῇ κανεὶς ἀπὸ ἑπαρσιν καὶ νὰ μὴ γνωρίσῃ τὴν ταπεινωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀνυψώσεως καὶ πόσον ὑπολείπεται ἀκόμη τοῦ ἀληθινοῦ ὕψους καὶ ποῖος εἶναι ὑψηλότερος ἀπὸ ὄλους⁶⁸;

25. Ἄλλος δὲ εἶναι ὀλίγος κατὰ τὴν διάνοιαν καὶ πτωχὸς κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ δὲν γνωρίζει τὰς στροφὰς τῶν λόγων, λόγια σοφῶν καὶ αἰνίγματα, καὶ τοῦ Πύρρωνος τὰς ἐνστάσεις ἢ ἐφέξεις ἢ ἀντιθέσεις, καὶ τὰς λύσεις τῶν συλλογισμῶν τοῦ Χρυσίππου ἢ τὴν κακοτεχνίαν τῶν τεχνῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ τὰ γοητεύματα τῆς εὐγλωττίας τοῦ Πλάτωνος, οἱ ὁποῖοι κακῶς εἰσέφρησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν, ὡσὰν αἰγυπτιακαὶ μάστιγες. Ἐχει καὶ αὐτὸς τὸν τρόπον νὰ σωθῇ. Διὰ ποίων λό-

68. Ρωμ. 10,6 ε.

διὰ τίνων ρημάτων; Οὐδὲν τῆς χάριτος πλουσιώτερον. Οὐδὲν
 δεῖ σοι, φησίν, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελθεῖν, ἢ ἐκεῖθεν ἐλκύσης
 Χριστόν, οὐδὲ εἰς τὴν ἄβυσσον κατελθεῖν, ἢ ἐντεῦθεν αὐτὸν ἐκ
 νεκρῶν ἀναστήσης, ἢ τὴν πρώτην πολυπραγμονῶν φύσιν ἢ τὴν
 5 τελευταίαν οἰκονομίαν. «Ἐγγύς σου», φησί, «τὸ ρῆμά ἐστι»· ἢ
 διάνοια τοῦτον ἔχει τὸν θησαυρὸν καὶ ἢ γλῶσσα, ἢ μὲν πιστεύ-
 ούσα, ἢ δὲ ὁμολογοῦσα. Τί τούτου συντομώτερον τοῦ πλούτου;
 τί ταύτης τῆς δωρεᾶς εὐκολώτερον; Ὁμολόγησον Ἰησοῦν Χρι-
 στὸν καὶ πίστευσον, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, καὶ σωθήσῃ. Δι-
 10 καιοσύνη μὲν γάρ, καὶ τὸ πιστεῦσαι μόνον; σωτηρία δὲ παντε-
 λής, τὸ καὶ ὁμολογήσαι καὶ προσθεῖναι τῇ ἐπιγνώσει τὴν παρ-
 ρησίαν. Σὺ μείζον τι σωτηρίας ζητεῖς τὴν ἐκεῖθεν δόξαν τε καὶ
 λαμπρότητα· ἐμοὶ καὶ τὸ σωθῆναι μέγιστον καὶ τὰς ἐκεῖθεν φυ-
 γεῖν βασάνους. Σὺ βαδίζεις τὴν ἀτριβῆ καὶ ἀπρόσιτον, ἐγὼ τὴν
 15 τετριμμένην καὶ ἢ πολλοὺς ἔσωσεν.

26. Οὐδὲν ἂν ἦν τῆς πίστεως ἡμῶν, ἀδελφοί, ἀδικώτερον, εἰ
 γε εἰς τοὺς σοφοὺς ἔπιπτε μόνον καὶ τοὺς περιττοὺς ἐν λόγῳ καὶ
 ταῖς λογικαῖς ἀποδείξεσι, τοὺς πολλοὺς δὲ ἔδει, καθάπερ χρυ-
 σοῦ καὶ ἀργύρου καὶ τῶν ἄλλων, ὅποσα τίμια κάτω καὶ περι-
 20 σπούδαστα τοῖς πολλοῖς, οὕτω δὴ καὶ ταύτης ἀποτυγχάνειν, καὶ
 τὸ μὲν ὑψηλὸν τε καὶ εἰς ὀλίγους φθάνον, φίλον ἦν Θεῷ καὶ οἰ-
 κεῖον, τὸ δὲ ἐγγυτέρω καὶ τοῖς πολλοῖς ἐφικτόν, ἀπόπτυστον καὶ
 ἀπόβλητον. Οὐδὲ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οἱ μετριώτεροι τοῦτο πά-
 θοιεν ἂν, ὥστε μὴ τὰς κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖν τιμὰς, ἀλλὰ χαί-

γων ὁμως; Τίποτε δὲν εἶναι πλουσιώτερον τῆς χάριτος. Δὲν σοῦ χρειάζεται, λέγει, ν' ἀνέλθῃς εἰς τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ ἐλκύσῃς ἀπὸ ἐκεῖ τὸν Χριστόν, οὔτε νὰ καταβῆς εἰς τὴν ἄβυσσον, διὰ νὰ τὸν ἀναστήσῃς ἐκ νεκρῶν, περιεργαζόμενος ἢ τὴν πρώτην φύσιν ἢ τὴν τελευταίαν οἰκονομίαν⁶⁹. «Πλησίον σου εἶναι ὁ λόγος», λέγει⁷⁰. Τοῦτον ἔχει τὸν θησαυρόν ἢ διάνοια καὶ ἡ γλῶσσα, ἡ μὲν πρώτη πιστεύουσα, ἡ δὲ δευτέρα ὁμολογοῦσα. Ποῖον πρᾶγμα εἶναι περιεκτικώτερον τούτου τοῦ πλούτου; Ποῖον εἶναι εὐκολώτερον τῆς δωρεᾶς ταύτης; Ὁμολόγησε τὸν Ἰησοῦν Χριστόν καὶ πίστευσε ὅτι ἔχει ἐγερεθῆ ἐκ νεκρῶν, καὶ θὰ σωθῆς. Δικαίως βεβαίως εἶναι καὶ μόνον νὰ πιστεύσῃς· τελεία σωτηρία εἶναι καὶ τὸ νὰ ὁμολογήσῃς καὶ νὰ προσθέσῃς εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τὴν παρρησίαν. Σὺ ζητεῖς κατὰ περισσότερον τῆς σωτηρίας, τὴν ἐκεῖ δόξαν καὶ λαμπρότητα: δι' ἐμέ σπουδαῖον εἶναι καὶ τὸ νὰ σωθῶ καὶ νὰ ἀποφύγω τὰς ἐκεῖ βασάνους· ἐγὼ βαδίζω τὴν τετριμμένην ἢ ὁποία ἐσωσε πολλούς.

26. Τίποτε δὲν θὰ ἦτο περισσότερον ἄδικον ἀπὸ τὴν πίστιν μας, ἀδελφοί, ἐὰν ἐπιπτε μόνον εἰς τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς κατηγορησιμένους εἰς τὸν λόγον καὶ τὰς λογικὰς ἀποδείξεις, ἐνῶ οἱ πτωχοὶ ἔπρεπε ν' ἀποτυγχάνουν καὶ αὐτῆς, ὅπως τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα θεωροῦνται κατὰ πολῦτιμα καὶ περισπούδαστα ἀπὸ τοὺς πολλούς· καὶ ἐὰν τὸ ὑψηλὸν καὶ φθάνον εἰς τοὺς ὀλίγους ἦτο φίλον καὶ οἰκεῖον τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ πλησιέστερον καὶ ἐφικτόν εἰς τοὺς πολλούς ἦτο ἀπόπτυστον καὶ ἀπόβλητον ἀπὸ αὐτόν. Διότι οὔτε οἱ μετριώτεροι τῶν ἀνθρώπων δὲν θὰ ἐπάθαινον τοῦτο, ὥστε νὰ μὴ ἀπαιτοῦν τὰς κατὰ δύναμιν τιμάς, ἀλλὰ νὰ εὐχαριστοῦνται μὲ

70. Ρωμ. 10,8.

ρειν μόνον ταῖς προεχούσαις, μήτιγε δὴ Θεός· οὐ πολλῶν ὄντων
 ἐφ' οἷς θαυμάζεται, οὐδὲν οὕτως, ὡς τὸ πάντα εὐεργετεῖν,
 ιδιώτατον. Μὴ ἀτίμαζε τὸ εἰωθός, μὴ θήρευε τὸ καινόν, ἔν' εὐ-
 δοκιμήσης ἐν τοῖς πλείοσι. «Κρείσσων μικρὰ μερὶς μετὰ ἀσφα-
 5 λείας ἢ μεγάλη μετὰ σαθρότητος», παιδευέτω σε τῇ συμβουλῇ
 Σολομών, καὶ «κρείσσων ἄπορος πορευόμενος ἐν ἀπλότητι αὐ-
 τοῦ» (μία καὶ αὐτὴ τῶν παροιμιῶν σοφῶς ἔχουσα), ὁ πένης ἐν
 λόγῳ καὶ γνώσει καὶ τοῖς ἀπλοῖς ῥήμασιν ἐπερειδόμενος, καὶ
 ἐπὶ τούτων ὡσπερ ἐπὶ λεπτῆς σχεδίας διασωζόμενος, ὑπὲρ
 10 στρεβλόχειλον ἄφρονα, τὸν ἀποδείξει λόγου θαρροῦντα σὺν
 ἀμαθίᾳ, καὶ κενοῦντα τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, πρᾶγμα τι λό-
 γου κρεῖττον, διὰ τῆς ἐν λόγοις δυνάμεως, ἐνθα τὸ ἀσθενὲς τῆς
 ἀποδείξεως τῆς ἀληθείας ἐστὶν ἐλάττωσις.

27. Τί πρὸς οὐρανὸν ἀνίπτασαι, πεζὸς ὢν; Τί πύργον οἰκο-
 15 δομεῖς, τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν οὐκ ἔχων; Τί καὶ σὺ μετρεῖς τῇ χει-
 ρὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί,
 στοιχεῖα μεγάλα καὶ μόνῳ μετρητὰ τῷ ποιῆσαντι; Γινῶθι σαυ-
 τὸν πρῶτον, τὰ ἐν χερσὶ κατανόησον, τίς εἶ καὶ πῶς ἐπλάσθης
 καὶ πῶς συνέστης, ἔν' εἰκῶν ἧς Θεοῦ καὶ τῷ χεῖρονι συνδεθῆς,
 20 καὶ τί τὸ κινήσαν σε, τίς ἢ περὶ σὲ σοφία καὶ τί τῆς φύσεως τὸ
 μυστήριον· πῶς μετρηῇ τόπῳ, καὶ νοῦς οὐχ ὀρίζεται, ἀλλ' ἐν
 ταυτῷ μένων πάντα ἐπέρχεται· πῶς ὄψις ὀλίγη καὶ ἐπιπλεῖστον

71. Παρ. 15.16.

72. Παρ. 19,1 (Μασσωριτικόν).

τὰς ὑψηλοτέρας, πολὺ περισσότερον ὁ Θεός, τοῦ ὁποίου μεταξὺ τῶν πολλῶν ιδιωμάτων διὰ τὰ ὁποῖα θαυμάζεται κανὲν δὲν εἶναι χαρακτηριστικώτερον ἀπὸ ὅσον τὸ νὰ εὐεργετῆ ὄλους. Νὰ μὴ ἀτιμάζῃς τὸ συνηθισμένον, νὰ μὴ ἐπιδιώκῃς τὸ νέον, διὰ νὰ εὐδοκίμησῃς εἰς τὰ πολλὰ. «Προτιμότερα εἶναι μικρὰ μερὶς μὲ ἀσφάλειαν παρὰ ἡ μεγάλη μὲ ἀβεβαιότητα»⁷¹, ἃς σὲ διδάσκη μὲ τὴν συμβουλὴν του ὁ Σολομών, καὶ «προτιμότερος ὁ ἄπορος ὁ πορευόμενος μὲ ἀπλότητα» (καὶ αὐτὴ εἶναι μία ἀπὸ τὰς σοφῆς παροιμίας)⁷², ὁ πτωχὸς κατὰ τὸν λόγον καὶ τὴν γνῶσιν, στηριζόμενος εἰς τὰ ἀπλᾶ λόγια καὶ διασωζόμενος ἐπάνω εἰς αὐτὰ ὡσὰν ἐπὶ λεπτῆς σχεδίας, ἀπὸ στρεβλόχειλον ἄφρονα, ὁ ὁποῖος θαρρεῖ εἰς τὴν δεινότητα τοῦ λόγου μὲ ἀμάθειαν καὶ κενώνει τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, πρᾶγμα ἀνώτερον λόγου, διὰ τῆς δυνάμεως εἰς τοὺς λόγους, ὅπου ἡ ἀσθένεια τῆς ἀποδείξεως εἶναι μείωσις τῆς ἀληθείας.

27. Διατί πετᾶς πρὸς τὸν οὐρανόν, ἐνῶ εἶσαι πεζός; Διατί οἰκοδομεῖς πύργον, ἐνῶ δὲν ἔχεις τὰ ἀπαραίτητα πρὸς τὴν ὀλοκλήρωσίν του⁷³; Διατί μετρεῖς καὶ σὺ τὸ ὕδωρ μὲ τὴν χεῖρα καὶ τὸν οὐρανὸν μὲ τὴν σπιθαμὴν καὶ ὄλην τὴν γῆν μὲ τὴν δρᾶκα, στοιχεῖα μεγάλα καὶ μετρητὰ μόνον ἀπὸ τὸν ποιητὴν; Γνώρισε πρῶτον σεαυτὸν, κατανόησε ὅσα εἶναι εἰς χεῖρας σου, ποῖος εἶσαι καὶ πῶς ἐπλάσθης καὶ πῶς κατεσκευάσθης, διὰ νὰ εἶσαι εἰκὼν Θεοῦ καὶ συνδεθῆς μὲ τὸ χειρότερον, καὶ τί σ' ἐκίνησε, ποία εἶναι ἡ σχετικῶς μ' ἐσὲ σοφία καὶ ποῖον τὸ μυστήριον τῆς φύσεως πῶς μετρεῖσαι ἀπὸ τὸν τόπον, καὶ ὁ νοῦς σου δὲν περιορίζεται, ἀλλὰ μένων εἰς τὸ αὐτὸ μέρος μεταβαίνει εἰς ὄλα· πῶς ὁ ὀφθαλμὸς εἶναι μικρὸς καὶ φθάνει τόσον μακράν,

73. Λουκᾶ 14,28.

74. Ἦσ. 40,12.

φθάνουσα καὶ πότερον παραδοχὴ τίς ἐστὶ τοῦ ὀφθέντος ἢ πρὸς
 ἐκεῖνο διάβασις· πῶς τὸ αὐτὸ καὶ κινεῖ καὶ κινεῖται, διὰ βουλή-
 σεως κυβερνώμενον· τίς δὲ παῦλα κινήσεως, τίς ὁ τῶν αἰσθή-
 σεων μερισμὸς καὶ πῶς διὰ τούτων ὁ νοῦς ὁμιλεῖ τοῖς ἔξω καὶ
 5 τὰ ἔξωθεν παραδέχεται· πῶς ἀναλαμβάνει τὰ εἶδη, καὶ τίς ἡ
 τήρησις τοῦ ἀναληφθέντος ἢ μνήμη· καὶ τίς ἡ τοῦ ἀπελθόντος
 ἀνάληψις ἢ ἀνάμνησις· πῶς λόγος νοῦ γέννημα, καὶ γεννᾷ λόγον
 ἐν ἄλλῳ νοῖ καὶ πῶς λόγῳ νόημα διαδιδόται· πῶς τρέφεται διὰ
 ψυχῆς σῶμα καὶ πῶς ψυχὴ διὰ σώματος κοινωνεῖ πάθους· πῶς
 10 πῆγνυσι φόβος καὶ λύει θάρσος καὶ συστέλλει λύπη καὶ διαχεῖ
 ἡδονὴ καὶ τήκει φθόνος καὶ μετεωρίζει τῦφος καὶ κουφίζει ἐλ-
 πῖς· πῶς ἐκμαίνει θυμὸς καὶ αἰδῶς ἐρυθραίνει δι' αἵματος, ὁ μὲν
 ζέσαντος, ἡ δὲ ἀναχωρήσαντος· καὶ πῶς οἱ χαρακτῆρες τῶν
 παθῶν ἐν τοῖς σώμασι· τίς ἡ τοῦ λογισμοῦ προεδρία καὶ πῶς
 15 πᾶσι τούτοις ἐπιστατεῖ καὶ ἡμεροῖ τὰ τῶν παθῶν κινήματα·
 πῶς αἵματι κρατεῖται καὶ πνοῇ τὸ ἀσώματον· καὶ πῶς ἡ τούτων
 ἐκλειψις ψυχῆς ἐστὶν ἀναχώρησις. Ταῦτα ἢ τούτων τι κατανόη-
 σον, ὦ ἄνθρωπε· οὐπω γὰρ λέγω φύσιν ἢ κίνησιν οὐρανοῦ καὶ
 τάξιν ἀστέρων καὶ μίξιν στοιχείων καὶ ζώων διαφορὰς καὶ δυ-
 20 νάμεων οὐρανίων ὑποβάσεις καὶ ὑπερθέσεις καὶ πάντα εἰς ὅσα
 ὁ δημιουργικὸς λόγος καταμερίζεται καὶ λόγους προνοίας καὶ
 διοικήσεως· καὶ τότε οὐπω λέγω, θάρρησον, ἀλλ' ἔτι φοβήθητι
 προσβῆναι τοῖς ὑψηλοτέροις καὶ τοῖς μᾶλλον ὑπὲρ τὴν σὴν δύ-
 ναμιν.

25 28. Μάλιστα μὲν γὰρ γυμνασία τῆς περὶ τὰ μείζω φιλονει-
 κίας ἅπας λόγος δύσερις καὶ φιλότιμος· καὶ δεῖ, καθάπερ τοῦς

καὶ ποῖον ἐκ τῶν δύο συμβαίνει, τὸ ἀντικείμενον ἔρχεται εἰς αὐτὸν ἢ αὐτὸς διαβαίνει πρὸς αὐτό· πῶς τὸ ἴδιον καὶ κινεῖ καὶ κινεῖται, ποῖος ὁ μερισμὸς τῶν αἰσθήσεων καὶ πῶς διὰ μέσου τούτων ὁ νοῦς ἐπικοινωνεῖ μὲ τὰ ἔξω καὶ δέχεται τὰ ἔξω· πῶς προσλαμβάνει τὰ εἶδη· καὶ ποία εἶναι ἡ διατήρησις τοῦ προσληφθέντος ἢ μνήμη· καὶ ποία εἶναι ἡ ἐπανάληψις ἢ ἀνάμνησις τοῦ ἀπελθόντος· πῶς ὁ λόγος εἶναι γέννημα τοῦ νοῦ καὶ συγχρόνως γεννᾷ λόγον εἰς ἄλλον νοῦν καὶ πῶς μεταδίδεται νόημα διὰ τοῦ λόγου· πῶς τρέφεται τὸ σῶμα διὰ τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ψυχὴ κοινωνεῖ τοῦ πάθους διὰ τοῦ σώματος· πῶς δένει ὁ φόβος καὶ λύει τὸ θάρρος, συστέλλει ἢ λύπη καὶ διαχέει ἡ ἡδονή, λειώνει ὁ φθόνος καὶ μετεωρίζει ὁ τῦφος καὶ ἀναβιβάζει ἡ ἐλπίς· πῶς ἐξερεθίζει ὁ θυμὸς καὶ ἡ αἰδῶς κοκκινίζει διὰ τοῦ αἵματος, ἐκεῖνος μὲν ὅταν τὸ αἷμα ζέη, αὐτὴ δὲ ὅταν τὸ αἷμα ἀναχωρῇ· καὶ πῶς τὰ πάθη ἀφήνουν τοὺς χαρακτῆρας των εἰς τὰ σώματα· ποία εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τοῦ λογισμοῦ καὶ πῶς ἐπιστατεῖ εἰς ὄλους αὐτοὺς τοὺς χαρακτῆρας καὶ ἡμερώνει τὰ κινήματα τῶν παθῶν· πῶς κρατεῖται τὸ ἀσώματον στοιχεῖον ἀπὸ αἷμα καὶ πνοήν· καὶ πῶς ἡ ἔκλειψις τούτων εἶναι ἀναχώρησις ψυχῆς. Κατανόησε ταῦτα ἢ κάτι ἀπὸ αὐτά, ὦ ἄνθρωπε, χωρὶς νὰ ἀναφέρω τὴν φύσιν ἢ κίνησιν τοῦ οὐρανοῦ, τὴν τάξιν τῶν ἀστέρων, καὶ μίξιν τῶν στοιχείων, τὰς διαφορὰς τῶν ζώων, τὰς ὑποβάσεις καὶ ὑπερβάσεις τῶν οὐρανίων στοιχείων καὶ ὅλα ἐκεῖνα εἰς τὰ ὅποια διανέμεται ὁ δημιουργικὸς λόγος, καθὼς καὶ τοὺς λόγους τῆς προνοίας καὶ τῆς διοικήσεως· καὶ τότε δὲν λέγω πλέον, τόλμησε, ἀλλὰ φοβήσου νὰ προχωρήσης εἰς τὰ ἀκόμη ὑψηλότερα καὶ εἰς τὰ περισσότερον ὑπεράνω τῆς δυνάμεώς σου.

28. Κάθε ἐριστικὸς καὶ ἐπιδεικτικὸς λόγος ἀποτελεῖ κατ' ἐξοχὴν γύμνασμα τῆς διὰ τὰ μεγαλύτερα φιλοδοξίας· καί,

- παῖδας πλάττομεν ἐν τοῖς πρώτοις ἡθεσιν, ἵνα τὴν ὕστερον μο-
 χθηρίαν φύγωσιν, οὕτω δὴ κἀν τῷ λόγῳ, μηδὲ περὶ τὰ μικρὰ
 φαίνεσθαι θρασὺν καὶ ἀπαίδευτον, ἵνα μὴ περὶ τὰ μείζω τῆ με-
 λέτη καταχρησώμεθα. Ρᾶον γὰρ ἀπ' ἀρχῆς μὴ ἐνδοῦναι κακίᾳ
 5 καὶ προσιοῦσαν διαφυγεῖν ἢ προβαίνουσαν ἀνακόψαι καὶ φανῆ-
 ναι ταύτης ἀνώτερον· ὥσπερ καὶ πέτραν ἀπ' ἀρχῆς ἐρεῖσαι καὶ
 κατασχεῖν ἢ φερομένην ἀνώσασθαι. Εἰ δὲ ἀπληστότερος εἶ καὶ
 κατέχειν τὴν νόσον ἀδυνατεῖς, ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι· κε-
 νούσθω σοι τὸ φιλότιμον ἐν τοῖς ἀκινδύνοις.
- 10 29. Οὐδέχῃ τοῦτο, οὐδὲ ἡ γλῶσσά σου χαλινὸν ἔχει, οὐδὲ
 κρεῖττων εἶ τῆς φορᾶς, δεῖ δὲ ἀπονοεῖσθαι πάντως καὶ ταῖς
 πρώταις δυνάμεσι μὴ ὑφίεσθαι, εἴπερ μὴ κάκειναις μέτρον ἐστὶ
 γνώσεως, καὶ πλέον εἶναι μέγαν ἢ ὅσον συμφέρον; Σὺ δὲ μὴ κα-
 τακρίνης τὸν ἀδελφόν, μηδὲ τὴν δειλίαν ἀσέβειαν ὀνομάσης,
 15 μηδὲ ἀπέλθης προπετῶς καταγνοὺς ἢ ἀπογνοὺς, ὁ τὴν ἐπιεί-
 κειαν ὑπισχνούμενος· ἀλλ' ἐνταῦθά μοι φάνηθι ταπεινός, ἕως
 ἔξεστιν· ἐνταῦθα τὸν ἀδελφὸν προτίμησον, μὴ μετὰ τῆς σεαυτοῦ
 βλάβης, ἐνθα τὸ κατακρίναι καὶ ἀτιμάσαι ἐκβαλεῖν ἐστὶ Χριστοῦ
 καὶ τῆς μόνης ἐλπίδος καὶ τὸν λανθάνοντα σῆτον καὶ σῆτον ἴσως
 20 σου τιμιώτερον συνεκκόψαι τοῖς ζιζανίοις. Ἄλλὰ τὸ μὲν ἐκεῖνον
 διόρθωσαι, καὶ τοῦτο πράως καὶ φιλανθρώπως, μὴ ὡς ἐχθρός,
 μηδὲ ὡς ἀπότομος ἰατρός, μηδὲ ὡς ἐν τοῦτο μόνον εἰδὼς τὴν

75. Ἐννοεῖ τὴν θεολογικὴν ἐπιφύλαξιν, ἡ ὅποια συγκρατεῖ ἀπὸ τὴν πε-
 ριέργον διερεύνησιν τοῦ Θεοῦ.

ὅπως διαπλάττομεν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἠθικῶς, διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν μετὰπειτα μοχθηρίαν, οὕτω καὶ ὡς πρὸς τὸν λόγον πρέπει νὰ μὴ φαίνεται θρασύς καὶ ἀπαιδευτος οὔτε εἰς τὰ μικρὰ, διὰ νὰ μὴ κάμωμεν κατὰχρησιν τῆς μελέτης διὰ τὰ μεγαλύτερα. Διότι εἶναι εὐκολώτερον νὰ μὴ ὑποχωρῇ κανεὶς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν κακίαν καὶ ὅταν αὐτὴ ἔρχεται νὰ τὴν ἀποφεύγῃ, παρὰ νὰ τὴν ἀνακόψῃ καὶ νὰ φανῇ ἀνώτερος αὐτῆς, ὅταν προχωρήσῃ· ὅπως καὶ μίαν πέτραν εἶναι εὐκολώτερον νὰ τὴν στερεώσῃς καὶ νὰ τὴν συγκρατήσῃς εἰς τὴν ἀρχὴν παρὰ νὰ τὴν ἀνυψώσῃς ὅταν κατέρχεται. Ἐὰν δὲ εἶσαι ἀπληστώτερος καὶ ἀδυνατῆς νὰ κυριαρχήσῃς τὴν νόσον, μελέτα αὐτὰ, νὰ μένῃς εἰς αὐτὰ· ἃς διοχετεύεται ἡ φιλοτιμία σου εἰς τὰ ἀκίνδυνα.

29. Δὲν δέχεσαι τοῦτο καὶ ἡ γλῶσσα σου δὲν ἔχει χαλινόν; Δὲν συγκρατεῖς τὴν ὀρμὴν, φθάνεις δὲ μέχρι σημείου παραφορᾶς νὰ νομίζῃς ὅτι δὲν εἶσαι κατώτερος τῶν πρώτων δυνάμεων, ἐὰν δὲν ἔχουν καὶ ἐκεῖναι μέτρον γνώσεως, καὶ ὅτι εἶσαι μεγαλύτερος ἀπὸ ὅσον συμφέρει; Τουλάχιστον νὰ μὴ κατακρίνης τὸν ἀδελφόν οὔτε νὰ ὀνομάσῃς ἀσέβειαν τὴν δειλίαν⁷⁵ οὔτε νὰ ἀπέλθῃς κατακρίνων ἢ ἀπελπίζομενος, σὺ ὁ ὁποῖος ὑπόσχεσαι τὴν ἐπιείκειαν· ἀντιθέτως δεῖξου ἐδῶ ταπεινός, ὅσον εἶναι δυνατόν· ἐδῶ προτίμησε τὸν ἀδελφόν, ὅχι μὲ βλάβην σου, ἀφοῦ ἡ κατάκρισις καὶ ἀτίμωσις σημαίνει ἀπόρριψιν ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ τὴν μοναδικὴν ἐλπίδα καὶ ἐκρίζωσιν τοῦ ἀποκρυμμένου σίτου, σίτου ἴσως πολυτιμοτέρου ἀπὸ σέ, μαζὶ μὲ τὰ ζιζάνια⁷⁶. Ἀλλὰ ἀφ' ἑνὸς μὲν διόρθωσε ἐκεῖνον, καὶ μάλιστα πρᾶως καὶ φιλανθρώπως, ὅχι ὡς ἐχθρὸς οὔτε ὡς ἀπότομος ἰατρὸς οὔτε ὡς εἰδήμων ἑνὸς μόνον πράγματος, τῆς καύ-

76. Ματθ. 13,27 ἔ.

καῦσιν καὶ τὴν τομὴν, τὸ δέ, σενατοῦ κατάγνωθι καὶ τῆς ἀσθε-
 νείας τῆς σῆς. Τί γὰρ εἰλημῶν ἢ ἄλλο τι πάσχων τὰς ὄψεις,
 ἀμυδρὸν βλέπεις τὸν ἥλιον; Τί δὲ εἰ στρέφεσθαί σοι τὸ πᾶν δο-
 κεῖ, ναυτιῶντι τυχὸν ἢ μεθύοντι, καὶ τὴν σὴν ἄγνοιαν ἐτέρων
 5 ὑπολαμβάνεις; Πολλὰ δεῖ στραφῆναι καὶ παθεῖν, πρὶν ἄλλου
 καταγῶναι δυσσέβειαν.

30. Οὐκ ἔστιν ἴσον φυτὸν ἐκτεμεῖν ἢ ἄνθος τι τῶν προσκαί-
 ρων καὶ ἀνθρωπων. Εἰκὼν εἶ Θεοῦ καὶ εἰκόνι Θεοῦ διαλέγη καὶ
 κρίνη αὐτὸς ὁ κρίνων· καὶ κρίνεις ἀλλότριον οἰκέτην καὶ ὄν ὁ
 10 ἄλλος οἰκονομεῖ. Οὕτω δοκίμαζε τὸν ἀδελφόν σου, ὡς καὶ αὐ-
 τὸς ἐν τοῖς αὐτοῖς μέτροις κρινόμενος. Διὰ τοῦτο μὴ ταχέως
 τέμης, μηδὲ ἀλλοτριώσης τὸ μέλος, ἄδηλον εἰ μὴ διὰ τοῦτου
 προσλυμανῆ τι τῶ ὑγιαίνοντι· ἀλλὰ νουθέτησον, ἐπιτίμησον, πα-
 ρακάλεσον. Ἐχεις ἰατρείας κανόνα. Χριστοῦ μαθητῆς εἶ, τοῦ
 15 πράου καὶ φιλανθρώπου καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν βαστάσαντος.
 Κἂν τὸ πρῶτον ἀντιβῆ, μακροθύμησον· κἂν τὸ δεύτερον, μὴ
 ἀπελπίσης, ἔτι καιρὸς θεραπείας· κἂν τὸ τρίτον, γενοῦ φίλάν-
 θρωπος γεωργός· ἔτι τοῦ Δεσπότης δεήθητι, μὴ ἐκκόψαι, μηδὲ
 μισῆσαι τὴν ἄκαρπον συκῆν καὶ ἀνόνητον, ἀλλ' ἐπιστρέψαι καὶ
 20 θεραπεῦσαι, καὶ περιβαλεῖν κόπρια, τὴν δι' ἐξαγορεύσεως καὶ
 τῆς εἰς τὸ φανερὸν αἰσχύνης καὶ ἀτιμοτέρας ἀγωγῆς, ἐπανόρθω-

77. Ματθ. 7,1.

78. Ρωμ. 14,4.

79. Β' Τιμ. 4,2.

σεως δηλαδή και τῆς τομῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατανόησε τὸν ἑαυτὸν σου και τὴν ἀσθενείαν σου. Διότι τί συμβαίνει, ὅταν λόγω λήμης ἢ ἄλλου πάθους τῆς ὀράσεως βλέπεις τὸν ἥλιον ἀμυδρῶς; Τί συμβαίνει, ὅταν ἔχης τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ πᾶν στρέφεται γύρω σου, διότι τυχόν εἶσαι ζαλισμένος ἢ μεθυσμένος, και ἀποδίδης τὴν ἀγνοιάν σου εἰς ἄλλους; Πρέπει νὰ δοκιμάσης και πάθης πολλά, πρὶν καταδικάσης ἄλλον διὰ δυσσέβειαν.

30. Δὲν εἶναι τὸ ἴδιον νὰ ἐκριζώσης φυτὸν ἢ ἐν πρόσκαιρον ἄνθος και ἄνθρωπον. Εἶσαι εἰκὼν Θεοῦ και συζητεῖς με εἰκόνα Θεοῦ και κρίνειςαι σὺ ὁ ἴδιος ὁ κρίνων⁷⁷ και κρίνεις ξένον δούλον⁷⁸, τὸν ὁποῖον ὀρίζει ἄλλος. Οὕτω νὰ δοκιμάξης τὸν ἀδελφόν σου, ὡς κρινόμενος και σὺ με τὰ ἴδια μέτρα. Διὰ τοῦτο μὴ ἀποκόπτης ταχέως και μὴ ἀποξενώσης τὸ μέλος, ἀφοῦ εἶναι ἀδηλον, ἂν με αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν θὰ λυμανθῆ κάπως τὸ ὑγιαῖνον. Ἄλλὰ νουθέτησε, ἐπιτίμησε, παρακάλεσέ το⁷⁹. Ἐχεις κανόνα θεραπείας. Εἶσαι μαθητὴς Χριστοῦ, τοῦ πρᾶου και φιλανθρώπου⁸⁰, ὁ ὁποῖος ἐβάστασε τὰς ἀσθενείας ἡμῶν⁸¹. Και ἂν ἀντιταχθῆ τὴν πρώτην φοράν, μακροθύμησε· ἂν τὴν δευτέραν, μὴ ἀπελπισθῆς, εἶναι ἀκόμη καιρὸς θεραπείας· ἂν διὰ τρίτην φοράν, γίνε φιλάνθρωπος γεωργός· παρακάλεσε ἀκόμη τὸν Δεσπότην νὰ μὴ ἐκριζώση οὔτε νὰ μισήσῃ τὴν ἄκαρπον και ἀνωφελῆ συκῆν, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐπιστρέψῃ και θεραπεύσῃ και νὰ τὴν περιβάλῃ με λίπασμα, δηλαδή με τὴν διόρθωσιν διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, και τῆς δημοσίας φανερώσεως και καταισχύνης. Ποῖος γνωρίζει, ἂν ἀλλάξῃ και καρπο-

80. Ματθ. 11,29.

81. Ἦσ. 53,4. Α' Πέτρ. 2,24.

σιν. Τίς οἶδεν, εἰ μεταβαλεῖ καὶ καρποφορήσει καὶ θρέψει τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ Βηθανίας ἐπανερχόμενον;

31. Ἐνεγκέ τι τῆς τοῦ ἀδελφοῦ δυσωδίας ἢ οὔσης ἢ δοκούσης, ὁ τῷ πνευματικῷ μύρῳ συγκεχρισμένος, τῷ συντεθειμένῳ 5 τέχνῃ μυρεψικῇ, ἵνα μεταδῶς τούτῳ τῆς σῆς εὐωδίας. Οὐκ ἔστιν ἐχίδνης ἰὸς ἢ κακία, ἴν' ὁμοῦ τῷ πληγῆναι περιβληθῆς ὀδύνας ἢ καὶ διαφθορῆς καὶ διὰ τοῦτο ἦ σοι συγγνώμη φεύγοντι τὸ θηρίον ἢ ἀποκτείνοντι. Ἄλλ' εἰ μὲν εἶ δυνατός, κάκεινον 10 θεράπευσον· εἰ δὲ μὴ, τό γε ἀσφαλὲς ἔχεις ἐν τῷ μηδὲν αὐτὸς τῆς μοχθηρίας μεταλαβεῖν. Ὅσμη τίς ἐστιν ἀηδῆς τὸ ἐκείνου πάθος, ἣν ἀπελάσει τυχὸν τὸ σὸν εὐῶδες ὑπερνικῆσαν. Ταχὺ ἂν ἐδέξω τι τοιοῦτον ὑπὲρ τοῦ ὁμοδοῦλου καὶ συγγενοῦς, οἷον Παῦλος ὁ ζηλωτῆς καὶ διανοηθῆναι καὶ εἰπεῖν ἐτόλμησεν, ἑαυτοῦ, εἰ οἶόν τε, τὸν Ἰσραὴλ ἀντεισαχθῆναι Χριστῷ, διὰ τὸ συμ- 15 παθές· ὃς γε καὶ ἐξ ὑπονοίας πολλάκις μόνης, ἀποτέμνεις τὸν ἀδελφόν. Ὅν ἴσως ἐκέρδανες ἂν τῇ χρηστότητι, τοῦτον ἀπολύεις τῇ θρασύτητι, τὸ σὸν μέλος, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν. Εἰ τοίνυν καὶ ἰσχυρὸς εἶ, φησὶν ὁ Παῦλος περὶ βρωμάτων διαλεγόμενος, καὶ θαρρεῖς τῷ λόγῳ καὶ τῷ γενναίῳ τῆς πίστεως, 20 ἀλλὰ καὶ τὸ ἀδελφὸν οἰκοδόμησον· μὴ τῷ βρωματί σου κατάλυε τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τῷ κοινῷ πάθει τετιμημένον. Καὶ γὰρ εἰ τὸ πρᾶγμα ἕτερον, ἀλλ' ὃ γε τῆς παραινέσεως λόγος ὁμοίως χρήσιμος.

82. Λουκᾶ 13,8.

83. Ρωμ. 9,3 ἐ.

φορήση και θρέψη τὸν Ἰησοῦν ἐπανερχόμενον ἀπὸ τὴν Βηθανίαν⁸²;

31. Ἐσὺ ὁ ἀλειμμένος μὲ τὸ πνευματικὸν μῦρον, τὸ παρεσκευασμένον μὲ μυρεψικὴν τέχνην, ἀνέξου ὀλίγον τὴν δυσωδίαν τοῦ ἀδελφοῦ, ὑπαρκτὴν ἢ ὑποτιθεμένην, διὰ νὰ τοῦ μεταδώσης ἀπὸ τὴν εὐωδίαν σου. Δὲν εἶναι δηλητήριο ἐχίδνης ἢ κακία, ὥστε μαζί μὲ τὸ κτύπημα νὰ καταληφθῆς ἀπὸ ὀδύνας ἢ καὶ νὰ διαφθαρής, καὶ διὰ τοῦτο νὰ εἶσαι συγγνωστός ἂν ἀποφύγῃς ἢ φονεύῃς τὸ θηρίον. Ἄλλ' ἂν μὲν εἶσαι δυνατός, θεράπευσε καὶ ἐκεῖνον, ἂν δὲ ὄχι, ἔχεις τὴν βεβαιότητα ὅτι δὲν θὰ μετάσχῃς ἐσὺ ὁ ἴδιος τῆς μοχθηρίας. Τὸ πάθος ἐκείνου εἶναι ἀηδὴς ὀσμὴ, τὴν ὁποῖαν εἶναι ἐνδεχόμενον ν' ἀπομακρύνῃ ἢ εὐωδία σου, ἂν ὑπερνικήσῃ. Θὰ ἔπρεπε προθύμως νὰ δεχθῆς ὑπὲρ τοῦ ὁμοδούλου καὶ συγγενοῦς κάτι παρόμοιον μὲ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐτόλμησε νὰ σκεφθῆ καὶ εἶπη ὁ ζηλωτὴς Παῦλος, εἰ δυνατόν δηλαδὴ νὰ εἰσαχθοῦν εἰς τὸν Χριστὸν ἀντ' αὐτοῦ οἱ Ἰσραηλῖται, λόγῳ τῆς συμπαθείας πρὸς αὐτούς⁸³, σὺ ὁ ὁποῖος πολλάκις καὶ ἀπὸ ὑπόνοιαν μόνην ἀποκόπτεις τὸν ἀδελφόν. Αὐτὸν τὸν ὁποῖον ἴσως θὰ ἐκέρδιζες μὲ τὴν χρηστότητα, τὸν ἀπομακρύνεις μὲ τὴν θρασύτητα, τὸ μέλος σου, ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου ἀπέθανεν ὁ Χριστός⁸⁴. Ἐὰν λοιπὸν εἶσαι δυνατός, λέγει ὁ Παῦλος πραγματευόμενος περὶ φαγητῶν⁸⁵ καὶ ἔχεις ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν λόγον καὶ τὴν βεβαιότητα τῆς πίστεως, ἀλλὰ οἰκοδόμησε καὶ τὸν ἀδελφόν σου· μὴ καταργῆς μὲ τὸ φαγητὸν σου τὸν τιμημένον ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ κοινὸν πάθος. Διότι ἂν τὸ θέμα εἶναι διαφορετικόν, ὁ λόγος τῆς παραινέσεως ὁμοῦς εἶναι ἐξ ἴσου χρήσιμος.

84. Α' Κορ. 8,12.

85. Ρωμ. 14,15.

32. Χρῆν δὲ καὶ νόμον κεῖσθαι παρ' ἡμῖν, καθάπερ τοῖς πά-
 λαι σοφοῖς Ἑβραίων, ἔστιν ἃς τῶν ἱερῶν βίβλων μὴ ἀνεῖσθαι
 τοῖς νέοις, ὡς οὐ λυσιτελούσας ταῖς ἀστηρίκτοις ἔτι καὶ ἀπαλω-
 5 τεραῖς ψυχαῖς· οὕτω καὶ μηδὲ παντί, μηδὲ πάντοτε, ἀλλ' ἔστιν
 ὅτε καὶ οἷς, τὸν περὶ πίστεως συγχωρεῖσθαι λόγον, τοῖς μὴ παν-
 τελῶς ὀλιγώροις λέγω καὶ νωθροῖς τὴν διάνοιαν, ἢ τοῖς μὴ λίαν
 ἀπλήστοις καὶ φιλοτίμοις καὶ θερμότεροις τοῦ δέοντος εἰς εὐσέ-
 βειαν· καὶ τοὺς μὲν τάττειν ἐνταῦθα, οὐ μῆτε ἑαυτοὺς βλάψωσι,
 μῆτε ἄλλους ταττόμενοι, καὶ τὴν ἐν λόγοις ἐλευθερίαν ἔχειν τοὺς
 10 μετρίους ἐν λόγῳ καὶ ὡς ἀληθῶς κοσμίους καὶ σώφρονας, τοὺς
 πολλοὺς δὲ ἀπάγειν τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ τῆς νῦν κατεχούσης φι-
 λολαλιᾶς καὶ ἀρρωστίας καὶ ἐπ' ἄλλο τι τρέπειν ἀρετῆς εἶδος
 ἀκινδυνότερον, ἔνθα καὶ τὸ ὀλιγῶρον ἤττον βλαβερὸν καὶ τὸ
 ἄπληστον εὐσεβέστερον.

15 33. Εἰ μὲν γάρ, ὡσπερ εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα,
 εἷς Θεός, ὁ Πατήρ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν, οὕτω
 καὶ μία τις ἦν σωτηρίας ὁδός, ἢ διὰ λόγου καὶ θεωρίας, καὶ
 ταύτης ἐκπεσόντας ἔδει τοῦ παντὸς ἀμαρτεῖν καὶ ἀπορριφῆναι
 Θεοῦ καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐλπίδος, οὐδὲν ἂν ἦν, οὔτε τοῦ συμβουλευ-
 20 εῖν τὰ τοιαῦτα οὔτε τοῦ πείθεσθαι σφαλερώτερον. Εἰ δέ, ὡσπερ
 ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις, πολλαὶ διαφοραὶ βίων καὶ προαιρέσεων,
 μειζόνων τε καὶ ἡττόνων, λαμπροτέρων τε καὶ ἀφανεστέρων,
 οὕτω κἂν τοῖς θείοις, οὐχ ἔν τι τὸ σῶζόν ἐστιν, οὐδὲ μία τῆς
 ἀρετῆς ὁδός, ἀλλὰ πλείονες, καὶ τοῦ πολλὰς εἶναι μονὰς παρὰ

32. Ἐπρεπε δὲ νὰ ὑπάρχη καὶ νόμος εἰς ἡμᾶς, ὅπως εἰς τοὺς παλαιούς σοφοὺς τῶν Ἑβραίων, νὰ μὴ ἀνοίγωνται ἀπὸ τοὺς νέους μερικὰ ἀπὸ τὰ ἱερὰ βιβλία, διότι δὲν ὠφελοῦν τὰς ἀστηρίκτους καὶ ἀπαλωτέρας ἀκόμη ψυχὰς· οὕτω ὁ λόγος περὶ τῆς πίστεως δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιτρέπεται οὔτε εἰς πάντα οὔτε πάντοτε, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ εἰς μερικοὺς, (δηλαδὴ εἰς τοὺς μὴ ἐντελῶς ἀδιαφόρους καὶ νωθροὺς κατὰ τὴν διάνοιαν, ἢ εἰς τοὺς μὴ πολὺ ἀπλήστους καὶ φιλοτίμους καὶ θερμότερους τοῦ δέοντος εἰς τὴν εὐσέβειαν. Ἐπρεπε ἐπίσης ὁ νόμος ἄλλους μὲν νὰ τάσῃ ἐδῶ, ὅπου τοποθετοῦμενοι δὲν θὰ βλάψουν οὔτε τοὺς ἑαυτοὺς των οὔτε ἄλλους, εἰς τοὺς μετριοπαθεῖς κατὰ τὸν λόγον καὶ πράγματι κοσμίους καὶ σώφρονας νὰ δίδῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν λόγων, τοὺς δὲ πολλοὺς νὰ ἀπάγῃ ἀπὸ αὐτὸν τὸν δρόμον καὶ ἀπὸ τὴν κατέχουσαν αὐτοὺς τώρα καταλαλιάν καὶ ἀρρωστιάν καὶ νὰ στρέφῃ πρὸς ἄλλο ἀκινδυνότερον εἶδος ἀρετῆς, ὅπου καὶ ἡ ὀλιγωρία εἶναι ὀλιγώτερον βλαβερὰ καὶ ἡ ἀπληστία εὐσεβεστέρα.

33. Βεβαίως ἂν, ὅπως εἰς Κύριος ὑπάρχει, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἰς Θεός, ὁ Πατὴρ ὄλων καὶ δι' ὄλων καὶ εἰς ὄλα, οὕτως ὑπῆρχε καὶ μία μόνον ὁδὸς σωτηρίας, ἢ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς θεωρίας δηλαδὴ, καὶ εἰς ἣν περίπτωσιν ἐξεπίπτομεν ἀπὸ αὐτὴν ἔπρεπε νὰ χάσωμεν τὸ πᾶν καὶ ν' ἀπορριφθῶμεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀπὸ αὐτὸν ἐλπίδος, τίποτε δὲν θὰ ἦτο σφαιρωτέρον ἀπὸ τὸ νὰ συμβουλευῆ κανεὶς τοιαῦτα ἢ νὰ πείθεται εἰς αὐτὰ. Ἐὰν ὁμως, ὅπως εἰς τὰ ἀνθρώπινα ὑπάρχουν πολλὰ διαφοραὶ βίων καὶ προθέσεων, μεγαλυτέρων καὶ κατωτέρων, λαμπροτέρων καὶ ἀφανεστέρων, οὕτω καὶ εἰς τὰ θεῖα, δὲν εἶναι εἰς μόνον ὁ σωστικὸς παράγων οὔτε μία ἢ ὁδὸς τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ περισσότεραι, καὶ ἐὰν τοῦ ὅτι πλησίον τοῦ Θεοῦ

τῷ Θεῷ, (τούτου δὴ τοῦ θρυλουμένου κἀν ταῖς πάντων κειμέ-
 νου γλώσσαις), οὐκ ἄλλο τι ἢ τοῦτο αἴτιον, τὸ πολλὰς εἶναι τὰς
 ἐκεῖσε φερούσας ὁδοὺς, τὰς μὲν ἐπικινδυνότερας τε καὶ λαμπρο-
 5 τέρως, τὰς δὲ ταπεινότερας τε καὶ ἀσφαλεστέρας, τί τὰς ἀσφαλε-
 στέρας ἀφέντες, ἐπὶ μίαν ταύτην τρεπόμεθα, τὴν οὕτως ἐπισφα-
 λῆ καὶ ὀλισθηρὰν καὶ οὐκ οἶδ' ὅποι φέρουσιν; Ἡ τροφή μὲν
 οὐχ ἢ αὐτὴ πᾶσι κατάλληλος, ἄλλω δὲ ἄλλη κατὰ τὴ διαφορὰν
 καὶ τῶν ἡλικιῶν καὶ τῶν ἕξεων· βίος δὲ ὁ αὐτὸς πᾶσι συμφέ-
 10 τοῖς λέγουσιν. Εἴ τι οὖν ἐμοὶ πείθεσθε, νέοι καὶ γέροντες, ἄρχον-
 τες λαῶν καὶ ἀρχόμενοι, μονασταὶ καὶ μιγάδες, τὰς μὲν περιττὰς
 καὶ ἀχρήστους φιλοτιμίας χαίρειν ἐάσατε, αὐτοὶ δὲ διὰ βίου, καὶ
 πολιτείας καὶ λόγων τῶν ἀκινδυνότερων τῷ Θεῷ πλησιάζον-
 15 σοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὑπάρχουν πολλαὶ μοναὶ (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐγινε θρυλικὸν καὶ εὐρίσκεται εἰς τὰς γλώσσας ὄλων), δὲν εἶναι αἴτιον κανὲν ἄλλο παρὰ τοῦτο, τὸ ὅτι αἱ ὁδηγοῦσαι πρὸς τὰ ἐκεῖ ὁδοὶ εἶναι πολλαί, ἄλλαι μὲν ἐπικινδυνότεραι καὶ λαμπρότεραι, ἄλλαι δὲ ταπεινότεραι καὶ ἀσφαλέστεραι, διατὶ ἀφήνοντες τὰς ἀσφαλεστέρας στρεφόμεθα πρὸς αὐτὴν τὴν μίαν τὴν τόσον ἐπισηφαλῆ καὶ ὀλισθηρὰν καὶ δὲν γνωρίζω ποῦ ὁδηγοῦσαν; Τροφή μὲν δὲν εἶναι δι' ὄλους ἢ ἰδίᾳ κατάλληλος, εἶναι διαφορετικὴ εἰς τὸν καθένα κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἡλικιῶν καὶ τῶν διαθέσεων· ὁ βίος δὲ ἢ ὁ λόγος εἶναι δι' ὄλους ὁ ἴδιος κατάλληλος; Ἐγὼ τουλάχιστον δὲν θὰ ἔλεγα τοῦτο οὔτε θὰ συνεφώνουν με τοὺς λέγοντας αὐτό. Ἄν λοιπὸν πείθεσθε εἰς ἐμέ, νέοι καὶ γέροντες, ἄρχοντες λαῶν καὶ ἀρχόμενοι, μοναχοὶ καὶ κοσμικοὶ, ἐγκαταλείψατε τοὺς περιττοὺς καὶ ἀχρήστους ἀνταγωνισμοὺς· πλησιάζοντες δὲ εἰς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας καὶ διὰ τῶν ἀκινδυνότερων λόγων, θὰ ἐπιτύχετε τὴν ἀπὸ αὐτὸν ἀλήθειαν καὶ θεωρίαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Γένοιτο.

Λ Ο Γ Ο Σ Λ Γ'

ΠΡΟΣ ΑΡΕΙΑΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ

⊙

ΛΟΓΟΣ ΛΓ'

ΠΡΟΣ ΑΡΕΙΑΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ

1. Ποῦ ποτέ εἰσιν οἱ τὴν πενίαν ἡμῶν ὄνειδίζοντες καὶ τὸν
πλοῦτον κομπάζοντες; οἱ πλήθει τὴν Ἐκκλησίαν ὀρίζοντες καὶ
τὸ βραχὺ διαπιτύοντες ποιῆμιον; οἱ καὶ θεότητα μετροῦντες καὶ
λαὸν σταθμίζοντες; οἱ τὴν ψάμμον τιμῶντες καὶ τοὺς φωστῆρας
5 ὑβρίζοντες; οἱ τοὺς κάχληκας θησαυρίζοντες καὶ τοὺς μαργαρί-
τας ὑπερορῶντες; Οὐ γὰρ ἴσασιν, ὅτι οὐ τοσοῦτον ψάμμος ἀστέ-
ρων ἀφθονώτερα καὶ λίθων διαυγῶν κάχληκες, ὅσον ταῦτα
ἐκείνων καθαρώτερα τε καὶ τιμιώτερα. Πάλιν ἀγανακτεῖς; πάλιν
ὀπλίζη; πάλιν ὑβρίζεις; ἢ καινὴ πίστις; Μικρὸν ἐπίσχες τὴν
10 ἀπειλήν, ἵνα φθέγξωμαι. Οὐχ ὑβρίσομεν, ἀλλ' ἐλέγξομεν· οὐκ
ἀπειλήσομεν, ἀλλ' ὄνειδίσομεν· οὐ πλήξομεν, ἀλλ' ἰατρεύσομεν.
Ἵβρις σοι καὶ τοῦτο δοκεῖ (τῆς ὑπερηφανίας!) κάνταῦθα δοῦ-
λον ποιεῖς ὁμότιμον; Εἰ δὲ μή, δέξαι μου τὴν παρρησίαν. Καὶ
ἀδελφὸς ἀδελφὸν ἐλέγχει πλεονεκτούμενος.

15 2. Βούλει σοι τὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ φθέγξωμαι, τρα-

ΛΟΓΟΣ 33

ΠΡΟΣ ΑΡΕΙΑΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ

1. Ποῦ εἶναι λοιπὸν αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι κάποτε μᾶς ὠνείδιζον διὰ τὴν πτωχείαν μας καὶ ἐκόμπαζον διὰ τὸν πλοῦτον των; οἱ ὁποῖοι ὑπελόγιζον τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ περιεφρόνουν τὸ ὀλιγάριθμον ποιμνιον; οἱ ὁποῖοι ἐμέτρουν τὴν θεότητα καὶ ἐξύγιζον τὸν λαόν; οἱ ὁποῖοι ἐτίμων τὴν ἄμμοι καὶ ὑβρίζον τὰ ἄστρα; οἱ συλλέγοντες τὰ χαλίκια καὶ παραβλέποντες τοὺς μαργαρίτας; Διότι δὲν γνωρίζουν ὅτι ἡ ἄμμοι δὲν εἶναι τόσο ἀφθονωτέρα ἀπὸ τοὺς ἀστέρας οὔτε τὰ χαλίκια ἀπὸ τοὺς πολιτίμους λίθους, ὅσον αὐτὰ εἶναι καθαρώτερα καὶ πολυτιμώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Πάλιν ἀγανακτεῖς; πάλιν ὀπλίζεσαι; πάλιν ὑβρίζεις; Ἡ νέα πίστις! Σταμάτησε ὀλίγον τὴν ἀπειλήν, διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν. Δὲν θα ὑβρίσωμεν, ἀλλὰ θὰ ἐλέγξωμεν· δὲν θὰ κτυπήσωμεν, ἀλλὰ θὰ ἰατρεύσωμεν. Θεωρεῖς καὶ τοῦτο ὑβριν (ὅποια ὑπερηφάνεια!) καὶ καθιστᾶς καὶ ἐδῶ δοῦλον τὸ ὁμότιμον; Ἄν ὄχι, δέξου τὴν παρησίαν μου. Ἄλλωστε καὶ ἀδελφὸς ἐλέγχει ἀδελφόν, ὅταν ἐξαπατᾶται.

2. Θέλεις νὰ σοῦ διηγηθῶ τὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἰσραήλ,

χηλιῶντα καὶ σκληρυνόμενον; «*Λαός μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί
 ἠδίκησά σε, ἢ τί παρηνώχλησά σοι;*». *Μᾶλλον δέ, πρὸς σέ μοι
 τὸν ὕβριστὴν ὁ λόγος. Κακῶς μὲν τοὺς ἀλλήλων ἐπιτηροῦμεν
 καιροῦς καὶ τὸ σύμψυχον τῷ ἑτεροδόξῳ λύσαντες, μικροῦ καὶ
 5 τῶν νῦν πολεμούντων ἡμῖν βαρβάρων, οὐδὲ ἡ Τριάς λυομένη συν-
 ἔστησεν, γεγόναμεν ἀλλήλοις ἀπανθρωπότεροι καὶ θρασύτεροι,
 πλὴν ὅσον οὐ ξένοι βάλλομεν ξένους, οὐδὲ ἀλλογλώσσους ἀλ-
 λόγλωσσοι (ὁ καὶ βραχεῖα παραμυθία τῆς συμφορᾶς), ἀλλήλους
 δέ, καὶ οἷον οἱ τῆς αὐτῆς οἰκίας, φερόμεν τε καὶ ἄγομεν· εἰ βού-
 10 λει δέ, τὰ τοῦ αὐτοῦ σώματος μέλη δαπανῶμεν καὶ δαπανώμε-
 θα· καὶ οὐχὶ τοῦτο που δεινόν, καίπερ ὄν τηλιοκοῦτον, ἀλλ' ὅτι
 καὶ προσθήκην νομίζομεν τὴν ὑφαίρεσιν. Ἐπεὶ δὲ οὕτως ἔχομεν
 καὶ μετὰ τῶν καιρῶν πιστεύομεν, ἀντιθῶμεν τοὺς καιροῦς ἀλ-
 λήλοις· σὺ τὸν σὸν βασιλέα, κἀγὼ τοὺς ἐμούς· σὺ τὸν Ἀχαάβ,
 15 ἐγὼ τὸν Ἰωσίαν. Διήγησαί μοι τὴν σὴν ἐπιείκειαν κἀγὼ τὴν
 ἐμὴν θρασύτητα. *Μᾶλλον δὲ τὴν μὲν σὴν, πολλαὶ καὶ βίβλοι καὶ
 γλῶσσαι φέρουσιν, ἃς καὶ ὁ μέλλον ὑπολήψεται χρόνος, ἐμοὶ
 δοκεῖν, ἢ ἀθάνατος στήλη τῶν πράξεων· ἐγὼ δὲ τὴν ἑμαυτοῦ
 διηγῆσομαι.**

20 3. *Τίνα δῆμον ἐπήγαγόν σοι θράσει φερόμενον; Τίνας ὀπλί-
 τας παρέταξα; Τίνα στρατηγὸν θυμῷ ζέοντα καὶ τῶν ἐπιτασ-*

ὅταν ἐστασίαζε καὶ ἐσκληρύνετο¹; «Λαέ μου, τί σοῦ ἔκαμα» ἢ «τί σε ἠδίκησα» ἢ «τί σε παρηνώχλησα». Μᾶλλον δὲ ἀπευθύνω πρὸς σέ τὸν ὑβριστὴν τὸν λόγον. Κακῶς βεβαίως παρατηροῦμεν οἱ μὲν τὸν καιρὸν τῶν δὲ καί, διαλύσαντες τὴν ὁμοψυχίαν μὲ τὴν ἑτερόδοξον διδασκαλίαν, ἐγίναμεν σχεδὸν ἀπανθρωπότεροι καὶ θρασύτεροι πρὸς ἀλλήλους ἀπὸ ὅσον εἶναι οἱ πολεμοῦντες ἡμᾶς τώρα βάρβαροι², τοὺς ὁποίους ἡ Τριάς, διαλυομένη, συνήνωσε· μόνον ὅτι δὲν εἴμεθα ξένοι κτυπῶντες ξένους οὔτε ἀλλόγλωσσοι ἐπιτιθέμενοι εἰς ἀλλογλώσσους (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο κάποια παρηγορία τῆς συμφορᾶς), ἀλλὰ τρόπον τινὰ φέρομεν καὶ ἄγομεν ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι τῆς ἰδίας οἰκίας· ἐὰν δὲ θέλης, δαπανῶμεν καὶ δαπανῶμεθα τὰ μέλη τοῦ ἰδίου σώματος. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ φοβερόν, ἂν καὶ εἶναι, ἀλλὰ τὸ ὅτι τὴν ἀφαίρεσιν ἐκλαμβάνομεν ὡς πρόσθεσιν. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὴν τὴν διάθεσιν ἔχομεν καὶ ρυθμίζομεν τὴν πίστι μας κατὰ τὰς περιστάσεις, ἅς ἀντιπαραβάλομεν οἱ μὲν τοὺς καιροὺς τῶν δέ· ἐσὺ τὸν βασιλέα σου καὶ ἐγὼ τοὺς ἰδικούς μου· ἐσὺ τὸν Ἀχαάβ καὶ ἐγὼ τὸν Ἰωσίαν. Διηγῆσου μου ἐσὺ τὴν καλωσύνην σου, διὰ νὰ σοῦ διηγηθῶ ἐγὼ τὴν θρασύτητά μου. Ἀλλὰ μᾶλλον τὴν ἰδικὴν σου φέρουν πολλὰ βιβλία καὶ γλῶσσαι, τὰς ὁποίας θ' ἀποδεχθῆ καὶ ὁ μελλοντικὸς χρόνος, ὅπως νομίζω, ἢ ἀθάνατος ἀναθηματικὴ στήλη τῶν πράξεων. Ἐγὼ δὲ θὰ διηγηθῶ τὴν ἰδικὴν μου.

3. Ποῖον λαὸν ὠδήγησα ἐναντίον σου ἐπιτιθέμενον μὲ θράσος; Ποίους ὀπλίτας παρέταξα; Ποῖον στρατηγὸν φλογισμέ-

2. Οἱ Γότθοι οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Θράκην (377 - 378). Οὗτοι ἦσαν ἄρειανοὶ κατὰ τὸ δόγμα.

σόντων θρασύτερον, καὶ τοῦτον οὐδὲ Χριστιανόν, ἀλλ' οἰκειάν
 θρησκείαν προσάγοντα τοῖς ἑαυτοῦ δαίμοσι, τὴν καθ' ἡμῶν
 ἀσέβειαν; Τίνας εὐχομένους ἐπολιόρκησα, καὶ τὰς χεῖρας πρὸς
 τὸν Θεὸν αἶροντας; Τίνας ψαλμωδίας σάλπιγξιν ἔστησα; Τίνων
 5 μυστικὸν αἷμα φονικοῖς αἵμασιν ἔμιξα; Τίνων οἰμωγὰς θρήνοις
 ἔπαυσα, πνευματικὰς ὀλεθρίους καὶ δάκρυσι τραγωδίας δάκρυα
 κατανύξεως; Ποῖον προσευχῆς οἶκον πεποίηκα πολυάνδριον;
 Ποῖα λειτουργικὰ σκευὴ καὶ τοῖς πολλοῖς ἄψαυστα, χερσὶν ἀνό-
 μων ἐξέδωκα ἢ Ναβουζαρδάν τῷ ἀρχιμαγεῖρω ἢ Βαλτάσαρ τῷ
 10 κακῶς ἐν τοῖς ἀγίοις τρυφήσαντι, καὶ μέντοι καὶ δίκας εἰσπρα-
 χθέντι τῆς ἀπονοίας ἀξίας; Θυσιαστήρια ἠγαπημένα, ὧς φησὶν ἡ
 θεία Γραφή, νυνὶ δὲ καθυβρισμένα. Ὑμῶν δὲ ποῖον δι' ἡμᾶς κα-
 τωρχήσατο μειράκιον ἀσελγές, αἰσχρὰ λυγίζόμενον καὶ καμπτό-
 μενον; Μᾶλλον δὲ διὰ τίνας ἐγὼ τοιοῦτου τὸ μέγα μυστήριον καὶ
 15 θεῖον ἐξωρχησάμην; Καθέδρα τιμία καὶ τιμίων ἀνδρῶν Ἴδρυμα
 καὶ ἀνάπαυμα καὶ πολλοῦς εὐσεβεῖς ἀμείψασα ἱερέας, ἄνωθεν
 τὰ θεῖα μυσταγωγῆσαντας! Ἐπὶ δὲ σὲ τίς ἀνέβη δημηγόρος
 Ἑλλήν καὶ γλῶσσα πονηρά, τὰ Χριστιανῶν στηλιτεύουσα;
 Παρθένων αἰδῶς καὶ σεμνότης, ὅψεις ἀνδρῶν μηδὲ σωφρόνων
 20 φέρουσα, σὲ δὲ τίς ἡμῶν ἥσχυνε καὶ καθύβρισε μέχρι τῶν ἀθε-
 ἀτων καὶ ἀσεβῶν ὄψεσι προὔθηκε θεῶν ἑλεεινὴν καὶ τοῦ Σοδο-

3. Πιθανῶς ὁ Γρηγόριος ἐννοεῖ τὸν διοικητὴν Παλλάδιον, ὁ ὁποῖος
 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀθανασίου κατέθλιψε τὴν Αἴγυπτον. Βλ. Θεοδωρήτου,
 Ἐκκλησ. Ἱστορία, 4,22. Ἐβασίλευε τότε ὁ ἀρειανὸς Οὐάλης.

νον ἀπὸ θυμὸν καὶ θρασύτερον τῶν προΐσταμένων του ἀρχόντων³, καὶ μάλιστα μὴ Χριστιανόν, ἀλλὰ προσφέροντα ὡς ἰδικήν του λατρείαν εἰς τοὺς δαίμονάς του τὴν ἐναντίον ἡμῶν ἀσέβειαν; Ποίους ἐπολιόρησα καθ' ὃν χρόνον προσηύχοντο καὶ ἐσήκωνον τὰς χεῖρας των πρὸς τὸν Θεόν; Ποίας ψαλμωδίας διέκοψα μὲ σάλπιγγας. Ποίων τὸ μυστικὸν αἷμα ἀνέμιξα μὲ φονικὰ αἵματα; Ποίων τὰ πνευματικὰς οἰμωγὰς ἔπαυσα μὲ θρήνους ὄλεθρίους καὶ ποίων τὰ δάκρυα καταλύξεως μὲ δάκρυα τραγωδίας; Ποῖον οἶκον προσευχῆς κατέστησα νεκροταφεῖον; Ποῖα λειτουργικὰ σκευῆ, ἀνεγγικτα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, παρέδωσα εἰς χεῖρας ἀνόμων ἢ εἰς τὸν ἀρχιμάγειρον Ναβαζαρδάν⁴ ἢ εἰς τὸν Βαλτάσαρ⁵, τὸν κακῶς διεισδύσαντα εἰς τὰ ἅγια, διὸ καὶ εἰσέπραξε τιμωρίας διὰ τὴν ἀπερισκεψίαν; Ἦσαν θυσιαστήρια ἡγαπημένα, ὅπως λέγει ἡ θεία Γραφή⁶, τῶρα δὲ καθυβρισμένα. Ποῖον δὲ ἀσελγὲς μειράκιον, αἰσchrῶς λογιζόμενον, σᾶς ἐξύβρισε πρὸς χάριν μας μὲ χορούς; Μᾶλλον δὲ μὲ ποῖον τοιοῦτον μέσον ἐξύβρισα ἐγὼ τὸ μέγα καὶ θεῖον μυστήριον; Ὡ καθέδρα τιμία, ἴδρυμα καὶ ἀνάπαυμα τιμίων ἀνδρῶν, ἢ ὅποια ἤλλαξες πολλοὺς εὐσεβεῖς ἀρχιερεῖς, μυσταγωγῆσαντας τὰ θεῖα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν! Ποῖος δὲ ρήτωρ εἰδωλολάτρης ἀνέβη εἰς σὲ μὲ πονηρὰν γλῶσσαν, στηλιτεύουσαν τὴν θρησκείαν τῶν Χριστιανῶν; Αἰδῶς καὶ σεμνότης παρθένων, μὴ βαστάζουσα οὔτε τῶν σωφρόνων ἀνδρῶν τὰς ὄψεις νὰ ἴδῃ, σὲ κατήσχυνε καὶ σὲ καθύβρισε κάποιος ἀπὸ ἡμᾶς, μέχρι τῶν ἀποκρύφων μορίων μάλιστα, καὶ προσέφευγεν εἰς ὄψεις ἀσεβῶν θεῶν ἔλεεινήν καὶ ἀξίαν τοῦ σοδομιτικοῦ πυ-

4. Δ' Βασ. 25,11.

5. Δαν. 5,3.

6. Ὡσηέ 8,11.

μιτικοῦ πυρὸς ἀξίαν; Ἐὼ γὰρ θανάτους λέγειν τῆς αἰσχύνης ἀνεκτοτέρους.

4. Τίνας ἐπαφήκαμεν θῆρας ἀγίων σώμασιν, ὡς τινες τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν δημοσιεύσαντες, ἐν ἐγκαλέσαντες μόνον, τὸ
 5 μὴ τῇ ἀσεβείᾳ συνθέσθαι, μηδὲ τῇ κοινωνίᾳ χρανθῆναι, ἦν ὡς ἰὸν ὄφεως φεύγομεν, οὐ σῶμα βλάπτουσαν, τὰ δὲ βάθη μελαίνουσαν τῆς ψυχῆς; Τίσι καὶ τὸ θάψαι νεκροὺς ἐγκλημα γέγονεν, οὐδὲ καὶ θῆρες ἠδέσθησαν; Καὶ τὸ ἐγκλημα πόσον; Ἄλλου θεάτρου καὶ θηρῶν ἄλλων ἀξίον. Τίνων ἐπισκόπων γηραιαὶ σάρ-
 10 κες τοῖς ὄνυξι κατεξάνθησαν, παρόντων τῶν μυηθέντων καὶ βοηθεῖν οὐκ ἐχόντων, πλὴν τοῦ δακρῦειν, μετὰ Χριστοῦ κρεμασθεῖσαι, τῷ παθεῖν νικήσασαι, καὶ τῷ τιμίῳ αἵματι τὸν λαὸν ραντίσασαι, καὶ τέλος ἀπαχεῖσαι τὴν ἐπὶ θάνατον Χριστῷ καὶ συσταυρωθησόμεναι καὶ συνταφησόμεναι καὶ συνδοξασθησόμε-
 15 ναι, Χριστῷ τῷ τὸν κόσμον νικήσαντι διὰ τοιούτων σφαγίων τε καὶ θυμάτων; Τίνας πρεσβυτέρους ἐναντίαι φύσεις, ὕδωρ καὶ πῦρ, ἐμερίσαντο, πυρσὸν ἄραντας ξένον ἐπὶ θαλάσσης, καὶ τῇ νηὶ συμφλεχθέντας ἐφ' ἧς ἀνήχθησαν; Τίνες, ἵνα τὰ πλείω συγκαλύψω τῶν ἡμετέρων κακῶν, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀρχόντων
 20 ἀπανθρωπεῖαν ἐνεκλήθησαν, τῶν τὰ τοιαῦτα χαριζομένων; Καὶ γὰρ εἰ ταῖς ἐπιθυμίαις ὑπηρετοῦν, ἀλλ' οὐδ' ἐμίσειν τῆς προαιρέσεως τὸ ὠμόν. Τὸ μὲν γὰρ ἦν τοῦ καιροῦ, τὸ δὲ τοῦ λογιμοῦ.

7. Ὁ Γρηγόριος ἐννοεῖ τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Αἱ ἐδῶ σημειούμεναι

ρός; Παραλείπω δὲ νὰ ἀναφέρω θανάτους οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀνεκτότεροι τῆς κατασχύνης.

4. Ποῖα θηρία ἀπελύσαμεν ἐπάνω εἰς τὰ σώματα τῶν ἀγίων, ὅπως ἐπραξαν μερικοὶ ἐξευτελίσαντες τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μὲ μίαν μόνον κατηγορίαν, ὅτι δὲν συνετάχθησαν μὲ τὴν ἀσέβειαν οὔτε ἐμίανθησαν διὰ τῆς ἐπικοινωνίας μὲ αὐτὴν, τὴν ὁποίαν ἀποφεύγομεν ὡς δηλητήριον ὄφρα, ὄχι διότι βλάπτει τὸ σῶμα, ἀλλὰ διότι μελανιάζει τὴν ψυχὴν. Ἀπὸ ποίους ἐθεωρήθη ἐγκλημα καὶ ἡ ταφὴ νεκρῶν, τοὺς ὁποίους ἐσεβάσθησαν τὰ θηρία; Καὶ μὲ τί ἐτιμωρήθη αὐτὸ τὸ ἐγκλημα; Τοῦτο εἶναι ἄξιον ἄλλου ἀμφιθεάτρου καὶ ἄλλων θηρίων⁷. Ποίων ἐπισκόπων ἐξάνθησαν αἱ γηραιαὶ σάρκες μὲ ὄνυχας, ἐνῶ ἦσαν παρόντες οἱ ὁμόφρονές των, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ βοηθήσουν, πλὴν τοῦ νὰ δακρῦουν, σάρκες κρεμασθεῖσαι μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν, νικήσασαι διὰ τοῦ πάθους, ραντίσασαι τὸν λαὸν μὲ τὸ τίμιον αἷμα καὶ τέλος ἀπαχθεῖσαι εἰς τὴν ὁδὸν πρὸς τὸν θάνατον, διὰ νὰ συσταυρωθοῦν καὶ συνταφοῦν μὲ τὸν Χριστόν, διὰ νὰ συνδοξασθοῦν μὲ τὸν Χριστόν τὸν νικήσαντα τὸν κόσμον διὰ τοιούτων σφαγίων καὶ θυμάτων; Ποίους πρεσβυτέρους διεμέρισαν μεταξύ των φύσεις ἐναντία, ὕδωρ καὶ πῦρ, ἀνυψώσαντας παράδοξον πυρσὸν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ καταφλεχθέντας μαζὶ μὲ τὸν πλοῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀπέπλευσαν; Καί, διὰ νὰ συγκαλύψω τὰ ἐπὶ πλεον τῶν κακῶν μας, ποῖοι κατηγορήθησαν δι' ἀπανθρωπίαν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀρχόντων, οἱ ὅποιοι ἐπέτρεπον τὰ τοιαῦτα; Διότι, ἂν αὐτοὶ διηκούλουν τὰς ἐπιθυμίας ἐκείνων, ὅμως ἐμίσουν τὴν ὠμότητα τῆς διαθέσεώς των· τὸ πρῶτον ἦτο περιστασιακόν, τὸ ἄλλο ἦτο τοῦ λογισμοῦ· τὸ πρῶτον ἦτο δεῖγμα τῆς παρανομίας τοῦ

βιαιότητες διεπράχθησαν ἐπὶ τοῦ Οὐάλεντος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

καὶ τὸ μὲν τῆς τοῦ βασιλέως παρανομίας, τὸ δὲ τῆς τῶν νόμων, οἷς δικάζειν ἐχρῆν, συναισθήσεως.

5. Ἡ ἵνα τὰ παλαιότερα λέγωμεν (καὶ ταῦτα γὰρ τῆς αὐτῆς φατρίας), τίνας περιελὼν χειῖρας, ἢ τεθνηκότων ἢ ζώντων
 5 ἀγίων, κατεψευσάμην, ἵνα τὴν πίστιν πολεμήσω διὰ τῆς ἐπιρρείας; Τίνων ἐξορίας ὡς εὐεργεσίας ἠρίθμησα καὶ οὐδὲ φιλοσόφων ἱερῶν ἠδέσθην ἱερὰ συστήματα, ὅθεν τοὺς ἰκέτας ἐζήτουν; Τούναντίον μὲν οὖν κάκεινους ἐποίησα μάρτυρας ὑπὲρ τοῦ καλοῦ κινδυνεύοντας. Τίσιν ἐπεισήγαγον πόρνas ἀσάρκοις μικροῦ καὶ
 10 ἀναίμοσι, τὴν περὶ τῶν λόγων ἀσέλγειαν ἐγκαλοῦμενος; Τίνας τῶν εὐσεβῶν τῆς πατρίδος ὑπερορίσας, ἀνδρῶν ἀνόμων χερσὶ παρέδωκα, ἵν' ὡς θῆρες εἰρχθέντες ἐν ἀφεγγέσιν οἴκοις καὶ ἀλλήλων διαζευχθέντες (τοῦτο γὰρ δὴ τὸ τῆς τραγωδίας βαρύτερον), λιμῶ καὶ δίψει κακοπαθήσωσι, τροφὴν μετροῦμενοι, καὶ
 15 ταύτην διὰ στενῶν τῶν πόρων, καὶ οὐδὲ τοὺς συναλοῦντας ὀρᾶν ἐώμενοι; Καὶ ταῦτα, τίνας; Ὡν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος. Οὕτω τιμᾶτε πίστιν ὑμεῖς; οὕτω ξενίζετε; Ἄγνοεῖτε τὰ πλείω τούτων, καὶ λίαν εἰκότως, διὰ τὸ πλῆθος τῶν δραμάτων, καὶ τῆς ἐν τῷ ποιεῖν τρυφῆς· ἀλλὰ τὸ πάσχον μνημονικώτερον. Τί
 20 μοι τὰ πόρρω λέγειν; Ἀλλά τινες καὶ τοῦ καιροῦ γεγόνασι βιαιότεροι, καθάπερ οἱ κατὰ φραγμῶν ὠθοῦμενοι σῦες. Ζητῶ μου τὸ χθὲς ὑμῶν σφάγιον, τὸν γέροντα καὶ Ἀβραμιαῖον πατέρα, ὃν ἐκ

8. Ἴσως πρόκειται περὶ τοῦ ἐπεισοδίου, τὸ ὁποῖον συνέβη ἐπὶ Οὐάλεντος καὶ Μοδέστου καὶ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, Ἐκκλῆσ. Ἱστορία,¹ 4,16.

βασιλέως⁸, τὸ ἄλλο ἦτο δεῖγμα τῆς συναισθησεως τῶν νόμων, καθ' οὓς ἔπρεπε νὰ δικάζουν.

5. Διὰ ν' ἀναφέρωμεν δὲ τὰ παλαιότερα (καὶ αὐτὰ δὲ τῆς ἰδίας φατρίας), ποίας χειρας ἀφήρεσα, εἴτε νεκρῶν εἴτε ζώντων ἀγίων, καὶ ἐψεύσθην, διὰ νὰ πολεμήσω τὴν πίστιν διὰ τῆς ἐπηρείας; Ποίων ἐξορίας ὑπελόγησα ὡς εὐεργεσίας καὶ δὲν ἐσεβάσθην οὔτε τὰς ἀδελφότητας τῶν μοναχῶν, ἀπὸ ὅπου ἐζήτησαν τοὺς ἰκέτας⁹; Τὸ ἀντίθετον μάλιστα κατέστησα καὶ ἐκείνους, τοὺς μοναχοὺς, μάρτυρας κινδυνεύοντας ὑπὲρ τοῦ καλοῦ. Ποίους ἐγὼ ὁ κατηγορούμενος δι' ἀκράτειαν λόγων κατηγορήσα μὲ τὴν χρῆσιν τῆς μαρτυρίας πορνῶν ἐνῶ ἦσαν ἄσαρκοι σχεδὸν καὶ ἀναιμικοί; Ποίους εὐσεβεῖς ἐξώρισα ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ τοὺς παρέδωσα εἰς χειρας ἀνόμων, οὕτως ὥστε αὐτοί, ἐγκλεισθέντες ὡς θηρία εἰς σκοτεινὰ κελλία καὶ ἀποχωρισμένοι ἀλλήλων (διότι τοῦτο ἦτο τὸ βαρύτερον σημεῖον τῆς τραγωδίας), νὰ κακοπάθουν ἀπὸ πείναν καὶ δίψαν, μετροῦντες τὴν τροφήν, λαμβάνοντες καὶ αὐτὴν ἀπὸ στενὰς θυρίδας καὶ μὴ ἔχοντες τὴν ἄδειαν νὰ ἴδουν τοὺς συμπαθοῦντας αὐτούς; Καὶ αὐτὰ ποῖοι τὰ ὑπέστησαν; Ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων δὲν ἦτο ἄξιος ὁ κόσμος¹⁰. Οὕτω τιμᾶτε σεῖς τὴν πίστιν; Οὕτω φιλοξενεῖτε; Ἄγνοεῖτε τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτά, καὶ εὐλόγως, διότι τὰ δράματα εἶναι πολυάριθμα καὶ διότι σεῖς ἐδοκιμάζετε εὐχαρίστησιν δι' αὐτά· ἀλλ' οἱ πάσχοντες ἔχουν μεγαλυτέραν μνήμην. Μερικοὶ δὲ ἔγιναν βιαιότεροι καὶ τοῦ καιροῦ, ὅπως οἱ χοῖροι, οἱ ὁποῖοι ὀρμοῦν κατὰ τῶν φρακτῶν. Ζητῶ τὸ χθεσινὸν σφάγιόν σας, τὸν Ἀβραμιαῖον γέροντα καὶ πατέρα, τὸν ὁποῖον ἐπιστρέψαντα ἀπὸ τὴν ἐξορίαν ὑπεδέχθη-

9. Ἐπεισόδια σχετιζόμενα μὲ τὸν διωγμὸν κατὰ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου.

10. Ἔβρ. 11,38.

τῆς ὑπερορίας ἀχθέντα, λίθοις ἐδεξιώσασθε, μεσοῦσης ἡμέρας, ἐν μέσῃ πόλει. Ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς φονεῖς, εἰ μὴ φορτικὸν εἰπεῖν, ἐξητησάμεθα κινδυνεύοντας. «Ποῖα τούτων ἴλεως ἔσομαί σοι;» φησί που τῆς Γραφῆς ὁ Θεός. Τί τούτων ἐπαινέσω; μᾶλλον δέ,
5 ἐκ ποίων ὑμᾶς ἀναδήσομαι;

6. Ἐπεὶ δὲ τοιαῦτα τὰ σὰ καὶ οὕτως ἔχοντα, λέγε μοι καὶ τὰς ἐμὰς ἀδικίας, ἴν' ἢ παύσωμαι κακὸς ὧν ἢ αἰσχύνομαι. Ὡς ἔγωγε μάλιστα μὲν εὐχομαι μηδὲν ἀμαρτεῖν· εἰ δ' οὖν, καὶ ἀδικῶν ἐπανάγεσθαι· δευτέρα μερὶς αὕτη τῶν εὐφρονούντων. Καὶ γὰρ
10 εἰ μὴ κατήγορος ἑμαυτοῦ κατὰ τὸν δίκαιον ἐν πρωτολογία γίνομαι, χαίρω γε ὑπ' ἄλλου θεραπευόμενος. Μικρά σοι, φησὶν, ἡ πόλις καὶ οὐδὲ πόλις, ἀλλὰ χωρίον ξηρὸν καὶ ἄχαρι καὶ ὀλίγοις οἰκούμενον. Τοῦτο πέπονθα μᾶλλον, ὧ βέλτιστε, ἢ πεποίηκα, εἴπερ ἔστι δεινόν· καὶ εἰ μὲν ἄκων, ἀνέχομαι δυστυχῶν (λεγέ-
15 σθω γὰρ οὕτως), εἰ δὲ ἑκών, φιλοσοφῶ. Πότερον τούτων ἔγκλημα, εἰ μὴ καὶ τὸν δελφῖνα κακίζοιτό τις ὅτι μὴ χερσαῖος, καὶ τὸν βοῦν ὅτι μὴ πελάγιος, καὶ τὴν μύραιναν ὅτι ἀμφίβιος; Ἡμῖν δέ, φησί, τείχη καὶ θέατρα καὶ ἵππικὰ καὶ βασιλεία, καὶ κάλλη στοῶν καὶ μεγέθη καὶ τὸ ἄπιστον τοῦτο ἔργον, ὁ ὑποχθόνιος καὶ
20 ἀέριος ποταμός, καὶ ὁ λαμπρὸς στύλος οὕτως καὶ ἀπόβλεπτος,

11. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Εὐσέβιος Σαμοσάτων, φίλος τῶν Καππαδοκῶν θεολόγων, ἐπιστρέψας ἀπὸ τῆν ἐξορίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐάλεντος, ἀπέθανε βληθεὶς διὰ κεραμίδος ὑπὸ γυναικὸς εἰς τὴν Συρίαν τὸ 379. Ἴσως ἐδῶ πρόκειται περὶ ἄλλου ἐπεισοδίου ἐν Κωνσταντινουπόλει.

12. Ἱερ. 5,7.

13. Παρ. 18,17.

τε με λίθους ἐν ὥρᾳ μεσημβρίας εἰς τὸ μέσον πόλεως¹¹. Ἡμεῖς δέ, ἂν δὲν εἶναι φορτικὸν νὰ τὸ εἶπω, ἐζητήσαμεν τὴν ἀπαλλαγὴν καὶ τῶν φονέων, ὅταν ἐκινδύνευον. «Διὰ ποῖα ἐξ αὐτῶν θὰ σὲ ἐλεήσω», λέγει κάπου εἰς τὴν Γραφὴν ὁ Θεός¹². Τί ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἐπαινέσω; Μᾶλλον δὲ με ποῖον ἐξ αὐτῶν νὰ σὲ στεφανώσω;

6. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἔργα σου εἶναι τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔχουν, εἰπέ μου καὶ τὰς ἰδικὰς μου ἀδικίας, ὥστε ἢ νὰ παύσω νὰ εἶμαι κακὸς ἢ νὰ ἐντρέπωμαι; Διότι ἐγὼ εὐχομαι κατὰ πρῶτον μὲν νὰ μὴ διαπράττω κρῖμα, ἢ τουλάχιστον, ὅταν ἀδικῶ, νὰ διορθώνωμαι· τοῦτο εἶναι ἡ δευτέρα θέσις τῶν φρονίμων. Πράγματι, ἐὰν δὲν γίνωμαι κατήγορος ἐμαυτοῦ κατὰ τὸν δίκαιον ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ πρῶτος εἰς τὸ δικαστήριον¹³, χαίρω ὅταν θεραπεύωμαι ἀπὸ ἄλλον. Ἡ πόλις σου, λέγει, εἶναι μικρὰ καὶ οὔτε κἂν πόλις, ἀλλὰ χωρίον ξηρὸν καὶ ἄχαρι καὶ κατοικούμενον ἀπὸ ὀλίγους¹⁴. Ἀγαπητέ μου, τοῦτο, ἂν εἶναι κακόν, τὸ ἔπαθα μᾶλλον παρὰ τὸ διέπραξα. Καὶ ἂν μὲν τὸ ἔπαθα ἄκων, ἀνέχομαι νὰ δυστυχῶ (ἅς λεχθῆ οὕτως), ἂν δὲ ἐκῶν, φιλοσοφῶ. Ποῖον ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ἔγκλημα, ἐκτὸς ἐὰν κακίζη κανεὶς καὶ τὸ δελφίνι διότι δὲν εἶναι χερσαῖον καὶ τὸν βοῦν διότι δὲν εἶναι θαλάσσιος καὶ τὴν μύραιναιν διότι δὲν εἶναι ἀμφίβιος; Ἡμεῖς, λέγει, ἔχομεν τείχη καὶ θέατρα, ἵπποδρόμια καὶ ἀνάκτορα, ὠραίας καὶ μεγάλας στοάς, καὶ τὸ ἀπίστευτον τοῦτο ἔργον, τὸν ὑποχθόνιον καὶ ἐναέριον ποταμόν¹⁵, τὸν λαμ-

14. Δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἐδῶ πρόκειται περὶ τῶν Σασίμων, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ Γρηγόριος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος, χωρὶς νὰ ἐγκατασταθῆ, ἢ περὶ τῆς Ἀριανζοῦ, ὅπου ἐγεννήθη. Χωρὶς πάντως ἦσαν καὶ οἱ δύο οἰκισμοί.

15. Ὁ Οὐάλης διὰ τεχνικῶν μέσων εἶχε μεταφέρει ποταμὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐναερίως καὶ ὑπογείως πρὸς ὕδρευσιν.

καὶ ἀγορὰ πλήθουσα καὶ δῆμος κυμαίνων καὶ ἀνδρῶν εὐγενῶν
συνέδριον ἐπαινούμενον.

7. Πῶς δὲ οὐ λέγεις καὶ θέσεως εὐκαιρίαν, καὶ γῆν καὶ θά-
λασσαν, ὥσπερ ἀμιλλωμένας ποτέρας ἂν εἶη μᾶλλον ἢ πόλις
5 καὶ τοῖς παρ' αὐτῶν ἀγαθοῖς τὴν βασιλίδα δεξιουμένας; Τοῦτο
οὖν ἀδικοῦμεν, ὅτι μεγάλοι μὲν ὑμεῖς καὶ ὑπέρλαμπροι, μικροὶ
δὲ ἡμεῖς καὶ ἐκ μικρῶν ἤκοντες. Πολλοὶ καὶ ἄλλοι τοῦτο ἀδι-
κοῦσιν ὑμᾶς, μᾶλλον δὲ πάντες ὧν ὑπεραίρετε. Καὶ δεῖ τεθνάναι
ἡμᾶς, ὅτι μὴ πόλιν ἡγεύραμεν, μηδὲ τεῖχη περιεβαλόμεθα, μηδὲ
10 ἵππικοῖς μεγαλαυχοῦμεν, μηδὲ σταδίοις τε καὶ κυνηγεσίοις καὶ
ταῖς περὶ ταῦτα μανίαις, μηδὲ λουτρῶν χάρισι καὶ λαμπρότησι
καὶ μαρμάρων πολυτελείαις καὶ γραφαῖς καὶ κεντήσεσι χρυσαυ-
γέσι τε καὶ πολυειδέσι μικροῦ μιμουμέναις τὴν φύσιν, θάλασσαν
δὲ οὐπω περιερρήξαμεν ἡμῖν αὐτοῖς, οὐδὲ τὰς ὥρας ἐκερασάμε-
15 θα (ὃ σὺ δηλαδὴ πεποίηκας ὁ νέος δημιουργός), ἔν' ὡς ἡδιστα τε
ὁμοῦ καὶ ἀσφαλέστατα βιοτεύοιμεν; Πρόσθε, εἰ βούλει, καὶ ἄλ-
λας κατηγορίας ὁ λέγων, «ἐμόν ἐστι τὸ ἀργύριον καὶ ἐμόν ἐστι
τὸ χρυσίον», τὰς τοῦ Θεοῦ φωνάς. Ἡμεῖς οὐτε πλοῦτω μέγα
φρονοῦμεν, ᾧ ρέοντι μὴ προστίθεσθαι τῆς ἡμετέρας ἐστὶ νομο-
20 θεσίας, οὐδὲ προσόδους ἀριθμοῦμεν ἐτησίας τε καὶ ἡμερησίας,
οὐτε τραπέζης ὄγκῳ φιλοτιμούμεθα καὶ φαρμακείαις τῆς ἀναι-
σθήτου γαστρὸς. Οὐδὲ γὰρ ἐπαινοῦμέν τι τῶν μετὰ τὸν λαιμὸν
ὁμοτίμων, μᾶλλον δέ, ἀτίμων ὁμοίως καὶ ἀποβλήτων· ἀλλὰ

16. Ὁ στῦλος μετὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

17. Ἀγγ. 2,9.

πρὸν τοῦτον καὶ περιβλεπτον στῦλον¹⁶, τὴν ὑπερπλήρη ἀγορὰν, λαὸν θορυβώδη, περίφημον συνέλευσιν εὐγενῶν ἀνδρῶν.

7. Πῶς δὲ δὲν ἀναφέρεις καὶ τὴν ἐπίκαιρον τοποθεσίαν, καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, ὡσὰν νὰ ἀμιλλῶνται ποίας θὰ εἶναι μᾶλλον ἢ πόλις καὶ νὰ περιποιοῦνται μὲ τὰ ἀγαθὰ τῶν τὴν βασιλίδα; Αὐτὴν τὴν ἀδικίαν λοιπὸν σᾶς κάμνομεν, ὅτι σεῖς μὲν εἴσθε μεγάλοι καὶ ὑπέρλαμπροι, ἡμεῖς δὲ μικροὶ καὶ ἀπὸ μικρὰ μέρη; Αὐτὸ σᾶς ἀδικοῦν ὁμοῦ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, μᾶλλον δὲ ὅλοι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ὑπερβάλλετε. Πρέπει λοιπὸν ν' ἀποθᾶνωμεν, διότι δὲν ἐκτίσαμεν πόλιν, δὲν τὴν περιεβάλαμεν μὲ τείχη, δὲν καυχώμεθα δι' ἵπποδρόμια οὔτε διὰ στάδια καὶ κυνηγετικὰ περίπτερα καὶ διὰ τὰς μανιώδεις ἐνασχολήσεις μὲ αὐτὰ οὔτε διὰ τὰς χάριτας καὶ λαμπρότητας τῶν λουτρῶν, τὰς πολυτελείας μαρμάρων, τοὺς ζωγραφικοὺς πίνακας καὶ τὰ χρυσαυγῆ καὶ πολυποίκιλα κεντήματα, μμιούμενα σχεδὸν τὴν φύσιν, δὲν ἐσχίσαμεν ἀκόμη διὰ τὸν ἑαυτὸν μας τὴν θάλασσαν οὔτε ἀνεμίξαμεν τὰς ὥρας (ὅπως δηλαδὴ ἐπραξες ἐσὺ ὁ νέος δημιουργός), οὕτως ὥστε νὰ ζῶμεν εὐχάριστα καὶ ἀσφαλέστατα; Πρόσθεσε, ἂν θέλης, καὶ ἄλλας κατηγορίας ἐσὺ ὁ ὁποῖος λέγεις, «ἰδικόν μου εἶναι τὸ ἀργύριον καὶ ἰδικόν μου εἶναι τὸ χρυσίον», τὰς φωνὰς τοῦ Θεοῦ¹⁷. Ἡμεῖς οὔτε ὑπερφηφανεύομεθα διὰ πλοῦτον, περὶ τοῦ ὁποίου ἡ διδαχὴ μας ὀρίζει νὰ μὴ προσηλωνώμεθα, διότι εἶναι πρᾶγμα ρευστόν¹⁸, οὔτε καταριθμοῦμεν ἐτησίας καὶ ἡμερησίας προσόδους οὔτε καυχώμεθα διὰ πολυτέλειαν τραπέζης καὶ δηλητηριάσεις τῆς ἀναισθήτου γαστροῦ. Οὔτε κᾶν ἐπαινοῦμεν κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὅποια, ἀφοῦ περάσουν τὸν λαιμόν, εἶναι ἰσότημα ἢ μᾶλλον ἄτιμα καὶ ἀπόβλητα· ἀλλὰ ζῶμεν πολὺ ἀπλῶς καὶ αὐτοσχεδίως,

18. Ψαλμ. 61,11.

ζῶμεν οὕτως ἀπλῶς καὶ σχεδίως, μικρόν τι τῶν θηρίων, οἷς ὁ βίος ἄσκενος καὶ ἀνεπιτήδευτος, διαφέροντες.

8. Ἡ καὶ τῆς ἐσθῆτός μου τὸ τρίχινον αἰτιάση καὶ τοῦ προσώπου τὴν θεάν οὐκ εὐφωῶς ἔχουσαν; Ἐπεὶ καὶ τοῦτοις ὀρῶτι-
 5 νας τῶν λῖαν ταπεινῶν αἰρομένους. Τὴν κεφαλὴν δὲ ἀφήσεις καὶ οὐκ ἐπισκώψεις ἃ καὶ τῶν Ἐλισσαῖον οἱ παῖδες; Τὸ γὰρ ἐξῆς σιωπήσομαι. Ἀπαιδευσίαν δὲ οὐκ ἐγκαλέσεις ἢ ὅτι τραχύ σοι δοκῶ καὶ ἄγροικον φθέγγεσθαι; Τὸ δὲ μὴ στωμύλον εἶναι, ποῦ στήσεις, μηδὲ γελοιαστὴν τινα καὶ τοῖς συνοῦσι κεχαρισμέ-
 10 νον, μηδὲ ἀγοράζειν τὰ πολλὰ, μηδὲ λαλεῖν τε καὶ περιλαλεῖν οἷς ἔτυχε, καὶ ὡς ἔτυχεν, ὥστε ποιῆσαι φορτικούς καὶ τοὺς λόγους, μηδὲ τὴν νέαν Ἱερουσαλήμ, τὸν Ζεῦξιππον ἐπισκέπτεσθαι, μηδὲ οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἀμείβειν θωπεύοντά τε καὶ γαστριζόμενον, ἀλλ' οἰκοὶ τὰ πολλὰ μένειν κατηφῆ τε καὶ σκυθρωπάζοντα, καὶ καθ'
 15 ἡσυχίαν ἐμαυτῷ συγγενόμενον, τῷ γνησίῳ τῶν πραττομένων ἐξεταστῆ, καὶ τοῦ δεθῆναι τυχὸν ἀξίῳ διὰ τὸ δύσχρηστον; Πῶς ταῦτα συγχωρεῖς ἡμῖν καὶ οὐκ ἐγκαλεῖς; Ὡς ἡδὺς εἶ καὶ φιλόανθρωπος!

9. Ἐγὼ δὲ οὕτως ἀρχαίως ἔχω καὶ φιλοσόφως, ὥστε ἓνα
 20 μὲν οὐρανόν, καὶ κοινὸν ἅπασιν τὸν αὐτόν, ὑπολαμβάνω, κοινήν δὲ ἡλίου καὶ σελήνης περίοδον, κοινήν δὲ ἀστέρων τάξιν καὶ θέσιν, κοινήν δὲ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἰσομοιρίαν καὶ εὐχρησίαν· ἔτι δὲ ὠρῶν ἀλλαγὰς καὶ ὑετοῦς καὶ καρποῦς καὶ ἀέρος ζωτι-

19. Πρόκειται περὶ πνευματικοῦ ἢ καλλιτεχνικοῦ κέντρου ἀγνώστου

διαφέροντες ὀλίγον μόνον ἀπὸ τὰ θηρία, τῶν ὁποίων ὁ βίος εἶναι ἄσκευος καὶ ἀνεπιτήδευτος.

8. Ἀλήθεια θὰ κατηγορήσης καὶ τὸ ἔνδυμά μου διότι εἶναι τρίχινον καὶ τοῦ προσώπου μου τὴν θέαν ἢ ὅποια δὲν εἶναι καλοκαμωμένη; Ἐπειδὴ βλέπω μερικοὺς ἀπὸ τοὺς πολὺ ταπεινοὺς νὰ ἐκκινοῦν καὶ μὲ παρόμοια ἐπιχειρήματα. Θ' ἀφήσης δὲ τὴν κεφαλὴν καὶ δὲν θὰ τὴν περιπαίξης, ὅπως οἱ παῖδες τὸν Ἐλισσαῖον; Θά ἀποσιωπήσω τὴν συνέχειαν. Δὲν θὰ μ' ἐγκαλέσης δὲ δι' ἀπαιδευσίαν ἢ διότι σοῦ φαίνομαι νὰ ὁμιλῶ τραχέως καὶ ἀγροίκως; Ποῦ θὰ τοποθετήσης δὲ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν εἶμαι φλύαρος καὶ εὐτράπελος καὶ χαριτωμένος εἰς τοὺς συντρόφους, οὔτε ἀγοράζω πολλὰ οὔτε λαλῶ καὶ περιλαλῶ εἰς ὄσους τύχη καὶ ὅπως τύχη, ὥστε νὰ καθιστῶ φορτικοὺς καὶ τοὺς λόγους, οὔτε ἐπισκέπτομαι τὴν νέαν Ἱερουσαλήμ, δηλαδή τὸν Ζεῦξιππον¹⁹, οὔτε γυρίζω ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, θωπεύων καὶ συμποσιαζόμενος, ἀλλὰ μένω κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν οἶκον κατηφῆς καὶ σοβαρὸς, συντροφεύων ἐν ἡσυχίᾳ ἑμαυτὸν, τὸν γνήσιον ἐξεταστὴν τῶν πράξεων καὶ ἄξιον ἴσως νὰ δεθῆ διὰ τὴν ἀχρηστίαν του; Πῶς μᾶς συγχωρεῖς ταῦτα καὶ δὲν μᾶς κατηγορεῖς δι' αὐτά; Πόσον γλυκὺς καὶ φιλόανθρωπος εἶσαι!

9. Ἐγὼ δὲ τόσον παλαιὰς ἰδέας ἔχω καὶ τόσον φιλοσοφικῶς σκέπτομαι, ὥστε δέχομαι ἓνα οὐρανόν, τὸν ἴδιον κοινὸν δι' ὄλους, κοινὴν περίοδον ἡλίου καὶ σελήνης, κοινὴν τάξιν καὶ θέσιν ἀστέρων, κοινὴν ἰσομετρίαν καὶ εὐχρηστίαν ἡμέρας καὶ νυκτός, προσέτι δὲ ἀλλαγὰς ἐποχῶν καὶ βροχᾶς καὶ καρπὸς καὶ ζωτικὴν δύναμιν ἀέρος. Φρονῶ ἐπίσης ὅτι οἱ ποτα-

κὴν δύναμιν· ἔλκεσθαι δὲ ποταμοὺς πᾶσιν ὁμοίως τὸν κοινὸν
 πλοῦτον καὶ ἄφθονον· μίαν δὲ καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι γῆν, μητέρα
 καὶ τάφον, ἐξ ἧς ἐλήφθημεν καὶ εἰς ἣν ἀποστραφησόμεθα,
 μηδὲν πλέον ἀλλήλων ἔχοντες· καὶ ἔτι πρὸ τούτων, κοινὸν λό-
 5 γον, νόμον, προφήτας, αὐτὰ τὰ Χριστοῦ πάθη, δι' ὧν ἀνεπλά-
 σθημεν, οὐχ ὁ μὲν, ὁ δ' οὐ, πάντες δὲ οἱ τοῦ αὐτοῦ Ἀδὰμ μετα-
 σχόντες καὶ ὑπὸ τοῦ ὄφρα παραλογισθέντες καὶ τῇ ἁμαρτία
 θανατωθέντες καὶ διὰ τοῦ ἐπουρανοῦ Ἀδὰμ ἀνασωθέντες καὶ
 πρὸς τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐπαναχθέντες, διὰ τοῦ ξύλου τῆς ἀτι-
 10 μίας, ὅθεν ἀποπεπτώκαμεν.

10. Ἡπάτα δέ με καὶ ἡ τοῦ Σαμουὴλ Ἀρμαθαΐμ, ἡ μικρὰ τοῦ
 μεγάλου πατρίς, οὐκ ἀτιμάσασα τὸν προφήτην, οὐδὲ παρ' ἑαυ-
 τῆς μᾶλλον ἢ παρ' ἐκείνου γενομένη τιμιώτερα· ἐξ ἧς ἐκεῖνος
 οὐδὲν ἐκωλύθη καὶ Θεῷ δοθῆναι πρὸ γενέσεως καὶ χρηματίσαι
 15 βλέπων τὰ ἔμπροσθεν· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ χρίειν βασιλέας
 καὶ ἱερέας καὶ κρίνειν τοὺς ἐκ τῶν λαμπρῶν πόλεων. Περὶ δὲ
 τοῦ Σαοὺλ ἤκουον, ὅτι τὰς ὄνους τοῦ πατρὸς ζητῶν, βασιλείαν
 εὔρατο. Καὶ Δαβὶδ αὐτὸς ἐκ τῶν ποιμνίων τῶν προβάτων ἀνα-
 λαμβάνεται καὶ ποιμαίνει τὸν Ἰσραὴλ. Τί δὲ Ἀμώς; Οὐκ αἰπό-
 20 λος ὢν καὶ κνίζων συκάμινα, προφήτειαν πιστεύεται; Καὶ πῶς
 τὸν Ἰωσήφ παρέδραμον, ὃς καὶ δοῦλος ἐγένετο καὶ σιτοδότης
 Αἰγύπτου καὶ πατὴρ πολλῶν μυριάδων, αἱ τῶν Ἀβραὰμ προηγ-

20. Α' Βασ. 1,1 ἐέ.

21. Α' Βασ. 9,3 ἐέ.

22. Α' Βασ. 16,11 ἐέ.

μοί σύρουν δι' ὄλους ὁμοίως ἄφθονον τὸν κοινόν πλοῦτον, καὶ ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ εἶναι ἡ γῆ, μήτηρ καὶ τάφος, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἐλήφθημεν καὶ εἰς τὴν ὅποιαν θὰ ἐπιστρέψωμεν, χωρὶς νὰ ἔχωμεν τίποτε περισσότερον οἱ μὲν τῶν δέ· προσέτι πρὶν ἀπὸ αὐτὰ παραδεχόμεθα κοινὰ λόγον, νόμον, προφήτας, τὰ ἴδια τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῶν ὁποίων ἀνεπλάσθημεν, ὄχι ὁ μὲν εἶς ναί, ὁ δὲ ἄλλος ὄχι, ἀλλὰ ὄλοι οἱ μετασχόντες τοῦ ἰδίου προπάτορος Ἀδάμ, παραπλανηθέντες ἀπὸ τὸν ὄφιν, θανατωθέντες διὰ τῆς ἁμαρτίας, ἀποκατασταθέντες διὰ τοῦ ἐπουρανίου Ἀδάμ καὶ ἐπαναφερθέντες πρὸς τὸ ξύλον τῆς ζωῆς διὰ τοῦ ξύλου τῆς ἀτιμίας, ἀπὸ ὅπου ἐξεπέσαμεν.

10. Μὲ παρεπλάνησε δὲ καὶ ἡ Ἀρμαθαῖμ τοῦ Σαμουήλ²⁰, ἡ μικρὰ πατρὶς τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ἡ ὁποία δὲν ἠτίμασε τὸν προφήτην, ἂν καὶ δὲν ἔγινε τιμιωτέρα ἕρισσότερον ἀφ' ἑαυτῆς παρὰ ἀπὸ ἐκεῖνον. Ἀπὸ αὐτὴν δὲν ἠμποδίσθη ἐκεῖνος καὶ εἰς τὸν Θεὸν νὰ δοθῆ πρὸ τῆς γεννήσεώς του καὶ νὰ καταστῆ προγνώστης τῶν μελλόντων, ὄχι δὲ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ νὰ γίνῃ χρίστης βασιλέων καὶ ἱερέων καὶ κριτῆς τῶν ἐκ τῶν λαμπρῶν πόλεων προερχομένων. Περὶ δὲ τοῦ Σαοῦλ ἤκουσα ὅτι, ζητῶν τοὺς ὄνους τοῦ πατρός του, εὔρε βασιλείαν²¹. Ὁ ἴδιος δὲ ὁ Δαβὶδ ἀπὸ τὰ ποιμνία τῶν προβάτων παραλαμβάνεται καὶ ποιμαίνει τὸν Ἰσραήλ²². Τί δὲ συνέβη μὲ τὸν Ἀμῶς; Δὲν ἦτο αἰγοβοσκὸς καὶ καλλιεργητῆς συκομορεῶν καὶ τοῦ ἀνετέθη ἡ ἀποστολὴ προφήτου²³; Καὶ πῶς παρέλειψα τὸν Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος καὶ δούλος ἔγινε²⁴ καὶ σιτοδότης τῆς Αἰγύπτου καὶ πατὴρ πολλῶν μυριάδων²⁵, αἱ ὁποῖαι προηγέθησαν εἰς τὸν

23. Ἀμῶς 7,14.

24. Γεν. 37,56.

25. Γεν. 41,56.

γέλθησαν; Ἀβραὰμ δέ, ἴν' εἶπω τὸ μείζον, οὐ μετανάστης;
 Μωυσῆς δέ, οὐκ ἔκθετος πρότερον, εἶτα νομοθέτης καὶ στρατη-
 γὸς τῶν πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐπείγομένων, οὐ τὰ μεγά-
 λα καὶ θαυμαστὰ διηγήματα; Ἡπάτα με καὶ ὁ Κάρμηλος Ἡλίου,
 5 τὸ τοῦ πυρὸς ἄρμα δεξάμενος, καὶ ἡ μηλωτὴ Ἐλισσαίου, πλείω
 δυνηθεῖσα ἢ τὰ σηρῶν νήματα καὶ ὁ βιασθεὶς εἰς ἐσθῆτα χρυ-
 σός. Ἡπάτα με καὶ ἡ ἔρημος Ἰωάννου, τὸν μέγιστον ἐν γεννη-
 τοῖς γυναικῶν ἔχουσα, μετὰ τῆς τροφῆς ἐκείνης καὶ τῆς ζώνης
 καὶ τοῦ ἐσθήματος. Ἐτόλμησά τι καὶ ὑπὲρ ταῦτα· Θεὸν εὖρον
 10 τῆς ἐμῆς ἀγροικίας συνήγορον. Μετὰ Βηθλεὲμ ταχθήσομαι,
 μετὰ τῆς φάτνης ἀτιμασθήσομαι, δι' ἣν σὺ Θεὸν ἀτιμάζων, τί
 θαυμαστόν, εἰ ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας περιφρονεῖς καὶ τὸν κήρυκα;
 Προσοίσω σοι καὶ τοὺς ἀλιεῖς καὶ τοὺς εὐαγγελιζομένους
 πτωχοὺς, πολλῶν πλουσιῶν προτιμηθέντας. Πάυση ποτὲ ταῖς
 15 πόλεσιν ἐπαυρόμενος; Αἰδεσθήσῃ ποτὲ τὴν ἀπόπτυστόν σοι καὶ
 ἄτιμον ἐρημίαν; Οὐπω λέγω χρυσοῦν ἐν ψάμμοις τικτόμενον καὶ
 λίθους διαφανεῖς, πετρῶν προβλήματα καὶ δωρήματα· οἷς εἰ ἀν-
 τιθεῖν καὶ ὅσα ἐν πόλεσιν ἄτιμα, τάχα ἂν οὐκ εἰς καλὸν τῆς
 παρρησίας ἀπολαύσαιμι.

20 11. Ἀλλὰ καὶ ξένος ἡμῖν ὁ κήρυξ καὶ ὑπερόριος, τάχα ἂν εἴ-
 ποι τις τῶν σφόδρα περιγραπτῶν τε καὶ φιλοσάρκων. Οἱ ἀπό-
 στολοι δέ, οὐ ξένοι τῶν πολλῶν ἐθνῶν τε καὶ πόλεων, εἰς ἃς
 ἐμερίσθησαν, ἵνα πανταχοῦ δράμῃ τὸ εὐαγγέλιον, ἵνα μηδὲν

26. Γεν. 12,1 ἐέ.

27. Ἐξ. 2,3.

28. Ἐξ. 3,10 ἐέ.

29. Δ' Βασ. 2,11.

Ἄβραάμ; Ὁ δὲ Ἄβραάμ, διὰ νὰ εἶπω τὸ μεγαλύτερον, δὲν ἦτο μετανάστης²⁶; Ὁ Μωϋσῆς πάλιν δὲν ἦτο πρωτότερα ἐκθετος²⁷, ἔπειτα νομοθέτης²⁸ καὶ στρατηγὸς τῶν μεταβαινόντων εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, αὐτὸς εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ κατορθώματα; Μὲ παρεπλάνησε δὲ καὶ ὁ Κάρμηλος τοῦ Ἡλία, ὁ ὅποιος ἐδέχθη τὸ ἄρμα τοῦ πυρός²⁹, καὶ ἡ μηλωτὴ τοῦ Ἐλισσαίου³⁰, ἡ ὁποία κατάρθωσε περισσότερα ἀπὸ ὄσα τὰ μεταξωτὰ καὶ χρυσοκέντητα ὑφάσματα. Μὲ παρεπλάνησε καὶ ἡ ἔρημος τοῦ Ἰωάννου, ἡ ὁποία ἐφιλοξένησε τὸν μέγιστον ἀπὸ τὰ γεννήματα τῶν γυναικῶν μ' ἐκείνην τὴν λιτὴν τροφὴν τὴν ζώνην καὶ τὴν ἐνδυμασίαν³¹. Ἐτόλμησα καὶ κάτι ὑπεράνω αὐτῶν εὔρον τὸν Θεὸν συνήγορον τῆς χωριατιᾶς μου. Θὰ τοποθετηθῶ μαζὶ μὲ τὴν Βηθλεέμ, θὰ ἀτιμασθῶ μαζὶ μὲ τὴν φάτνην, λόγῳ τῆς ὁποίας καὶ σύ, ἀτιμάζων τὸν Θεόν, τί θαυμαστόν εἶναι ἂν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἀτιμάξεις καὶ τὸν κήρυκα αὐτοῦ; Θὰ σοῦ προσαγάγω καὶ τοὺς ἀλιεῖς καὶ τοὺς πτωχοὺς εὐαγγελιστάς, οἱ ὁποῖοι προετιμήθησαν ἀπὸ πολλοὺς πλουσίους. Θὰ παύσης ποτὲ νὰ ἐπαίρεσαι διὰ τὰς πόλεις; Θὰ σεβασθῆς ποτὲ τὴν περιφρονημένην ἀπὸ σέ καὶ ἄσημον ἐρημίαν; Δὲν ἀναφέρω ἀκόμη τὸν εἰς τὴν ἄμμον γεννώμενον χρυσὸν καὶ τοὺς διαφανεῖς λίθους, παράγωγα καὶ δωρήματα πετρῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἂν ἀντιπαρατάξω καὶ ὄσα εἶναι εἰς τὰς πόλεις ἄσημα, δὲν θὰ μοῦ ἐβγαινεν εἰς καλὸν ἢ παρρησία.

11. Ἄλλὰ ὁ κήρυξ μᾶς εἶναι ξένος καὶ ἀπόμακρος, θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπη κάποιος ἀπὸ τοὺς κατ' ἐξοχὴν περιοριστικοὺς καὶ φιλοσάρκους. Οἱ ἀπόστολοι δέ, δὲν ἦσαν ξένοι διὰ τὰ πολλὰ ἔθνη καὶ τὰς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐμερίσθησαν, διὰ νὰ ἐπε-

30. Ἡ προβειά, Δ' Βασ. 2,14.

31. Ματθ. 11,11.

ἀλαμπὲς ἢ τοῦ τρισσοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἀληθείας ἀφώτιστον, ὥστε καὶ τοῖς ἐν σκότῳ καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις λυθῆναι τὴν νύκτα τῆς ἀγνωσίας; Ἴν' ἡμεῖς μὲν, φησὶν, εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομὴν, ἤκουσας Παύλου λέγοντος. Ἔστω
 5 Πέτρου ἢ Ἰουδαία· τί Παύλῳ κοινὸν πρὸς τὰ ἔθνη, Λουκᾶ πρὸς Ἀχαΐαν, Ἀνδρέα πρὸς τὴν Ἥπειρον, Ἰωάννη πρὸς Ἐφεσον, Θωμᾶ πρὸς Ἰνδικήν, Μάρκῳ πρὸς Ἰταλίαν; τί δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον λέγω, πρὸς τοὺς οἷς ἐπεδήμησαν; Ὡστε, ἢ κάκεινοις ἐπιτίμησον ἢ κάμοι συγχώρησον ἢ δεῖξον,
 10 ὅτι τὸν ἀληθῆ λόγον πρεσβεύων ἐπηρεάζῃ τὴν φλυαρίαν. Ἐπεὶ δὲ μικροπρεπῶς διελέχθην σοι περὶ τούτων, φέρε, φιλοσοφήσω καὶ μεγαλοπρεπέστερον.

12. Πᾶσι μία τοῖς ὑψηλοῖς πατρίς, ὧ οὗτος, ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, εἰς ἣν ἀποτιθέμεθα τὸ πολίτευμα. Πᾶσι γένος ἐν· εἰ μὲν τὰ
 15 κάτω βούλει σκοπεῖν, ὁ χοῦς, εἰ δὲ τὰ ὑψηλότερα, τὸ ἐμφύσημα, οὗ μετειλήφαμεν καὶ ὃ τηρεῖν ἐκελεύσθημεν καὶ μεθ' οὗ παραστῆναί με δεῖ λόγον ὑφέξοντα τῆς ἄνωθεν εὐγενείας καὶ τῆς εἰκόνης. Πᾶς μὲν οὖν εὐγενής, ὁ τοῦτο φυλάξας ἐξ ἀρετῆς καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον νεύσεως· δυσγενής δὲ ἅπας, ὁ τῇ κακίᾳ συγ-
 20 χέας καὶ μορφῇ ἑτέραν ἐπιβαλὼν ἑαυτῷ, τὴν τοῦ ὄψεως. Αἱ δὲ κάτω πατρίδες αὗται καὶ τὰ γένη ταῦτα τῆς προσκαιροῦ ζωῆς καὶ σκηνῆς ἡμῶν γέγονε παίγνια. Πατρίς τε γάρ, ἦν προκατέλαβεν ἕκαστος, ἢ τυραννήσας ἢ δυστυχήσας, ἧς πάντες ὁμοίως ξέ-

32. Γαλ. 2,9. Ἐθνη βεβαίως εἶναι οἱ εἰδωλολάτραι ἐδῶ.

33. Φιλ. 3,20.

κταθῆ παντοῦ τὸ εὐαγγέλιον, οὕτως ὥστε νὰ μὴ μείνη τίποτε ἀλαμπές ἀπὸ τὸ τρισσόν φῶς καὶ ἀφώτιστον ἀπὸ τὴν ἀληθειαν, ὥστε νὰ διαλυθῆ ἡ νύξ τῆς ἀγνωσίας καὶ διὰ τοὺς καθημένους εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν σκιὰν θανάτου; Ἦκουσες τὸν Παῦλον νὰ λέγῃ, «διὰ νὰ κηρύξωμεν ἡμεῖς μὲν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομὴν³². Ἦς εἶναι τοῦ Πέτρου ἡ Ἰουδαία; τί σχέσιν ἔχει ὁ Παῦλος μὲ τὰ ἔθνη, ὁ Λουκᾶς μὲ τὴν Ἀχαΐαν, ὁ Ἀνδρέας μὲ τὴν Ἑπειρον, ὁ Ἰωάννης μὲ τὴν Ἐφεσον, ὁ Θωμᾶς μὲ τὴν Ἰνδικήν, ὁ Μᾶρκος μὲ τὴν Ἰταλίαν; Τί σχέσιν ἔχουν ὅλοι οἱ ἄλλοι, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω μὲ τὴν σειρᾶν τὰ ὀνόματα, πρὸς τοὺς τόπους εἰς τοὺς ὁποίους ἐπεδήμησαν; Ὡστε, ἡ ἐπιτίμησε καὶ ἐκείνους ἢ συγχώρησε καὶ ἐμὲ ἢ δεῖξε ὅτι πρεσβεύεις μὲν τὸν ἀληθινὸν λόγον, ἀλλὰ δυσαρεστεῖσαι ἀπὸ τὴν φλυαρίαν. Ἐπειδὴ δὲ διελέχθην μ' ἐσὲ μικροπρεπῶς περὶ τούτων, ἄς φιλοσοφήσω τώρα καὶ μεγαλοπρεπέστερα.

12. Δι' ὅλους τοὺς ἐξόχους ἄνδρας, φίλε, μία εἶναι ἡ πατρίς, ἡ ἄνω Ἰερουσαλήμ, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἐγγραφῆ πολῖται³³. Δι' ὅλους ἔν εἶναι τὸ γένος· ἐὰν μὲν θέλῃς νὰ ὑπολογίσῃς τὰ κάτω, τὸ χῶμα³⁴, ἐὰν δὲ τὰ ὑψηλότερα, τὸ ἐμφύσημα³⁵, τοῦ ὁποίου ἐλάβομεν μέρος καὶ τὸ ὅποῖον διετάχθημεν νὰ φυλάττωμεν καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ παραστῶ εἰς τὸ βῆμα, διὰ νὰ ἀπολογηθῶ περὶ τῆς ἀνωθεν εὐγενείας καὶ εἰκόνας. Εὐγενῆς λοιπὸν εἶναι πᾶς ὅστις ἐφύλαξε τοῦτο μὲ τὴν ἀρετὴν του, ἀγενῆς δὲ πᾶς ὅστις ἐσύγχυσε τοῦτο μὲ τὴν κακίαν καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του ἄλλην μορφήν, τὴν τοῦ ὄφρατος. Αὐταὶ δὲ αἱ κάτω πατρίδες καὶ αὐτὰ τὰ γένη ἐγιναν παίγνια τῆς προσκαίρου ζωῆς καὶ κατασκηνώσεως ἡμῶν. Διότι πατρίς

34. Γεν. 3,19.

35. Γεν. 2,7.

νοι καὶ πάροικοι, κἂν ἐπὶ πολὺ τὰ ὀνόματα παίζωμεν. Καὶ γένος
 εὐγενὲς μὲν, ἢ τὸ πάλαι πλούσιον ἢ τὸ νῦν φουσῶμενον· δυσγενὲς
 δέ, τὸ πενήτων πατέρων ἢ διὰ συμφορὰν ἢ δι' ἐπιείκειαν. Ἐπεὶ
 πῶς ἄνωθεν εὐγενές, οὐδὲν τὸ μὲν ἄρχεται νῦν, τὸ δὲ καταλύεται,
 5 καὶ τοῖς μὲν οὐ δίδονται, τοῖς δὲ γράφεται; Οὕτως ἐγὼ περὶ τού-
 των ἔχω. Καὶ διὰ τοῦτο, σὲ μὲν ἀφήμι τοῖς τάφοις μεγαλοφρο-
 νεῖν ἢ τοῖς μύθοις, ἐγὼ δὲ πειρῶμαι, ὡς οἶόν τε, ἀνακαθαίρειν
 ἑμαυτὸν τῆς ἀπάτης, ἐν' ἣ φυλάξω τὴν εὐγένειαν ἢ ἀνακαλέσω-
 μαι.

10 13. Οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα ἐπέστην ὑμῖν ὁ μικρὸς ἐγὼ
 καὶ κακόπατρις, καὶ τοῦτο οὐχ ἑκῶν, οὐδ' αὐτεπάγγελτος, κατὰ
 τοὺς πολλοὺς τῶν νῦν ἐπιπηδῶντων ταῖς προστασίαις, ἀλλὰ
 κληθεὶς καὶ βιασθεὶς καὶ κατακολουθήσας φόβῳ καὶ Πνεύματι.
 Ἡ μακροτέρα πολεμηθεῖην ἐνταῦθα διακενῆς καὶ μηδένα τῆς
 15 πλάνης ἐλευθερῶσαιμι, ἀλλ' οἱ ἀτεχνίαν τῆς ἐμῆς κατευχόμενῆς
 ψυχῆς ἐπιτύχοιεν, εἰ ψευδὴς ὁ λόγος. Ἐπεὶ δὲ ἦλθον, καὶ ἴσως
 οὐ μετὰ φαύλης τῆς ἐξουσίας (ἵνα μικρὸν τι καυχῆσωμαι τῶν
 τῆς ἀφροσύνης), τίνα τῶν ἀπλήστων ἐμμησάμην; Τί τοῦ καιροῦ
 παρεζήλωσα, καίτοιγε τοιαῦτα ἔχων τὰ ὑποδείγματα, ὧν καὶ
 20 δίχα μὴ κακὸν εἶναι τῶν χαλεπῶν καὶ σπανίων; Τίνων Ἐκκλη-
 σιῶν ὑμῖν ἠμφισβητήσαμεν; Ποίων χρημάτων, καίτοιγε τοῖς
 ἀμφοτέρα πλουτοῦσιν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, οἱ δὲ ἐνδεεῖς ἀμφοτέρα;

36. Πρέπει ὁμοίως νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ Γρηγόριος προήρχετο ἀπὸ εὐγενὲς γένος, παρ' ὅλα ὅσα λέγει ἐδῶ.

εἶναι αὐτὴ τὴν ὁποῖαν προκατέλαβεν ἕκαστος, ἢ μὲ βίαν ἢ ἀπὸ δυστυχίαν καὶ τῆς ὁποίας ὄλοι εἶναι ὁμοίως ξένοι καὶ πάροικοι, ἔστω καὶ ἂν ἀλλάξωμεν τὰ ὀνόματα. Καὶ γένος εὐγενές μὲν εἶναι ἢ τὸ παλαιὰ πλούσιον ἢ τὸ τῶρα καυχώμενον διὰ πλοῦτον, ἀγενές δὲ εἶναι τὸ προερχόμενον ἀπὸ πένητας πατέρας ἢ ἀπὸ συμφορὰν ἢ ἀπὸ ἀγαθότητα. Ἐπειδὴ, πῶς θὰ ἦτο ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εὐγενές, ἀφοῦ ἄλλο μὲν ἀρχίζει τώρα νὰ εἶναι, ἄλλο δὲ καταλύεται, καὶ εἰς ἄλλους μὲν δὲν δίδεται, εἰς ἄλλους δὲ προσγράφεται; Αὐτὰ φρονῶ ἐγὼ περὶ τούτων³⁶. Καὶ διὰ τοῦτο σὲ μὲν ἀφήνω νὰ μεγαλοφρονῆς διὰ τοὺς τάφους τῶν προγόνων ἢ τοὺς μύθους, ἐγὼ δὲ προσπαθῶ, ὅσον εἶναι δυνατόν, νὰ καθάρισω τὸν ἑαυτὸν μου ἀπὸ τὴν ἀπάτην, οὕτως ὥστε ἢ νὰ φυλάξω τὴν εὐγένειαν ἢ νὰ τὴν ἀνακτήσω.

13. Οὕτω λοιπὸν καὶ δι' αὐτὰ ἦλθον πλησίον σας ἐγὼ ὁ μικρὸς καὶ κακόπατρις καὶ μάλιστα ὄχι ἐκουσίως οὔτε αὐτοβούλως, κατὰ τὸ παράδειγμα πολλῶν ἀπὸ τοὺς ἐπιτηδῶντας τώρα εἰς τὰς διοικήσεις. Πράγματι θὰ ἐπολεμούμην ἐδῶ ἰσχυρότερον ἀσκόπως καὶ δὲν θὰ ἠλευθέρωνα τῆς πλάνης κανένα, ἀλλὰ θὰ ἐπετύγχανον οἱ διακαῶς εὐχόμενοι τὴν ἀνικανότητα τῆς ψυχῆς μου, ἐὰν ὁ λόγος μου εἶναι ψευδής³⁷. Ἄφ' ὅτου δὲ ἦλθα, καὶ ἴσως μὲ ἐξουσίαν ὄχι φαύλην (διὰ νὰ καυχηθῶ κάπως ἀφρόνως)³⁸, ποῖον ἀπὸ τοὺς ἀπλήστους ἐμμήθην; Τί ἀπὸ τοῦ παρόντος καιροῦ ἐζήλευσα, ἂν καὶ εἶχον τοιαῦτα ὑποδείγματα, ἔστω καὶ ἂν καὶ χωρὶς αὐτὰ εἶναι δυσχερές καὶ σπάνιον νὰ μὴ εἶναι κανεὶς κακός; Ποίας ἐκκλησίας διεξεδίκησαμεν ἀπὸ σᾶς; Ποῖα χρήματα ἠξιώσαμεν, ἂν καὶ ταῦτα εἰς μὲν τοὺς πλουσίους κατ' ἀμφοτέρα εἶναι ὑπεράνω τῆς χρείας, ἄλλοι δὲ

37. Ψαλμ. 34.12.

38. Β' Κορ. 11,17.

Ποῖον βασιλικὸν δόγμα διαπτυσθὲν ἐζηλοτυπήσαμεν; Τίνας ἀρχόντων ἐθεραπεύσαμεν καθ' ὑμῶν; Τίνων θρασύτητα κατεμηνύσαμεν; Τὰ δὲ εἰς ἐμέ, τίνα; Κύριε, μὴ στήσεις αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, καὶ τότε εἶπον (ἐμνήσθητι γὰρ ἐν καιρῷ τῶν
 5 Στεφάνου ρημάτων), καὶ νῦν προσεύχομαι. Λοιδορούμενοι εὐλογούμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι παρακαλούμεν.

14. Εἰ δέ, ὅτι τυραννόμενος φέρω, τοῦτο ἀδικῶ, χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην, καὶ ὑπ' ἄλλων ἤνεγκα τυραννόμενος·
 10 καὶ χάρις, ὅτι τὴν ἐπιείκειαν ἐνεκλήθητι ὡς ἄνοιον. Λογίζομαι γὰρ οὕτω, λίαν ὑψηλοτέροις ἢ καθ' ἡμᾶς λογισμοῖς χρώμενος. Πόσον μέρος ταῦτα τῶν ἐμπτυσμάτων Χριστοῦ καὶ ραπισμάτων, ὑπὲρ οὗ καὶ δι' ὃν οἱ κίνδυνοι; Ἐνὸς οὐ τιμῶμαι πάντα τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου, ὃς τὸν νικητὴν ἡμῶν ἀπεστεφάνωσε, δι'
 15 οὗ καὶ μανθάνω τῆ τοῦ βίου τραχύτητι στεφανούμενος· ἐνὸς τοῦ καλάμου, δι' οὗ τὸ σαθρὸν κράτος ἐπαύσατο· μιᾶς τῆς χολῆς, ἐνὸς ὄξους, δι' ὧν τὴν πικρὰν γεῦσιν ἐθεραπεύθημεν· μιᾶς τὴν ἐν τῷ πάθει μακροθυμίας. Ἄν φιλήματι προδοθῆ, ἐλέγχει μὲν, οὐ πλήττει δέ. Ἄν ἄφρων συλληφθῆ, ὄνειδίζει μὲν, ἔπεται δέ·
 20 κἂν μαχαίρα Μάλχου τέμνης τὸ ὠτίον διὰ ζῆλον, ἀγανακτήσει καὶ ἀποκαταστήσει· κἂν ἐν σινδόνι τις φεύγῃ, περιστελεῖ· κἂν πῦρ αἰτήσῃς Σοδομιτικὸν ἐπὶ τοὺς ἄγοντας, οὐκ ἐπικλύσει· κἂν

39. Πράξ. 7,59.

40. Α' Κορ. 4,12.

εἶναι πτωχοὶ κατ' ἀμφοτέρα; Ποῖον κατάπτυστον βασιλικὸν διάταγμα ἐφηρμόσαμεν; Ποίους ἄρχοντας παρεκινήσαμεν ἐναντίον σας; Ποίων τὴν θρασύτητα ἀπεκηρύξαμεν; Ἡ δική μου συμπεριφορὰ ποία εἶναι; «Κύριε, μὴ τοὺς ὑπολογίσης αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν»³⁹, καὶ τότε εἶπα (διότι ἐνεθυμήθην ἐγκαίρως τοὺς λόγους τοῦ Στεφάνου), καὶ τώρα προσεύχομαι. «Λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν»⁴⁰.

14. Ἐὰν δὲ ἡ ἀδικία τὴν ὁποίαν διαπράττω εἶναι ὅτι τυραννόμενος τὸ ὑπομένω, ἐπιτρέψατέ μου αὐτὴν τὴν ἀδικίαν, τὸ ὑπέφερα ἐπίσης καὶ ὅταν ἐτυραννούμην ὑπὸ ἄλλων. Καὶ σᾶς εὐγνωμονῶ διότι κατηγορήθην διὰ τὴν ἀγαθότητα ὡς ἀπερισκεψίαν. Διότι, χρησιμοποιοῦν ὑψηλοτέρους ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα συλλογισμούς, σκέπτομαι οὕτω. Αὐτὰ ὅλα πόσον μέρος τῶν ἐμπτυσμάτων καὶ ραπισμάτων τοῦ Χριστοῦ εἶναι, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου καὶ διὰ τὸν ὁποῖον εἶναι οἱ κίνδυνοι; Ὅλα αὐτὰ δὲν τὰ ἐκτιμῶ οὔτε ὅσον ἓνα ἀκάνθινον στέφανον, ὁ ὁποῖος ἐστεφάνωσε τὸν νικητὴν μας, διὰ τοῦ ὁποίου διδάσκομαι νὰ στεφανώνωμαι μὲ τὴν τραχύτητα τοῦ βίου· οὔτε ὅσον ἓνα κάλαμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἔπαυσε τὴν σαθρὰν δύναμιν· οὔτε ὅσον μίαν χολήν, ἐν ὅξος, διὰ τῶν ὁποίων ἐθεραπεύσαμεν τὴν πικρὰν γεῦσιν ἡμῶν· οὔτε ὅσον μίαν μακροθυμίαν εἰς τὸ πάθος. Ἄν προδοθῆ διὰ φιλήματος⁴¹, ἐλέγχει μὲν, δὲν πλήττει δέ. Ἄν αἰφνιδίως συλληφθῆ, ὄνειδίζει μὲν, ἀκολουθεῖ δέ· καὶ ἂν ἀπὸ ζῆλον κόπης μὲ μάχαιραν τὸ ὠτίον τοῦ Μάλχου, θὰ ἀγανακτήσῃ καὶ θὰ τὸ ἀποκαταστήσῃ⁴²· καὶ ἂν φεύγῃ κανεῖς μὲ μίαν σινδόνα⁴³, τὸν περικαλύπτει· καὶ ἂν ζητήσῃς πῦρ Σοδομι-

41. Ματθ. 26,49.

42. Ἰω. 18,10.

λησθήν λάβη διὰ κακίαν κρεμάμενον, εἰς τὸν παράδεισον εἰσάγει διὰ χρηστότητα. Πάντα ἔστω τὰ τοῦ φιλανθρώπου φιλάνθρωπα, ὡς δὲ καὶ τῶν Χριστοῦ μαθητῶν, οἷς τί τῶν μειζόνων ἂν δοίημεν, εἰ, Θεοῦ καὶ θανατωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν, αὐτοὶ τοῖς
5 ὁμοίοις μηδὲ τὰ σμικρὰ συγχωρήσαιμεν;

15. Πρὸς δὲ καὶ ταῦτα ἐλογιζόμεν τε καὶ λογίζομαι (καὶ σκοπεῖτε εἰ μὴ καὶ λίαν ὀρθῶς), ἃ καὶ πολλάκις ὑμῖν ἐφιλοσόφησα. Ἐχουσιν οὗτοι τοὺς οἴκους, ἡμεῖς τὸν ἔνοικον· οὗτοι τοὺς ναοὺς, ἡμεῖς τὸν Θεόν· καὶ τὸ ναοὶ γενέσθαι Θεοῦ ζῶντος καὶ
10 ζῶντες, ἱερεῖα ἔμψυχα, ὀλοκαυτώματα λογικά, θύματα τέλεια, θεοὶ διὰ Τριάδος προσκυνουμένης. Οὗτοι δῆμους, ἡμεῖς ἀγγέλους· οὗτοι θράσος, πίστιν ἡμεῖς· οὗτοι τὸ ἀπειλεῖν, ἡμεῖς τὸ προσεύχεσθαι· οὗτοι τὸ βάλλειν, ἡμεῖς τὸ φέρειν· οὗτοι χρυσὸν καὶ ἄργυρον, ἡμεῖς λόγον κεκαθαρμένον. Ἐποίησας σεαυτῶ
15 διώροφα καὶ τριώροφα (γινῶθι τὰ ρήματα τῆς Γραφῆς), οἶκον ριπιστὸν διεσταλμένον θυρίσιν; Ἄλλ' οὐπω ταῦτα τῆς ἐμῆς πίστεως ὑψηλότερα καὶ τῶν οὐρανῶν πρὸς οὐς φέρομαι. Μικρόν μοι τὸ ποιμνιον; Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ κρημνῶν φερόμενον. Στενὴ μοι ἡ μάνδρα; πλὴν λύκοις ἀνεπίβατος, πλὴν οὐ παραδεχομένη
20 λησθήν, οὐδὲ ὑπερβαιομένη κλέπταις καὶ ξένοις. Ὅψομαι ταύτην, εἰ οἶδα, καὶ πλατυτέραν. Πολλοὺς τῶν νῦν λύκων, ἐν προβάτοις ἀριθμησαί με δεῖ, τυχὸν καὶ ποιμέσιν. Τοῦτο εὐαγγελίζε-

43. Μάρκ. 14,51 ἔ.

44. Λουκᾶ 9,54.

τικόν ἐπὶ τῶν ἀπαγόντων⁴⁴, δὲν θὰ ρίψη· καὶ ἂν εὕρη ληστήν κρεμάμενον διὰ κακούργημα, τὸν εἰσάγει ἀπὸ καλωσύνης εἰς τὸν παράδεισον⁴⁵. Ὅλα τὰ τοῦ φιλανθρώπου πρέπει νὰ εἶναι φιλάνθρωπα, ὡς καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τοὺς ὁποίους τί θὰ ἐδίδομεν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα, ἂν, ἐνῶ ὁ Θεὸς ἐθανατώθη ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμεῖς εἰς τοὺς ὁμοίους μας δὲν συγχωροῦμεν οὔτε τὰ μικρά;

15. Προσέτι ἐσκεπτόμην καὶ σκέπτομαι ἐπίσης καὶ αὐτὰ (ἂν ὄχι πολὺ ὀρθῶς ἐξετάσετε τὸ σεῖς), τὰ ὁποῖα πολλάκις ἐφιλοσόφησα ἐνώπιόν σας. Ἐχουν οὗτοι τοὺς οἴκους, ἡμεῖς τὸν ἔνοικον· οὗτοι τοὺς ναοὺς, ἡμεῖς τὸν Θεόν· ἔχομεν μάλιστα τὸ ὅτι εἴμεθα ναοὶ τοῦ ζῶντος Θεοῦ καὶ ζῶντες, ἔμψυχα σφάγια, ὀλοκαυτώματα λογικά, τέλεια θύματα, θεοὶ διὰ Τριάδος προσκυνουμένης. Οὗτοι ἔχουν λαόν, ἡμεῖς ἀγγέλους· οὗτοι θράσος, ἡμεῖς πίστιν· οὗτοι τὴν ἀπειλήν, ἡμεῖς τὴν προσευχήν· οὗτοι νὰ κτυποῦν, ἡμεῖς νὰ ὑποφέρωμεν· οὗτοι χρυσοὺν καὶ ἄργυρον, ἡμεῖς καθαρὸν λόγον. Κατεσκεύασες εἰς ἑαυτὸν διώροφα καὶ τριώροφα (γνώρισε τὰ λόγια τῆς Γραφῆς)⁴⁶, οἶκον μὲ ὑπερῶα, στολισμένον μὲ παράθυρα; Ἄλλ' αὐτὰ δὲν εἶναι ὑψηλότερα τῆς πίστεώς μου καὶ τῶν οὐρανῶν πρὸς τοὺς ὁποίους μεταφέρομαι. Εἶναι μικρὸν τὸ ποίμνιόν μου; Ἄλλὰ δὲν ὀδηγεῖται εἰς τοὺς κρημνοὺς. Εἶναι στενὴ ἢ μάνδρα; Ὅμως εἶναι ἀπλησίαστος ἀπὸ λύκου, ἀπείρακτος ἀπὸ ληστήν, ἄβατος ἀπὸ κλέπτας καὶ ξένους. Θὰ τὴν ἴδω καὶ πλατυτέραν, εἶμαι βέβαιος. Πολλοὺς ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς λύκους πρέπει νὰ τοὺς συναριθμήσω μὲ πρόβατα, ἴσως καὶ μὲ ποιμένας. Τοῦτο μοῦ

45. Λουκᾶ 23,43.

46. Ἱερ. 22,14.

ταί μοι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, δι' ὃν ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Οὐ φοβοῦμαι τὸ μικρὸν ποίμνιον, εὐσύνοπτον γάρ· ὅτι γινώσκω τὰ ἐμὰ καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν. Τοιαῦτα τὰ Θεὸν γινώσκοντα καὶ Θεῷ γινωσκόμενα. Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ
 5 τῆς φωνῆς μου ἀκούει, ἧς ἤκουσα παρὰ τῶν θείων λογίων, ἦν ἐδιδάχθη παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων, ἦν ἐδίδαξα κατὰ πάντα καιρὸν ὁμοίως, οὐ συμμορφούμενος τοῖς καιροῖς, καὶ διδάσκων οὐ παύσομαι, μεθ' ἧς ἐγεννήθη καὶ ἦ συναπέρχομαι.

16. Ταῦτα καλῶ κατ' ὄνομα (οὐκ ἀνόνομα γάρ, ὡσπερ οὐδὲ
 10 ἀστέρες ἀριθμούμενοι καὶ ὀνομαζόμενοι), καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, ἐκτρέφω γὰρ ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως· ἀκολουθοῦσι δὲ καὶ παντὶ τοιοῦτῳ ποιμένι, οὗ τὴν φωνὴν ὁρᾶτε ὅπως ἡδέως ἤκουσαν· ἄλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύζονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι διαγνωστικὴν ἔξιν ἔχουσιν ἤδη φωνῆς οἰκείας καὶ ἄλλο-
 15 τρίας. Φεύζονται Οὐαλεντίνου τὴν τοῦ ἐνὸς εἰς δύο κατατομὴν, οὐκ ἄλλον τοῦ ἀγαθοῦ τὸν Δημιουργὸν πιστεύοντες, καὶ τὸν Βυθὸν καὶ τὴν Σιγὴν καὶ τοὺς μυθικοὺς Αἰῶνας, τὰ βυθοῦ καὶ σιγῆς ὄντος ἄξια. Φεύζονται Μαρκίωνος τὸν ἐκ στοιχείων καὶ ἀριθμῶν Θεὸν· Μοντανοῦ τὸ πονηρὸν πνεῦμα καὶ γυναικεῖον·
 20 Μάνου τὴν ὕλην μετὰ τοῦ σκότους· Ναάτου τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν ἐν ῥήμασι καθαρότητα· Σαβελλίου τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν, ἴν' οὕτως εἶπω, κατάποσιν, τὰ τρία εἰς ἓν συναιροῦντος, ἀλλ' οὐκ ἐν τρισὶν ὑφεστῶσι τὸ ἐν ὀρίζοντος·

47. Ἰω. 10,11.

48. Ἰω. 10,14.

49. Ἰω. 10,27.

εὐαγγελίζεται ὁ ποιμὴν ὁ καλός, διὰ τὸν ὅποιον ἐγὼ δίδω τὴν ψυχὴν μου ὑπὲρ τῶν προβάτων⁴⁷. Δὲν φοβοῦμαι τὸ μικρὸν ποιμνιον, διότι ἐπιτηρεῖται εὐκόλως· διότι γνωρίζω τὰ ἰδικά μου καὶ γνωρίζομαι ἀπὸ τὰ ἰδικά μου⁴⁸. Τοιαῦτα εἶναι τὰ γνωρίζοντα τὸν Θεόν καὶ γνωριζόμενα ἀπὸ τὸν Θεόν. Τὰ ἰδικά μου πρόβατα ἀκούουν τὴν φωνὴν μου⁴⁹, τὴν ὁποίαν ἤκουσα ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια, ἐδιδάχθην ἀπὸ τοὺς ἁγίους πατέρας, τὴν ὁποίαν ἐδίδαξα ὄλον τὸν καιρὸν ὁμοίως, μὴ συμμορφούμενος μὲ τοὺς καιρούς, καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ διδάσκω, μὲ τὴν ὁποίαν συνεγεννήθην καὶ συναπέρχομαι.

16. Τὰ πρόβατα καλῶ μὲ τὸ ὄνομά των (διότι δὲν εἶναι ἄνωμα, ὅπως δὲν εἶναι οὔτε οἱ ἀστέρες οἱ ὅποιοι ἀριθμοῦνται καὶ ὀνομάζονται⁵⁰, καὶ μὲ ἀκολουθοῦν, διότι τὰ ἐκτρέφω εἰς πηγὰς δροσιστικοῦ ὕδατος⁵¹. Ἀκολουθοῦν δὲ πάντα τοιοῦτον ποιμένα, τοῦ ὁποίου βλέπετε πόσον εὐχαρίστως ἤκουσαν τὴν φωνὴν· ξένον ὅμως δὲν θὰ ἀκολουθήσουν, ἀλλὰ θὰ φύγουν ἀπὸ αὐτόν, διότι ἤδη ἔχουν διαγνωστικὴν ἰκανότητα οἰκείας καὶ ξένης φωνῆς. Θὰ ἀποφύγουν τὴν ὑπὸ τοῦ Βαλεντίνου κατάτησιν τοῦ ἐνὸς εἰς δύο, μὴ πιστεῦντες διάφορον τοῦ ἀγαθοῦ τὸν δημιουργὸν Θεόν, καὶ τὸν βυθὸν καὶ τὴν Σιγὴν καὶ τοὺς μυθικοὺς αἰῶνας. Θὰ ἀποφύγουν τὸν ἐκ στοιχείων καὶ ἀριθμῶν Θεόν τοῦ Μαρκίωνος, τοῦ Μοντανοῦ τὸ πονηρὸν πνεῦμα καὶ τὸ γυναικεῖον, τοῦ Μάνου τὴν ὕλην μετὰ τοῦ σκότους, τοῦ Ναυάτου τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν μὲ τὰ λόγια καθαρότητα, τοῦ Σαβελλίου τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν σύγχυσιν τῶν προσώπων καὶ τὴν οὕτως εἰπεῖν κατάποσιν, ἀφοῦ συναιρεῖ τὰ τρία εἰς ἓν, ἀλλὰ δὲν ὀρίζει τὸ ἓν εἰς τρεῖς ὑποστάσεις, τοῦ

50. Ἰω. 10,3.

51. Ψαλμ. 22,2.

Ἀρείου καὶ τῶν ὑπ' Ἀρείῳ τὴν τῶν φύσεων ἀλλοτριώσιν καὶ τὸν καινὸν Ἰουδαϊσμόν, μόνῳ τῷ ἀγεννήτῳ τὴν θεότητα περιγράφοντος· Φωτεινοῦ τὸν κάτω Χριστὸν καὶ ἀπὸ Μαρίας ἀρχόμενον. Αὐτοὶ δὲ προσκυνοῦσι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ
 5 ἅγιον Πνεῦμα, μίαν θεότητα· Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱόν, Θεόν, εἰ μὴ τραχύνῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μίαν φύσιν ἐν τρισὶν ἰδιότησι, νοεραῖς, τελείαις, καθ' ἑαυτὰς ὑφεστῶσαις, ἀριθμῶ διαιρεταῖς, καὶ οὐ διαιρεταῖς θεότητι.

17. Τούτων παραχωρεῖτω μοι τῶν φωνῶν πᾶς ὁ ἀπειλῶν
 10 σήμερον· τῶν δὲ ἄλλων μεταποιεῖσθωσαν οἱ βουλόμενοι. Οὐκ ἀνέχεται Πατὴρ Υἱὸν ζημιούμενος, οὐδὲ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ζημιοῦται δέ, εἰ ποτὲ καὶ εἰ κτίσματα. Οὐ γὰρ Θεὸς τὸ κτιζόμενον. Οὐ φέρω ζημιούμενος, οὐδὲ ἐγὼ τὴν τελείωσιν. Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Εἰ τοῦτο ἀκυρωθεῖ μοι, παρὰ
 15 τίνος ἔξω τὸ δεύτερον; Τί φατέ, οἱ καταβαπτίζοντες ἢ ἀναβαπτίζοντες; Ἔστιν εἶναι πνευματικὸν δίχα Πνεύματος; Μετέχει δὲ Πνεύματος ὁ μὴ τιμῶν τὸ Πνεῦμα; Τιμᾷ δὲ ὁ εἰς κτίσμα καὶ ὁμόδουλον βαπτίζόμενος; Οὐκ ἔστιν, οὐχ οὕτω, πολλὰ ἐρεῖς; Οὐ ψεύσομαι σε, Πάτερ ἀναρχε· οὐ ψεύσομαι σε, μονογενὲς Λόγε·
 20 οὐ ψεύσομαι σε, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οἶδα τίνι ὡμολόγησα καὶ τίνι ἀπεταξάμην καὶ τίνι συνεταξάμην. Οὐ δέχομαι τὰς πιστοῦ

Ἄρειου καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Ἄρειον τὴν ἀλλοτριώσιν τῶν φύσεων καὶ τὸν νέον Ἰουδαϊσμόν, ἀφοῦ περιορίζει τὴν θεότητα εἰς μόνον τὸν ἀγέννητον, τοῦ Φωτεινοῦ τὸν κάτω Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἄρχεται ἀπὸ τῆς Μαρίας. Αὐτοὶ δέ, τὰ πρόβατά μου, προσκυνοῦν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, εἰς μίαν θεότητα· Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱόν, Θεόν, ἂν τοῦτο δὲν σὲ ἐξαγριώνη, τὸ ἅγιον Πνεῦμα, μίαν φύσιν εἰς τρεῖς ιδιότητας, νοεράς, τελείας, ὑφισταμένης καθ' ἑαυτάς, διαιρετάς κατ' ἀριθμὸν ἀλλ' ὄχι διαιρετάς κατὰ τὴν θεότητα.

17. Αὐτάς τὰς φωνάς ἅς μοῦ τὰς παραχωρήσῃ πᾶς ἀπειλῶν με σήμερον· τὰς δὲ ἄλλας, ἅς τὰς οἰκειοποιηθοῦν ὅποιοι θέλουν. Δὲν ἀνέχεται ὁ Πατὴρ νὰ στερηῆται τοῦ Υἱοῦ οὔτε ὁ Υἱὸς νὰ στερηῆται τοῦ ἁγίου Πνεύματος· στερεῖται δέ, ἂν ταῦτα ἐγεννήθησαν εἰς χρόνον καὶ ἂν εἶναι κτίσματα. Διότι τὸ κτιζόμενον δὲν εἶναι Θεός. Οὔτε ἐγὼ δὲν ἀνέχομαι νὰ στερηθῶ τῆς τελειώσεως. Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἕν βάπτισμα⁵². Ἐὰν τοῦτο μοῦ ἀκρωθῆ, ἀπὸ ποῖον θὰ ἔχω τὸ δεύτερον βάπτισμα; Τί λέγετε σεῖς οἱ ὅποιοι καταβαπτίζετε καὶ ἀναβαπτίζετε; Εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ πνευματικὸν ἄνευ Πνεύματος; Μετέχει δὲ τοῦ Πνεύματος ὁ μὴ τιμῶν τὸ Πνεῦμα; Τιμᾶ δὲ ὁ βαπτιζόμενος εἰς κτίσμα καὶ ὁμόδουλον⁵³; Δὲν θὰ εἴπῃς ἐντόνως ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν, ὅτι δὲν ἔχει οὕτως; Δὲν θὰ σὲ ἀρνηθῶ, Πάτερ ἀναρχε· δὲν θὰ σὲ ἀρνηθῶ, μονογενὲς Λόγε· δὲν θὰ σὲ ἀρνηθῶ, ἅγιον Πνεῦμα. Γνωρίζω εἰς ποῖον ὠμολόγησα πίστιν· ποῖον ἀπεκήρυξα καὶ εἰς ποῖον συνετάχθην. Δὲν δέχομαι νὰ ἔχω διδαχθῆ τοὺς λόγους τοῦ πιστοῦ, καὶ νὰ μάθω τοὺς

53. Ἐχει ὑπ' ὄψιν κυρίως τοὺς ἄκρους Ἀρειανούς, τοὺς ὑπὸ τὸν Εὐνόμιον Ἀνομοίους, οἱ ὅποιοι ἀνεβάπτισον τοὺς ὀρθοδόξως βαπτιζομένους καὶ γενικῶς ἐβάπτισον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἀγεννήτου Πατρὸς, τοῦ γεννητοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ κτιστοῦ Πνεύματος.

φωνὰς διδαχθῆναι καὶ μαθεῖν ἀπίστον· ὁμολογῆσαι ἀλήθειαν, καὶ γενέσθαι μετὰ τοῦ ψεύδους· ὡς τελειούμενος κατελεθεῖν, καὶ ἀνελεθεῖν ἀτελέστερος· ὡς ζησόμενος βαπτισθῆναι, καὶ ἐννεκρωθῆναι τῷ ὕδατι, καθάπερ τὰ ταῖς ὠδίσι ἐναποθανόντα κυ-
 5 ἤματα καὶ σύνδρομον λαβόντα τῇ γεννήσει τὸν θάνατον. Τί με ποιεῖς μακάριον ἐν ταυτῷ καὶ ἄθλιον, νεοφώτιστον καὶ ἀφώτιστον, θεῖον καὶ ἄθεον, ἵνα ναυαγήσω καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναπλάσεως; Βραχὺς ὁ λόγος· μνήσθητι τῆς ὁμολογίας. Εἰς τί ἐβαπτίσθης; Εἰς Πατέρα; Καλῶς· πλὴν ἰουδαϊκὸν ἔτι. Εἰς Υἱόν;
 10 Καλῶς· οὐκ ἔτι μὲν ἰουδαϊκόν, οὐπω δὲ τέλειον. Εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα; Ὑπέρευγε· τοῦτο τέλειον. Ἐρ' οὖν ἀπλῶς εἰς ταῦτα, ἢ καὶ τι κοινὸν τούτων ὄνομα; Ναὶ κοινόν. Τί τοῦτο; Δηλαδὴ τὸ τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοῦτο τὸ κοινὸν ὄνομα «πίστευε καὶ κατενοδοῦ καὶ βασιλεύε», καὶ μεταβῆση ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἐκεῖθεν μακαριό-
 15 τητα. Ἡ δὲ ἐστίν, ὡς ἐμοί γε δοκεῖ, ἢ τούτων αὐτῶν ἐκτυπωτέ-
 ρα κατάληψις.

18. Εἰς ἣν φθάσαιμεν καὶ ἡμεῖς, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

20 Ἀμήν.

τοῦ ἀπίστου· νὰ ἔχω ὁμολογήσει τὴν ἀλήθειαν, καὶ νὰ προσεταιρισθῶ τὸ ψεῦδος· νὰ ἔχω κατέλθει διὰ νὰ τελειωθῶ, καὶ νὰ ἀνέλθω ἀτελέστερος· νὰ ἔχω βαπτισθῆ διὰ νὰ ζῆσω, καὶ νὰ νεκρωθῶ εἰς τὸ ὕδωρ, ὅπως τὰ ἔμβρυα τὰ ἀποθανόντα κατὰ τὰς ὡδίννας καὶ λαβόντα μαζὶ μὲ τὴν γέννησιν σύντροφον τὸν θάνατον. Τί μὲ καθιστᾷς μακάριον καὶ συγχρόνως ἄθλιον, νεοφώτιστον καὶ ἀφώτιστον, θεῖον καὶ ἄθεον, διὰ νὰ χάσω εἰς τὸ ναυάγιον καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναπλάσεως; Ὁ λόγος εἶναι βραχύς· νὰ ἐνθυμῆσαι τὴν ὁμολογίαν. Εἰς τί ἐβαπτίσθη; Εἰς Πατέρα; Καλῶς· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀκόμη Ἰουδαϊκόν⁵⁴. Εἰς Υἱόν; Καλῶς· τοῦτο δὲν εἶναι πλέον ἰουδαϊκόν, ἀλλ' οὔτε τέλειον. Εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα; Ὑπέρευγε· τοῦτο εἶναι τέλειον. Ἐὰρ λοιπὸν ἀπλῶς εἰς αὐτὰ ἢ ὑπάρχει καὶ κάποιον κοινὸν ὄνομα τούτων; Ναί, ὑπάρχει κοινόν. Ποῖον εἶναι τοῦτο; Προφανῶς τὸ τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοῦτο τὸ κοινὸν ὄνομα «πίστευε καὶ κατενοδοῦ καὶ βασιλευε»⁵⁵, καὶ θὰ μεταβῆς ἀπὸ ἐδῶ εἰς τὴν ἐκεῖ μακαριότητα. Εἶναι δὲ αὕτη, ὅπως ἐγὼ τουλάχιστον φρονῶ, ἡ σαφεστέρα κατάληψις τούτων.

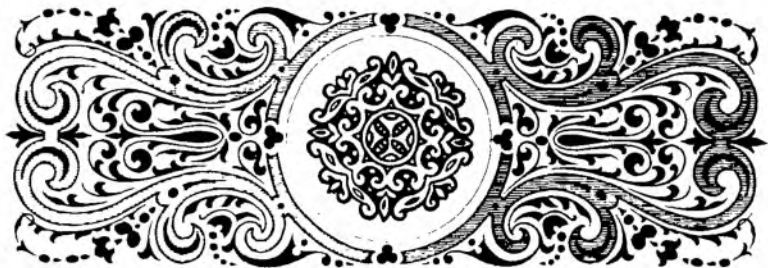
18. Εἰς ταύτην εἶθε νὰ φθάσωμεν καὶ ἡμεῖς ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις, μετὰ τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς καὶ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Γένοιτο.

54. Τοῦτο, ἐφ' ὅσον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπίστευον εἰς Θεὸν Πατέρα.

55. Ψαλμ. 44,5.

Λ Ο Γ Ο Σ Λ Δ'

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΛΘΟΝΤΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΛΔ'

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΠ' ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΕΠΙΔΗΜΗΣΑΝΤΑΣ

1. Τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου προσφθέξομαι· δίκαιον γάρ, ἐπειδὴ καὶ προθύμως συνεληλύθασι, τῷ ζήλω τὸν φθόνον νικήσαντες· Αἰγύπτου ταύτης, ἣν πλουτίζει μὲν ποταμὸς ἐκ γῆς ὕων καὶ πελαγίζων ὄρια, ἵνα καὶ αὐτὸς μικρὸν τι μιμήσωμαι τοὺς περὶ
5 ταῦτα κομψούς, πλουτίζει δὲ Χριστὸς ὁ ἐμός, πρότερον μὲν εἰς Αἴγυπτον φυγαδεύομενος, νυνὶ δὲ ἀπ' Αἰγύπτου χορηγούμενος, τότε μὲν ἐκ τῆς Ἡρώδου παιδοφορίας, νῦν δὲ ἐκ τῆς τῶν πατέρων φιλοτεκνίας· Χριστός, ἡ καινὴ τροφή τῶν καλῶς πεινῶντων, ἡ μείζων σιτοδοσία πάσης τῆς ἱστορουμένης τε καὶ πι-
10 στευομένης, ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων καὶ ζωὴν διδούς τῷ κόσμῳ, τὴν ἀνώλεθρόν τε καὶ ἀκατάλυτον, περὶ οὗ καὶ

1. Ματθ. 2,13.

2. Ἐννοεῖ τὴν ἀγάπην τῶν αἰγυπτίων πατέρων πρὸς τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου μὲ τὸν σῖτον μαζὶ ἔστελλον καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ

ΛΟΓΟΣ 34

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΛΘΟΝΤΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

1. Θα προσφωνήσω τους από την Αίγυπτον ἐλθόντας· διότι εἶναι δίκαιον, ἐπειδὴ συνῆλθον μὲ ἡμᾶς προθύμως, νικήσαντες μὲ τὸν ζῆλον τὸν φθόνον. Ἦλθον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον αὐτήν, τὴν ὁποίαν πλουτίζει ὁ ποταμὸς βρέχων ἀπὸ τὴν γῆν καὶ πλημμυρίζων εἰς τὴν ὥραν του, διὰ νὰ μιμηθῶ ὀλίγον καὶ ἐγὼ τοὺς κομψοὺς εἰς τοὺς λόγους· πλουτίζει δὲ ὁ ἰδικὸς μου Χριστός, ὁ ὁποῖος κατὰ πρῶτον μὲν ἐφυγαδεύθη εἰς τὴν Αἴγυπτον¹, τῶρα δὲ χορηγεῖται ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, τότε μὲν ἀπὸ τὴν παιδοφονίαν τοῦ Ἡρώδου, τῶρα δὲ ἀπὸ τὴν φιλοτεκνίαν τῶν πατέρων². Ὁ Χριστός, ἡ νέα τροφή τῶν καλῶς πεινασμένων, ἡ μεγαλυτέρα σιτοδοσία ἀπὸ κάθε ἄλλην ιστορουμένην καὶ πιστευομένην, ὁ ἄρτος ὁ καταβαίνων ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ δίδων εἰς τὸν κόσμον ζωὴν ἀνώλεθρον καὶ ἀκατάλυτον³, περὶ

Χριστοῦ καὶ τὴν ὀρθὴν πίστιν.

3. Ἰω. 6,33.

νῦν ἀκούειν δοκῶ μοι λέγοντος τοῦ Πατρὸς, «ἐξ Ἀιγύπτου ἐκάλεσα τὸν Υἱόν μου».

2. Ἀφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος εἰς πάντας ἀνθρώπους, ὑγιῶς πιστευόμενός τε καὶ κηρυσσόμενος καὶ ὑμεῖς ἄριστοι
 5 καρποδοῦναι πάντων, μάλιστα τῶν νῦν ὀρθῶς πιστευόντων, ὅσα ἐμὲ γινώσκειν τὸν τῆς τοιαύτης τροφῆς οὐκ ἐραστὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ χορηγὸν καὶ οὐκ ἐνδημον μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ὑπερόριον. Ὑμεῖς γὰρ τρέφετε μὲν σωματικῶς δήμους καὶ πόλεις, ἐφ' ὅσον ἐξικνεῖται ὑμῶν τὸ φιλάνθρωπον, τρέφετε δὲ πνευματι-
 10 κῶς, οὐ τὸν δεῖνα δῆμον, οὐδὲ τῆνδε ἢ τῆνδε τὴν πόλιν μικροῖς ὀρίοις περιγραφόμενας, κἂν φρονῶσιν ὑπέρλαμπρον, ἀλλὰ μικροῦ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Καὶ θεραπεύετε, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἃ καὶ λιμῶνται οὐ μέγα καὶ μὴ λιμῶνται ρᾶδιον, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου, ὃν καὶ πάσχειν
 15 ἐλεεινότατον καὶ θεραπεύειν νῦν ἐργωδέστατον, ἐπειδὴ ἐπληθύνθη ἡ ἀνομία καὶ ὀλίγους εὐρίσκω τοὺς γνησίους ταύτης θεραπευτάς.

3. Τοιοῦτος Ἰωσήφ ὁ ὑμέτερος σιτομέτρης, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν καὶ ἡμέτερος, ὃς καὶ προβλέπειν ἤδει λιμὸν ὑπὸ σοφίας ὑπερ-
 20 βαλλούσης, καὶ θεραπεύειν λόγοις οἰκονομίας, ταῖς καλαῖς τῶν βοῶν καὶ πίοσι, τὰς αἰσχροῦς καὶ ἀτρόφους ἰώμενος. Καὶ Ἰωσήφ ὁπότερον βούλει λαμβάνειν, εἴτε τὸν τῆς ἀθανασίας ἐραστὴν, καὶ δημιουργὸν καὶ ἐπώνυμον, εἴτε τὸν ἐκείνου καὶ θρόνον καὶ

τοῦ ὁποίου καὶ τώρα μοῦ φαίνεται ν' ἀκούω τὸν Πάτέρα λέγοντα, «ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου»⁴.

2. Πράγματι ἀπὸ σᾶς ἐδιδάχθη ὁ λόγος εἰς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, ὑγιῶς πιστευόμενος καὶ κηρυσσόμενος, καὶ σεῖς εἴσθε ἄριστοι καρποδοταὶ εἰς ὄλους, μάλιστα εἰς τοὺς νῦν ὀρθῶς πιστεύοντας, ὅσον γνωρίζω ἐγώ, ὁ ὁποῖος δὲν εἶμαι μόνον ἐραστής τῆς τοιαύτης τροφῆς ἀλλὰ καὶ χορηγός, καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν πατρίδα ἀλλ' ἤδη καὶ μακρὰν αὐτῆς. Διότι σεῖς τρέφετε μὲν σωματικῶς δῆμους καὶ πόλεις, ὅσον φθάνει ἡ φιλανθρωπία σας, τρέφετε δὲ πνευματικῶς ὄχι τὸν δεῖνα δῆμον οὔτε τὴν τάδε ἢ τὴν τάδε πόλιν, περικλειομένας εἰς στενὰ ὄρια, ἔστω καὶ ἂν αἱ ἴδιαι ἔχουν μεγάλην ἰδέαν δι' ἑαυτάς, ἀλλὰ σχεδὸν ὄλην τὴν οἰκουμένην. Καὶ θεραπεύετε ὄχι πείναν ἄρτου οὔτε δίψαν ὕδατος, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ νὰ ὑποφέρη κανεὶς δὲν εἶναι σπουδαῖον καὶ νὰ μὴ ὑποφέρη εἶναι εὐκόλον, ἀλλὰ λιμὸν ἀκούσματος τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου, τὸν ὁποῖον καὶ νὰ ὑποφέρης εἶναι ἐλεεινότατον καὶ νὰ θεραπεύσης εἶναι δυσκολώτατον, ἐπειδὴ ἐπληθύνθη ἡ ἀνομία καὶ ὀλίγους εὐρίσκω γνησίους θεραπευτὰς ταύτης.

3. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Ἰωσήφ, ὁ ἰδικός σας καὶ συγχρόνως ἰδικός μας σιτομέτρης, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ὑπερβολικὴν σοφίαν ἐγνώριζε καὶ νὰ προβλέπη τὸν λιμὸν καὶ νὰ θεραπεύη διὰ λόγων προνοίας διὰ τῶν καλῶν καὶ παχειῶν ἀγελάδων τὰς ἰσχνὰς καὶ ἀτρόφους. Καὶ ὡς Ἰωσήφ νὰ λάβης ὅποιονδήποτε ἀπὸ τοὺς δύο θέλης, εἴτε τὸν τῆς ἀθανασίας ἐραστὴν καὶ δημιουργὸν καὶ ἐπώνυμον, εἴτε τὸν διάδοχον ἐκεῖνον εἰς τὸν θρόνον καὶ

4. Ἰωσηφ 11,1.

λόγω καὶ πολιᾷ διάδοχον, τὸν νέον Πέτρον ἡμῖν, οὐχ ἥττον τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν κλῆσιν· ὑφ' ὧν τὸ μέσον ἐξεκόπη καὶ συνετρίβη, κἂν ἔτι σπαίρη μικρά τε καὶ ἀσθενῆ, καθάπερ τὸ οὐραῖον διακοπέντος τοῦ ὄψεως· ὧν ὁ μὲν ἐν γῆρα καλῶ καταλύσας τὸν βίον
 5 ἐπὶ πολλοῖς τοῖς ἀγωνίσμασι καὶ ἀθλήμασι, ἄνωθεν ἐποπτεύει, εὖ οἶδα, νῦν τὰ ἡμέτερα καὶ χεῖρα ὀρέγει τοῖς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ κάμνουσι, καὶ τόσῳ μᾶλλον ὄσω τῶν δεσμῶν ἐστὶν ἐλεύθερος· ὁ δὲ ἐπὶ τὴν αὐτὴν κατάλυσιν ἢ ἀνάλυσιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἄθλοις ἐπείγεται καὶ πλησιάζει μὲν ἤδη τοῖς ἄνω, τοσοῦτον δὲ μετὰ τῆς
 10 σαρκός ἐστιν ἔτι, ὅσον βοηθῆσαι τῷ λόγῳ τὰ τελευταῖα καὶ τῆς ὁδοῦ γενέσθαι μετὰ δαμιλεστέρων τῶν ἐφοδίων.

4. Τούτων ὑμεῖς θρέμματα καὶ προβλήματα τῶν μεγάλων καὶ δογματιστῶν καὶ ἀγωνιστῶν τῆς ἀληθείας καὶ νικητῶν· οὐδ' οὐ καίρος, οὐ δυνάστης, οὐ λόγος, οὐ φθόνος, οὐ φόβος, οὐ κα-
 15 τήγορος, οὐ συκοφάντης, οὐ φανερώς πολεμῶν, οὐ λαθραίως ἐπιβουλεύων, οὐχ ἡμέτερος τῷ δοκεῖν, οὐκ ἀλλότριος, οὐ χρυσός, ὁ ἀφανὴς τύραννος, ᾧ νῦν τὰ πολλὰ μεταρρίπτεται καὶ πεττεύεται, οὐ θεραπεῖαι, οὐκ ἀπειλαί, οὐκ ἐξορίαι μακραί τε καὶ ἀριθμούμεναι (δημεύσει γὰρ οὐκ ἐγένοντο μόνον ἀλωτοί, διὰ τὸν
 20 μέγαν πλοῦτον, τὴν ἀκτημοσύνην), οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀπόντων ἢ τῶν παρόντων ἢ τῶν προσδοκωμένων ἐπῆρεν, οὐδὲ ἀνέ-

5. Ὁ ἐπώνυμος ἑραστής τῆς ἀθανασίας εἶναι ὁ Ἀθανάσιος, ὁ δὲ νέος Πέτρος εἶναι ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Πέτρος Β', διαδεχθεὶς τὸν Ἀθανάσιον τὸ 373.

τὸν λόγον καὶ τὸ γῆρας, τὸν νέον δι' ἡμᾶς Πέτρον ὄχι ὀλιγώτερον διὰ τὴν ἀρετὴν παρὰ διὰ τὸ ὄνομα⁶. Ὑπὸ τούτων ἐξεκόπη καὶ συνετρίβη τὸ μεσολαβῆσαν κακόν⁶, ἔστω καὶ ἂν κινήται ἀκόμη ὀλίγον καὶ ἀσθενῶς, ὅπως ἢ οὐρὰ τοῦ διακοπέντος ὄφρα. Ἐξ αὐτῶν ὁ μὲν πρῶτος τερματίσας τὸν βίον του μέ πολλά ἀγωνίσματα καὶ ἀθλήματα εἰς καλὸν γῆρας, ἐποπτεύει τώρα ἀπὸ ἄνω, γνωρίζω καλῶς, τὰ ἰδικὰ μας πράγματα καὶ προσφέρει χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς κοπιᾶζοντας· ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, πολὺ περισσότερον καθ' ὅσον εἶναι ἐλεύθερος τῶν δεσμῶν· ὁ δὲ δεύτερος προχωρεῖ πρὸς τὴν ἰδίαν κατάλυσιν ἢ ἀνάλυσιν μὲ τοὺς ἰδίους ἄθλους καὶ πλησιάζει ἤδη εἰς τὰ ἄνω, τόσον ὀλίγον δὲ εἶναι ἀκόμη μαζί μὲ τὴν σάρκα, ὅσον ἀπαιτεῖται διὰ νὰ βοηθήσῃ μὲ τὸν λόγον τὰ τελευταῖα καὶ νὰ ἔξη εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ τέλους πλουσιώτερα ἐφόδια.

4. Τούτων τῶν ἀνδρῶν εἴσθε σεῖς θρέμματα καὶ ἀναστήματα, τῶν μεγάλων δογματιστῶν καὶ ἀγωνιστῶν τῆς ἀληθείας καὶ νικητῶν. Δὲν τοὺς παρέσυρε οὔτε καιρὸς οὔτε δυνάστης οὔτε λόγος οὔτε φθόνος οὔτε φόβος οὔτε κατήγορος οὔτε συκοφάντης οὔτε φανερός πολέμιος οὔτε κρυφὸς ἐπιβουλεύς, οὔτε ἰδικός μας κατ' ἐπίφασιν οὔτε ξένος, οὔτε χρυσός, ὁ ἀφανῆς τύραννος, διὰ τοῦ ὁποίου τώρα ἀναποδογυρίζονται καὶ παίζονται τὰ πολλὰ ὡς πεσσοί, οὔτε θεραπείαι οὔτε ἀπειλαὶ οὔτε ἐξορίαι μακραὶ καὶ πολυάριθμοι (διότι δήμευσιν μόνον δὲν ὑπέστησαν, ἐξ αἰτίας τοῦ μεγάλου πλούτου, τῆς ἀκτημοσύνης των), οὔτε ἄλλο τίποτε ἀπὸ τὰ ἀπόντα ἢ τὰ παρόντα ἢ τὰ προσδοκώμενα· καὶ δὲν τοὺς ἔπεισε νὰ γίνουιν χειρότεροι καὶ νὰ προδώσουιν κάτι ἀπὸ τὴν Τριάδα καὶ νὰ ζημιωθοῦν τὴν

6. Ἡ ἀρειανικὴ διδασκαλία.

πεισε χείρους γενέσθαι καὶ προδοῦναί τι τῆς Τριάδος καὶ
 ζημιωθῆναι θεότητα. Τούναντίον μὲν οὖν ἐρρώσθησαν τοῖς κιν-
 δύνοις καὶ φιλοτιμότεροι γεγόνασιν εἰς εὐσέβειαν. Τοιοῦτο γὰρ
 τὸ παθεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ, τῷ φίλτρῳ προστίθησι καὶ οἶον ἀρρα-
 5 βῶν γίνεται τῶν ἐξῆς ἄθλων τοῖς μεγαλόφροσι. Τοιαῦτὰ σου,
 Αἴγυπτε, τὰ νῦν διηγήματᾶ τε καὶ θαύματα.

5. Σὺ δέ μοι τοὺς τράγους ἐπήνεις τοὺς Μενδησίους καὶ τὸν
 Μεμφίτην Ἄπιν, μόσχον σιτευτόν τινα καὶ πολύσαρκον, καὶ τὰς
 Ἰσιδος τελετὰς καὶ τοὺς Ὀσίριδος σπαραγμοὺς καὶ τὸν σεμνόν
 10 σου Σάραπιν, ξύλον προσκυνούμενον, μετὰ μύθου καὶ χρόνου
 καὶ τῆς τῶν προσκυνούντων ἀνοίας, ὡς ὕλην ἀγνωστόν τινα
 καὶ οὐράνιον, πλὴν ὕλην, κἄν βοηθῆται τῷ ψεύδει· καὶ τὰ ἔτι
 τούτων αἰσχρότερα, κνωδάλων τινῶν καὶ ἐρπετῶν πολυειδῆ
 πλάσματα, ὧν πάντων ὑπερῆρε Χριστὸς καὶ οἱ Χριστοῦ κήρυ-
 15 κες, ἄλλο τε ἄλλως κατὰ τοὺς ἑαυτῶν ἕκαστοι χρόνους ἐκλά-
 ψαντες, καὶ δὴ καὶ οἱ νῦν μνημονευθέντες πατέρες· ἀφ' ὧν σὺ
 γινώσκη μᾶλλον, ὃ θαυμασία, σήμερον ἦ πάντων ὁμοῦ πάντες,
 καὶ παλαιῶν καὶ νέων διηγημάτων.

6. Διὰ ταῦτά σε περιπτύσσομαι καὶ ἀσπάζομαι, λαῶν ἀριστε
 20 καὶ φιλοχριστότατε καὶ θερμότατε τὴν εὐσέβειαν καὶ τῶν ἀγόν-
 των ἄξιε (οὐ γὰρ ἔχω τι τούτου μείζον εἰπεῖν, οὐδὲ ᾧ μᾶλλον ἂν
 ὑμᾶς ξενίσαιμι), καὶ δεξιοῦμαι, ὀλίγα μὲν γλώσση, τὰ πολλὰ δὲ
 διανοίας κινήμασι. Λαὸς ἐμός· ἐμὸν γὰρ ὀνομάζω, τὸν ὁμόφρονα
 καὶ ὁμόδοξον καὶ παρὰ τῶν αὐτῶν πατέρων καὶ τῆς αὐτῆς
 25 Τριάδος προσκυνητήν. Λαὸς ἐμός· ἐμὸς γάρ, κἄν μὴ δοκῇ τοῖς

θεότητα. Τὸ ἀντίθετον μάλιστα διὰ τῶν κινδύνων ἐγιναν καὶ φιλοτιμότεροι εἰς εὐσέβειαν. Τοιοῦτο εἶναι τὸ νὰ πάσχη κανεὶς ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ· προσθέτει εἰς τὴν ἀγάπην καὶ γίνεται εἶδος ἀρραβῶνος εἰς τοὺς μεγαλόφρονas διὰ τὰ ἐπόμενα ἀγωνίσματα. Τοιαῦτα, Αἴγυπτε, εἶναι τὰ τωρινὰ ἀγωνίσματα καὶ θαύματά σου.

5. Σὺ δὲ μοῦ ἐπήνεις τοὺς τράγους τῆς Μένδης καὶ τὸν Ἄπιν τῆς Μέμφιδος, ἓνα μόσχον σιτευμένον καὶ παχύσαρκον, τὰς τελετὰς τῆς Ἴσιδος καὶ τοὺς σπαραγμοὺς τοῦ Ὀσίριδος καὶ τὸν σεπτὸν σου Σάραπιν, ξύλον δηλαδὴ προσκυνούμενον, ἐξ αἰτίας τοῦ μύθου καὶ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀνοησίας τῶν προσκυνούντων, ὡς ὕλην ἄγνωστον καὶ οὐράνιον, πάντως ὕλην, ἔστω καὶ ἂν βοηθῆται ἀπὸ τὸ ψεῦδος. Μοῦ ἐπήνεις ἐπίσης τὰ αἰσχρότερα τούτων, πολυειδῆ πλάσματα ζῶφίων καὶ ἔρπετῶν, τὰ ὁποῖα ὑπερέβαλεν ὅλα ὁ Χριστὸς καὶ οἱ κήρυκες τοῦ Χριστοῦ, διάφοροι ἄλλοι οἱ ὁποῖοι διεκρίθησαν ἕκαστος εἰς τὸν καιρὸν του καὶ δὴ καὶ οἱ τῶρα μνημονευθέντες πατέρες ἀπὸ τοὺς ὁποίους σὺ γνωρίζεις περισσότερα, ὧ θαυμασία χώρα, σήμερον παρ' ὅσα γνωρίζουν ὄλοι μαζί ἀπὸ τὰς παλαιὰς καὶ τὰς νέας ἱστορίας.

6. Διὰ ταῦτα σὲ ἐναγκαλίζομαι καὶ σὲ ἀσπάζομαι, ἄριστε τῶν λαῶν καὶ φιλοχριστότατε, θερμότατε εἰς τὴν εὐσέβειαν καὶ ἀξιε τῶν ἡγετῶν σου (διότι δὲν ἔχω νὰ εἶπω τίποτε μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτὸ οὔτε κάτι μὲ τὸ ὁποῖον θὰ σᾶς ἐφιλοξένουν καλλίτερα) καὶ σὲ ὑποδέχομαι ὀλίγον μὲν μὲ τὴν γλῶσσαν, κυρίως δὲ μὲ αἰσθήματα ψυχικά. Λαέ μου· διότι λαόν μου ὀνομάζω τὸν ὁμόφρονα καὶ ὁμόδοξον καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους πατέρας διδαγμένον καὶ τῆς αὐτῆς Τριάδος προσκυνητήν. Λαέ μου· διότι ἰδικὸς μου εἶσαι, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὸ δέχονται οἱ

- βασκαίνουσι, καὶ ἵνα πληγῶσι μᾶλλον οἱ τοῦτο πάσχοντες, ἰδοὺ
 δίδωμι δεξιᾶς κοινωνίας ἐπὶ τοσοῦτων μαρτύρων, ὁρατῶν τε
 καὶ ἀορατῶν, καὶ ἀπωθοῦμαι παλαιὰν διαβολὴν νέα χρηστότη-
 τι. Λαὸς ἐμός· ἐμὸς γάρ, εἰ καὶ πόρρωθεν, ὅτι θεϊκῶς συναπτό-
 5 μεθα καὶ τρόπον ἄλλον ἢ ὃν αἱ παχύτητες· τὰ μὲν γὰρ σώματα
 τόπῳ συνάπτεται, ψυχὰι δὲ Πνεύματι συναρμόζονται. Λαὸς
 ἐμός, ὁ πρότερον μὲν φιλοσόφων ὁ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ, νῦν
 δὲ τὸ μὴ ποιεῖν, ἐὰν ἐμοὶ πείθησθε, ἀλλ' αὐταρκες κέρδος τίθε-
 σθαι τὴν τοῦ ποιεῖν ἐξουσίαν καὶ ἡγεῖσθαι Χριστῶ λατρείαν εἰς
 10 φέρειν, ὡσπερ τότε τὴν καρτερίαν, οὕτως ἐν τῷ παρόντι τὴν
 ἐπιείκειαν. Λαὸς, ἐφ' ὃν παρατέτακται ὁ Κύριος τοῦ εὖ ποιῆσαι,
 ὡσπερ τοῦ κακοποιῆσαι τοὺς ἐναντίους. Λαὸς, ὃν ἐξελέξατο
 ἑαυτῷ Κύριος ἐκ πάντων ὧν προσεκαλέσατο. Λαὸς, ὁ ἐπὶ τῶν
 χειρῶν Κυρίου ἐζωγραφημένος, ᾧ, «σὺ γὰρ εἶ θέλημα ἐμόν»,
 15 λέγει Κύριος, καὶ «αἱ πύλαι σου γλύμμα», καὶ ὅσα τοῖς σωζομέ-
 νοις ὕστερον. Λαὸς, καὶ μὴ με θαυμάσητε τῆς ἀπληστίας, εἰ
 πολλάκις ὑμᾶς ἀναστρέφω· κατατροφῶ γὰρ ὑμῶν τῇ συνεχείᾳ
 τῆς κλήσεως, ὡσπερ οἱ θεαμάτων τινῶν ἢ ἀκουσμάτων ἀπλή-
 στως ἐμφορούμενοι.
- 20 7. Ἄλλ', ὦ Θεοῦ λαὸς καὶ ἡμέτερος, καλὴ μὲν ὑμῶν καὶ ἡ

7. Παλαιὰ διαβολὴ εἶναι ἡ σχετικὴ μὲ τὴν προσπάθειαν τοῦ ἀλεξανδρινοῦ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν μητρόπολιν Κωνσταντινουπόλεως.

8. Ἰω. 16,2.

9. Μαλ. 1,4.

φθονεροί, καὶ διὰ τὸ πλῆγοῦν περισσότερον οἱ πάσχοντες ἀπὸ φθόνον, ἰδοὺ δίδω διαβεβαίωσιν κοινωνίας ἐνώπιον τόσων μαρτύρων, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, καὶ τὴν παλαιὰν διαβολὴν ἀπωθῶ μὲ τὴν νέαν χρηστότητα⁷. Λαέ μου· διότι ἰδικός μου εἶσαι, ἂν καὶ ὁ μικρότατος ἐγὼ σφετερίζομαι τὸν μέγιστον, ἀφοῦ τοιαύτη εἶναι ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, ὥστε καθιστᾷ ὁμοτίμους τοὺς ὁμόφρονas. Λαέ μου· διότι ἰδικός μου εἶσαι, ἂν καὶ ἀπὸ μακρὰν, ἀφοῦ θεϊκῶς συναπτόμεθα καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἀπὸ τὸν τρόπον τῶν παχυτήτων· διότι τὰ μὲν σώματα συνάπτονται τοπικῶς αἱ δὲ ψυχαὶ συναρμόζονται μὲ τὸ Πνεῦμα. Λαέ μου, σεῖς οἱ ὅποιοι προηγουμένως μὲν ἐδέχεσθε φιλοσοφικῶς τὸ νὰ πάσχετε ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, τῶρα δὲ τὸ νὰ μὴ κακοποιῆτε ἐὰν πεισθῆτε εἰς ἐμέ, ἀλλὰ νὰ θεωρῆτε αὐταρκες κέρδος τὴν ἐξουσίαν τοῦ κακοποιεῖν καὶ νὰ νομίζετε ὅτι προσφέρετε λατρείαν εἰς τὸν Χριστόν⁸, ὅπως τότε τὴν καρτερίαν, οὕτω τῶρα τὴν ἐπεικείαν. Λαέ, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου ἔχει παραταχθῆ ὁ Κύριος⁹ διὰ τὸν εὐεργετήσῃ, ὅπως καὶ διὰ τὸν κακοποιήσῃ τοὺς ἐναντίους¹⁰. Λαέ, τὸν ὁποῖον ἐξέλεξε δι' ἑαυτὸν ὁ Κύριος μεταξὺ ὄλων ὄσους προσεκάλεσε¹¹. Λαέ, ὁ ὁποῖος εἶσαι ζωγραφημένος μὲ τὰς χεῖρας τοῦ Κυρίου, εἰς τὸν ὁποῖον λέγει ὁ Κύριος, «διότι σὺ εἶσαι θέλημά μου»¹², καὶ «αἱ πύλαι σου εἶναι γλυπταί»¹³, καὶ ὅσα ὕστερον εἰς τοὺς σωζομένους. Λαέ, καὶ μὴ ἀπορήσετε διὰ τὴν ἀπληστίαν μου, ἂν σᾶς προσφωνῶ πολλάκις· διότι ἐντροφῶ εἰς σᾶς μὲ τὴν ἐπανάληψιν τῆς κλήσεως, ὅπως οἱ ἀπλήστως χορταίνοντες ἀπὸ θεάματα ἢ ἀκούσματα.

7. Ἄλλὰ, ὦ λαέ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῶν, καλὴ εἶναι καὶ ἡ προη-

10. Ζαχ. 8,15.

11. Ψαλμ. 32,12.

12. Ἦσ. 62,4.

13. Ἦσ. 60,18.

πρώην πανήγυρις, ἦν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐστήσασθε, καὶ εἶπερ
 ἄλλη τις ὀφθαλμῶν χάρις, ἠνίκα εἶδον δενδρουμένην τὴν θά-
 λασσαν καὶ χειροποιήτῳ νέφει κεκελυμένην καὶ κάλλος νηῶν
 καὶ τάχος, ὡσπερ εἰς πομπὴν ἐσταλμένων, καὶ πνεῦμα μέτριον
 5 κατὰ πρύμναν ἰστάμενον, ὡσπερ δορυφοροῦν ἐξεπίτηδες καὶ
 παραπέμπον τῇ πόλει πόλιν πελάγιον· καλλίων δὲ ἢ νῦν ὀρωμέ-
 νη καὶ μεγαλοπρεπεστέρα. Οὐ γὰρ τοῖς πολλοῖς φέροντες ὑμᾶς
 αὐτοὺς ἀνεμίζατε, οὐδὲ πλήθει τὴν εὐσέβειαν ἐμετρήσατε, οὐδὲ
 δῆμος γενέσθαι μᾶλλον ὀχλώδης ἠνέχεσθε, ἢ λαὸς Θεοῦ λόγῳ
 10 κεκαθαυμένος· ἀλλ' ὅσον εἰκός, Καίσαρι τὰ τοῦ Καίσαρος εἰσε-
 νεγκόντες, τῷ Θεῷ τὰ τοῦ Θεοῦ προσενείματε, τῷ μὲν τὸ τέλος,
 τῷ δὲ τὸν φόβον, καὶ τὸν δῆμον τοῖς ὑμετέροις θρέψαντες, ἤκε-
 τε καὶ αὐτοὶ παρ' ἡμῶν τραφησόμενοι. Σιτοδοτοῦμεν γὰρ καὶ
 ἡμεῖς, καὶ σιτοδοσίαν ἴσως τῆς ὑμετέρας οὐ φαυλοτέραν. Δεῦτε,
 15 φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ὑμῖν· καλῶ
 μετὰ τῆς σοφίας ὑμᾶς εἰς τὴν ἐμὴν τράπεζαν. Ἐπαινῶ γὰρ τῆς
 εὐγνωμοσύνης καὶ προστρέχω τῇ προθυμίᾳ, ὅτι ὡς ἐπὶ λιμένα
 ἴδιον ἡμᾶς κατηντήσατε, τῷ ὁμοίῳ προσδραμόντες, καὶ τὸ συγ-
 γενὲς τῆς πίστεως ἐτιμήσατε καὶ τῶν ἀτόπων ἐνομίσατε, τοὺς
 20 μὲν ὑβριστὰς τῶν ἄνω συμφρονεῖν ἀλλήλοις καὶ συναρμόζεσθαι
 καὶ τὸ καθ' ἕκαστον σαθρὸν οἶεσθαι διορθοῦσθαι τῷ κοινῷ τῆς
 συστάσεως, καθάπερ τῶν σχοινίων τὰ τῇ πλοκῇ δυνατούμενα,
 αὐτοὶ δὲ μὴ συνιέναι, μηδὲ συνδεῖσθαι τοῖς ὁμογνώμοσιν, οἷς γε

14. Εἶναι ἡ πανηγυρική εἰσοδος τοῦ ἐμπορικοῦ αὐτοῦ στόλου εἰς τὸν λιμένα τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

15. Ρωμ. 13,7.

γουμένη πανήγυρίς σας, τὴν ὁποῖαν ἐστήσατε εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἂν ἦτο κάτι ἄλλο ἢ χάρις τῶν ὀφθαλμῶν, ὅταν εἶδον δενδρωμένην τὴν θάλασσαν καὶ καλυμμένην μὲ χειροποίητον νέφος καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν ταχύτητα τῶν πλοίων, ὡσὰν στολισμένων εἰς πομπήν, καὶ τὸν μέτριον ἄνεμον κατευθυνόμενον κατὰ τὴν πρύμναν, ὡσὰν δορυφοροῦντα ἐξεπίτηδες καὶ παρπέμποντα εἰς τὴν πόλιν μίαν πελάγιον πόλιν¹⁴· ἀλλὰ ἡ νῦν βλεπομένη πανήγυρις εἶναι καλλιτέρα καὶ μεγαλοπρεπεστέρα. Διότι δὲν μετέβητε διὰ ν' ἀναμιχθῆτε μὲ τοὺς πολλοὺς οὔτε ἐμετρήσατε τὴν εὐσέβειαν μὲ τὸ πλῆθος οὔτε ἠνέχθητε νὰ γίνετε μᾶλλον ὀχλώδης δῆμος παρὰ λαὸς τοῦ Θεοῦ κεκαθαρμένος μὲ τὸν λόγον· ἀλλὰ κατὰ τὸ εὐλογον, ἀποδώσαντες τὰ τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν Καίσαρα ἀφιερῶσατε τὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὸν πρῶτον τὸν φόρον, εἰς τὸν δεῦτερον τὸν φόβον¹⁵, καὶ θρέψαντες τὸν δῆμον μὲ τὰ ἀγαθὰ σας, ἔρχεσθε νὰ τραφῆτε καὶ οἱ ἴδιοι ἀπὸ ἡμᾶς. Βεβαίως σιτοδοτοῦμεν καὶ ἡμεῖς, σιτοδοσίαν ἴσως πενιχροτέραν τῆς ἰδικῆς σας. «Ἐλθετε, φάγετε τὸν ἰδικόν μου ἄρτον καὶ πῖετε οἶνον, τὸν ὁποῖον σᾶς ἐκέρασα»¹⁶, σᾶς καλῶ μαζὶ μὲ τὴν Σοφίαν¹⁷ εἰς τὴν τράπεζάν μου. Πράγματι ἐπαινῶ τὴν φρόνησιν καὶ ἀναγνωρίζω τὴν προθυμίαν, ὅτι κατελήξατε εἰς ἡμᾶς ὡς εἰς ἰδικόν σας λιμένα, προστρέχοντες εἰς τὸ ὁμοῖον, καὶ ἐτιμήσατε τὸ συγγενὲς τῆς πίστεως καὶ ἐθεωρήσατε ἄτοπον, οἱ μὲν ὕβρισται τῶν ἄνω νὰ συμφρονοῦν πρὸς ἀλλήλους καὶ νὰ συνδέωνται καὶ νὰ νομίζουν ὅτι τὸ καθ' ἕκαστον χωριστὰ σαθρὸν διορθώνεται μὲ τὴν κοινήν συνένωσιν, ὅπως τὰ σχοινία τὰ ὁποῖα δυναμῶνονται μὲ τὴν πλοκὴν, σεῖς δὲ οἱ ἴδιοι νὰ μὴ συνέρχεσθε οὔτε νὰ συνδέεσθε μὲ τοὺς ὁμογνώμονας, πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ συνένωσις

16. Παρ. 9,5.

17. Ἡ ὁμιλοῦσα εἰς τὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν Σοφία ἐννοεῖται.

εἰκὸς μᾶλλον· αὐτοὶ γὰρ συνάγομεν καὶ θεότητα. Καὶ ἵνα γε εἰ-
 δῆτε μὴ μάτην προσδραμόντες ἡμῖν, μηδὲ ὡς ξένοις καὶ ἀλλο-
 τρείοις, ἀλλ' ἐν ὑμετέροις, καταχθέντες καὶ καλῶς ὀδηγηθέντες
 ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, βραχέα περὶ Θεοῦ φιλοσοφήσομεν ὑμῖν.
 5 Καὶ γνωρίσατε τὰ ὑμέτερα, ὡσπερ οἱ τοῖς ἐπισήμοις τῶν ὄπλων
 τὸ οἰκεῖον διαγινώσκοντες.

8. Δύο διαφορὰς ἐν τοῖς οὐσι γινώσκω τὰς ἀνωτάτω, δεσπο-
 τεϊάν τε καὶ δουλείαν· οὐχ ἅς παρ' ἡμῖν ἢ τυραννὶς ἔτεμεν ἢ πε-
 νία διέστησεν, ἀλλ' ἅς φύσις διώρισεν, εἴ τῳ φίλον οὕτω κα-
 10 λεῖν· τὸ γὰρ πρῶτον, καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν. Τούτων δέ, ἢ μὲν ποι-
 ητικὴ τε ἐστὶ καὶ ἀρχικῆ καὶ ἀκίνητος, ἢ δὲ πεποιημένη καὶ ὑπὸ
 χεῖρα καὶ μεταπίπτουσα. Καὶ ἔτι συντομώτερον εἰπεῖν, ἢ μὲν
 ὑπὲρ χρόνον, ἢ δὲ ὑπὸ χρόνον. Καλεῖται δὲ ἢ μὲν Θεὸς καὶ ἐν
 τρισὶ τοῖς μεγίστοις ἴσταται, αἰτίῳ καὶ δημιουργῷ καὶ τελειο-
 15 ποιῷ· τῷ Πατρὶ λέγων καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι. Ἄ
 μήτε οὕτως ἀλλήλων ἀπήρηται, ὡς φύσει τέμνεσθαι, μήτε οὕ-
 τως ἐστένωνται, ὡς εἰς ἓν πρόσωπον περιγράφεσθαι· τὸ μὲν
 γὰρ τῆς ἀρειανῆς μανίας, τὸ δὲ τῆς σαβελλιανικῆς ἀθεΐας ἐστίν·
 ἀλλ' ἔστι, τῶν μὲν πάντη διαιρετῶν ἐνικωτέρα, τῶν δὲ τελείως
 20 μοναδικῶν ἀφθονωτέρα. Ἡ δὲ μεθ' ἡμῶν τέ ἐστὶ καὶ καλεῖται
 κτίσις, κἂν ἄλλα ἄλλων ὑπεραίρη κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πρὸς
 Θεὸν ἐγγύτης.

9. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ὅτῳ μὲν ἢ καρδία πρὸς Κύ-
 ριον, ἴτω μεθ' ἡμῶν, καὶ προσκυνῶμεν τὴν μίαν ἐν τοῖς τρισὶ

εἶναι περισσότερο εὐλογος· διότι ἡμεῖς εἴμεθα οἱ συνάγοντες καὶ τὴν θεότητα. Καὶ διὰ νὰ μάθετε ὅτι δὲν προσετρέξατε εἰς ἡμᾶς ματαίως οὔτε ὡς εἰς ξένους καὶ ἀλλοτρίους, ἀλλὰ εἰς ἰδικούς σας, κατευθυνθέντες καὶ ὀδηγηθέντες ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, θὰ φιλοσοφήσωμεν εἰς σᾶς ὀλίγον περὶ Θεοῦ. Καὶ ἀναγνωρίσατε τὰ ἰδικά σας, ὅπως οἱ ἀναγνωρίζοντες ἀπὸ τὰ σήματα τῶν ὄπλων τὸ ἰδικόν των.

8. Δύο ἀνωτέρας κατηγορίας γνωρίζω εἰς τὰ ὄντα, δεσποτεῖαν καὶ δουλείαν· ὄχι αὐτὰς τὰς ὁποίας διέκρινεν εἰς ἡμᾶς ἡ τυραννὶς ἢ διεχώρισεν ἡ πενία, ἀλλ' ἐκεῖνας τὰς ὁποίας διεχώρισεν ἡ φύσις ἂν εἶναι εἰς τινα ἀγαπητὸν οὕτω νὰ ὀνομάζω· διότι τὸ πρῶτον εἶναι καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν. Τούτων δὲ ἡ μὲν πρώτη εἶναι ποιητικὴ καὶ ἀρχικὴ καὶ ἀκίνητος, ἡ δὲ δευτέρα εἶναι πεποιημένη καὶ ὑποχείριος καὶ μεταβλητὴ. Καὶ διὰ νὰ εἶπω συντομώτερα, ἡ μία εἶναι ὑπὲρ τὸν χρόνον, ἡ ἄλλη ὑπὸ τὸν χρόνον. Καλεῖται δὲ ἡ μὲν πρώτη Θεὸς καὶ ἴσταται εἰς τὰ τρία μέγιστα, τὸ αἷτιον, τὸ δημιουργόν, τὸ τελειοποιούν, δηλαδὴ εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὰ ὁποῖα οὔτε εἶναι ἀηρητισμένα κατὰ τρόπον ὥστε νὰ τέμνωνται φυσικῶς, οὔτε εἶναι στενωμένα κατὰ τρόπον ὥστε νὰ περιορίζονται εἰς ἓν πρόσωπον, διότι τὸ μὲν ἓν εἶναι ἴδιον τῆς ἀρειανικῆς μανίας, τὸ δὲ δεύτερον τῆς σαβελλιανικῆς ἀθεΐας· ἀλλ' εἶναι τῶν μὲν τελείως διαιρετῶν ἐνικωτέρα, τῶν δὲ τελείως μοναδικῶν ἀφθονωτέρα. Ἡ δὲ ἄλλη εἶναι μαζὶ με ἡμᾶς καὶ καλεῖται κτίσις, ἔστω καὶ ἂν ἄλλα ὑπερέχουν ἄλλων κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐγγύτητος.

9. Ἐποῦ λοιπὸν οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ καρδιά εἶναι πρὸς τὸν Κύριον, ὡς ἔλθη με ἡμᾶς¹⁸, καὶ

θεότητα, μηδὲν ταπεινότητος ὄνομα τῇ ἀπροσίτῳ δόξῃ προσάγοντες, ἀλλὰ τὰς ὑψώσεις τοῦ ἐνὸς Θεοῦ ἐν τοῖς τρισὶ διαπαντὸς ἐν τῷ λαρυγγί φέροντες. Ἦς γὰρ οὐδὲ μέγεθος φύσεως κυρίως ἔστιν εἰπεῖν, διὰ τὸ ἀπειρον καὶ ἀόριστον, πῶς ταύτη ταπεινότη-
 5 τα ἐπεισάξομεν; Ὅστις δὲ ἀλλοτριῶς ἔχει Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τέμνει τὴν μίαν καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα οὐσίαν εἰς ἀνισότητα φύσεων, θαυμαστόν, εἰ μὴ τῇ ρομφαίᾳ τμηθήσεται, πονηρὸν δρεπομένου πονηρᾶς δόξης καρπὸν, καὶ νῦν καὶ ὕστερον.

10 10. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Πατρὸς, τί χρῆ καὶ λέγειν, οὐ καὶ τὸ παρὰ πάντων συγκεχωρηκὸς φεῖδασθαι ταῖς φυσικαῖς ἐννοίαις προκατειλημμένων, εἰ καὶ τῆς ἀτιμίας τὰ πρῶτα ἠνέγκατο, πρῶτος τμηθεὶς εἰς Ἄγαθὸν καὶ Δημιουργὸν παρὰ τῆς ἀρχαίας καινοτομίας; Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, σκο-
 15 πεῖτε ὡς ἀπλῶς καὶ συντόμως διαλεξώμεθα. Εἰ μὲν τις ἔχει τούτων τι λέγειν τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτόν, ἢ χρόνῳ ἢ τόπῳ ἢ δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ μετρούμενον, ἢ οὐ φυσικῶς ἀγαθὸν ἢ οὐκ αὐτοκίνητον ἢ οὐκ αὐτεξούσιον ἢ λειτουργὸν ἢ ὑμνωδὸν ἢ φοβούμενον ἢ ἐλευθερούμενον ἢ οὐ συναριθμούμενον, δεικνύτω τοῦτο, καὶ ἡμεῖς στέρξομεν, συνδούλων σεμνότητι δοξαζόμενοι, εἰ καὶ
 20 Θεὸν ζημιούμεθα. Εἰ δὲ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ ἔστι, πλὴν τῆς αἰτίας, πάντα δὲ ὅσα τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος,

19. Ψαλμ. 149, 6.

20. Λουκᾶ 12, 46.

21. Κυρίως ὑπὸ τοῦ Μαρκίανος καὶ τῶν ὁπαδῶν του.

ἄς προσκυνῶμεν τὴν μίαν θεότητα εἰς τρία, μὴ προσδίδοντες κανὲν ὄνομα ταπεινότητος εἰς τὴν ἀπρόσιτον δόξαν, ἀλλὰ φέροντες διαπαντὸς εἰς τὸν λάρυγγα τὰς ὑψώσεις τοῦ ἐνὸς Θεοῦ εἰς τὰ τρία¹⁹. Διότι εἰς ἐκείνην, ἐπὶ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἴπωμεν οὔτε τὸ μέγεθος τῆς φύσεως, λόγῳ τοῦ ἀπείρου καὶ ἀορίστου, πῶς θὰ ἐπεισαγάγωμεν ταπεινότατα; Ὅποιος δὲ εἶναι ἀποξενωμένος ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ διὰ τοῦτο τέμνει τὴν μίαν ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα οὐσίαν εἰς ἀνισότητα φύσεως, θὰ εἶναι θαυμαστὸν, ἂν δὲν κοπῆ μὲ τὴν ρομφαίαν καὶ ἡ θέσις τοῦ ἂν δὲν θὰ εἶναι μαζὶ μὲ τοὺς ἀπίστους²⁰, ὅποτε θὰ συνάγῃ πονηρὸν καρπὸν πονηρᾶς δόξης, καὶ τώρα καὶ ὕστερον.

10. Περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς τί χρειάζεται νὰ εἴπω, τοῦ ὁποίου ὄλοι μὲ κοινήν συμφωνίαν φεῖδονται, προκατελιημμένοι ἀπὸ τὰς φυσικὰς ἐννοίας, ἂν καὶ ἐδέχθη τὰς πρώτας προσβολὰς τῆς ἀτιμίας, πρῶτος διασπασθεὶς εἰς Ἄγαθὸν καὶ Δημιουργόν²¹ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν καινοτόμον αἴρεσιν; Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος προσέξατε, πῶς ἀπλῶς καὶ συντόμως θὰ ὁμιλήσωμεν. Ἐὰν ἔχη κανεὶς νὰ εἴπῃ περὶ αὐτῶν κάτι τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν, ἢ κάτι μετρούμενον μὲ χρόνον ἢ τόπον ἢ δύναμιν ἢ ἐνέργειαν, ἢ μὴ ὄν φυσικῶς ἀγαθὸν ἢ μὴ αὐτοκίνητον ἢ μὴ αὐτεξούσιον ἢ ὑπηρετικὸν τοῦ Πατρὸς ἢ ὑμνωδικὸν ἢ φοβούμενον ἢ ἐλευθερούμενον ἢ μὴ συναριθμούμενον μὲ τὸν Πατέρα, ἄς τὸ δεῖξη, καὶ ἡμεῖς θὰ τὸ δεχθῶμεν, δοξαζόμενοι ἀπὸ τὴν ἀξιοῖότητα τῶν συνδούλων μας αὐτῶν²², ἂν καὶ χάνομεν τὸν Θεόν. Ἐὰν δὲ ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ εἶναι τοῦ Υἱοῦ, πλην τῆς αἰτίας, ὅλα δὲ ὅσα εἶναι τοῦ Υἱοῦ εἶναι καὶ τοῦ

22. Ἐὰν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἔχουν κάτι ἀπὸ ἐδῶ ἀναφερόμενα, θὰ εἶναι κτίσματα καὶ σύνδουλοι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Θεοῦ.

πλὴν τῆς υἰότητος, καὶ τῶν ὄσα σωματικῶς περὶ αὐτοῦ λέγεται διὰ τὸν ἐμὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν, ἵνα τὸ ἐμὸν λαβὼν, τὸ ἑαυτοῦ χαρίσθαι διὰ τῆς καινῆς ἀνακράσεως, παύσασθε παραληροῦντες ὅπῃ γοῦν, ὧ σοφισταὶ κενῶν ρημάτων αὐτοῦ πιπτόντων. Καὶ ἵνα τί ἀποθνήσκετε, οἴκος Ἰσραὴλ, ἔν' ἐκ τῆς Γραφῆς ὑμᾶς ὀδύρωμαι;

11. Ὡς ἔγωγε αἰδοῦμαι μὲν τὰς τοῦ Λόγου προσηγορίας, τοσαύτας τε οὖσας καὶ οὕτως ὑψηλὰς καὶ μεγάλας, ἅς καὶ δαίμονες ἐνετράπησαν, αἰδοῦμαι δὲ τὴν ὁμοτιμίαν τοῦ Πνεύματος, φοβούμαι δὲ τὴν ὠρισμένην ἀπειλὴν τοῖς εἰς αὐτὸ βλασφημοῦσι. Βλασφημία δέ, οὐχ ἡ θεολογία, τὸ δὲ ἀλλοτριοῦν τῆς θεότητος. Καὶ τηρητέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ μὲν βλασφημούμενον ὁ Κύριος ἦν, τὸ δὲ ἐκδικούμενον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δῆλον ὡς Κύριος. Οὐ φέρω ἀφώτιστος εἶναι μετὰ τὸ φῶτισμα, παραχαράσσων τι τῶν 15 τριῶν, εἰς ἃ βεβάπτισμαι, καὶ οὕτως ἐνταφθῆναι τῷ ὕδατι, οὐκ εἰς ἀναγέννησιν, ἀλλ' εἰς νέκρωσιν τελειούμενος.

12. Τολμῶ τι φθέγξασθαι, ὧ Τριάς· καὶ συγγνώμη τῇ ἀπονοίᾳ, περὶ ψυχῆς γὰρ ὁ κίνδυνος. Εἰκὼν εἰμι καὶ αὐτὸς Θεοῦ, τῆς ἄνω δόξης, εἰ καὶ κάτω τέθειμαι. Οὐ πείθομαι τῷ ὁμοτίμῳ 20 σώζεσθαι. Εἰ μὴ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, θεωθῆτω πρῶτον, καὶ οὕτω θεοῦτω με τὸν ὁμοτίμον. Νῦν δὲ τίς ἡ ἀπάτη τῆς χάριτος, μᾶλλον δέ, τῶν διδόντων τὴν χάριν, ὡς εἰς Θεὸν πιστεῦσαι

23. Ἰεζ. 18,31.

24. Ματθ. 12,31 ε.

25. Θεολογία σημαίνει κατ' ἀρχὴν ἡ ἀναγνώρισις τῆς θεότητος, εἰδικῶς δὲ ἐδῶ τῆς θεότητος τοῦ Πνεύματος.

Πνεύματος, πλὴν τῆς υἰότητος, καὶ ὄλων ἐκείνων ὅσα ἀναφέρονται περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐνήργησε σωματικῶς διὰ τὸν ἄνθρωπόν μου καὶ τὴν σωτηρίαν μου, ὥστε, λαβὼν τὸ ἰδικόν μου, νὰ μοῦ χαρίσῃ τὸ ἰδικόν του διὰ τῆς νέας ἀνακράσεως, παύσατε νὰ παραληρῆτε ἔστω καὶ ἀργά, ὡς σοφισταὶ τῶν κενῶν λόγων, πιπτόντων αὐτομάτως. Καὶ διατὶ ἀποθνήσκετε, οἶκος Ἰσραὴλ, διὰ νὰ σᾶς κλαύσω μὲ λόγους τῆς Γραφῆς²³;

11. Βεβαίως ἐγὼ σέβομαι τὰς προσηγορίας τοῦ Λόγου, αἱ ὁποῖαι εἶναι τόσοσ πολλαὶ καὶ τόσοσ ὑψηλαὶ καὶ μεγάλαι, ὥστε τὰς ἐνετράπησαν καὶ οἱ δαίμονες· σέβομαι τὴν ὁμοτιμίαν τοῦ Πνεύματος, φοβοῦμαι δὲ τὴν ὠρισμένην ἀπειλήν κατὰ τῶν βλασφημούντων εἰς αὐτό²⁴. Βλασφημία δὲ δὲν εἶναι ἢ θεολόγησις του²⁵, ἀλλ' ἢ ἄρνησις τῆς θεότητός του. Πρέπει δὲ νὰ παρατηρηθῇ ἐδῶ ὅτι τὸ μὲν βλασφημούμενον ἦτο ὁ Κύριος, τὸ δὲ δικαιούμενον ἦτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον σαφῶς ἦτο Κύριος²⁶. Δὲν ὑπομένω νὰ εἶμαι ἀφώτιστος μετὰ τὸ βάπτισμα, παραχαράσσωσιν κάποιον ἐκ τῶν τριῶν εἰς τὰ ὁποῖα ἔχω βαπτισθῆ καὶ οὕτω νὰ ἐνταφῶ εἰς τὸ ὕδωρ τελειούμενος ὄχι εἰς ἀναγέννησιν, ἀλλὰ εἰς νέκρωσιν.

12. Τολμῶ νὰ εἶπω κάτι, ὃ Τριάς· καὶ συγγνώμην διὰ τὴν ἀπερισκεψίαν, ἀλλὰ ὁ κίνδυνος εἶναι περὶ τῆς ψυχῆς. Εἰκὼν τοῦ Θεοῦ εἶμαι καὶ ἐγὼ, τῆς ἄνω δόξης, ἂν καὶ εἶμαι τοποθετημένος κάτω. Δὲν πείθομαι ὅτι σώζομαι ἀπὸ τὸ ὁμότιμον. Ἐὰν τὸ ἅγιον Πνεῦμα δὲν ἦτο Θεός, ἅς θεωθῆ πρῶτον καὶ τότε νὰ μὲ θεώσῃ τὸν ὁμότιμον. Τώρα δὲ ποία εἶναι αὐτὴ ἢ ἀπάτη τῆς χάριτος ἢ μᾶλλον τῶν διδόντων τὴν χάριν, νὰ πι-

26. Ἀναφέρεται εἰς τὸ ἄνω χωρίον τοῦ Ματθαίου, «ὅς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ, ὅς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ».

καὶ ἀνελθεῖν ἄθεον, ἄλλο καθομολογῆσαι καὶ ἄλλο διδάσκεσθαι, οἷαι τῶν λόγων αἱ κλοπαὶ καὶ ἀπάται, δι' ἄλλης ἐρωτήσεως καὶ ὁμολογίας εἰς ἄλλο φέρουσαι; Οἷμοι τῆς λαμπρότητος, εἰ μετὰ τὸν λουτρὸν μεμελάνωμαι, εἰ λαμπροτέρους ὀρῶ τοὺς
 5 οὐπω κεκαθαυμένους, εἰ τῇ τοῦ βαπτιστοῦ κακοδοξία κυβεύομαι, εἰ ζητῶ Πνεῦμα κρεῖττον, καὶ οὐχ εὐρίσκω! Δός μοι λουτρὸν δεύτερον, καὶ περὶ τοῦ πρώτου κακῶς ἐνόησον. Τί μοι φθονεῖς τῆς τελείας ἀναγεννήσεως; τί με ποιεῖς, ναὸν ὄντα τοῦ Πνεύματος ὡς Θεοῦ, κατοικητήριον κτίσματος; Τί τὸ μὲν τιμᾶς
 10 τῶν ἐμῶν, τὸ δὲ ἀτιμάζεις, κακῶς θεότητι διαιτῶν, ἴν' ἐμοὶ τέμῃς τὸ χάρισμα, μᾶλλον δὲ αὐτὸν ἐμὲ τῷ χαρίσματι; Ἦ τὸ πᾶν τίμησον, ὡ καὶνὲ θεολόγε, ἢ τὸ πᾶν ἀτίμασον, ἵνα, κἂν ἀσεβῆς, ἀλλὰ σεαυτῷ γε ἀκόλουθος ᾦς, μὴ κρίνων ἀνίσως φύσιν ὁμότιμον.

15 13. Κεφάλαιον δὲ τοῦ λόγου· μετὰ τῶν Χερουβεὶμ δόξασον, συναγόντων τὰς τρεῖς ἀγιότητος εἰς μίαν κυριότητα καὶ τοσοῦτον παραδεικνύντων τῆς πρώτης οὐσίας, ὅσον ὑπανοίγουσι τοῖς φιλοπόνοις αἱ πτέρυγες. Μετὰ Δαβὶδ φωτίσθητι, πρὸς τὸ φῶς λέγοντος, «ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς», οἷον ὡσπερ ἐν τῷ
 20 Πνεύματι τὸν Υἱόν· οὐ τί ἂν γένοιτο τηλαυγέστερον; Μετὰ Ἰωάννου βρόντησον, τοῦ υἱοῦ τῆς βροντῆς, μηδὲν περὶ Θεοῦ ταπεινὸν ἤχων, μηδ' ἀπὸ γῆς, ἀλλ' ὑψηλὸν καὶ μετέωρον, τὸν ἐν ἀρχῇ τε ὄντα καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὄντα καὶ Θεὸν Λόγον Θεὸν γι-

27. Α' Κορ, 6,19.

28. Ἦσ. 6,3.

στεύσης ὡς εἰς Θεόν καὶ νὰ ἀνέλθῃς ἀπὸ τὴν κατάδυσιν εἰς τὸ βάπτισμα ἄθεος, ἄλλο νὰ ὁμολογήσῃς καὶ ἄλλο νὰ διδάσκεισαι, ὅπως εἶναι αἱ κλοπαὶ καὶ ἀπάται τῶν λόγων, αἱ ὁποῖαι δι' ἄλλης ἐρωτήσεως καὶ ὁμολογίας φέρουν εἰς ἄλλο; Ἀλλοίμονον εἰς τὴν λαμπρότητα, ἂν ἔχω μαυρίσει μετὰ τὸ βάπτισμα, ἂν βλέπω λαμπροτέρους τοὺς μὴ κεκαθαρμένους, ἂν διακυβέυωμαι ἐξ αἰτίας τῆς κακοδοξίας τοῦ βαπτιστοῦ, ἂν ζητῶ Πνεῦμα ἀνώτερον, καὶ δὲν εὐρίσκω! Δός μου δευτέρον λουτρόν, καὶ τότε σκέψου κακῶς περὶ τοῦ πρώτου. Διατί μὲ φθονεῖς διὰ τὴν τελείαν ἀναγέννησιν; Διατί, ἐνῶ εἶμαι ναὸς τοῦ Πνεύματος ὡς Θεοῦ²⁷, μὲ καθιστᾷς κατοικητήριον κτίσματος; Διατί μέρος μὲν τῶν ἰδικῶν μου πεποιθήσεων τιμᾷς, μέρος δὲ ἀτιμάζεις, κακῶς δαιτητεύων εἰς τὴν θεότητα, οὕτως ὥστε νὰ μοῦ ἀποκόψῃς τὸ χάρισμα, μᾶλλον δὲ ν' ἀποκόψῃς ἐμὲ τὸν ἴδιον ἀπὸ τοῦ χάρισμα; Ἡ τίμησε τὸ ὄλον, ὃ νέε θεολόγε, ἢ ἀτίμασε τὸ ὄλον, καὶ ἂν ἀσεβῆς, νὰ εἶσαι τουλάχιστον συνεπὴς πρὸς τὸν ἑαυτὸν σου, μὴ κρίνων ὁμότιμον φύσιν ἀνίσως.

13. Ὡς συμπέρασμα δὲ τοῦ λόγου ἂς εἶναι τοῦτο. Δόξασε μαζί μὲ τὰ Χερουβὶμ, τὰ ὁποῖα συνάγουν τὰς τρεῖς ἀγιότητας εἰς μίαν κυριότητα²⁸ καὶ παραδεικνύουν τόσον μέρος τῆς πρώτης οὐσίας ὅσον ἐπανοίγουν αἱ πτέρυγες εἰς τοὺς φιλοπόνους. Φωτίσου μαζί μὲ τὸν Δαβίδ, ὁ ὁποῖος λέγει πρὸς τὸ φῶς, «μέσα εἰς τὸ φῶς σου θὰ ἴδωμεν φῶς»²⁹, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸν Υἱόν· τοῦ ὁποῖου τί εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ τηλαυγέστερον; Βρόντησε μαζί μὲ τὸν Ἰωάννην, τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς³⁰, μὴ ἤχῶν περὶ Θεοῦ τίποτε ταπεινὸν οὔτε ἀπὸ τὴν γῆν, ἀλλ' ὑψηλὸν καὶ μετέωρον λόγον, ἀναγνωρίζων

29. Ψαλμ. 35,10.

30. Μάρκ. 3,17.

γώσκων καὶ Θεὸν ἀληθινὸν ἐξ ἀληθινοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐ συνδουλον ἀγαθὸν υἱοῦ προσηγορίᾳ μόνῃ τετιμημένον, καὶ τὸν ἄλλον Παράκλητον, δηλαδὴ ἄλλον τοῦ λέγοντος, Θεοῦ δὲ ὁ Λόγος· καὶ ὅταν μὲν, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν», ἀναγινώσκῃς, τὸ 5 συναφὲς τῆς οὐσίας ἐνοπτριζόμενος, ὅταν δὲ «πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα», τὸ διηρημένον τῶν ὑποστάσεων λογιζόμενος, ὅταν δὲ τὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος ὄνομα, τὰς τρεῖς ιδιότητας.

14. Μετὰ Λουκᾶ ἐμπνεύσθητι, ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστό-
10 λων προσομιλῶν. Τί μετὰ Ἀνανίου τάττη καὶ Σαμφείρας τῶν καινῶν νοσφιστῶν εἴ γε καινὸν ὄντως ἢ τῶν ἰδίων κλοπή, καὶ ταῦτα νοσφιζόμενος, οὐκ ἀργύριον, οὐδ' ἄλλο τι τῶν εὐτελῶν καὶ μικρῶν, οἷον γλῶσσαν χρυσῆν ἢ ψιλὴν, ἢ δίδραχμον, ὡς ποτε στρατιώτης ἀπληστος, ἀλλ' αὐτὴν κλέπτων θεότητα καὶ 15 ψευδόμενος, οὐκ ἀνθρωπον, ἀλλὰ Θεόν, ὅπερ ἤκουσας; Τίς μὴδὲ τὴν ἐξουσίαν αἰδῆ τοῦ Πνεύματος, ἐφ' οὗς θέλει καὶ ἡνίκα καὶ ὅσον πνεόντος; Ἐπιδημεῖ τοῖς περὶ Κορνήλιον πρὸ τοῦ βαπτίσματος, ἄλλοις μετὰ τὸ βάπτισμα διὰ τῶν ἀποστόλων ὥστε ἀμφοτέρωθεν, ἐκ τε ὧν ἐπιφοιτᾷ δεσποτικῶς, ἀλλ' οὐ δουλι- 20 κῶς, καὶ ἐξ ὧν ἐπιζητεῖται πρὸς τὴν τελείωσιν, τὴν θεϊότητα μαρτυρεῖσθαι τοῦ Πνεύματος.

31. Ἰω. 1,1.

32. Ἰω. 14,16.

33. Ἰω. 1ο,30.

34. Ἰω. 14,23.

35. Ματθ. 28,19.

36. Πράξ. 5,1 ἐέ.

τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὄντα³¹ καὶ Θεὸν λόγον ὡς Θεόν, καὶ μάλιστα Θεὸν ἀληθινὸν ἀπὸ ἀληθινὸν Πατέρα, ὄχι δὲ ἀγαθὸν σύνδουλόν σου τιμημένον μόνον μὲ τὸ ὄνομα Υἱοῦ, ἀναγνωρίζων δὲ ἐπίσης καὶ τὸν ἄλλον Παράκλητον³², ἄλλον δηλαδὴ ἀπὸ τὸν λέγοντα τοῦτο, τὸ λέγει δὲ ὁ Θεός. Καὶ ὅταν μὲν ἀναγινώσκης «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»³³ νὰ διαβλέπῃς εἰς αὐτὸ τὴν συνάφειαν τῆς οὐσίας, ὅταν δὲ ἀναγνώσκῃς «θὰ ἔλθωμεν πρὸς αὐτὸν καὶ θὰ ἐγκαταστήσωμεν εἰς αὐτὸν διαμονήν»³⁴, νὰ σκέπτεσαι τὴν διαίρεσιν τῶν ὑποστάσεων, ὅταν δὲ ἀκούῃς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος³⁵, νὰ σκέπτεσαι τὰς τρεῖς ιδιότητας.

14. Ἐμπνεύσου μαζί μὲ τὸν Λουκᾶν, ἀναγινώσκων τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Διατί παρατάσσεσαι μαζί μὲ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σαπφείραν³⁶, τοὺς νέους σοφιστάς, ἂν βεβαίως εἶναι πράγματι νέον ἢ κλοπὴ τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα οἰκειοποιούμενος ὄχι ἀργύριον, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ εὐτελῆ καὶ μικρά, ὡσὰν τὴν χρυσοῦν γλῶσσαν ἢ ψιλὴν ἢ δίδραχμον, ὅπως κάποτε ὁ ἄπληστος στρατιώτης³⁷, ἀλλὰ κλέπτων τὴν ἰδίαν τὴν θεότητα καὶ ψευδόμενος, ὄχι ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεόν, ὅπως ἠκουσε³⁸; Ποῖος δὲν σέβεται οὔτε τοῦ Πνεύματος τὴν ἐξουσίαν, τὸ ὁποῖον πνέει πρὸς ὁποῖους θέλει καὶ ὅταν καὶ ὄσον³⁹; τὸ ὁποῖον ἐπιδημεῖ εἰς τοὺς περὶ τὸν Κορνῆλιον πρὸ τοῦ βαπτίσματος⁴⁰, εἰς ἄλλους δὲ μετὰ τὸ βάπτισμα διὰ τῶν Ἀποστόλων⁴¹, ὥστε καὶ μὲ τοὺς δύο τρόπους νὰ μαρτυρῆται ἡ θεότης τοῦ Πνεύματος, καὶ ἀπὸ ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποῖους ἐπιφοιτᾷ δεσποτικῶς, ἀλλ' ὄχι δουλικῶς καὶ ἀπὸ ἐκείνους ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐπιζητεῖται πρὸς τελείωσιν;

37. Ἰησοῦς Ναυῆ 7,21.

38. Πράξ. 5,4.

39. Ἰω. 3,8.

40. Πράξ. 10,44.

15. Μετὰ Παύλου θεολόγησον, τοῦ πρὸς τρίτον οὐρανὸν ἀναχθέντος, ποτὲ μὲν συναριθμοῦντος τὰς τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ τοῦτο ἐνηλλαγμένως, οὐ τετηρημένως ταῖς τάξεσι, προαριθμοῦντος, ἐναριθμοῦντος, ὑπαριθμοῦντος τὸ αὐτό, ἵνα δηλώσῃ 5 τὴν ἰσοτιμίαν τῆς φύσεως, ποτὲ δὲ τῶν τριῶν μεμνημένου, ποτὲ δὲ τινῶν ἢ τινός, ὡς ἐπομένου πάντως τοῦ λείποντος· καὶ ποτὲ μὲν τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ τῷ Πνεύματι διδόντος, ὡς οὐδὲν διαφέροντος· καὶ ὅτε μὲν διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις, «εἷς Θεός», λέγοντος, «ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς Κύριος 10 Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ»· ὅτε δὲ συνάγει τὴν μίαν θεότητα, «ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα», δηλαδὴ διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὡς ἀλλαχοῦ δείκνυται τῆς Γραφῆς.

Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

15. Θεολόγησε μαζί με τὸν Παῦλον, τὸν ἀνυψωθέντα εἰς τὸν τρίτον οὐρανόν⁴², ὁ ὁποῖος ἄλλοτε μὲν συναριθμεῖ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ μάλιστα ἐναλλάξ, ὄχι μὲ σταθερὰν τάξιν, προαριθμεῖ, ὑπαριθμεῖ τὸ αὐτό, διὰ τὴν δηλώσιν τὴν ἰσοτιμίαν τῆς φύσεως, ἄλλοτε δὲ μνημονεύει τὰ τρία, ἄλλοτε μερικὰ ἢ ἓν, ὡς ἀκολουθοῦντος πάντως τοῦ λείποντος· καὶ ἄλλοτε μὲν δίδει τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ Πνεῦμα⁴³ ὡς μὴ διαφέροντος κατὰ τίποτε, ἄλλοτε δὲ ἐπιφέρει τὸν Χριστὸν ἀντὶ τοῦ Πνεύματος⁴⁴· καὶ ὅταν μὲν διαιρῇ τὰς ὑποστάσεις λέγει, «εἷς Θεός, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχονται τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἴμεθα εἰς αὐτόν, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου γίνονται τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ»⁴⁵· ὅταν δὲ συνάγῃ τὴν μίαν θεότητα, λέγει, «διότι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτόν τὰ πάντα»⁴⁶, δηλαδὴ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπως δεικνύεται εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς Γραφῆς.

Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Γένοιτο.

41. Πράξ. 19,2.

42. Β' Κορ. 12,2.

43. Α' Κορ. 12,11.

44. Ρωμ. 8,9 ἔ.

45. Α' Κορ. 8,6.

46. Ρωμ. 11,36.

Λ Ο Γ Ο Σ Κ Σ Τ'

ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΟΙΜΕΝΑΣ

Όταν ἐπανήλθεν ἀπὸ τὸν ἀγρὸν μετὰ τὸ ἐπεισόδιον
τοῦ Μαξίμου

ΛΟΓΟΣ ΚΣ'

ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΟΙΜΕΝΑΣ

Ἐξ ἀγροῦ ἐπανήκοντα μετὰ τὰ
κατὰ Μᾶξιμον

1. Ἐπόθουν ὑμᾶς, ὧ τέκνα, καὶ ἀντεποθούμην τοῖς ἴσοις μέ-
τροις. Πείθομαι γάρ, εἰ δεῖ καὶ πίστιν προσθεῖναι τῷ λόγῳ, «καὶ
νῆ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἀδελφοί, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Τοῦτον γάρ μοι πεποίηκε τὸν ὄρκον τὸ Πνεῦ-
5 μα τὸ ἅγιον, ᾧ πρὸς ὑμᾶς κεκινήμεθα, ἵνα κατασκευάσωμεν
Κυρίῳ λαὸν περιούσιον. Σκοπεῖτε τὴν πίστιν ὅση· καὶ τὸ ἑμαυ-
τοῦ πείθω, καὶ τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διατείνομαι. Καὶ θαυμαστὸν οὐ-
δέν. Ὡν γὰρ κοινὸν τὸ Πνεῦμα, κοινὸν καὶ τὸ πάθος· οἷς δὲ τὸ
πάσχειν ἴσον, καὶ τὸ πιστεύειν. Ὅ γὰρ μὴ τις πέπονθεν, οὐδ' ἂν
10 ἑτέρῳ πιστεύσειεν· ὁ δὲ παθὼν, εἰς συγκατάθεσιν ἐτοιμότερος,

1. Α' Κορ. 15,31.

ΟΜΙΛΙΑ 26

ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΟΙΜΕΝΑΣ

“Όταν επανήλθεν από τὸν ἀγρὸν μετὰ τὸ ἐπεισόδιον
τοῦ Μαξίμου

1. Σᾶς ἐποθοῦσα, τέκνα, καὶ μ' ἐποθοῦσατε εἰς ἴσον βαθμόν. Τὸ πιστεύω, ἂν βεβαίως πρέπει εἰς τὸν λόγον νὰ προσθέσω καὶ πίστιν, «ναὶ μὰ τὴν καύχησίν μου διὰ σᾶς, τὴν ὁποίαν ἔχω ἐνώπιον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας»¹. Διότι αὐτὴν τὴν μορφήν ὄρκου μου ὑπέδειξε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, μὲ τοῦ ὁποίου τὴν χάριν ἐκινήθημεν πρὸς σᾶς, διὰ νὰ καταρτίσωμεν εἰς τὸν Κύριον λαὸν περιούσιον. Παρατηρήσατε πόση εἶναι ἡ πίστις· καὶ διὰ τὰ ἰδικά μου αἰσθήματα σᾶς πείθω καὶ διὰ τὰ ἰδικά σας διαβεβαιώνω. Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι καθόλου ἀξιοθαύμαστον. Εἰς ὅσους εἶναι κοινὸν τὸ Πνεῦμα, κοινὸν εἶναι καὶ τὸ πάθος· εἰς ὅσους δὲ εἶναι ἴσον τὸ πάθος, ἴση εἶναι καὶ ἡ πίστις. Διότι ὅ,τι δὲν ἔπαθε κανεὶς, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ πιστεύσῃ οὔτε δι' ἄλλον· ὁ δὲ παθὼν εἶναι ἐτοιμότερος νὰ τὸ

μάρτυς άόρατος άόρατου πάθους, μορφῆς άλλοτρίας οίκειον
 έσοπτρον. Διά τοῦτο οὐδὲ ἠνεσχόμην άποφοιτῆσαι ὑμῶν μακρό-
 5 τερα, καίτοιγε ίκανῶς τῆς ένταῦθα δυσχεραίνων τε καί άχθόμε-
 νος· οὐχ οἷς αἱ πόλεις φέρουσι μόνον (δήμοις, θορυβοίς, άγοραῖς,
 10 θεάτροις, πλησμοναῖς, ὕβρεσιν, άγουσι καί άγομένοις, ζημιοῦσι
 καί ζημιουμένοις, πενθοῦσι καί πενθουμένοις, κλαίουσι, χάιρου-
 σι, γαμοῦσι, θάπτουσι, εὐφημουμένοις, βλασφημουμένοις, ὕλη
 κακίας, κόσμου βράσματι, ταῖς άγχιστρόφοις μεταβολαῖς,
 ὡςπερ έν Εὐρίπω καί πνεύμασιν), άλλὰ καί τούτοις ἤδη τοῖς
 15 σεμνοτέροις καί τιμιωτέροις, τοῖς περι τὸ βῆμα τοῦτο λέγω καί
 τὴν άγιαν τράπεζαν, ὧν ἡμεῖς τὸ κράτος ἔχειν δοκοῦντες καί
 τῶν έγγιζόντων ὄντες Θεῶ, δέδοικα μὴ κακῶς έγγιζόμεν καί,
 ὡς καλάμη πυρί, πῦρ οὐ φέροντες.

2. Πλήν επανῆλθον ὑμῖν, βία μὲν άποδραμών, οὐ βία δὲ
 15 προσδραμών, άλλὰ καί μάλα προθύμως καί αὐτομάτοις ποσί,
 τὸ τοῦ λόγου, τοῦ Πνεύματος οὕτως άγοντος, καθάπερ τι ρεῦμα,
 πρὸς μὲν τὸ άναντες βιαζόμενον, εἰς δὲ τὸ πρανὲς έπειγόμενον.
 Ὅντως ἡμέρα μία βίος ὅλος ανθρώπου τοῖς πόθω κάμνουσιν.
 Τὸ γάρ τοῦ Ἰακῶβ έτέρως ἔχειν μοι φαίνεται· ὃς ἔτη δεκατέσ-
 20 σερα δουλεύων τῷ Σύρω Λάβαν ὑπὲρ τῶν δύο παρθένων οὐκ
 ἔκαμνεν· «ἦσαν γάρ αὐτῶ», φησίν, «αἱ πᾶσαι ἡμέραι, ὡς ἡμέρα
 μία, διά τὸ άγαπᾶν αὐτάς». Ἴσως ὅτι έν ὄψεσιν ἦν τὸ ποθυόμε-

παραδεχθῆ, ὡς μάρτυς ἀόρατος ἀοράτου πάθους, οἰκεῖον κάτοπτρον ξένης μορφῆς. Διὰ τοῦτο δὲν ὑπέφερα νὰ μὲνω μακρὰν ἀπὸ σᾶς περισσότερο, ἂν καὶ ἤμην ἀρκετὰ στενοχωρημένος καὶ δυσαρεστημένος μὲ τὰ ἐδῶ πράγματα. Ἡμῖν δὲ δυσαρεστημένος ὄχι μόνον μὲ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα φέρουν αἱ πόλεις (πλήθη, θορύβους, ἀγοράς, θέατρα, ἀπολαύσεις, ὕβρεις, ἄγοντας καὶ ἀγομένους, ζημιοῦντας καὶ ζημιουμένους, πενθοῦντας καὶ πενθουμένους, κλαίοντας, χαίροντας, ὑπανδρευομένους, θάπτοντας, ἐπευφημομένους, βλασφημομένους, δάση κακίας, ἀναβρασμὸν κόσμου, μεταβολὰς πρὸς ἀντιθετικὰς διευθύνσεις, ὅπως εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου καὶ εἰς τοὺς ἀνέμους), ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὰ ἀκόμη τὰ σοβαρώτερα καὶ πολυτιμότερα, τὰ σχετιζόμενα πρὸς αὐτὸ τὸ βῆμα δηλαδὴ καὶ πρὸς τὴν ἁγίαν τράπεζαν. Ἡμεῖς βεβαίως εἴμεθα ἐξ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι προσεγγίζουσιν εἰς τὸν Θεόν, διότι θεωροῦμεθα ὅτι ἔχομεν τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν πραγμάτων τούτων, τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ τῆς τραπέζης, ἀλλὰ φοβοῦμαι μήπως κακῶς προσεγγίζωμεν καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ βαστάσωμεν τὴν δύναμιν τοῦ πυρὸς ὡς ἡ καλάμη.

2. Πάντως ἐπανῆλθα πλησίον σας, ἀφοῦ ἀπεμακρύνθη μὲν μὲ βίαν, προσῆλθα δὲ χωρὶς βίαν, ἀλλὰ καὶ πολὺ προθύμως καὶ μὲ αὐτόματα πόδια, πού λέγει ὁ λόγος, καθὼς τὸ Πνεῦμα μὲ ὠδήγει οὕτως, ὡσάν ρεῦμα, πρὸς μὲν τὸν ἀνήφορον ἐκβιαζόμενον, πρὸς τὸν κατήφορον δὲ ἐπειγόμενον. Πράγματι μία ἡμέρα εἶναι ὀλόκληρος βίας ἀνθρώπου εἰς τοὺς κοπιάζοντας μὲ πόθον· νομίζω δὲ ὅτι τὸ συμβᾶν εἰς τὸν Ἰακώβ εἶναι διαφορετικόν. Οὗτος, ἐνῶ ἐδούλευσεν εἰς τὸν Σῦρον Λάβαν ἐπὶ δεκατέσσαρα ἔτη χάριν τῶν δύο παρθένων, δὲν ἐκουράσθη· «διότι ὄλαι αἱ ἡμέραι ἦσαν δι' αὐτὸν ὡς μία ἡμέρα, διότι τὰς ἡγάπα»². Ἴσως διότι τὸ ποθούμενον εὐρίσκετο πρὸ τῶν

νον ἢ ὅτι κοῦφον τὸ κάμνειν ἔρωτι, κἂν ἡ ἀναβολὴ τὸ λυπηρὸν
 ἔξη. Οὕτω τὸ ἔτοιμον εἰς ἐξουσίαν, ἀργὸν εἰς ἐπιθυμίαν, ὡς τις
 ἔφη τῶν πρὸ ἡμῶν. Ἐγὼ γοῦν ἡνίκα μὲν παρήμην, ἐλάχιστα
 τοῦ πάθους ἐπαιθανόμενος, ἡνίκα ἐχωρίσθην, ἔγνω τὸν πό-
 5 θον τὸν γλυκὸν τύραννον· καινὸν δὲ οὐδέν. Εἰ γὰρ τοσοῦτον
 ὀδύρεται καὶ βουκόλος μόσχον τῆς ἀγέλης ἀποφοιτήσαντα καὶ
 ποιμὴν πρόβατον ἐλλεῖψαν δεκάδι καὶ ὄρνειον νοσσιὰν ἦν πρὸς
 ὀλίγον ἀπέλιπεν, ὥστε οἱ μὲν τὰς σύριγγας λαβόντες, ἐπὶ τινα
 σκοπιὰν ἀνελθόντες, πληροῦσι τῆς ἀθυμίας τοὺς δόνακας καὶ
 10 ἀνακαλοῦνται, ὡς λογικά, τὰ πλανώμενα, κἂν ὑπακούσωσι,
 χαίρουσι μᾶλλον ἢ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις, ὧν οὐκ ἐφρόντισαν,
 τὸ δὲ τρύζον ἐπὶ τὴν καλιὰν ἵεται καὶ τρύζουσι προσπίπτει τοῖς
 νεοσοῖς καὶ περιέπει ταῖς πτέρυξι· πηλίκον ἂν εἶη δεξιῶ ποιμέ-
 νι λογικὰ θρέμματα, καὶ ὧν τι προεκινδύνευσεν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο
 15 τῷ φίλτρῳ προστίθῃσιν;

3. Ὡς ἐγὼ δέδοικα μὲν τοὺς βαρεῖς λύκους, μὴ τὴν σκοτόμαι-
 ναν ἡμῶν τηρήσαντες, τὴν ποιμνὴν σπαράξωσι λόγοις συναρ-
 πακτικοῖς τε καὶ βιαίοις· ἐπειδὴ τὰς ἀκαιρίας τηροῦσι, τὸ φανε-
 ρῶς ἰσχύειν οὐκ ἔχοντες. Δέδοικα δὲ τοὺς ληστὰς καὶ κλέπτας,
 20 μὴ διὰ τῆς αὐλῆς ὑπερβάντες, ἢ ἀναιδεῖα συλήσωσιν ἢ δι' ἀπά-
 τῆς κλέψωσιν, ὥστε θῶσαι καὶ ἀποκτεῖναι καὶ ἀπολέσαι, ἀρπά-
 ζοντες ἀρπάγματα, ψυχὰς κατεσθίοντες, ὡς τις ἔφη τῶν προφη-
 τῶν. Δέδοικα δὲ τὴν παράθυρον, μὴ τις ἀκλειστον εὐρῶν τῶν

3. Ἰω. 10,10.

4. Ἰεζ. 22,25.

ὀφθαλμῶν του ἢ διότι εἶναι ἐλαφρὸν τὸ νὰ κοπιάζη κανεὶς δι' ἔρωτα, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἀναβολὴ προκαλῆ λύπην. Ἐξ ἄλλου τὸ εὐκολὸν εἰς ἀπόκτησιν εἶναι ἀργὸν εἰς ἐπιθυμίαν, ὅπως εἶπε κάποιος ἀπὸ τοὺς πρὸ ἡμῶν. Ἐγὼ λοιπόν, ὅταν ἤμην πλησίον σας, ἐλάχιστα ἠσθανόμην τὸ πάθος μου διὰ σᾶς, ὅταν δὲ ἐχωρίσθην, ἀντελήφθην τὸν πόθον, τὸν γλυκὺν τύραννον· τίποτε δὲν εἶναι νέον. Πράγματι, ἐὰν ὀδύρεται τόσον πολὺ ὁ βουκόλος διότι εἷς μὸσχος ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὴν ἀγέλην καὶ ὁ ποιμὴν διότι ἔν πρόβατον ἔλειψεν ἀπὸ τὸ κοπάδι, καὶ ἂν τὸ πτηνὸν θρηνητὴν τὴν φωλεάν τὴν ὁποίαν ἐγκατέλειψε δι' ὀλίγον, ὥστε ἐκεῖνοι μὲν λαμβάνουν τὰς φλογέρας καὶ ἀνερχόμενοι εἰς σκοπιάν γεμίζουσιν μὲ ἀθυμίαν τὰ ὄργανα καὶ ἀνακαλοῦν τὰ προηγηθέντα ζῶα ὡσὰν νὰ ἦσαν λογικά, ἂν δὲ αὐτὰ ὑπακούσουν, χαίρονται περισσότερον δι' αὐτὰ ἀπὸ ὅσον δι' ὄλα τὰ ἄλλα, περὶ τῶν ὁποίων δὲν ἐφρόντισαν, τὸ δὲ πτηνὸν πηγαίνει τρύζον εἰς τὴν φωλεάν καὶ ὀρμᾶ ἐπάνω εἰς τὰ τρύζοντα πουλάκια καὶ τὰ περιβάλλει μὲ τὰς πτέρυγας· πόσον ἀξιώτερα θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι διὰ τὸν ἰκανὸν ποιμένα τὰ λογικὰ πρόβατα, διὰ τὰ ὁποῖα μάλιστα καὶ ἐκινδύνευσε, ἀφοῦ καὶ τοῦτο αὐξάνει τὴν ἀγάπην;

Πράγματι ἐγὼ φοβοῦμαι τοὺς βαρεῖς λύκους, μήπως παρακολουθήσαντες τὴν σκοτοδίνην μας, σπαράξουν τὸ ποιμνιον μὲ λόγους συναρπακτικοὺς καὶ βιαίους· διότι αὐτοὶ παρακολουθοῦν τὰς δυσχερεῖς στιγμάς, ἀφοῦ δὲν δύνανται νὰ ὑπερισχύσουν φανερώς· φοβοῦμαι τοὺς ληστὰς καὶ κλέπτας, μήπως πηδῶντες εἰς τὴν αὐλήν διὰ τοῦ φράκτου, συλαγωγήσουν μὲ ἀναίδειαν, ἢ κλέψουν δι' ἀπάτης, ὥστε νὰ θυσιάσουν, νὰ φονεύσουν καὶ νὰ καταστρέψουν³, ἀρπάζοντες λείαν, κατεσθίοντες ψυχάς, ὅπως εἶπεν εἷς ἐκ τῶν προφητῶν⁴. Φοβοῦμαι τὴν θυροπούλαν, μήπως τὴν εὔρη ἀνοικτὴν κάποιος ἀπὸ τοὺς

χθές ἡμετέρων καὶ πρώην, εἶτα ὡς ἴδιος εἰσελθὼν, ἐπιβου-
 λεύσῃ ὡς ἀλλότριος. Πολλὰ γὰρ καὶ ποικίλαι τοῦ τὰ τοιαῦτα
 ἐνεργοῦντος αἱ μεθοδεῖαι· καὶ οὐδεὶς οὕτως ἀρχιτέκτων οὐδενὸς
 τῶν ποικίλων, ὡς σοφιστῆς κακίας ὁ ἀντικείμενος. Δέδοικα δὲ
 5 ἤδη καὶ κύνας ποιμένας εἶναι βιαζομένους, καὶ τὸ παράδοξον,
 οὐδὲν εἰς ποιμαντικὴν εἰσενεγκόντας ἢ τὸ κεῖραι κόμας, ἅς κα-
 κῶς ἤσκησαν· οἱ μῆτε κύνες ἔμειναν μῆτε ποιμένες γεγόνασαι,
 πλὴν τοῦ σπαράξαι καὶ διασπεῖραι καὶ διαλῦσαι κόπον ἀλλό-
 τριον, ἐπειδὴ ῥῆον ἀεὶ τὸ διαφθεῖρειν τοῦ συντηρεῖν, καὶ γεννα-
 10 ται μὲν ἄνθρωπος κόπῳ, φησὶν ὁ Ἰώβ, καὶ ναυπηγεῖται ναῦς
 καὶ οἰκία συνίσταται, ἀποκτεῖναι δὲ ἢ καταλῦσαι ἢ ἐμπρῆσαι,
 τοῦ βουλομένου παντός. Ὡστε μὴδὲ νῦν μέγα φρονεῖτωσαν οἱ
 τῇ ποιμνῇ τοὺς κύνας ἐπαναστήσαντες, οἱ πρόβατον μὲν ἐν οὐκ
 ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν, ὡς προσήγαγον ἢ διέσωσαν, οὐ γὰρ ἔμαθον
 15 καλὸν ποιεῖν, πονηρίαν ἀσκήσαντες, εἰ δὲ τὴν ποιμνὴν ταράσ-
 σουσι, τοῦτο καὶ ζάλη μικρά, τοῦτο καὶ νόσος ὀλίγη, τοῦτο καὶ
 θηρίον ἐν ἀθρώως ἐπιπεσόν. Στήτωσαν οὖν οἱ τῇ ἑαυτῶν αἰ-
 σχύνῃ μεγαλαυχούμενοι καὶ παυσάμενοι τῆς κακίας, ἂν ἄρα δύ-
 νωνται, προσκυνησάτωσαν καὶ προσπεσέτωσαν καὶ κλαυσά-
 20 τωσαν ἐναντίον Κυρίου τοῦ ποιήσαντος αὐτοὺς καὶ τῇ ποιμνῇ
 μιχθήτωσαν, ὅσοι μὴ παντελῶς ἀνίατοι.

4. Ταῦτα ὁ δειλὸς ἐγὼ ποιμὴν καὶ περιεσκεμμένος, καὶ διὰ

5. Ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν Μάξιμον, ὁ ὁποῖος ἦτο κυνικὸς φιλόσοφος καὶ ἐκβιαστικῶς ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον.

6. Ὁ Μάξιμος ὡς κυνικὸς ἔτρεφεν ἀπαραιτήτως κόμην, τὴν ὁποίαν κατὰ τοὺς κανόνας περιέκοπεν ὅταν ἐχειροτονήθῃ εἰς κληρικόν.

χθές και πρό ολίγου ιδικούς μας και έπειτα, αφού εισέλθη ως ιδικός μας, έπιβουλευθή τὸ ποιμνιον ως ξένος. Διότι αἱ μεθοδεύσεις τοῦ ενεργοῦντος τὰ τοιαῦτα εἶναι πολλαὶ καὶ ποικίλαι· καὶ κανεῖς δὲν εἶναι τόσον καλὸς ἀρχιτέκτων ἐνὸς μεγαλοπρεποῦς κτηρίου, ὅσον ὁ ἀντικείμενος εἶναι σοφιστῆς κακίας. Φοβοῦμαι δὲ τώρα καὶ κύνας, οἱ ὅποιοι βιάζονται νὰ γίνουν ποιμένες⁵, καὶ τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι δὲν εἰσέφεραν τίποτε εἰς τὸ ποιμαντικὸν ἔργον, εἰ μὴ τὴν κουρὰν τῆς κόμης⁶, τὴν ὁποίαν ἤσκησαν κακῶς, διότι αὐτοὶ οὔτε κύνες ἔμειναν οὔτε ποιμένες ἔγιναν, πλὴν τοῦ ὅτι εἰσέπραξαν καὶ διεσκόρπισαν καὶ διέλυσαν ξένον κόπον, ἐπειδὴ εὐκολώτερον εἶναι πάντοτε τὸ νὰ καταστρέψῃς τοῦ νὰ συντηρήσῃς, καὶ μὲ κόπον μὲν γεννᾶται ὁ ἄνθρωπος, λέγει ὁ Ἰώβ⁷, καὶ ναυπηγεῖται πλοῖον καὶ οἰκοδομεῖται οἰκία, ἐνῶ τὸ ν' ἀποκτείνουσι ἢ καταλύσουσι ἢ κατακαύσουσι εἶναι εἰς ὅλων τὴν ἐξουσίαν. Ὡστε οὔτε τώρα νὰ μὴ ὑπερφρονοῦν αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἐξεσήκωσαν τοὺς κύνας κατὰ τῆς ποιμνης, οἱ ὅποιοι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ εἶπουν ὅτι προσέφεραν ἢ διέσωσαν ἔστω καὶ ἓν πρόβατον, διότι ἀσκήσαντες τὴν πονηρίαν δὲν ἔμαθον νὰ ἀγαθοποιοῦν, ἐὰν δὲ τάρᾶσουσι τὴν ποιμνην, τοῦτο εἶναι καὶ ζᾶλη μικρά, τοῦτο εἶναι καὶ νόσος ὀλίγη, τοῦτο εἶναι καὶ θηρίον ἓν ἐπιπεσὸν ἀποτόμως. Ἄς σταματήσουσι λοιπὸν οἱ μεγαλαυχοῦντες διὰ τὴν αἰσχύνην των καὶ, αφού διακόψουσι τὴν κακίαν, ἂν δύνανται, ἄς προσκυνήσουσι καὶ προσπέσουσι καὶ κλαύσουσι ἐμπρὸς εἰς τὸν Κύριον ὁ ὁποῖος τοὺς ἐπλασεν⁸, καὶ ἄς ἀναμιχθοῦν μὲ τὴν ποιμνην ὅσοι δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀνιάτοι.

4. Αὐτὰ λέγω ὁ δειλὸς ἐγὼ καὶ ἐχέφρων, διὸ καὶ κατηγο-

7. Ἰώβ 5,7.

8. Ψαλμ. 94,6.

τοῦτο τὴν ἀσφάλειαν ὡς ραθυμίαν ἐγκαλούμενος. Οὐ γάρ εἰμι
 ποιμὴν ἐκείνων τις τῶν τὸ γάλα κατεσθιόντων καὶ τὰ ἔρια περι-
 βαλλομένων καὶ τὸ παχὺ σφαζόντων καὶ μόχθῳ κατεργαζομέ-
 νων ἢ ἀπεμπωλούντων καὶ λεγόντων «εὐλογητὸς Κύριος, καὶ
 5 πεπλουτήκαμεν», ποιμαίνοντων ἑαυτοὺς, οὐ τὰ πρόβατα, εἴ τι
 τῶν προφητικῶν φωνῶν μέμνησθε, δι' ὧν ἐκεῖνοι τοὺς κακοὺς
 ποιμένας ἐλαύνουσιν· ἀλλ' ἐκείνων μᾶλλον τῶν δυναμένων εἰ-
 πεῖν μετὰ Παύλου, «τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλί-
 ζεται, καὶ οὐκ ἐμὴ πύρωσις, ἢ φροντίς;»· «Οὐ γὰρ ζητῶ τὰ
 10 ὑμῶν, ἀλλ' ὑμᾶς»· καὶ «ἐγενόμην συγκαιόμενος τῷ καύσωνι
 τῆς ἡμέρας, καὶ τῷ παγετῷ τῆς νυκτὸς πιεζόμενος», πατριάρ-
 χου φωνὴ ποιμένος, οὗ τὰ ἐπίσημα πρόβατα καὶ ταῖς ἐκεῖθεν
 ληνοῖς ἐγκισσᾶν μελετήσαντα. Οὕτω μὲν οὖν, καὶ διὰ ταῦτα
 ἐπέστην ὑμῖν, καὶ οὕτως ἔχουσιν. Ἐπεὶ δὲ ἐπέστην, δῶμεν λό-
 15 γον ἀλλήλοις, ὧν μεταξὺ κατωρθώσαμεν. Ἐπειδὴ καλὸν μὴ
 ρήματος μόνον καὶ πράξεως, ἀλλὰ καὶ καιροῦ παντὸς καὶ ὥρας
 αὐτῆς τοῦ ἀκαριαίου καὶ λεπτοτάτου οἶεσθαι λόγον ἀπαιτεῖσθαι
 ἡμᾶς. Ὑμεῖς μὲν ἀπαγγείλατέ μοι τὴν ἐργασίαν τὴν ὑμετέραν,
 ἐγὼ δὲ εἰς μέσον θῆσω, ἃ καθ' ἡσυχίαν ἑμαυτῷ συγγενόμενος
 20 ἐφιλοσόφησα.

5. Τίνα μὲν θεωρίαν τῶν ὑψηλῶν ἢ παρ' ἐμοῦ λαβόντες ἐφυ-
 λάξατε ἢ παρ' ὑμῶν αὐτῶν εἰσηνέγκατε ἢ περὶ θεολογίας ἢ περὶ
 τῶν ἄλλων δογμάτων, ἃ πολλὰ καὶ πολλάκις ὑμῖν παρεθέμην;

9. Ἰεζ. 34,3.

10. Ζαχ. 11,5.

11. Β' Κορ. 11,29.

ροῦμαι διὰ τὴν περίσκεψιν ὡς ραθυμίαν. Διότι δὲν εἶμαι ποιμὴν ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι κατεσθίουν τὸ γάλα καὶ περιβάλλονται τὰ ξῆρα καὶ σφάζουν καὶ φονεύουν ἢ πωλοῦν τὰ μανάρια⁹ καὶ λέγουν, «εὐλογητὸς ὁ Κύριος, διότι ἐπλουτήσαμεν»¹⁰, οἱ ὅποιοι ποιμαίνουν ἑαυτοὺς καὶ ὄχι τὰ πρόβατα, ἂν ἐνθυμησθε βέβαια τὰς προφητικὰς φωνάς, διὰ τῶν ὁποίων ἐκδιώκουν ἐκεῖνοι τοὺς κακοὺς ποιμένας· ἀλλ' εἶμαι ἐξ ἐκείνων τῶν ποιμένων οἱ ὅποιοι δύνανται μᾶλλον νὰ εἶπουν μετὰ τοῦ Παύλου, «ποῖος ἀσθενεῖ, καὶ ἐγὼ δὲν ἀσθενῶ; ποῖος σκανδαλίζεται, καὶ δὲν φλογίζομαι ἢ δὲν νοιάζομαι ἐγώ;»¹¹. «διότι δὲν ζητῶ τὰ ἰδικά σας, ἀλλὰ σᾶς τοὺς ἰδίους»¹², καὶ «ἐφλογιζόμεν ἀπὸ τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας καὶ κατεπιεζόμεν ἀπὸ τὴν παγωνιὰν τῆς νυκτός»¹³. Εἶναι ἡ φωνὴ πατριάρχου ποιμένος, εἰς τὸν ὅποιον ἀνήκουν τὰ σημαδεμένα πρόβατα¹⁴, τὰ φροντίσαντα νὰ βατευθοῦν εἰς τοὺς ἐκεῖθεν λάκκους. Οὕτω λοιπὸν καὶ διὰ τοῦτο προσῆλθα εἰς σᾶς καὶ οὕτω σᾶς εὖρον. Ἀφοῦ δὲ προσῆλθα, ὡς δώσωμεν λογαριασμὸν οἱ μὲν εἰς τοὺς δὲ περὶ τοῦ τί ἐπετύχομεν εἰς τὸ μεταξύ. Διότι καλὸν εἶναι νὰ νομίζωμεν ὅτι ἀπαιτεῖται ἀπὸ ἡμᾶς ἀπολογισμὸς ὄχι μόνον διὰ λόγον καὶ πρᾶξιν, ἀλλὰ καὶ διὰ πάντα καιρὸν καὶ διὰ βραχύτατον καὶ λεπτότατον μέρος τῆς ὥρας. Σεῖς λοιπὸν ἀνακοινώσατέ μου τὴν ἐργασίαν σας, ἐγὼ δὲ θὰ φέρω εἰς τὸ μέσον ὅσα ἐφιλοσόφησα συναναστραφεῖς μετὰ τὸν ἑαυτὸν μου εἰς τὴν ἡσυχίαν.

5. Ποίαν θεωρίαν τῶν ὑψίστων πραγμάτων ἢ λαβόντες ἀπὸ ἐμὲ ἐφυλάξατε ἢ εἰσεφέρατε σεῖς οἱ ἴδιοι εἴτε περὶ τοῦ θεολογικοῦ προβλήματος εἴτε περὶ ἄλλων δογμάτων, τὰ ὅποια πολ-

12. Β' Κορ. 12,14.

13. Γεν. 31,40. Τοῦ Ἰακώβ.

14. Γεν. 30,32 ἐέ.

Ζητῶ γὰρ οὐ τὸ δάνειον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν τόκον, οὐ τὸ τάλαντον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐργασίαν, μὴ τις κατακρύψας καὶ καταχώσας τὸ πιστευθέν, ἔτι καὶ καταψεύδεται τοῦ πιστευσαντος ὡς σκληροῦ τε καὶ τῶν ἄλλων ἀλλοτριῶν ἐπιθυμοῦν-
 5 τος. Τίνα δὲ πρᾶξιν τῶν ἐπαινουμένων, ἢ μηδὲ τῆς ἀριστερᾶς γινωσκούσης ἐκαρποφορήσατε ἢ ὥστε λάμπειν τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵν' ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον δειχθῇ καὶ διὰ τῶν μαθητῶν ὁ διδάσκαλος γνωρισθῇ, καὶ εἴπη τις τῶν ἐποπτευόντων τὰ ἡμέτερα (πολλοὶ δὲ εἰσιν, οἱ μὲν δι'
 10 εὐδοκίαν, οἱ δὲ καὶ περιέργως), ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν ἐστίν, οὐ κηρυσσόμενος ὑγιῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ λατρευόμενος; Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι χωρὶς πίστεως πρᾶξις ἔγκριτος (ἐπειδὴ καὶ δόξης ἔνεκεν οἱ πολλοὶ τὸ καλὸν ἐπιτηδεύουσι καὶ φύσεως οὕτως ἔχοντες) οὕτω καὶ πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά. Καὶ μὴ τις ὑμᾶς ἀπα-
 15 τάτω κενοῖς λόγοις τῶν πάντα συγχωροῦντων ἐτοιμῶς, ὑπὲρ ἑνὸς τοῦ ἀσεβεῖν ἐν τοῖς δόγμασι, καὶ φαῖλον καταβαλλόντων μισθὸν φαύλου πράγματος. Δείξατε οὖν ἐκ τῶν ἔργων τὴν πίστιν, τῆς χώρας ὑμῶν τὸ γόνιμον, εἰ μὴ εἰς κενὸν ἐσπείραμεν, εἰ δράγμα τι ἐν ὑμῖν τοῦ ποιῆσαι ἄλευρα ἰσχὺν ἔχον καὶ ἀποθηκῶν
 20 ἄξιον, ἵνα καὶ προθυμότερον ὑμᾶς γεωργήσωμεν. Τίς εἰς ἑκατὸν καρποτοκεῖ, τίς εἰς ἐξήκοντα, τίς τὸ τελευταῖον κἂν εἰς τριακον-

15. Ἀναφέρεται εἰς τοὺς λόγους του *Περὶ Θεολογίας* καὶ εἰς ἄλλας δογματικοῦ περιεχομένου ὁμιλίας.

16. Ματθ. 25,18 ἐέ.

17. Ματθ. 6:3.

λάκις παρέθεσα εἰς σᾶς ἀφθόνως;¹⁵ Ζητῶ δηλαδή ὄχι μόνον τὸ κεφάλαιον τοῦ δανείου ἀλλὰ καὶ τὸν τόκον, ὄχι μόνον τὸ τάλαντον¹⁶ ἀλλὰ καὶ τὴν ἐργασίαν· ὥστε νὰ μὴ εὐρεθῆ κανεῖς, ὁ ὁποῖος θὰ κατακρύψει καὶ θὰ καταχώσει τὸ ἐμπιστευμένον ποσόν, διὰ νὰ κατηγορῆ ἔπειτα τὸν ἐμπιστευθέντα ὡς σκληρὸν καὶ ὡς ἐπιθυμοῦντα τὰ ξένα. Ποῖάν ἀξιέπαινον πρᾶξι ἐκαρποφορήσατε, εἴτε κρυφὴν ὥστε νὰ μὴ γνωρίζῃ δι' αὐτὴν ἡ ἀριστερά σας¹⁷, εἴτε φανεράν ὥστε νὰ λάμπῃ τὸ φῶς σας ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους¹⁸, διὰ νὰ δειχθῇ τὸ δένδρον ἀπὸ τὸν καρπὸν καὶ νὰ γνωρισθῇ ὁ διδάσκαλος ἀπὸ τοὺς μαθητάς¹⁹, καὶ νὰ εἴπῃ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐποπτεύοντας τὴν κατάστασίν μας (εἶναι δὲ πολλοὶ αὐτοὶ, εἴτε ἀπὸ καλωσύνην εἴτε ἀπὸ περιέργειαν) ὅτι πράγματι ὁ Θεὸς εἶναι ἀνάμεσά σας²⁰, ὄχι μόνον ὑγιῶς κηρυσσόμενος, ἀλλὰ καὶ λατρευόμενος; Ὅπως δηλαδή δὲν ὑπάρχει διακεκριμένη πρᾶξις χωρὶς πίστιν (ἐπειδὴ οἱ πολλοὶ ἐπαγγέλλονται τὸ καλὸν καὶ χάριν δόξης καὶ διότι οὕτως εἶναι ἐκ φύσεως καμωμένοι), οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς ἔργα εἶναι νεκρά²¹. Καὶ προσέχετε, νὰ μὴ σᾶς ἀπατᾶ κανεῖς ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εὐκόλως ἐπιτρέπουν τὰ πάντα, μὲ κενοὺς λόγους, χάριν ἐνός, τῆς ἀσεβείας εἰς τὰ δόγματα δηλαδή, καὶ καταβάλλουν φαῦλον μισθὸν διὰ φαῦλον πρᾶγμα. Δείξατε λοιπὸν ἀπὸ τὰ ἔργα τὴν πίστιν, τὴν γονιμότητα τοῦ ἐδάφους σας, ἂν δὲν ἐσπείραμεν εἰς τὸ κενόν, ἂν ὑπάρχῃ εἰς σᾶς γέννημα ἱκανὸν νὰ ἀποδώσῃ ἄλευρα καὶ ἄξιον νὰ εἰσαχθῇ εἰς ἀποθήκας, διὰ νὰ καλλιεργήσωμεν προθυμότερον εἰς τὸ μέλλον. Ποῖος ἀποδίδει καρπὸν τὸ ἓν εἰς ἑκατόν, ποῖος εἰς

18. Ματθ. 5,16.

19. Ματθ. 7,16.

20. Α' Κορ. 14,25.

21. Ἰσκ. 2,20.

τα; ἢ τίς ἐμπαλιν ἀπὸ τοῦ τριάκοντα εἰς τὸν ἐξήκοντα προελθῶν (ἔχομεν γὰρ καὶ ταύτην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τὴν τάξιν), εἰς τὸν ἑκατὸν ἐτελεύτησεν, ἵνα προβαίνων, ὡς ὁ Ἰσαάκ, μέγας γένηται, πορευόμενος ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν καὶ τὰς ὠδὰς τῶν ἀνα-
5 βαθμῶν ἕδων καὶ ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ τιθέμενος ;

6. Ζητῶ τὸν καρπὸν πλεονάζοντα εἰς λόγον ὑμῶν. Ὑμέτερον γάρ, οὐκ ἐμόν, τὸ κέρδος· εἰ δὲ καὶ ἡμέτερον, ὅτι ὑμέτερον, ἀντιστροφούσης τῆς ὠφελείας ἀφ' ὑμῶν εἰς ἡμᾶς, ὡσπερ ἐν ταῖς αὐγαῖς τῶν ἀντανακλάσεων. Εἰ ἐπτωχοτροφήσατε, εἰ ἐξενοδο-
10 χήσατε, εἰ ἀγίων πόδας ἐνίστατε, εἰ τρυφῶντες τῇ καταργουμένῃ γαστρὶ (δεδόσθω γὰρ) καὶ διὰ τῶν ἐντολῶν ἐτρυφήσατε· ὡς οὐκ ἔστι ταύτης τρυφή τις ἀμείνων, οὐδὲ μονιμωτέρα τοῖς τρυφᾶν ἐθέλουσιν. Εἰ τινὰς τῶν λειτουργούντων τῷ θυσιαστηρίῳ καὶ καλῶς πενομένων (δότε γὰρ μοι καὶ τοῦτο εἰπεῖν) εἰς δύναμιν
15 ἀνεπαύσατε, ἵν' ἀπερισπᾶστως μᾶλλον τῷ θυσιαστηρίῳ παρεδρεύωσι καί, μεταλαμβάνοντες τῶν ὑμετέρων, τὰ παρ' ἑαυτῶν ἀντεισφέρωσι· ὡς αἰσχρὸν ταῦτα καὶ ἡμᾶς ἀπαιτεῖν καὶ μὴ παρέχειν ὑμᾶς. Οὐκ ἐνουθέτησα δὲ ταῦτα, ἵνα οὕτως ἐν ἐμοὶ γένηται· καλὸν γὰρ μοι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ κενωθῆναί μου τὸ καύ-
20 χημα καὶ ἄμισθόν μοι γενέσθαι τὸ εὐαγγέλιον ἐνταῦθα καρπωσαμένῳ· τὸ μὲν γὰρ εὐαγγελίσασθαι, τῆς ἀνάγκης, ἢ φιλοτιμίᾳ δέ, τὸ ἀδάπανον· ἀλλ' ἵν' ὑμεῖς μάθητε Χριστὸν εὖ ποιεῖν διὰ

22. Ματθ. 13,8.

23. Γεν. 26,13.

24. Ψαλμ. 83,6-8.

25. Α' Τιμ. 5,10.

ἐξήκοντα, ποῖος τέλος εἰς τριάκοντα²²; ἢ πάλιν ποῖος ἀπὸ τὰ τριάκοντα προχωρῶν εἰς τὰ ἐξήκοντα (διότι ἔχομεν καὶ αὐτὴν τὴν τάξιν εἰς τὰ Εὐαγγέλια) ἔφθασεν εἰς τὰ ἑκατόν, ὥστε προοδεύων ὡς ὁ Ἰσαὰκ νὰ καταστῆ μέγας²³, βαδίζων ἀπὸ δυνάμεως εἰς δύναμιν καὶ ψάλλων ἀπὸ τὴν καρδίαν του τὰς ὠδὰς τῶν ἀναβαθμῶν καὶ διενεργῶν ἀναβάσεις εἰς τὴν καρδίαν του²⁴;

6. Ζητῶ ἄφθονον τὸν καρπὸν σας εἰς λόγον. Διότι ἰδικόν σας εἶναι τὸ κέρδος, ὄχι ἰδικόν μου· ἂν δὲ εἶναι καὶ ἰδικόν μας, τοῦτο συμβαίνει διότι εἶναι ἰδικόν σας, ἀντιστρεφομένης τῆς ὠφελείας ἀπὸ σᾶς εἰς ἡμᾶς, ὅπως γίνεται εἰς τὰς λάμψεις τῶν ἀντανακλάσεων. Ἄν ἐπρωχοτροφήσατε, ἂν ἐφιλοξενήσατε, ἂν ἐνίψατε πόδας ἀγίων²⁵, ἂν τρυφῶντες μὲ τὴν καταργουμένην γαστέρα²⁶ (ἔστω καὶ τοῦτο) ἐνερτυφήσατε καὶ διὰ τῶν ἐντολῶν· διότι δὲν ὑπάρχει καλυτέρα τρυφή ἀπὸ αὐτὴν, οὔτε μονιμωτέρα, δι' ὅσους θέλουν νὰ ἐντρυφοῦν. Ἄν ἀνεπαύσατε κατὰ τὸ δυνατόν κάποιους ἀπὸ τοὺς λειτουργοὺς τοῦ θυσιαστηρίου ἐντίμως πενομένους (ἐπιτρέψατέ μου νὰ εἶπω καὶ τοῦτο), διὰ νὰ παραστέκωνται περισσότερο ἀπερισπάστως εἰς τὸ θυσιαστήριον καί, λαμβάνοντες ἀπὸ τὰ ἰδικὰ σας, νὰ ἀντισταφῆρουν τὰ ἰδικὰ των· διότι εἶναι ἐντροπὴ καὶ ἡμεῖς νὰ ζητῶμεν αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ σεῖς νὰ μὴ τὰ παρέχετε. Δὲν σᾶς ἐνουθέτησα δὲ αὐτά, διὰ νὰ γίνῃ οὕτως εἰς ἐμέ· διότι καλὸν εἶναι ν' ἀποθάνω μᾶλλον παρὰ νὰ ἀχρηστευθῆ τὸ καύχημά μου²⁸ καὶ νὰ μοῦ καταστῆ ἄμισθον τὸ εὐαγγέλιον, ἀφοῦ ἀμειφθῶ ἐδῶ· διότι ἡ κήρυξις τοῦ εὐαγγελίου εἶναι ζήτημα ἀνάγκης, ἢ δὲ φιλοτιμία εἶναι νὰ γίνεται ἀδαπάνως²⁸. Ἄλλὰ σᾶς

26. Α' Κορ. 6,13.

27. Α' Κορ. 9,15.

28. Α' Κορ. 9,18.

τοῦ καὶ τῶν μικρῶν τινα εὖ ποιεῖν. Ἐπειδὴ, ὡς πάντα ὅσα ἐγώ, πλὴν ἁμαρτίας, ἐγένετο δι' ἐμέ, οὕτω καὶ τὰ ἐλάχιστα τῶν ἐμῶν εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεται· κἂν στέγης τινὶ μεταδῶς κἂν ἐνδύματος κἂν ἐν φυλακῇ ἐπισκέψη κἂν ἀρρωστοῦντα ἴδῃς, τὸ φαυλότα-
 5 τον, κἂν ποτηρίῳ ψυχροῦ μόνῳ καταψύξης γλῶσσαν πιεζομέ-
 νου, ὡσπερ ἐδεῖτο Λαζάρου τοῦ πένητος ὁ κάμων ἐν τῇ φλογὶ πλούσιος, καὶ τί τῆς ἐνταῦθα τρυφῆς ἀντιλαβῶν καὶ τοῦ περιο-
 ρᾶν Λάζαρον πεινῶντα καὶ ἠλκωμένον; Τὸ ἐκεῖθεν δεῖσθαι Λα-
 ζάρου καὶ μὴ τυγχάνειν.

- 10 7. Ἄ μὲν οὖν ὑμᾶς ἀπαιτοῦμεν, ταῦτά ἐστι· καὶ οἶδ', ὅτι οὐκ αἰσχύνεσθε, οὔτε παρ' ἡμῶν ἀπαιτούμενοι λόγον, οὔτε παρὰ τῆς τελευταίας ἡμέρας, εἰς ἣν πάντα συνάγεται τὰ ἡμέτερα, κατὰ τὸ εἰρημένον, «κἀγὼ ἔρχομαι τὰ βουλευματα καὶ τὰς πράξεις ὑμῶν συναγαγεῖν», καὶ «ἰδοὺ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ὁ μι-
 15 σθὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ». Τὰ δὲ ἡμέτερα, καὶ ἃ παρὰ τῆς ἐρημίας ὑμῖν κομίζομεν. Ἐπειδὴ καὶ Ἡλίας ἠδέως ἐνεφιλοσόφει τῷ Καρμήλω καὶ Ἰωάννης τῇ ἐρήμῳ καὶ Ἰησοῦς αὐτός, τὰς μὲν πράξεις τοῖς ὄχλοις, τὰς εὐχὰς δὲ τῇ σχολῇ καὶ ταῖς ἐρημίαις, ὡς τὰ πολλά, προσένεμεν, τί νομοθετῶν; ὡς οἴμαι, τὸ χρῆναί τι
 20 καὶ ἡσυχάζειν, ὥστε ἀθολώτως προσομιλεῖν τῷ Θεῷ καὶ μι-

29. Ματθ. 25,10.

30. Λουκᾶ 16,24 ἐέ.

31. Ἦσ. 66,18.

32. Ἦσ. 40,10.

ένουθέτησα, διὰ νὰ μάθετε ὅτι τὸν Χριστὸν εὐεργετεῖτε διὰ τοῦ ὅτι εὐεργετεῖτε καὶ ἓνα ἀπὸ τοὺς μικροὺς²⁹. Ἐπειδὴ, ὅπως ὅλα ὅσα εἶμαι ἐγὼ, ἐγιναν δι' ἐμέ, οὕτω καὶ τὰ ἐλάχιστα τῶν πράξεών μου ἀναδέχεται ὁ Χριστὸς εἰς ἑαυτὸν· εἴτε στέγην προσφέρει εἰς κάποιον εἴτε ἔνδυμα εἴτε εἰς τὴν φυλακὴν τὸν ἐπισκεφθῆς εἴτε ἀσθενοῦντα τὸν ἰδῆς, τὸ πλεον ἀσήμαντον, εἴτε ἀπλῶς τοῦ δροσίσης τὴν γλῶσσαν μὲ ψυχρὸν ὕδωρ ὅταν κατατρύχεται ἀπὸ δίψαν, ὅπως ἐχρειάζετο ἀπὸ τὸν πτωχὸν Λάζαρον ὁ ὑποφέρων εἰς τὴν φλόγα πλούσιος, ὁ ὁποῖος τί ἔλαβεν ἔναντι τῆς ἐδῶ τρυφῆς καὶ τῆς περιφρονησεως πρὸς τὸν πεινῶντα καὶ πληγιασμένον Λάζαρον; τὸ νὰ χρειάζεται ἐκεῖ τὸν Λάζαρον, ἀλλὰ νὰ μὴ τὸ ἐπιτυχάνῃ³⁰.

7. Ἐκεῖνα λοιπὸν τὰ ὁποῖα σᾶς ζητοῦμεν ἡμεῖς, εἶναι αὐτὰ καὶ γνωρίζω ὅτι δὲν ἐντρέπεσθε νὰ σᾶς ζητῆται λόγος διὰ τὰ ἔργα σας οὔτε ἀπὸ ἡμᾶς τώρα οὔτε ἀπὸ τὸν Κύριον κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν, εἰς τὴν ὁποῖαν συνάγονται ὅλα τὰ ἰδικὰ μας, συμφώνως πρὸς τὸ λεχθέν, «καὶ ἐγὼ ἔρχομαι νὰ συναγάγω τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις σας»³¹, καὶ «ἰδοὺ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ μαζί του»³². Τὰ δὲ ἰδικὰ μας καὶ ὅσα σᾶς φέρομεν ἀπὸ τὴν ἐρημίαν - ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἡλίας εὐχαρίστως ἐφιλοσόφει εἰς τὸν Κάρμηλον³³ καὶ ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν ἔρημον³⁴, καὶ αὐτὸς οὗτος δὲ ὁ Ἰησοῦς³⁵ κατένεμεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς μὲν πράξεις εἰς τοὺς ὄχλους, τὰς δὲ εὐχὰς εἰς τὴν ἡσυχίαν καὶ τὰς ἐρημίας, νομοθετῶν τί, ὡς νομίζω, ὅτι πρέπει καὶ νὰ ἡσυχάζη κανεὶς κάπως, ὥστε νὰ συναστρέφεται ἀθολῶτως μὲ τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν

33. Γ' Βασιλ. 18,19.

34. Λουκᾶ 1,80.

35. Λουκᾶ 5,16.

κρὸν ἐπανάγειν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν πλανωμένων· οὐ γὰρ αὐτὸς ἐδεῖτο ἀναχωρήσεως οὐδὲ γὰρ εἶχεν εἰς ὃ,τι σύσταλλῆ, Θεὸς ὢν καὶ πάντα πληρῶν, ἀλλ' ἴν' ἡμεῖς μάθωμεν καὶ πράξεως καιρὸν καὶ ἀσχολίας ὑψηλοτέρας. Τίνα οὖν τὰ τῆς ἐμῆς ἐρημίας; Βού-
5 λομαι γάρ, ὡς ἀγαθὸς ἔμπορος καὶ πανταχόθεν κερδαίνων, κἀν-
τεθθὲν τι προσενεγκεῖν ὑμῖν ἀγώγιμον.

8. Ἐβάδιζον οὕτω κατ' ἐμαυτόν, ἤδη κλινούσης ἡμέρας. Ἄκτῃ δὲ ἦν ὁ περίπατος· καὶ γὰρ πως εἴωθα τοὺς πόνοους ἀεὶ ταῖς τοιαύταις διαλύειν ἀνέσεσιν· ἐπεὶ μηδὲ νευρὰ φέρει τὸ σύν-
10 τονον ἀεὶ τεινομένη καὶ δεῖται τι μικρὸν τῶν γλυφίδων ἐκλύε-
σθαι, εἰ μέλλοι ταθήσεσθαι πάλιν καὶ μὴ ἄχρηστος ἔσεσθαι τῷ τοξότη, μηδὲ ἀνόνητος ἐν καιρῷ χρήσεως. Ἐβάδιζον οὖν, καὶ οἱ μὲν πόδες ἐφέροντο, ἡ δὲ ὄψις εἶχε τὴν θάλασσαν. Ἡ δὲ ἦν θέα-
μα οὐχ ἡδύ, καίτοιγε ἄλλως ἡδιστον οὔσα, ὅταν γαλήνη πορφύ-
15 ρηται καὶ προσπαίξῃ ταῖς ἀκταῖς ἡδύ τι καὶ ἡμερον. Ἄλλὰ τί τότε; φθέγγομαι γὰρ ἡδέως καὶ τὰ ρήματα τῆς Γραφῆς. Ἄνεμου μεγάλου πνέοντος, διηγείρετό τε καὶ ἐπωρύετο· τῶν δὲ κυμά-
των, ὃ φιλεῖ συμβαίνειν ἐν τοῖς τοιούτοις κινήμασι, τὰ μὲν πόρ-
ρωθεν ἀνιστάμενα καὶ κατὰ μικρὸν κορυφούμενα, εἴτ' ἐλαττού-
20 μενα, πρὸς ταῖς ἀκταῖς ἐλύετο, τὰ δὲ ταῖς γείτοσι πέτραις προσ-
πίπτοντα καὶ ἀποκρουόμενα, εἰς ἄχνην ἀφρώδη καὶ ψιλὴν ἐσκορπίζετο, ἔνθα κάχληκες μὲν καὶ φυκία καὶ κήρυκες καὶ τῶν ὀστρέων τὰ ἐλαφρότατα ἐξωθειτο καὶ ἀπεπτύετο, ἔστι δὲ ἅ καὶ ἠρπάζετο πάλιν ἀναχωροῦντος τοῦ κύματος, αἱ δὲ ἦσαν

νοῦν ἀπὸ τὰς περιπλανήσεις· διότι δὲν ἐχρειάζετο αὐτὸς ἀναχώρησιν, ἀφοῦ δὲν εἶχεν ἄλλωστε εἰς τί νὰ συσταλῆ, ἀφοῦ εἶναι Θεὸς καὶ πληροῖ τὰ πάντα, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθωμεν ἡμεῖς ὅτι ὑπάρχει καιρὸς καὶ διὰ τὴν πρᾶξιν καὶ διὰ τὴν ὑψηλοτέραν ἀσχολίαν. Ποῖα λοιπὸν εἶναι τὰ τῆς ἐρημίας μου; Διότι ὡς ἱκανὸς ἔμπορος κερδίζων ἀπὸ παντοῦ, θέλω νὰ σᾶς προσφέρω καὶ ἀπὸ ἐδῶ κάποιον ἐμπόρευμα.

8. Ἐβάδιζα μόνος μου, ἐνῶ ἔκλινε πρὸς τὸ τέλος ἡ ἡμέρα. Ὁ δὲ περίπατος ἦτο εἰς τὴν ἀκτὴν· διότι μὲ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν ἀναψυχὴν συνηθίζω πάντοτε νὰ διαλύω τοὺς κόπους, ἀφοῦ οὔτε ἡ χορδὴ δὲν ἀντέχει τὴν συνεχῆ ἔντασιν καὶ χρειάζεται νὰ χαλαρώσῃ ὀλίγον ἀπὸ τὰ ἄκρα τοῦ τόξου, ἂν πρόκειται νὰ ταθῆ καὶ νὰ μὴ μείνῃ ἄχρηστος διὰ τὸν τοξότην οὔτε ἀνωφελῆς εἰς ὄραν χρησιμοποίησεως. Ἐβάδιζα λοιπὸν, καὶ οἱ μὲν πόδες ἐπροχώρουν, ἡ δὲ ὄψις ἦτο ἀπλωμένη εἰς τὴν θάλασσαν. Αὐτὴ ὁμως παρουσίαζεν ὄχι εὐχάριστον θέαμα, ἂν καὶ ἄλλως εἶναι γλυκύτερον, ὅταν ἀπὸ τὴν γαλήνην ἀποστίλβῃ καὶ προσπαίξῃ εἰς τὰς ἀκτὰς εὐχάριστα καὶ ἡμερα. Τί συνέβη δὲ τότε; Θὰ χρησιμοποίησω εὐχαρίστως καὶ τὰ λόγια τῆς Γραφῆς. Καθὼς ἔπνεε σφοδρὸς ἄνεμος, ἐσηκῶνετο καὶ ἐθορύβει³⁶. ὅπως δὲ συμβαίνει εἰς τοιαῦτα κινήματα, ἄλλα κύματα, σηκωνόμενα ἀπὸ μακρὰν καὶ κορυφούμενα ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἔπειτα ἐλαττούμενα, διελύοντο πρὸς τὰς ἀκτὰς, ἄλλα δὲ ἐπιπίπτοντα κατὰ τῶν γειτονικῶν βράχων καὶ ἀποκρουόμενα, ἐσκορπίζοντο εἰς ἀφρώδη καὶ ψιλὴν ἄχνην, ὅπου τὰ μὲν χαλίκια καὶ τὰ φύκια, οἱ κοχλῖαι καὶ τὰ ἐλαφρὰ ὄστρακα, ἐνῶ μερικὰ ἠρπάζοντο πάλιν, ὅταν τὸ κῦμα ὑπεχώρῃ· αἱ δὲ πέτραι

36. Ἰω. 6,18.

ἄσειστοι καὶ ἀτίνακτοι, οὐδέν γε ἦττον ἢ διοχλοῦντος οὐδενός, πλὴν ὅσον τοῖς κύμασι βάλλεσθαι.

9. Ἐντεῦθεν οἶδά τι πρὸς φιλοσοφίαν ὠφεληθεῖς, καὶ οἷος ἐγὼ πάντα συντείνω πρὸς ἑμαυτόν, καὶ μάλιστα εἰ τύχοιμι πρὸς
5 τι τῶν συμβαινόντων ἰλιγγιάσας, ὃ καὶ νῦν πέπονθα, οὐ παρέργως ἐδεξάμην τὸ ὀρώμενον· καί μοι τὸ θέαμα παιδεύμα γίνεται. Ἦ γὰρ οὐκ, ἔφην ἐγώ, θάλασσα μὲν ὁ ἡμέτερος βίος καὶ τὰ ἀνθρώπινα, πολὺ γὰρ κἂν τούτῳ τὸ ἀλμυρὸν καὶ ἄστατον, πνεύματα δὲ οἱ προσπίπτονες πειρασμοὶ καὶ ὅσα τῶν ἀδοκῆτων; Ὅ
10 μοι δοκεῖ καὶ ὁ θαυμασιώτατος Δαβὶδ κατανοήσας, «σῶσόν με, Κύριε», λέγειν, «ὅτι εἰσῆλθοσαν ὕδατα ἕως ψυχῆς μου», καὶ «ρῦσαί με ἐκ τῶν βαθέων τῶν ὑδάτων», «ἤλθον δὲ εἰς τὴν βάθη τῆς θαλάσσης καὶ καταγίγισ κατεπόντισέ με». Τῶν δὲ πειραζομένων οἱ μὲν ἐδόκουν μοι ὡς τὰ κουφότατα καὶ ἄπνοα παρασύ-
15 ρεσθαι, καὶ οὐδὲ μικρὸς ἀντέχειν πρὸς τὰς ἐπηρείας, οὐδὲ γὰρ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς στερρότητα καὶ βάρος λογισμοῦ σώφρονος καὶ τοῖς προσπίπτουσιν ἀντιβαίνοντος· οἱ δὲ εἶναι πέτρα, τῆς πέτρας ἐκείνης ἄξιοι, ἐφ' ἧς βεβήκαμεν καὶ ἡ λατρευόμεν, ὅσοι φιλοσόφῳ χρώμενοι λόγῳ καὶ ὑπεραναβεβηκότες τὴν τῶν πολλῶν
20 ταπεινότητα, πάντα φέρουσιν ἀσειστῶς καὶ ἀτινάκτως, καὶ διαγελῶσι μὲν ἢ ἐλεοῦσι τοὺς σειομένους, τὸ μὲν ὑπὸ φιλοσοφίας, τὸ δὲ ὑπὸ φιλανθρωπίας· αὐτοὶ δὲ τῶν αἰσχυρῶν τίθενται, ἀπόντα μὲν τὰ δεινὰ περιφρονεῖν, μᾶλλον δὲ μηδὲ δεινὰ οἶεσθαι, πα-

37. Ψαλμ. 68,2.

38. Ψαλμ. 68,13.

ἦσαν ἄσειστοι καὶ ἀτίνακτοι, ὡσάν νὰ μὴ τὰς ἠνώχλει τίποτε, πλὴν τοῦ ὅτι ἐβάλλοντο ἀπὸ τὰ κύματα.

9. Γνωρίζω ὅτι ὠφελήθην κάπως ἀπὸ αὐτὸ εἰς φιλοσόφησιν. Ἐπειδὴ ἀναφέρω τὰ πάντα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, καὶ μάλιστα, ἐὰν τύχη νὰ ἰλιγγιάσω ἐμπρὸς εἰς κάτι ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔχω πάθει καὶ τώρα, δὲν ἐδέχθην παρέργως τὸ βλεπόμενον. Οὕτω τὸ θέαμα ἐγινε δι' ἐμὲ δίδαγμα. Πράγματι, εἶπα ἐγώ, δὲν εἶναι θάλασσα ὁ βίος μας καὶ τὰ ἀνθρώπινα, διότι καὶ εἰς αὐτὸν παρατηρεῖται πολὺ τὸ ἀλμυρὸν καὶ ἄστατον, ἄνεμοι δὲ εἶναι οἱ προσπίπτοντες πειρασμοὶ καὶ τὰ ἀπροσδόκητα γεγονότα; Τοῦτο νομίζω ὅτι κατενόησε καὶ ὁ θαυμασιώτατος Δαβὶδ, διὸ καὶ λέγει, «σῶσέ με, Κύριε, διότι εἰσῆλθον ὕδατα ἕως τὴν ψυχὴν μου»³⁷, καὶ «ρῦσαι με ἀπὸ τὰ βαθέα ὕδατα»³⁸, «ἦλθον δὲ εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ μὲ κατεπόντισε καταιγίς»³⁹. Ἀπὸ τοὺς πειραζομένους δὲ ἄλλοι μου ἐφαίνοντο ὅτι παρασύρονται ὡς τὰ ἐλαφρότατα καὶ ἄπνοα πράγματα, καὶ ὅτι δὲν ἀντέχουν οὔτε ὀλίγον εἰς τὰς ἐνοχλήσεις, διότι δὲν ἔχουν μέσα τῶν στερεότητα καὶ βάρος σῶφρονος λογισμοῦ, ἀντιβαίνοντος εἰς τοὺς προσπίπτοντας εἰς αὐτόν. Ἄλλοι πάλιν εἶναι πέτρα, ἀξιοὶ τῆς πέτρας ἐκείνης⁴⁰, ἐπάνω εἰς τὴν ὁποῖαν ἐβαδίσαμεν καὶ τὴν ὁποῖαν λατρεύομεν, ὅσοι χρησιμοποιοῦντες φιλοσοφικὸν λόγον καὶ ὑπερβαίνοντες τὴν ταπεινότητα τῶν πολλῶν, ὑπομένουν τὰ πάντα ἀσειστως καὶ ἀτίνακτως, καὶ περιγελοῦν ἢ λυποῦνται τοὺς σειομένους, τὸ πρῶτον ἀπὸ φιλοσοφίαν, τὸ δεῦτερον ἀπὸ φιλανθρωπίαν· αὐτοὶ δὲ οἱ ἴδιοι θεωροῦν ἐντροπήν, ὅταν μὲν τὰ δεινὰ ἀπουσιάζουν, νὰ τὰ περιφρονοῦν, μᾶλλον δὲ νὰ μὴ τὰ θεωροῦν κἄν

39. Ψαλμ. 68,3.

40. Α' Κορ. 10,4.

ρόντων δὲ ἡττᾶσθαι (καὶ ταῦτα τίνων; τῶν προερχομένων ὡς ἰσταμένων), καὶ τοῦ καιροῦ μὲν ἔξω φιλοσοφεῖν, ἐν δὲ ταῖς χρεῖαις ἀφιλοσόφους φαίνεσθαι· ὥσπερ ἂν εἴ τις ἄριστον ἑαυτὸν νομίζοι τῶν ἀθλητῶν, μηδὲ καταβαίνων εἰς στάδιον, κυβερνή-
 5 την τῶν εὐδοκίμων, ἐν μὲν ταῖς εὐδαίαις τῇ τέχνῃ μέγα φρονού-
 τα, ἐν δὲ ταῖς ζάλαις μεθιέντα τοὺς οἶακας.

10. Ἐπεὶ δὲ ἅπαξ εἰς τούτους κατέστην τοὺς λόγους, καὶ πρὸς ἑτέραν ἦλθον εἰκόνα, σφόδρα τοῖς παροῦσι συμβαίνουσαν. Τάχα με γέροντα καὶ μυθολόγον νομίσετε, ἂν καὶ ὑμῖν ταύτην
 10 γνωρίσω· γνωριστέον δ' οὖν, ἐπεὶ καὶ τὴν Γραφὴν οἶδα πολλά-
 κικς τοιούτοις χρωμένῃν εἰς σαφεστέραν δῆλωσιν. Ἔστι τι μῦθος
 φυτόν, ὃ θάλλει τεμνόμενον καὶ πρὸς τὸν σίδηρον ἀγωνίζεται·
 καὶ εἰ δεῖ παραδόξως εἰπεῖν περὶ παραδόξου πράγματος, θα-
 νάτω ζῆ καὶ τομῇ φύεται καὶ ἀβξεται δαπανώμενον. Ταῦτα μὲν
 15 οὖν ὁ μῦθος καὶ ἡ αὐτονομία τοῦ πλάσματος, ἐμοὶ δὲ δοκεῖ σα-
 φῶς τοιοῦτον εἶναι τι ὁ φιλόσοφος. Εὐδοκιμεῖ τοῖς πάθεσι καὶ
 ὕλην ἀρετῆς ποιεῖται τὰ λυπηρά, καὶ τοῖς ἐναντίοις ἐγκαλλωπί-
 ζεται, μήτε τοῖς δεξιῶς ὄπλοις τῆς δικαιοσύνης αἰρόμενος, μήτε
 τοῖς ἀριστεροῖς καμπτόμενος, ἀλλ' ὁ αὐτὸς οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς
 20 ἀεὶ διαμένων ἢ καὶ δοκιμώτερος, ὥσπερ ἐν καμίνῳ χρυσός, εὐ-
 ρισκόμενος. Σκοπῶμεν δὲ οὕτως· Εὐπατρίδης ἐστίν; ἀντεπιδεί-
 ξεται τὴν εὐτροπίαν τῷ αἵματι, ὥστε διχόθεν εὐδοκιμεῖν, καὶ
 γενεαλογούμενος καὶ ὀρώμενος. Δυσγενὴς τὸν ἀνδριάντα καὶ τὸν
 πηλόν, εἶπερ τι μέγα πηλὸς πηλοῦ διαφέρει; ἀντεισοίσει τὴν νο-

δεινά, όταν δὲ εἶναι παρόντα νὰ ὑποτάσσωνται εἰς αὐτὰ (καὶ μάλιστα ποῖα; τὰ παρερχόμενα ὡς ἱστάμενα), καὶ ἐκτὸς καιροῦ μὲν νὰ φιλοσοφοῦν, εἰς τὰς ὥρας ἀνάγκης δὲ νὰ φαίνωνται ἀφιλόσοφοι· τὸ ἴδιον ὡσὰν νὰ ἐνόμιζε κανεὶς τὸν ἑαυτὸν του ὡς τὸν ἀριστον τῶν ἀθλητῶν, χωρὶς κἄν νὰ κατέρχεται εἰς τὸ στάδιον, ἢ ὡς πλοίαρχον εὐδόκιμον, ὁ ὁποῖος εἰς μὲν τὰς καλοκαιρίας καυχᾶται διὰ τὴν τέχνην του, εἰς δὲ τὰς τρικυμίας ἐγκαταλείπει τὸ τιμόνι.

10. Ἐφοῦ δὲ ὅπως δὴποτε ἐπελήφθην αὐτῶν τῶν λόγων, ἦλθον καὶ πρὸς ἄλλην εἰκόνα, ἢ ὅποια συμπίπτει πολὺ μὲ τὰ παρόντα. Θὰ μὲ νομίσετε ἴσως μυθολόγον γέροντα, ἂν τὴν γνωστοποιήσω καὶ εἰς σᾶς· ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ τὴν γνωστοποιήσω, διότι βλέπω ὅτι καὶ ἡ Γραφή πολλάκις χρησιμοποιεῖ τοιαύτας εἰκόνας πρὸς σαφεστέραν δῆλωσιν. Ὑπάρχει κατὰ τὸν μῦθον ἕν φυτόν, τὸ ὁποῖον ἀποκοπτόμενον θάλλει καὶ ἀγωνίζεται πρὸς τὸν σίδηρον· καὶ ἂν πρέπει νὰ ὀμιλήσωμεν παραδόξως περὶ ἐνὸς παραδόξου πράγματος, ζῆ μὲ τὸν θάνατον καὶ φυτρώνει μὲ τὴν τομὴν καὶ αὐξάνεται, ὅταν δαπανᾶται. Αὐτὰ λοιπὸν λέγει ὁ μῦθος καὶ τὸ πλάσμα καθ' ἑαυτό· εἰς ἐμὲ δὲ φαίνεται σαφῶς ὅτι τοιοῦτον πρᾶγμα εἶναι ὁ φιλόσοφος. Εὐδοκιμεῖ εἰς τὰ πάθη, καθιστᾶ τὰ λυπηρὰ μέσον ἀρετῆς καὶ δοξάζεται μὲ τὰ ἀντίθετα, χωρὶς νὰ ἐπαίρεται μὲ τὰ δεξιὰ ὄπλα τῆς δικαιοσύνης οὔτε νὰ κάμπτεται μὲ τὰ ἀριστερά, ἀλλὰ παραμένων πάντοτε ὁ αὐτὸς εἰς τὰ αὐτὰ ἢ καθιστάμενος καὶ δοκιμώτερος, ὅπως ὁ χρυσὸς εἰς τὴν κάμινον. Ἄς σκεφθῶμεν δὲ ὡς ἐξῆς. Εἶναι κανεὶς εὐπατρίδης; Θὰ ἐπιδείξῃ ἔναντι τοῦ αἵματος τὴν εὐγένειαν τρόπων, ὥστε νὰ εὐδοκιμῇ κατὰ τὰς δύο ἀπόψεις, καὶ γενεαλογικῶς καὶ πραγματιστικῶς. Εἶναι δυσγενὴς κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὸ ὑλικόν, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι δια-

ουμένην εὐγένειαν καὶ ἦν ἕκαστος ἑαυτὸν διαπλάττει πρὸς τὸ
 χειρὸν ἢ βέλτιον· τὴν δὲ ἄλλην παραγράφεται, ὅση σπείρεται ἢ
 γράφεται, ὡς οὐδενὸς ἀξίαν καὶ κίβδηλον. Ἔστι γάρ τι γένος
 τρισσόν· τὸ μὲν ἄνωθεν ἠργμένον, ὃ πάντες ἐσμὲν εὐγενεῖς ἐπ'
 5 Ἰσης, ἐπεὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονάμεν· τὸ δὲ ἀπὸ σαρκὸς ἐρχό-
 μενον, οὐκ οἶδ' εἴ τις εὐγενῆς τοῦτο, φθορᾷ συνιστάμενον· τὸ δὲ
 ἀπὸ κακίας ἢ ἄρετῆς γνωριζόμενον, οὐ μᾶλλον καὶ ἤττον μετα-
 λαμβάνομεν, ὅσον ἄν, οἶμαι, ἢ τηρήσωμεν τὴν εἰκόνα ἢ διαφθει-
 ρομεν. Ταύτην ἀγαπήσει τὴν εὐγένειαν ὃ γε ἀληθῶς σοφὸς καὶ
 10 φιλόσοφος. Τὸ γὰρ τέταρτον γένος, τότε ἀξιῶσω λόγου, τὸ ἐν
 γράμμασι καὶ προστάγμασιν, ὅταν καὶ κάλλος ἀποδέξωμαι τὸ
 ἐν χρώμασι καὶ πίθηκον αἰδεσθῶ λέοντα εἶναι κεκελευσμένον.

11. Νέος ἐστί; Κατὰ τῶν παθῶν ἀνδρισθήσεται καὶ τοῦτο
 ἀπολαύσει τῆς νεότητος, τὸ μὴ τὰ νέων παθεῖν, ἀλλὰ δεῖξαι
 15 πρεσβυτικὴν φρόνησιν ἐν ἀκμαίῳ τῷ σώματι· καὶ χαρήσει τῇ
 νίκη πλέον ἢ οἱ ἐν Ὀλυμπίᾳ στεφανούμενοι, νικήσει γὰρ ἐν
 κοινῷ θεάτρῳ τῇ οἰκουμένη, καὶ νικῆν ἀπρατον. Νεύει πρὸς
 γῆρας; Ἄλλ' οὐχὶ γηράσει καὶ τὴν ψυχὴν· δέξεται τὴν διάλυσιν
 ὡς προθεσμίαν ἀναγκαίας ἐλευθερίας, ἠδέως πρὸς τὰ ἐξῆς με-
 20 ταβήσεται, ἔνθα οὐκ ἔστιν ἄωρος, οὐδὲ προσβύτης, ἀλλὰ πάντες
 τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν τέλειοι. Ὡρας ἔλαχεν; Ἀντιστίλπει τὸ
 κάλλος τῷ κάλλει, τὸ τῆς ψυχῆς τῷ τοῦ σώματος. Παρῆλθε τὸ
 ἄνθος ἀνεπηρέαστον; Νεύει πρὸς ἑαυτὸν, οὐδὲ οἶδεν ὀρώμενος.

φέρει πολὺ πηλὸς ἀπὸ πηλόν; Θὰ εἰσαγάγη ἀντ' αὐτῆς τὴν νοερὰν εὐγένειαν καὶ αὐτὴν εἰς τὴν ὁποίαν διαπλάττει ἕκαστος ἑαυτὸν πρὸς τὸ χειρότερον ἢ τὸ καλύτερον· τὴν δὲ ἄλλην, ὅση εἶτε σπεύρεται εἶτε γράφεται, θὰ παραγράψῃ ὡς ἀναξίαν λόγου καὶ κίβδηλον. Διότι ὑπάρχει ἕν τριπλοῦν γένος· πρῶτον τὸ ἔχον ἄνωθεν τὴν ἀρχήν, κατὰ τὸ ὁποῖον εἴμεθα ἐξ Ἰσοῦ ὄλοι εὐγενεῖς, ἀφοῦ ἐγεννήθημεν κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ⁴¹· δευτερον τὸ ἐρχόμενον ἀπὸ τὴν σάρκα, ὡς πρὸς τὸ ὁποῖον δὲν γνωρίζω ἂν εἶναι κανεῖς εὐγενῆς, ἀφοῦ συνίσταται εἰς τὴν φθοράν. Τρίτον τὸ διακρινόμενον ἀπὸ τὴν κακίαν ἢ τὴν ἀρετήν, τοῦ ὁποίου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μετέχομεν, ἀναλόγως, ὡς νομίζω, πρὸς τὴν τήρησιν ἢ διαφθοράν τῆς εἰκόνας. Αὐτὴν τὴν εὐγένειαν πρέπει ν' ἀγαπήσῃ ὁ ἀληθῶς σοφὸς καὶ φιλόσοφος. Ὡς πρὸς τὸ τέταρον γένος, τὸ συνιστάμενον εἰς γράμματα καὶ προστάγματα, τότε θὰ τὸ θεωρήσω ἀξιόλογον, ὅταν θὰ ἀποδεχθῶ τὸ εἰς τὰ φκιασιδώματα κάλλος καὶ θὰ σεβασθῶ πίθηκον διαταχθέντα νὰ εἶναι λέων.

11. Εἶναι νέος; θὰ ἀνδρωθῆ ἑναντίον τῶν παθῶν καὶ θ' ἀπολάβῃ ἐκ τῆς νεότητος τοῦτο, τὸ νὰ μὴ πάθῃ τὰ τῶν νέων, ἀλλὰ νὰ δεῖξῃ γεροντικὴν φρόνησιν εἰς ἀκμαῖον σῶμα· καὶ θὰ χαρῆ διὰ τὴν νίκην περισσότερον παρὰ οἱ στεφανούμενοι εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, διότι θὰ νικήσῃ εἰς κοινὸν θέατρον, τὴν οἰκουμένην, καὶ μάλιστα νίκην μὴ ἐξαγοραζομένην. Κλίνει πρὸς τὸ γῆρας; Ἀλλὰ δὲν θὰ γηράσῃ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν· θὰ δεχθῆ τὴν διάλυσιν ὡς προθεσίαν ἀναγκαίας ἐλευθερίας, θὰ μεταβῆ εὐχαρίστως εἰς τὰ μέλλοντα, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἄωρος οὔτε πρεσβύτερος, ἀλλὰ ὄλοι εἶναι τέλειοι εἰς τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν. Εἶναι ὠραῖος; Θὰ ἀντικατοπτρίσῃ τὸ κάλλος τοῦ σώματος. Ἐπέραςε τὸ ἄνθος ἀνεπηρέαστον; Κλίνει πρὸς τὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ δὲν γνωρίζει τὸν

*Αίσχρὸς τὸ φαινόμενον; Ἄλλ' εὐφυῆς τὸ κρυπτόμενον, ὡσπερ ἐν κάλυκι ρόδον ἀνθηρὸν οὐκ ἀνθηρᾷ καὶ ἀνόδμῳ τὸ εὐωδέστατον. «Ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»; Οὐδέ καιρὸν δίδωσι τὸ ἐκτὸς καθορᾶσθαι, μεταστρέφων τὸν
 5 θεατὴν πρὸς τὸν ἐντὸς ἀνθρώπον. Εὐεκτεῖ; Χρησεται τῇ ὑγείᾳ πρὸς τὸ βέλτιστον· νοουθετήσεται, πλήξει, λόγῳ παρρησιάζεται, ἀγρυπνήσεται, χαμευνήσεται, νηστεύσει, κενώσει τὴν ὕλην, θεωρήσει τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια, κατὰ πᾶσαν σπουδὴν μελετήσεται τὸν θάνατον. Ἀρρωστήσεται; Μαχήσεται· ἂν δὲ ἠττηθῆ, νικήσεται
 10 λαβὼν τὸ μηκέτι μάχεσθαι. Πλούσιός ἐστι; Φιλοσοφήσεται τὸ ἀποπλουτεῖν, μεταδώσει τῷ δεομένῳ τῶν ὄντων, ὡς οἰκονόμος τῶν ἀλλοτρίων· ἴν' ἐκεῖνος τε εὖ πάθῃ τῇ μεταλήψει καὶ αὐτὸς πρὸς Θεὸν συναχθῆ, μηδὲν ἔχων πλὴν τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ σώματος. Πένεται; Πλουτήσεται Θεὸν καὶ τὸ καταγελαῖν τῶν
 15 ἐχόντων, ὡς δεῖ μὲν κτωμένων, δεῖ δὲ πενομένων τῷ δεῖσθαι τοῦ πλείονος καὶ πινόντων ἵνα πλέον διψήσωσιν.*

12. *Πεινᾷ; Μετὰ τῶν ὀρνέων τραφήσεται, οἷς ὁ βίος ἀσπορος καὶ ἀνήροτος. Μετὰ Ἡλίου ζήσεται παρὰ τῇ Σαραφθίᾳ, «ὁ καμψάκης τοῦ ἐλαίου οὐκ ἐκλείπει, καὶ ἡ ὕδρια τοῦ ἀλεύρου οὐκ ἐλαττονήσεται»· ὁ μὲν δεῖ πηγᾶσει, ἡ δὲ γεωργήσεται πλουσίως, ἵνα τιμηθῆ ἡ χήρα φιλόξενος καὶ τρέφῃ τὸν τρέφοντα. Διψήσεται; Κρῆναι τούτῳ καὶ ποταμοὶ τὸ ποτῶν, ποτὸν οὐ μεθύσκον, οὐδὲ*

ὅτι βλέπεται ἀπὸ ἄλλους. Εἶναι ἀσχημος εἰς τὴν ὄψιν; Ἄλλ' εἶναι ὠραῖος εἰς τὰ κρυπτόμενα, ὡσάν ἀνθηρὸν ρόδον εὐωδέστατον εἰς κάλυκα μὴ ἀνθηρὰν καὶ ἀοσμον. «Εἶναι ἰδιαιτέρως ὠραῖος ἐπάνω ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»⁴²; Δὲν δίδει κἀν εὐκαιρίαν νὰ φαίνεται τὸ ἐκτός, μεταστρέφῳν τὸν θεατὴν πρὸς τὸν ἐντὸς ἀνθρώπου. Ἔχει εὐεξίαν; Νὰ χρησιμοποίησῃ τὴν ὑγείαν πρὸς τὸ καλύτερον· νὰ νοθεθῆσῃ, νὰ πλήξῃ, νὰ παρησιασθῆ μετ' λόγον, ν' ἀγρυπνήσῃ, νὰ κοιμηθῆ χάμω, νὰ νηστεύσῃ, νὰ κενώσῃ τὴν ὕλην, νὰ θεωρήσῃ τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια, νὰ μελετήσῃ τὸν θάνατον μετὰ πᾶσαν σπουδὴν. Θὰ ἀρρωστήσῃ; Νὰ πολεμήσῃ· ἀν δὲ ἠττηθῆ, νὰ νικήσῃ ἐπιτυχῶν τὸ νὰ μὴ μάχεται πλέον. Εἶναι πλούσιος; Νὰ φιλοσοφήσῃ τὴν ἀποπτώχευσιν, νὰ μεταδώσῃ τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὸν ἔχοντα ἀνάγκην, ὡς οἰκονόμος τῶν ξένων ἀγαθῶν· οὕτως ὥστε καὶ ἐκεῖνος νὰ εὐεργετηθῆ μετὰ τὴν μετάληψιν καὶ αὐτὸς νὰ συναχθῆ πρὸς τὸν Θεόν, μὴ ἔχων τίποτε ἄλλο πλὴν τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ σώματος. Εἶναι πτωχός; Νὰ ἔχη πλοῦτον τὸν Θεόν καὶ τὸν περίγελον τῶν πλουσίων, ὡς πάντοτε μὲν κατεχόντων, πάντοτε δὲ πενομένων λόγῳ τοῦ ὅτι χρειάζονται τὸ περισσότερον καὶ πίνουν διὰ νὰ διψᾶσουν περισσότερον.

12. Πεινᾶ; Νὰ τραφῆ μαζί μετὰ τὰ πτηνά, τῶν ὁποίων ὁ βίος εἶναι ἄσπαρτος καὶ ἀκαλλιέργητος· νὰ ζήσῃ μαζί μετὰ τὸν Ἥλιον πλησίον τῆς Σαραφθίας, «ἢ λήκυθος μετὰ τὸ ἔλαιον δὲν θὰ λείψῃ καὶ ἡ ὕδρια μετὰ τὸ ἄλευρον δὲν θὰ ὀλιγοστεύσῃ»⁴³· ἡ πρώτη θὰ πηγάζῃ πάντοτε, ἡ δὲ δευτέρα θὰ παράγῃ πλουσίως, διὰ νὰ τιμηθῆ φιλόξενος χήρα καὶ νὰ τρέφῃ τὸν τρέφοντα. Θὰ διψᾶσῃ; Κρῆναι δι' αὐτὸν καὶ ποταμοὶ εἶναι τὸ ποτόν, ποτόν

43. Γ' Βασιλ. 17,9·14.

μετρούμενον· ἂν πάντα ἐπιλίπη δι' ἀνομβρίαν, χειμάρρῳ τυχὸν ποτισθήσεται. Ρηγώσει; Τοῦτο καὶ Παῦλος, ἀλλ' ἐπὶ πόσον; Ἔστι τι καὶ πέτρας ἐνδύμα· πειθέτω σε ὁ Ἰώβ λέγων, «παρὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς σκέπην, πέτραν περιεβάλλοντο». Σκόπει μοι 5 καὶ τὰ τελεώτερα. Λοιδορηθήσεται; Ἀνέξεται. Βλασφημηθήσεται; Παρακαλέσει. Διαβληθήσεται; Προσεύξεται. Τὴν δεξιὰν ραπισθήσεται σιαγόνα; Παρέξει καὶ τὴν ἐτέραν· εἰ τρίτην εἶχε, καὶ ταύτην ἂν προεβάλετο, ἵνα μᾶλλον διδάξῃ μακροθυμεῖν τὸν παίοντα, ἔργῳ παιδεύων, ἢ μὴ λόγῳ δυνατὸς ἦν. Ὀνειδισθήσε- 10 ται; Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς· τιμηθήσεται τῇ κοινωσίᾳ τοῦ πάθους. Κἂν Σαμαρείτης ἀκούσῃ, κἂν δαιμονῶν ἐγκληθῇ, μετὰ Θεοῦ πάντα δέξεται. Πολλὰ ἔτι λείπει, κἂν πολλὰ πάθη, ὄξος, χολή, στέφανος ἀκάνθινος, σκῆπτρον καλάμινον, χλαμὺς κοκκίνη, σταυρός, ἦλοι, λησταὶ συσταυρούμενοι, παριόντες ὑβρίζοντες. 15 Δεῖ γὰρ πλεόν ἔχειν Θεόν, ἐν τῷ πλεῖον φέρειν ἀτιμαζόμενον.

13. Οὐδὲν ἀναλωτότερον φιλοσοφίας, οὐδὲν ἀληπτότερον. Πάντα ἐνδώσει πρότερον ἢ φιλόσοφος. «Ἔνος ἐστὶν ἀγριος ἐν ἐρήμῳ», φησὶν ὁ Ἰώβ, «ἀνετος καὶ ἐλεύθερος, καταγελῶν πολυοχλίας πόλεως, μέμψιν φορολόγου μὴ ἀκούων. Μονόκερῶς 20 ἐστὶν ζῶον αὐτόνομον. Εἰ βουλήσεται σοι δουλεῦσαι; εἰ δῆσεις αὐτὸν ἐπὶ φάτνης; εἰ ὑπὸ ζυγὸν ἀχθήσεται;». Ὅταν πάντων ἐξείργηται τῶν ἐπὶ γῆς, κατεσκευασταὶ αὐτῷ πτέρυγες ὥσπερ

44. Β' Κορ. 11,27.

45. Ἰώβ 24,8.

46. Ἰω. 8,48.

τό ὁποῖον δὲν μεθύσκει, οὔτε μετρούμενον· ἂν ὄλα λείπουν λόγῳ ἀνομβρίας, θὰ ποτισθῆ ἴσως μὲ χεῖμαρρον. Θὰ τρέμη; Τοῦτο ὑπέστη καὶ ὁ Παῦλος⁴⁴, ἀλλ' ἐπὶ πόσον χρόνον; Ὑπάρχει καὶ ἔνδυμα πέτρας· ἄς σὲ πείσῃ καὶ ὁ Ἰώβ λέγων, «ἐπειδὴ δὲν εἶχον σκέπην, περιεβλήθησαν πέτραν»⁴⁵. Παρατήρησε, παρακαλῶ, καὶ τὰ τελειότερα. Θὰ λοιδορηθῆ; Νὰ νικήσῃ μὲ τὸ νὰ μὴ ἀντιλοιδορῆ· Θὰ διωχθῆ; Νὰ ἀνεχθῆ. Θὰ βλασφημηθῆ; Νὰ παρακαλέσῃ. Θὰ διαβληθῆ; Νὰ προσευχηθῆ. Θὰ ραπισθῆ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα; Νὰ προσφέρῃ καὶ τὴν ἄλλην· ἐὰν δὲ εἶχε τρίτην, νὰ προέβαλε καὶ αὐτήν, διὰ νὰ διδάξῃ τὸν κτυπῶντα νὰ μακροθυμῆ περισσότερον, ἐκπαιδεύων μὲ τὴν πρᾶξιν εἰς ὄσα δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ τὸ κάμῃ μὲ τὸν λόγον. Θὰ ὄνειδισθῆ; Τοῦτο ὑπέστη καὶ ὁ Χριστός· θὰ τιμηθῆ μὲ τὴν κοινωνίαν τοῦ πάθους. Καὶ ἂν ἀκούσῃ «ὅτι εἶναι Σαμαρείτης⁴⁶ καὶ ἂν κατηγορηθῆ ὅτι εἶναι δαιμονιζόμενος⁴⁷, θὰ τὰ δεχθῆ ὄλα μετὰ τοῦ Θεοῦ. Θὰ τοῦ λείψουν πολλὰ ἀκόμη, ἀκόμη καὶ ἂν πάθῃ πολλά, ὄξος, χολή, στέφανος ἀκάνθινος, σκῆπτρον καλάμινον, χλαμὺς κοκκίνη, σταυρός, καρφία, λησταὶ σταυρούμενοι, περαστικοὶ ὕβρισται⁴⁸. Διότι πρέπει νὰ ἔχη τὸν Θεὸν περισσότερον μὲ τὸ νὰ ὑποφέρῃ περισσότερον ἀτιμαζόμενος.

13. Δὲν ὑπάρχει τίποτε ἰσχυρότερον τῆς φιλοσοφίας, τίποτε περισσότερον ἀσύλληπτον. Ὅλα θὰ ἐνδώσουν πρὶν ἀπὸ τὸν φιλόσοφον. «Ὁ δναγρος εἶναι εἰς τὴν ἔρημον», λέγει ὁ Ἰώβ, «ἄδεδτος καὶ ἐλεύθερος, καταγελῶν τὸν θόρυβον τῆς πόλεως, μὴ ἀκούων μομφὴν φορολόγου. Ὁ μονόκερος εἶναι ζῶον αὐτόνομον. Θὰ θελήσῃ νὰ δουλεύσῃ εἰς σέ; θὰ τὸν δέσῃς εἰς τὴν φάτνην; θὰ ὑποταχθῆ εἰς ζυγόν;»⁴⁹. Ὅταν ἔχη ἀποταχθῆ ἀπὸ

47. Ἰω. 8,48.

48. Ματθ. 26 καὶ 27.

49. Ἰώβ 39,5 ἐέ.

ἀετοῦ, ἐπιστρέφει εἰς τὸν οἶκον τοῦ προεστηκότος αὐτοῦ, πρὸς
 Θεὸν ἀναπτῆσεται. Εἶπω τι κεφάλαιον. Δύο ταῦτα δυσκράτητα,
 Θεὸς καὶ ἄγγελος· καὶ τὸ τρίτον φιλόσοφος, ἄλλος ἐν ὄλῃ, ἐν
 σώματι ἀπερίγραπτος, ἐπὶ γῆς οὐράνιος, ἐν πάθεσιν ἀπαθῆς,
 5 πάντα ἡττώμενος πλὴν φρονήματος, νικῶν τῶ νικᾶσθαι τοὺς
 κρατεῖν νομίζοντας. Ἐπεὶ δὲ τὸν φιλόσοφον ἡμῖν ὁ λόγος ἔγρα-
 ψεν, ὅθεν εἶπον, ἀρξάμενος, φέρε, παρὰ τοῦτον τὰ ἡμέτερα θεω-
 ρήσωμεν (δοκῶ γὰρ κάγω Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν, καὶ εἰ τιμι τού-
 των τρωτὸς ἐγὼ καὶ ἀλώσιμος)· Ἰν', εἰ μὲν ἡττώμενον εὐρί-
 10 σκοιεν οἱ μισοῦντες καὶ πολεμοῦντες, συγγινώσκονται γοῦν τῆς
 ἐγχειρήσεως, εἰ καὶ μὴ τῆς προαιρέσεως· εἰ δὲ κρείττονα τῶν
 πολεμούντων καὶ ὑψηλότερον, ἢ τῆς κακίας ἀπαλλαγεῖεν ἢ και-
 νοτέραν ὁδὸν τῆς ἀδικίας ἐπινοήσαιεν, ὡς τῆς παρουσίας κατα-
 φρονουμένης καὶ μὴ πρὸς τῇ κακίᾳ καὶ ἄνοιαν ἐγκαλοῖντο, ὡς
 15 ἀνομοῦντες διακενῆς καὶ οὐδὲ εἰδότες ἀδικεῖν ὁ σπουδάζουσιν.

14. Τί γὰρ δὴ καὶ λυπήσουσιν ἐπὶ πάντα ἐλθόντες; Ἴδωμεν
 ὅσα ἂν ἀδικηθεῖν παρὰ ἀνθρώπων ἀνθρωπος. Ἀπαιδευτον ὀνο-
 μάσουσιν; Μίαν σοφίαν οἶδα, τὸ φοβεῖσθαι Θεόν· «ἀρχὴ τε γὰρ
 σοφίας, φόβος Κυρίου», καὶ «τέλος λόγου, τὸ πᾶν ἄκουε, τὸν
 20 Θεὸν φοβοῦ». Ταῦτα Σολομῶν ὁ σοφώτατος. Δειξάτωσαν οὖν
 ἄφοβον, καὶ νικησάτωσαν. Τῆς δὲ ἄλλης σοφίας, τὴν μὲν παρέ-

50. Α' Κορ. 7,40.

51. Παρ.1,7.

ὄλα τὰ ἐπίγεια, τοῦ κατασκευάζονται πτέρυγες ὡς τοῦ ἀετοῦ, θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν οἶκον τοῦ προῖσταμένου του, θὰ πετάξῃ ἄνω πρὸς τὸν Θεόν. Θὰ εἶπω κάτι κεφαλαιῶδες. Τὰ δύο αὐτὰ εἶναι δυσυπέβλητα, ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄγγελος· τρίτον εἶναι ὁ φιλόσοφος, ἄνθρωπος εἰς ὕλην, εἰς σῶμα ἀπεριγραφτος, ἐπὶ γῆς οὐράνιος, εἰς πάθη ἀπαθής, ἡττώμενος καθ' ὄλα πλὴν τοῦ φρονήματος, μὲ τὸ νὰ νικᾶται νικῶν τοὺς νομίζοντας ὅτι ἐπικρατοῦν. Ἄφοῦ δὲ ὁ λόγος μας περιέγραψε τὸν φιλόσοφον, ἀπὸ τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἤρχισα, ἐμπρὸς τώρα ἅς ἐπισκοπήσωμεν ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὰ ἰδικά μας («διότι νομίζω ὅτι ἔχω καὶ ἐγὼ Πνεῦμα Θεοῦ»⁵⁰, ἔστω καὶ ἂν ἐγὼ εἰς κάτι ἀπὸ αὐτὰ εἶμαι τρωτὸς καὶ ἀλώσιμος). Οὕτω, ἂν μὲν οἱ μισοῦντες καὶ πολεμοῦντες με μὲ εὗρουν νικημένον, νὰ μὲ συγχωρήσουν ἀπὸ τὸ ἐγγεῖρημα, ἂν καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν προαίρεσιν· ἂν δὲ μὲ εὗρουν ἀνώτερον τῶν πολεμούντων καὶ ὑψηλότερον, νὰ ἀπαλλαγῶν αὐτοὶ ἀπὸ τὴν κακίαν ἢ νὰ ἐπινοήσουν νεωτέραν ὁδὸν τῆς ἀδικίας, ἀφοῦ ἡ παροῦσα καταφρονεῖται, καὶ νὰ μὴ κατηγοροῦνται πλὴν τῆς κακίας καὶ διὰ μωρίαν, ὡς παρανομοῦντες ματαίως καὶ μὴ γνωρίζοντες ὅτι ἀδικοῦν αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐπιμελοῦνται.

14. Διότι κατὰ τί θὰ μᾶς λυπήσουν, ἂν τὰ διεξέλθουν ὄλα; Ἄς ἴδωμεν ὅσα δύναται νὰ ἀδικηθῇ ἀπὸ ἀνθρώπους ἄνθρωπος. Θὰ μὲ ὀνομάσουν ἀπαίδευτον; Μίαν σοφίαν γνωρίζω, τὸ νὰ φοβοῦμαι τὸν Θεόν, διότι «ἀρχὴ σοφίας εἶναι ὁ φόβος Κυρίου»⁵¹, καὶ «τέλος λόγου εἶναι, νὰ ἀκούῃς τὸ πᾶν, νὰ φοβῆσαι τὸν Θεόν»⁵². Αὐτὰ λέγει ὁ σοφώτατος Σολομών. Ἄς μὲ δείξουν λοιπὸν ὡς στερούμενον φόβου, καὶ ἅς νικήσουν. Τῆς δὲ

52. Ἐκκλ. 12,13.

δραμον, τὴν δὲ προσλαβεῖν εὐχομαι καὶ ἐλπίζω, θαρρῶν τῷ Πνεύματι. Πενίαν ἐγκαλέσουσι, τὴν ἐμὴν περιουσίαν; Εἴθε γὰρ ἀποδουσαίμην καὶ τὰ ράκια ταῦτα, ἵνα γυμνὸς διαδράμω τὰς ἀκάνθας τοῦ βίου· εἴθε καὶ τὸν βαρὸν χιτῶνα τοῦτον ὡς τάχιστα, ἵνα λάβω κουφότερον. Φυγόπατριν ἀποκαλέσουσιν; Ὡς μικρὰ φρονοῦσι περὶ ἡμῶν ὄντως ὑβρισταὶ καὶμισόξενοι! Ἔστι γάρ μοι πατρίς, ᾧ οὗτοι, περιγραπτὴ, ᾧ πᾶσα πατρίς, καὶ οὐδεμία; Σὺ δὲ οὐ ξένος καὶ παρεπίδημος; Οὐκ ἐπαινῶ σου τὴν κατοικίαν, ἂν οὕτως ἔχῃς, μὴ τῆς ἀληθινῆς πατρίδος ἐκπέσης, εἰς ἣν ἀποτίθεσθαι χρὴ τὸ πολίτευμα. Γῆρας δὲ οὐκ ὄνειδίσαις ἡμῖν καὶ τὸ νοσῶδες; Οὐχ ὄλον τοῦτο τῆς ὕλης καὶ τῆς φύσεως, ἵνα εἰδῆς τι τῶν ἐμῶν ἀπορρήτων· ἔστιν ὁ καὶ ὁ λογισμὸς ἐδαπάνησεν, ἵνα μικρὸν τι καυχῆσωμαι. Σὺ δὲ οὐ σφριγῶν μοι καὶ σαρκοτροφῶν; Ἡδὸν θέαμα. Εἴθε τι καὶ πολιᾶς ἐπήνθει σοι καὶ ὠχρότητας, ἵνα πιστευθῆς γοῦν εἶναι συνετὸς καὶ φιλόσοφος.

15. Τί ἔτι; Θρόνων καθαιρήσουσιν; Τίνων ἄρ'; ὧν ἡδέως ἐπέβην, ἢ νῦν ἢ πρότερον; μακαρίζω δὲ τοὺς ἐπιβαίνοντας; Σὺ δὲ μοι τούτους ἡδίους ποιεῖς, οὕτως ἐπιβαίνων ἀναξίως; Οὐδὲ τὰ πρόων συμβάντα τὴν ἐμὴν γνώμην ὑμῖν ἐδήλωσεν; Ἡ κἀκεῖνα θρύψις τις ἦν καὶ τοῦ πόθου δοκιμασία; Πάντα ἂν οἱ τε-

ἄλλης σοφίας μέρος μὲν παρεμέρισα, μέρος δὲ εὐχομαι καὶ ἐλπίζω νὰ προσλάβω μὲ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Θὰ μὲ κατηγορήσουν διὰ πτωχείαν, ἢ ὅποια εἶναι ἡ περιουσία μου; Εἶθε νὰ ἀπέβαλλα αὐτὰ τὰ ράκια, διὰ νὰ διέλθω γυμνὸς τὰς ἀκάνθας τοῦ βίου· εἶθε ἐπίσης νὰ ἀποβάλω καὶ τὸν βαρὺν τοῦτον χιτῶνα⁵³, ὅσον τὸ δυνατὸν γρηγορώτερον, διὰ νὰ λάβω ἐλαφρότερον. Θὰ μὲ ἀποκαλέσουν φιλόπατριν; Πόσον μικρὰ σκέπτονται περὶ ἡμῶν, πραγματικοὶ ὕβρισται καὶ μισόξενοι! Ὑπάρχει, ὦ ἄνθρωποι, πατρὶς περιγραπτὴ εἰς ἐμέ, ὁ ὁποῖος ἔχω πᾶσαν πατρίδα καὶ καμμίαν; Σὺ δὲ δὲν εἶσαι ξένος καὶ παρεπίδημος; Δὲν σοῦ ἐπαινῶ τὴν κατοικίαν, ἂν αὐτὴ εἶναι ἡ περιπτώσις σου, διὰ νὰ μὴ ἐκπέσης τῆς ἀληθινῆς πατρίδος, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀποθέτωμεν τὰ πολιτικά μας δικαιώματα. Δὲν θὰ μᾶς ὀνειδίσῃς δὲ διὰ τὸ γῆρας καὶ τὴν φιλασθενικότητα; Δὲν ἀνήκει ὄλον αὐτὸ εἰς τὸν χῶρον τῆς ὕλης καὶ τῆς φύσεως, διὰ νὰ μάθῃς καὶ κάτι ἀπὸ τὰ ἀπόρρητά μου· Ἐν μέρος τὸ ἐδαπάνησε καὶ ὁ λόγισμός, διὰ νὰ καυχηθῶ καὶ ἐγὼ ὀλιγον. Σὺ δὲ δὲν εἶσαι σφριγηλὸς καὶ εὐσωμος; Γλυκὺ θέαμα! Εἶθε νὰ εἶχες καὶ ὀλίγα ἄσπρα μαλλιά καὶ κάποιαν ὠχρότητα, διὰ νὰ πιστευθῆς τότε, ὅτι εἶσαι συνετὸς καὶ φιλόσοφος.

15. Τί ἄλλο περαιτέρω; Θὰ μὲ καθαιρέσουν ἀπὸ θρόνους; Ποιοὺς ὄμω; Αὐτοὺς εἰς τοὺς ὁποίους εὐχαρίστως ἀνῆλθα ἢ προηγουμένως ἢ τώρα⁵⁴; Μακαρίζω δὲ τοὺς ἐπιβαίνοντας θρόνων; Σὺ δὲ μοῦ τοὺς καθιστᾶς γλυκυτέρους, ἐπιβαίνων εἰς τὸν ἰδικὸν σου τόσον ἀναξίως; Οὔτε τὰ προηγουμένως συμβάντα δὲν σᾶς ἐφάνέρωσαν τὴν γνώμην μου; Ἦ ἦσαν καὶ ἐκεῖνα κάποια ἀπόδρασις καὶ δοκιμασία τοῦ πόθου; Πράγματι οἱ ἐπιτή-

⁵⁴. Ὁ Γρηγόριος ἐχειροτονήθη ἄκων ἐπίσκοπος Σασίμων, ἀλλὰ δὲν ἐγκατεστάθη ποτὲ εἰς τὴν ἔδραν. Τῶρα δὲ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦλθε προσκληθεὶς καὶ δὲν εἶχε κἀν θρόνον τυπικῶς.

χνικοί περὶ ἄλλων τὰ ἑαυτῶν, τὰ μὲν ὑπονοήσαιεν, τὰ δὲ εἴ-
 ποιεν. Τί δαὶ ἢ συντριβή; τί δαὶ αἱ ἀραί, ἃς δημοσίᾳ καθ' ἡμῶν
 αὐτῶν πεποιήμεθα; Τί δαὶ τὰ δάκρυα καὶ τὸ ἐλεεινοῦς γενέσθαι
 ὑμῖν μικροῦ καὶ μισουμένους διὰ τὴν ἔνστασιν; Προεδρίας ἀπο-
 5 στερήσουσιν; Ἦν τότε καὶ τίς τῶν εὖ φρονούντων ἐθαύμασε,
 νῦν δὲ καὶ τὸ φεῦγειν, ὡς γοῦν ἐμοὶ δοκεῖ, πρῶτον συνέσεως;
 δι' ἣν πάντα δονεῖται καὶ σείεται τὰ ἡμέτερα· δι' ἣν τὰ πέρατα
 τῆς οἰκουμένης ἐν ὑποψίᾳ καὶ πολέμῳ κωφῶ τινι καὶ οὐδὲ ὄνο-
 μα ἔχοντι· δι' ἣν κινδυνεύομεν ἀνθρώπων εἶναι παρὰ Θεοῦ γε-
 10 γονότες καὶ τὸ μέγα καὶ καινὸν ἀποβαλεῖν ὄνομα. Ὡς ὀφελόν γε
 μηδὲ ἦν προεδρία, μηδὲ τίς τόπου προτίμησις, καὶ τυραννικὴ
 προνομία! Ἴν' ἐξ ἀρετῆς μόνης ἐγινωσκόμεθα. Νῦν δὲ τὸ δεξιὸν
 τοῦτο καὶ τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ μέσον, καὶ τὸ ὑψηλότερον καὶ
 χθαμαλότερον, καὶ τὸ προβαδίζειν ἢ συμβαδίζειν, πολλὰ πεποι-
 15 ἠκε τὰ συντρίμματα ἡμῶν διακενῆς καὶ πολλοὺς εἰς βόθρον
 ὥσε καὶ εἰς τὴν τῶν ἐρίφων χώραν ἀπήγαγεν· οὐ τῶν κάτω μό-
 νον, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ποιμένων, οἳ διδάσκαλοι τοῦ Ἰσραὴλ ὄν-
 τες, ταῦτα ἠγνόησαν.

16. **Θυσιαστηρίων εἰρξουσιν;** Ἄλλ' οἶδα καὶ ἄλλο θυσιαστή-
 20 ριον, οὗ τύποι τὰ νῦν ὀρώμενα· ἐφ' ᾧ λαζευτήριον οὐκ ἀναβέβη-
 κεν, οὐδὲ χεῖρ, οὐδὲ ἠκούσθη σίδηρος ἢ τι τῶν τεχνιτῶν καὶ
 ποικίλων, ἀλλ' ὄλον τοῦ νοῦ τὸ ἔργον, καὶ διὰ θεωρίας ἢ ἀνά-

δειοὶ ὅλα τὰ ἰδικὰ τῶν τὰ ἀποδίδουν εἰς ἄλλους, ἄλλα μὲν καθ' ὑποψίαν ἄλλα δὲ ρητῶς. Τί εἶναι τάχα ἢ συντριβή; Τί τάχα αἱ ἀραί, τὰς ὁποίας ἐκάμαμεν δημοσίᾳ ἐναντίον μας; Τί τάχα τὰ δάκρυα καὶ τὸ ὅτι ἐγίναμεν εἰς σᾶς παρ' ὀλίγον ἐλεεινοὶ καὶ μισητοὶ λόγῳ τῆς ἀντιστάσεως; Θὰ μᾶς ἀποστερήσουν προεδρίας; Αὐτὴν πότε καὶ ποῖος σῶφρων ἐθαύμασε, ἐνῶ τώρα καὶ τὸ νὰ τὴν ἀποφεύγῃ κανεὶς εἶναι στοιχειῶδες δεῖγμα συνέσεως, ὅπως νομίζω ἐγὼ τουλάχιστον; αὐτὴν διὰ τὴν ὁποίαν ὅλα τὰ πράγματά μας δονοῦνται καὶ σείονται· διὰ τὴν ὁποίαν τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης εἶναι γεμᾶτα ὑποψίαν καὶ πόλεμον κωφὸν καὶ ἀνώνυμον· διὰ τὴν ὁποίαν κινδυνεύομεν νὰ εἴμεθα τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ ἐγίναμεν ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ν' ἀποβάλωμεν τὸ μέγα καὶ νέον ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ; Πόσον θὰ ἠθελα νὰ μὴ ὑπῆρχε προεδρία, οὔτε προτίμησις θέσεως καὶ τυραννικὴ προνομία, διὰ νὰ ἐγνωρίζόμεθα μόνον ἀπὸ τὴν ἀρετὴν! Τώρα δὲ τὸ δεξιὸν τοῦτο καὶ τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ μέσον, τὸ ὑψηλότερον καὶ τὸ χαμηλότερον, καὶ τὸ προβάδισμα ἢ συμβάδισμα ἔχουν προκαλέσει εἰς ἡμᾶς πολλὰ συντρίμματα χωρὶς λόγον, πολλοὺς ᾤθησαν εἰς τὸν βόθρον καὶ ἀπήγαγαν εἰς τὸν χῶρον τῶν ἐριφίων· ὄχι μόνον τῶν κατωτέρων, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τῶν ποιμένων, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ εἶναι διδάσκαλοι τοῦ Ἰησοῦ⁵⁵, ἠγνόησαν ταῦτα.

16. Θὰ μὲ ἐμποδίσουν ἀπὸ τὰ θυσιαστήρια; Ἀλλὰ γνωρίζω καὶ ἄλλο θυσιαστήριον, τοῦ ὁποίου τύποι εἶναι τὰ τώρα βλεπόμενα· θυσιαστήριον εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἤγγισε λαξευτήριον οὔτε χεῖρ, οὔτε ἠκούσθη σίδηρος⁵⁶ ἢ κάτι ἄλλο τῶν τεχνικῶν καὶ διακοσμητῶν, ἀλλ' εἶναι ὁλόκληρον ἔργον τοῦ νοῦ καὶ ἡ

56. Γ' Βασιλ. 6,7.

βασίς. Τούτω παραστήσομαι, τούτω θύσω δεκτά, θυσίαν καὶ
 προσφορὰν καὶ ὀλοκαυτώματα, κρεῖττονα τῶν νῦν προσαγομέ-
 νων, ὧσφ κρεῖττον σκιάς ἀλήθεια· περὶ οὗ μοι δοκεῖ καὶ Δαβὶδ
 ὁ μέγας φιλοσοφεῖν, λέγων «καὶ εἰσελεύσομαι πρὸς τὸ θυσια-
 5 στήριον τοῦ Θεοῦ, τοῦ εὐφραίνοντος τὴν πνευματικὴν μου νεό-
 τητα». Τούτου μὲν οὐκ ἀπάξει με τοῦ θυσιαστηρίου πᾶς ὁ βου-
 λόμενος. Πόλεως ἀπελάσουσιν; Ἄλλ' οὐχὶ καὶ τῆς ἄνω κειμέ-
 νης. Τοῦτο δυνηθήτωσαν οἱ μισοῦντες ἡμᾶς, καὶ ὄντως πεπολε-
 μήκασιν· ἕως δ' ἂν μὴ τοῦτο δύνωνται, ρανίσι βάλλουσιν ἢ αἰ-
 10 ραῖς παίουσιν ἢ παιζουσιν ἐνύπνια· οὕτως αὐτῶν ἐγὼ βλέπω
 τὸν πόλεμον. Χρημάτων περιαιρήσουσιν; Τίνων; Εἰ μὲν τῶν
 ἐμῶν, καὶ τῶν πτερυγῶν περικοπτέτωσαν, ὧν οὐκ ἐπιβέβλη-
 μαί· εἰ δὲ τῶν τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτό ἐστιν ὑπὲρ οὗ πᾶς ὁ πόλε-
 15 μος· δι' αὐτὴν ζηλοτυπεῖ τὸ γλωσσόκομον ὁ κλέπτης καὶ τὸν Θεὸν
 προδίδωσι τριάκοντα ἀργυρίων, τὸ δεινότατον. Τοσοῦτου γάρ,
 οὐχ ὁ προδιδόμενος, ἀλλ' ὁ προδιδὸς ἀξίος.

17. Οἰκίας ἀποκλείσουσι; Τρυφὰς περικόψουσι; Φίλους ἀλ-
 λολτριώσουσι; Πάνυ γάρ, ὡς ὄρας, πλείστων κατεναρκήσαμεν,
 καίτοιγε προσκαλουμένων - οὐ γὰρ ἀχαριστήσομεν -· εἰ δὲ καὶ
 20 κατεναρκήσαμεν, τῷ φείδестhai μᾶλλον ἢ τῷ προσίεσθαι. Τὸ δὲ
 αἴτιον, οἶκός τις ἀνέπαυσεν ἡμᾶς εὐσεβῆς καὶ φιλόθεος, καὶ οἶος

 57. Ψαλμ. 42,4.

58. Ἰω. 12,6.

ανάβασις εἰς αὐτὸ γίνεται διὰ θεωρίας. Εἰς αὐτὸ θὰ παραστῶ, εἰς αὐτὸ θὰ θυσιάσω εὐπρόσδεκτα θύματα, θυσίαν καὶ προσφορὰν καὶ ὀλοκαυτώματα, ἀνώτερα τῶν προσφερομένων τῶρα ὅσον ἀνώτερα εἶναι ἢ ἀλήθεια τῆς σκιᾶς. Περὶ αὐτοῦ νομίζω ὅτι φιλοσοφεῖ καὶ ὁ μέγας Δαυὶδ λέγων, «καὶ θὰ εἰσέλθω πρὸς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ, τοῦ εὐφραίνοντος τὴν πνευματικὴν μου νεότητα»⁵⁷. Ἐκ τῆς αὐτοῦ θυσιαστήριον δὲν θὰ με ἀπομακρύνῃ ὅποιος τὸ θέλει. Θὰ με ἀπελάσουν ἀπὸ τὴν πόλιν; Ἄλλ' ὄχι καὶ ἀπὸ τὴν εὐρισκομένην εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἦς καταφέρουν τοῦτο ὅσοι με πολεμοῦν! Καὶ πράγματι τὸ ἐπεχείρησαν, ἀλλ' ἕως ὅτου δὲν δύνανται νὰ τὸ ἐπιτύχουν, μᾶς ρίπτουν ρανίδες ὕδατος ἢ μᾶς κτυποῦν μὲ αὖρας ἢ παίζου μὲ ὄνειρα· οὕτω βλέπω ἐγὼ τὸν πόλεμον αὐτῶν. Θὰ μοῦ πάρουν τὰ ἀγαθὰ; Ποῖα; Ἦν πρόκειται περὶ τῶν ἰδικῶν μου, ἃς μοῦ περικόψουν καὶ τὰς πτέρυγας, τὰς ὁποίας δὲν ἔχω περιβληθῆ· ἂν δὲ πρόκειται περὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτο εἶναι τὸ ἀντικείμενον περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται ὄλος ὁ πόλεμος· αὐτὰ εἶναι διὰ τὰ ὁποῖα ὁ κλέπτης ζηλοφθονεῖ τὸ ταμεῖον⁵⁸ καὶ προδίδει τὸν Θεὸν διὰ τριάκοντα ἀργύρια⁵⁹, τὸ χειρότερον ὄλων. Τόση δὲ εἶναι ἡ τιμὴ ὄχι τοῦ προδιδομένου, ἀλλὰ τοῦ προδίδοντος.

17. Θὰ μοῦ κλείσουν τὰς οἰκίας των; θὰ μοῦ περικόψουν τὰς ἀνέσεις; θὰ με ἀποξενώσουν ἀπὸ φίλους; Διότι, βλέπεις, πολὺ φορτικοὶ ἐγίναμεν εἰς πολλοὺς, ἂν καὶ μᾶς προσεκάλουν - δὲν θὰ φανῶμεν ἀχάριστοι - ἔάν δὲ ἐγίναμεν φορτικοί, τοῦτο συνέβη διὰ τὴν ἐπιφυλακτικότητά μᾶλλον παρὰ διὰ τὴν ἀποδοχὴν. Τὸ δὲ αἷτιον εἶναι ὅτι μᾶς ἀνέπαυσεν κάποιος εὐ-

59. Ματθ. 26,15.

τὸν Ἐλισσαῖον ὁ τῆς Σουναμίτιδος, συγγενῶν τὸ σῶμα, συγγενῶν τὸ πνεῦμα, πάντα φιλότιμος· παρ' οἷς καὶ ὁ λαὸς οὗτος ἐπάγη, κλέπτων ἔτι τὴν διωκομένην εὐσέβειαν, οὐκ ἀδεῶς, οὐδὲ ἀκινδύνως. Ἀντιμετρήσαι αὐτῷ Κύριος ἐν ἡμέρᾳ ἀνταποδόσεως! Τρυφὴν δὲ εἰ διώκομεν, τρυφήσαιεν καθ' ἡμῶν οἱ μισούντες ἡμᾶς· οὐ γὰρ ἄλλο τι μείζον ἐμαντῶ καταράσομαι. Φίλων δέ, οἱ μὲν οὐδὲ πάσχοντες κακῶς, εὖ οἶδα, φεύξονται ἡμᾶς τὸ γὰρ συναδικεῖσθαι, καὶ συναλγεῖν πεποίηκε· τῶν δὲ ἤδη γεγυμνάσμεθα καὶ ὑπερορώμενοι φέρειν τὴν ὑπεροψίαν. Τῶν γὰρ
 10 φίλων καὶ τῶν πλησίον, οἱ μὲν καὶ φανερώς ἐξ ἐναντίας ἤγγισαν καὶ ἔστησαν, οἱ δέ, τὸ φιλανθρωπότατον, ἀπὸ μακρόθεν ἔστησαν, καὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ πάντες ἐσκανδαλίσθησαν. Μικροῦ καὶ Πέτρος ἠρνήσατό με, καὶ τυχὸν οὐδὲ κλαίει πικρῶς, ἵνα θεραπεύσῃ τὴν ἁμαρτίαν.

15 **18.** Μόνος τολμηρὸς ἐγὼ καὶ θράσους γέμων, ὡς ἔοικε· μόνος εὐελπις ἐν τοῖς φοβεροῖς, μόνος καρτερικός, καὶ δημοσίᾳ προτιθέμενος καὶ ἰδίᾳ καταφρονούμενος, καὶ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει τῷ πολεμεῖσθαι γνωριζόμενος. Τῆς ἀπονοίας! «Ἐὰν παρατάξῃται ἐπ' ἐμέ παρεμβολή, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδιά μου· ἐὰν
 20 ἐπάναστῃ ἐπ' ἐμέ πόλεμος, ἐν ταύτῃ ἐγὼ ἐλπίζω». Τοσοῦτον

60. Δ' Βασιλ. 4,8.

61. Ἡ οἰκία συγγενῶν τοῦ Γρηγορίου, ὅπου ἠτοιμάσθη ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσις.

62. Ψαλμ. 37,12.

63. Ψαλμ. 37,13.

64. , Μάρκ. 14,27.

σεβής και φιλόθεος οἶκος, ὅπως τὸν Ἐλισσαῖον ὁ τῆς Σουναμίτιδος⁶⁰, συγγενῶν κατὰ τὸ σῶμα, συγγενῶν κατὰ τὸ πνεῦμα, καθ' ὅλα φιλοτίμων· πλησίον τῶν ὁποίων συνεπήχθη ὁ λαὸς οὗτος, διατηρῶν κρυφίως τὴν διωκομένην εὐσέβειαν, ὄχι ἀφόβως οὔτε ἀκινδύνως⁶¹. Εἶθε νὰ τὸν ἀμείψῃ ὁ Κύριος δικαίως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀνταποδόσεως! Ἄν δὲ ἐπιδιώκωμεν τρυφήν, εἶθε νὰ ἐντρυφήσουν ἐναντίον ἡμῶν οἱ μισηταὶ ἡμῶν· διότι δὲν θὰ καταρασθῶ εἰς βάρος μου τίποτε χειρότερον. Ἀπὸ τοὺς φίλους δέ, ἄλλοι μὲν δὲν θὰ φύγουν ἀπὸ κοντά μας, γνωρίζω καλῶς, οὔτε ἂν κακοποιηθοῦν, διότι τὸ γεγονός ἐστι ἀδικοῦνται μαζί με ἡμᾶς τοὺς ἔκανε νὰ πονοῦν μαζί μας· τῶν δὲ ἄλλων ἔχομεν ἤδη γυμνασθῆ νὰ ὑπομένωμεν τὴν ὑπεροψίαν, ὅταν μᾶς περιφρονοῦν. Διότι ἐκ τῶν φίλων καὶ τῶν πλησίον μου ἄλλοι μὲν καὶ φανερώς «ἐπλησίασαν καὶ ἐστάθησαν εἰς τὴν ἀντίπαλον παράταξιν»⁶², ἄλλοι δέ, φιλανθρωπότεροι, «ἐστάθησαν ἀπὸ μακρὰν»⁶³ καὶ αὐτὴν τὴν νύκτα «ἐσκανδαλίσθησαν ὄλου»⁶⁴. Σχεδὸν καὶ ὁ Πέτρος με ἀπηνήθη⁶⁵, καὶ ἴσως οὔτε κἂν κλαίει πικρῶς, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀμαρτίαν»⁶⁶.

18. Φαίνεται ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ μόνος γεμᾶτος τόλμην καὶ θράσος· ὁ μόνος αἰσιδόξος εἰς τὰ φοβερά, ὁ μόνος καρτερικός, καὶ ὅταν δημοσία ἐπαινοῦμαι καὶ ἰδιαιτέρως καταφρονοῦμαι, καὶ ὅταν γνωρίζωμαι εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν με τὸ νὰ πολεμοῦμαι. Ποία παραφροσύνη! «Ἄν παραταχθῆ ἔν στρατόπεδον ἐναντίον μου, δὲν θὰ φοβηθῆ ἡ καρδιά μου· ἐὰν ἐγερθῆ ἐναντίον μου πόλεμος, εἰς αὐτὴν ἐλπίζω ἐγώ»⁶⁷. Τόσον πολὺ

65. Προφανῆς ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν Πέτρον Ἀλεξανδρείας.

66. Βλ. Ματθ. 26,31 ἐέ.

67. Ψαλμ. 26,3.

ἀπέχω τοῦ φοβερόν ἡγεῖσθαι τι τῶν παρόντων, ὥστε τὸ κατ' ἐμαυτὸν ἀφείξ, θρηνώ τοὺς λυπήσαντας. Μέλη Χριστοῦ ποτε, μέλη τίμια ἐμοί, εἰ καὶ νῦν διεφθαρμένα, μέλη τῆς ποιμένης ταύτης, ἣν προοδεδώκατε μικροῦ καὶ πρὶν συναχθῆναι, πῶς διεσπά-
 5 σθητε καὶ διεσπάσατε, ὡς βοῖδια ἐκ δεσμῶν ἀνειμένα; πῶς θυσιαστηρίῳ θυσιαστήριον ἀντηγεύρατε; πῶς ἐγένεσθε εἰς ἐρήμωσιν ἐξάπινα; πῶς καὶ αὐτοὶ νενέκρωσθε τῇ τομῇ, καὶ ἡμᾶς ἀλγεῖν πεποιήκατε; πῶς ἀπλότητι ποιμένων εἰς ποιμένης διάλυσιν κατεχρήσασθε; Οὐδὲ γὰρ ἐκείνους μέμψομαι τῆς ἀπειρίας, ἀλλ'
 10 ὑμᾶς αἰτιάσομαι τῆς κακίας. «Τῇ διαφθορᾷ σου, Ἰσραήλ, τίς βοηθήσει;». Τί φάρμακον εὑρωμαι συνουλωτικόν; ποῖον ἐπίδησμον; πῶς συνάψω τὰ διεστῶτα; τίσι δάκρυσι, τίσι λόγοις, τίσιν εὐχαῖς θεραπεύσω τὸ σύντριμμα; ἢ τάχα τὸν τρόπον τοῦτον;

19. Τριάς ἀγία, καὶ προσκυνητή, καὶ τελεία, καὶ καλῶς ὑφ'
 15 ἡμῶν συναγομένη τε καὶ σεβομένη, σὸν τὸ ἔργον, σὸν τὸ κατόρθωμα. Σὺ τούτους τε πάλιν ἀποκαταστήσαις ἡμῖν, τοσοῦτον διαστάντας, ὅσον παιδευθῆναι τῷ χωρισμῷ πρὸς ὁμόνοϊαν, καὶ ἡμῖν τῶν ἐντεῦθεν μόχθων ἀντιδοίης τὰ ἐπουράνια τε καὶ ἀστασίαστα. Τῶν δέ ἐστι τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον, ἐλλαμφθῆναι σοι
 20 τελεώτερόν τε καὶ καθαρώτερον, πῶς ἢ αὐτή, καὶ μονὰς νοῆ καὶ Τριάς εὐρίσκη; πῶς τὸ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν καὶ τὸ προῖόν, μία φύσις, τρεῖς ιδιότητες, «εἷς Θεός, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ

δὲν θεωρῶ φοβερὸν κάτι ἀπὸ τὰ παρόντα, ὥστε ἀφήνων τὸν ἑαυτὸν μου, θρηνῶ τοὺς λυπήσαντάς με. Σεῖς, μέλη τοῦ Χριστοῦ κάποτε, μέλη ἀξιώσιμα δι' ἐμέ, ἂν καὶ τῶρα διεφθαρμένα, μέλη αὐτῆς τῆς ποιμνῆς, τὴν ὁποίαν ἐπροδώσατε σχεδὸν πρὶν συναχθῆτε, πῶς διεσπάσθητε καὶ διεσπάσατε ὡς βοῖδια, ἀπολυμένα ἀπὸ τὸν ζυγόν; πῶς ἠγείρατε ἐναντίον τοῦ θυσιαστηρίου θυσιαστήριον; πῶς κατεστράφητε αἰφνιδίως; πῶς καὶ οἱ ἴδιοι ἐνεκρώθητε μὲ τὴν ἀποκοπὴν καὶ ἡμᾶς ἐκάματε νὰ πονοῦμεν; πῶς κατεχράσθητε τὴν ἀπλότητα τῶν ποιμένων πρὸς διάλυσιν τῆς ποιμνῆς; διότι δὲν θὰ μεμφθῶ ἐκείνους διὰ τὴν ἀπειρίαν, ἀλλὰ θὰ κατηγορήσω σᾶς διὰ τὴν κακίαν. «Ποῖος θὰ σὲ βοηθήσῃ εἰς τὴν διαφθοράν σου, Ἰσραήλ;»⁶⁸. Ποῖον φάρμακον θὰ εὕρω ἐπουλωτικόν; ποῖον ἐπίδεσμον; πῶς νὰ συνάψω τὰ διεστῶτα; μὲ ποῖα δάκρυα, ποίους λόγους, ποίας εὐχάς, νὰ θεραπεύσω τὸ σύντριμμα; Ἦ ἴσως μὲ τὸν κατωτέρω τρόπον⁶⁹;

19. Τριάς ἀγία καὶ προσκυνητὴ καὶ τελεία, καλῶς συναπτομένη καὶ προσκυνουμένη ἀπὸ ἡμᾶς, ἰδικόν σου εἶναι τὸ ἔργον τοῦτο, ἰδικόν σου τὸ κατόρθωμα. Σὺ δύνασαι ν' ἀποκαταστήσης τούτους πάλιν εἰς ἡμᾶς, ἀφοῦ ἀπεμακρύνθησαν τόσον, ὥστε νὰ παιδευθοῦν διὰ τοῦ χωρισμοῦ πρὸς ὁμόνοιαν, καὶ ν' ἀντιδώσῃς εἰς ἡμᾶς διὰ τοὺς ἐδῶ μόχθους τὰ ἐπουράνια καὶ ἀστασίαστα. Τὸ πρῶτον δὲ καὶ μέγιστον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι νὰ φωτισθῶμεν ἀπὸ σὲ τελειότερα καὶ καθαρῶτερα, πῶς ἢ ἰδία καὶ ὡς Μονὰς νοεῖσαι καὶ ὡς Τριάς εὐρίσκεσαι; πῶς τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἐκπορευτὸν εἶναι μία φύσις, τρεῖς ἰδιαιτερότητες, «εἷς Θεὸς ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων

69. Ἐννοεῖ μὲ τὴν εἰς Θεὸν προσευχὴν.

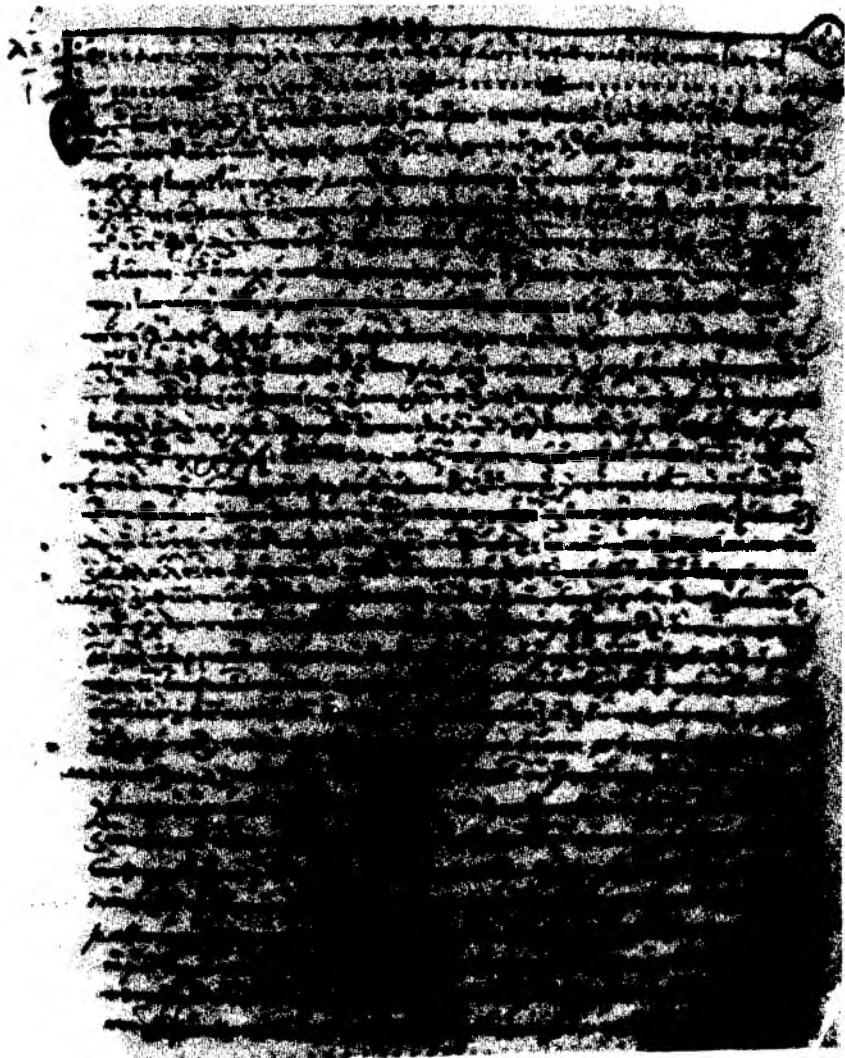
διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν», οὔτε ὑπερτιθέμενος οὔτε μετατιθέμενος οὔτε μειούμενος οὔτε τεμνόμενος· τὸ μὲν ἄρτι καταλαμβανόμενος, τὸ δὲ ζητούμενος, ποτὲ δέ, ὅσον εἶ, τυχὸν καταληφθησόμενος τοῖς ἐνταῦθα καλῶς ζητήσασι διὰ βίου καὶ θεωρίας.

5 20. Ὡ πᾶσα δόξα, τιμή, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

καί ἐν πᾶσιν»⁷⁰, οὔτε μετατιθέμενος οὔτε μειούμενος οὔτε τε-
μνόμενος, τώρα κατὰ μέρος μὲν καταλαμβάνομενος, κατὰ μέ-
ρος δὲ ζητούμενος, κάποτε δὲ καταληφθησόμενος ἴσως εἰς
ὄλον σου τὸ εἶναι ἀπὸ τοὺς ἐδῶ καλῶς ζήσαντας διὰ βίου καὶ
θεωρίας;

20. Εἰς αὐτὸν πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, κράτος, εἰς τοὺς αἰῶ-
νας. Γένοιτο.

70. Ἐφ. 4,6.

Λ Ο Γ Ο Σ Λ Σ Τ'

**ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ
ΟΤΙ ΕΠΙΘΥΜΕΙ ΤΗΝ ΚΑΘΕΔΡΑΝ ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ**

**καὶ εἰς τὴν προθυμίαν τὴν ὁποίαν ἐπέδειξε δι' αὐτὸν
ὁ λαὸς**

ΛΟΓΟΣ ΑΣΤ

ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ

ΕΠΙΘΥΜΕΙΝ ΑΥΤΟΝ ΤΗΣ ΚΑΘΕΔΡΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

**καὶ εἰς τὴν τοῦ λαοῦ προθυμίαν, ἣν ἐπεδειζάντο
εἰς αὐτὸν**

1. Ἐγὼ θαυμάζω, τί ποτέ ἐστιν ὃ πρὸς τοὺς ἐμοὺς πεπόνθα-
τε λόγους, καὶ πόθεν τοσοῦτον ἠττησθε τῆς ἡμετέρας φωνῆς,
τῆς ὑπερορίου καὶ μικρᾶς ἴσως καὶ οὐδὲν ἐχούσης ἐράσιμον,
ὥστε ταυτὸν μοι δοκεῖτε πρὸς ἡμᾶς πεπονθέναι, ὃ πρὸς τὴν μα-
5 γνήτιν λίθον τὰ σιδήρια. Ἐμοῦ τε γὰρ κρέμασθε καὶ ἀλλήλων
εἰς τοῦ ἐνὸς ἐχόμενοι καὶ Θεοῦ πάντες, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ εἰς ὃν
τὰ πάντα. Ὡ τῆς θαυμασίας ἀλύσεως, ἣν πλέκει τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον δεσμοῖς ἀλύτοις συνηρτισμένην! Τὸ δὲ αἴτιον, οὔτε τι οἶδα
ἐγὼ τῶν ἄλλων σοφώτερον, ὅσα ἐμαυτῷ συνεπίσταμαι, εἰ μὴ

1. Α' Κορ. 8,6.

ΛΟΓΟΣ 36

ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ
ΟΤΙ ΕΠΙΘΥΜΕΙ ΤΗΝ ΚΑΘΕΔΡΑΝ ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

καὶ εἰς τὴν προθυμίαν τὴν ὁποῖαν ἐπέδειξε δι' αὐτὸν
ὁ λαὸς

1. Ἀπορῶ, τί εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐπάθετε ἀπέναντι εἰς τοὺς λόγους μου καὶ πῶς ἔχετε γοητευθῆ ἀπὸ τὴν φωνὴν μου, τὴν ἐξ Ἰσου ἐξόριστον καὶ μικράν, ἢ ὁποῖα δὲν ἔχει τίποτε ἐράσμιον, ὥστε νὰ μοῦ φαίνεται ὅτι ἔχετε πάθει τὸ ἴδιον μὲ ὅ,τι παθαίνουν πρὸς τὸν μαγνητὶν λίθον τὰ σίδηρα. Διότι κρέμεσθε ἀπὸ ἐμὲ καὶ ἀπὸ ἀλλήλους κρατούμενοι ὁ εἷς ἀπὸ τὸν ἄλλον, ὅλοι δὲ κρεμῶμεθα ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐκ τοῦ ὁποῖου προέρχονται τὰ πάντα καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν τὰ πάντα! Ὅποια θαυμασία ἄλυσις, τὴν ὁποῖαν πλέκει τὸ ἅγιον Πνεῦμα συντεθειμένην μὲ ἀλύτους κρίκους! Τὸ δὲ αἷτιον τῆς ἀπορίας εἶναι ὅτι ἐγὼ δὲν γνωρίζω τίποτε σοφώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλ-

- τις τοῦτο αὐτὸ ἐμὴν σοφίαν ὑπολαμβάνει, τὸ εἰδέναι ὅτι μὴ σοφὸς εἶην, μηδὲ τῆς ἀληθινῆς καὶ πρώτης σοφίας ἐγγύς· ὁ πολλῶν δέουσι περὶ ἑαυτῶν ὑπολαμβάνειν οἱ νῦν σοφοί, ἐπειδὴ ρᾶστον ἑαυτὸν ἀπατᾶν καὶ οἰεσθαι εἶναι τι, οὐδὲν ὄντα, ὑπὸ τῆς κενῆς
 5 δόξης φουσώμενον. Οὐτε πρῶτος ὑμῖν τὸν τῆς ὀρθοδοξίας λόγον ἐκήρυξα, οὐ μάλιστα περιέχεσθε, ἴχνεσι δὲ ἀλλοτρίοις ἐπηκολούθησα, καὶ τούτοις ὑμετέροις (εἰρήσεται γὰρ τάληθές), εἶπερ ὑμεῖς Ἀλεξάνδρου μαθηταὶ τοῦ πάνυ, τοῦ μεγάλου τῆς Τριάδος ἀγωνιστοῦ τε καὶ κήρυκος, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τὴν ἀσεβείαν
 10 ἐξορίσαντος. Μέμνησθε γὰρ τῆς ἀποστολικῆς ἐκείνης εὐχῆς, ἣ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀσεβείας κατέλυσεν ἐν τόποις ἀζίοις τῶν τῆς γλώσσης ἀμαρευμάτων, ἵν' ὕβρις ὕβριν ἀμύνηται καὶ στηλιτευθῆ θανάτῳ δικαίῳ θάνατος ψυχῶν ἄδικος.
- 15 2. Οὐ ξένην οὖν πηγὴν ὑμῖν ἐρρήξαμεν, ὥσπερ ἦν Μωυσῆς ἀνέδειξεν ἐν ἀνύδρῳ τοῖς ἀπ' Αἰγύπτου διωκομένοις, κεκρυμμένην δὲ καὶ συγκεχωσμένην ἀνεστομώσαμεν, κατὰ τοὺς παῖδας Ἰσαὰκ τοῦ μεγάλου, μὴ ὀρύσσοντας μόνον φρέατα ζῶντος ὕδατος, ἀλλὰ καὶ φρασσόμενα ὑπὸ τῶν Φιλιστιαίων ἀνακαθαίρον-
 20 τας. Ἄλλ' οὐδὲ τῶν κομμῶν τις καὶ ἡδέων ἐγὼ καὶ οἷος κολακείᾳ κλέπτειν τὴν εὐνοίαν· οἷους ὀρῶ πολλοὺς τῶν νῦν ἱερατεῦ-

2. Γαλ. 6,3.

3. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἐπίσκοπος Βυζαντίου κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος καὶ μετέσχε τῆς πρώτης Οἰκουμενικῆς συνόδου. Προσηχῆθη εἰς τὸν Θεὸν νὰ μὴ ἐπιτραπῆ εἰσοδοχῆ τοῦ Ἀρείου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ οὗτος ἀπέθανεν εἰς δημόσιον ἀνακουφιστήριον.

λους, ὅσον τουλάχιστον ἀντιλαμβάνομαι, ἐκτὸς ἐὰν ἐκλάβη κανεὶς ὡς σοφίαν τοῦτο ἀκριβῶς, τὸ ὅτι γνωρίζω ὅτι δὲν εἶμαι σοφὸς οὔτε πλησίον τῆς ἀληθινῆς καὶ πρώτης σοφίας. Τοῦτο πολὺ ἀπέχουν νὰ σκέπτονται περὶ ἐαυτῶν οἱ σημερινοὶ σοφοί, ἐπειδὴ εἶναι εὐκολώτατον ν' ἀπατᾶ κανεὶς ἐαυτὸν καί, ἐνῶ δὲν εἶναι τίποτε, νὰ νομίζῃ ὅτι κάτι εἶναι, ἐπαιρόμενος ἀπὸ κενὴν δόξαν². Οὔτε εἶμαι ὁ πρῶτος κηρύξας εἰς σᾶς τὸν λόγον τῆς ὀρθοδοξίας, τὸν ὁποῖον κρατεῖτε σταθερά, ἀλλ' ἠκολούθησα ξένα ἴχνη, καὶ μάλιστα ἰδικά σας (διότι θὰ λεχθῆ ἡ ἀλήθεια), ἐὰν βεβαίως εἴσθε μαθηταὶ τοῦ πολλοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ μεγάλου ἀγωνιστοῦ καὶ κήρυκος τῆς Τριάδος, ὁ ὁποῖος ἐξώρισε τὴν ἀσεβείαν μὲ λόγον καὶ ἔργον³. Πράγματι ἐνθυμεῖσθε τὴν ἀποστολικὴν ἐκείνην εὐχὴν, ἡ ὁποία κατέρριψε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀσεβείας εἰς τόπον ἄξιον τῶν ὀχρετῶν τῆς γλώσσης του, διὰ νὰ ἀντικρούσῃ ἡ ὕβρις τὴν ὕβριν καὶ νὰ στηλιτευθῆ μὲ δίκαιον θάνατον ἄδικος θάνατος ψυχῶν.

2. Δὲν ἀνοιξαμεν λοιπὸν ξένην πηγὴν εἰς σᾶς, ὡς ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἀνέδειξεν ὁ Μωυσῆς εἰς ἄνδρον περιοχὴν διὰ τοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καταδιωκομένους⁴, ἀλλὰ ἀπεφράξαμεν μίαν κρυμμένην καὶ ἀναχωμένην πηγὴν, ὅπως τὰ παιδιὰ τοῦ μεγάλου Ἰσαάκ, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξώρυσσον μόνον φρέατα μὲ τρέχον ὕδωρ, ἀλλὰ ἐκαθάριζον καὶ φρέατα φρασσόμενα ὑπὸ τῶν Φιλισταίων⁵. Ἄλλ' οὔτε κανεὶς κομψὸς καὶ γλυκὺς εἶμαι ἐγώ, ἱκανὸς νὰ ὑποκλέπτω μὲ κολακειάν τὴν εὐνοίαν. Τοιούτους βλέπω πολλοὺς ἐγὼ ἀπὸ τοὺς τώρα ἐπαγγελλομένους νὰ

4. Ἐξ. 17,6.

5. Γεν. 26,18.

εις ὑπισχνουμένων, οἱ τὴν ἀπλήν καὶ ἄτεχνον ἡμῶν εὐσέβειαν
 ἔντεχνον πεποιήκασιν καὶ πολιτικῆς τι καινὸν εἶδος ἀπὸ τῆς ἀγο-
 ρᾶς εἰς τὰ ἅγια μετενηνεγμένης καὶ ἀπὸ τῶν θεάτρων ἐπὶ τὴν
 τοῖς πολλοῖς ἀθέατον μυσταγωγίαν· ὡς εἶναι δύο σκηνάς, εἰ δεῖ
 5 τολμήσαντα τοῦτο εἰπεῖν, τοσοῦτον ἀλλήλων διαφερούσας, ὅσον
 τὴν μὲν πᾶσιν ἀνεῖσθαι, τὴν δὲ τισὶ καὶ τὴν μὲν γελαῖσθαι, τὴν
 δὲ τιμᾶσθαι· καὶ τὴν μὲν θεατρικὴν, τὴν δὲ πνευματικὴν ὀνομά-
 ζεσθαι. Ὑμεῖς μάρτυρες καὶ ὁ Θεός, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος,
 ὡς οὐ ταύτης ἡμεῖς τῆς μερίδος, ἀλλ' οἷοι σκαιότητος ἂν θᾶττον
 10 καὶ ἀγροικίας ἢ θωπειίας καὶ ἀνελευθερίας ἔγκλημα δέξασθαι·
 οἱ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς λίαν ἀντεχομένους ἡμῶν ἔστιν ὅτε καὶ ὄπου
 φαινόμεθα τραχυνόμενοι, ἂν τι μὴ κατὰ λόγον ἡμῖν ποιεῖν νομί-
 ζονται. Καὶ τοῦτο ἔδειξεν ἡ πρόωγην γενομένη περὶ ἡμᾶς καινο-
 τομία, ἠνίκα ζήλω καὶ θυμῷ ζέσαντες ὑμεῖς ὁ λαός, βοῶντάς τε
 15 καὶ ὀδυρομένους ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦτον ἐθήκατε· τὸν οὐκ οἶδ'
 εἴτε τυραννικὸν χρῆμα λέγειν, εἴτε ἀρχιερατικόν, ἐθήκατε δ' οὐδὲν,
 διὰ τὸν πόθον παρανομήσαντες· ἔνθα τοσοῦτόν τισι τῶν θερμο-
 τέρων ἐδυσχεράναμεν, ὥστε ἀπεπήδησαν ἡμῶν, τὸ φίλτρον εἰς
 ἐχθραν τρέψαντες. Οὐ γὰρ ἐξ ὧν χαριούμεθα σκοποῦμεν μάλ-
 20 λον, ἢ ἐξ ὧν ὠφελήσομεν.

3. Τίς οὖν ἡ αἰτία τοῦ τοσοῦτου περὶ ἡμᾶς πόθου καὶ τοὺς
 λόγους τοὺς ἡμετέρους, αὐτοὶ βούλεσθε δηλῶσαι ταύτην καὶ
 παραστῆσαι καὶ τὸ ὑμέτερον πάθος αὐτοὶ γνωρίσαι, ἢ δι' ἡμῶν

ιερατεύουν, οί ὅποιοι τήν ἀπλήν καί ἄτεχνον εὐσέβειαν ἡμῶν κατέστησαν ἔντεχνον καί νέον εἶδος πολιτικῆς μεταφερμένης ἀπό τήν ἀγοράν εἰς τὰ ἅγια καί ἀπό τὰ θέατρα εἰς τήν ἀθέατον ἀπό τοὺς πολλοὺς μυσταγωγίαν· οὕτως ὥστε νά εἶναι δύο σκηναί, ἂν ἐπιτρέπεται ἡ τόλμη νά εἴπωμεν τοῦτο, τόσον πολὺ ἀπέχουσαι ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε ἡ μὲν μία νά εἶναι ἀνοικτὴ εἰς ὄλους, ἡ δὲ ἄλλη εἰς ὀλίγους· καί ἡ μὲν μία νά περιγελάται, ἡ δὲ ἄλλη νά τιμᾶται· καί ἡ μὲν μία νά ὀνομάζεται θεατρικὴ, ἡ δὲ ἄλλη πνευματικὴ. Σεῖς εἴσθε μάρτυρες καί ὁ Θεός⁶, λέγει ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὅτι ἡμεῖς δὲν ἀνήκομεν εἰς αὐτὴν τὴν μερίδα, ἀλλ' εἴμεθα ἱκανοὶ νά δεχθῶμεν κατηγορίαν μᾶλλον σκαιότητος καί ἀγροικίας παρά κολακείας καί ἀνελευθερίας, ἀφοῦ μάλιστα ἐνίοτε καί ἐνιαχοῦ φαινόμεθα τραχεῖς καί πρὸς τοὺς πολὺ ἀφωσιωμένους εἰς ἡμᾶς, ἂν νομίζωμεν ὅτι δὲν πράττουσιν κάτι σύμφωνον μὲ τὸν λόγον. Καί τοῦτο ἔδειξεν ἡ πρὸ ὀλίγου γενομένη εἰς ἡμᾶς καινοτομία, ὅταν σεῖς ὁ λαός, γεμᾶτοι θερμὸν ζῆλον καί θυμὸν, μᾶς ἐτοποθετήσατε εἰς τὸν θρόνον τοῦτον, βοῶντας καί ὀδυρομένους· θρόνον τὸν ὅποιον δὲν γνωρίζω ἂν πρέπει νά ὀνομάζω τυραννικὸν ἢ ἀρχιερατικὸν, ἀλλὰ πάντως μᾶς ἐθέσατε εἰς αὐτόν, παρανομήσαντες λόγῳ τῆς ἀγάπης σας πρὸς ἡμᾶς. Εἰς αὐτόν δὲ τόσον πολὺ δυσηρεστήσαμεν μερικοὺς τῶν θερμότερων, ὥστε ἀπεσκίρτησαν ἀπὸ ἡμᾶς, μετατρέψαντες τὴν ἀγάπην εἰς ἔχθραν. Διότι ἡμεῖς δὲν ἀποβλέπομεν εἰς ὅσα θὰ μᾶς εὐχαριστήσουν, ἀλλὰ εἰς ὅσα θὰ ὠφελῆσωμεν.

3. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία τῆς τόσον μεγάλης πρὸς ἡμᾶς καί πρὸς τοὺς λόγους μας ἀγάπης, θέλετε νά τὴν δηλώσετε καί νά τὴν παραστήσετε καί νά γνωστοποιήσετε οἱ ἴδιοι τό

6. Α' Θεσσ. 2,10.

τοῦτο δημοσιεῦσαι, ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἡμῖν χρῆσθε προθύμως
 ἐξηγηταῖς; Ἡμέτερον οἶδ' ὅτι ποιεῖσθε τὸν λόγον, ὅσον ἐκ τῆς
 ἡσυχίας τεκμαίρομαι. Οὐκοῦν ἀκούσατε καὶ σκοπεῖτε, μὴ φαῦ-
 λος ἐγὼ τῶν τοιούτων εἰκαστής. Ἐμοὶ δοκεῖτε μάλιστα μὲν, ὡς
 5 αὐτοὶ καλέσαντες ἡμᾶς, οἰκεία βοηθεῖν κρίσει, καὶ διὰ τοῦτο πε-
 ριέπειν τὸ ὑμέτερον θήραμα. Φύσις δὲ αὕτη, πρὸς τὸ οἰκεῖον
 ἅπαν εὐμενῶς ἔχειν, εἴτε κτῆμα εἴτε γέννημα εἴτε λόγον, καὶ δι'
 εὐνοίας ἐκουσίτου χειροῦσθαι τοῖς ἑαυτῶν προβλήμασιν. Δεύτε-
 ρον δέ, οὐδὲν οὕτως αἰδεῖσθαι, ὡς τὸ μὴ ἰταμόν ἡμῶν, μήτε
 10 βίαιον μήτε θεατρικόν τε καὶ πανηγυρικόν, ἀλλ' ὑποχωρητικόν
 τε καὶ μέτριον καὶ οἷον ἄκοινον ἐν τῷ κοινῷ, καὶ μονότροπον,
 καὶ συντομώτερον εἰπεῖν ἔτι, φιλόσοφον, οὐδὲ αὐτὸ τεχνικῶς
 καὶ πολιτικῶς ἡμῖν ἀνευρημένον, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ πνευματικῶς
 τετιμημένον. Οὐ γάρ, ἵνα ζητηθῶμεν, ἀποκρυπτόμεθα, οὐδ' ἵνα
 15 πλείονος ἄξιοι δόξωμεν τιμῆς, ὥσπερ οἱ τὰς ὥρας μικρὸν προ-
 φαίνοντες, εἴθ' ὑποστέλλοντες, ἀλλ' ἵνα τὸ φεῦγειν τὰς προε-
 δρίας καὶ μὴ μεταποιεῖσθαι τῶν τοιούτων τιμῶν τῷ ἡσυχίῳ
 δεῖξωμεν. Τρίτον, ὀρῶντες ἡμᾶς οἷα πάσχομεν ὑπὸ τε τῶν ἐξω-
 θεν πολεμούντων καὶ τῶν ἐνδοθεν ἐπιβουλευόντων (ἐπειδὴ
 20 κατὰ τὸν Δανιὴλ «ἐξῆλθεν ἀνομία ἐκ πρεσβυτέρων Βαβυλῶνος,
 οἱ ἐδόκουν κρίνειν τὸν Ἰσραὴλ»), σχετλιάζειν μὲν καὶ δυσχεραί-
 νειν καὶ οὐκ ἔχειν ὅπως ἐπαμύνητε τυραννομένῳ, μόνον δὲ ἀντὶ

7. Ἐννοεῖ προφανῶς ἐδῶ ἴσως τὰ ρητορικά κάλλη καὶ εὐρήματα.

πάθος σας ἢ ἐπιθυμεῖτε νὰ ἀποκαλυφθῆ τοῦτο δι' ἡμῶν, ὅπως χρησιμοποιεῖτε ἡμᾶς προθύμως καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων ἐξηγητάς; Γνωρίζω ὅτι ἀναθέτετε εἰς ἡμᾶς τὸν λόγον, ἂν κρίνω ἀπὸ τὴν σιωπὴν σας. Λοιπὸν ἀκούσατε καὶ προσέξατε, μήπως ἐγὼ εἶμαι φαῦλος μάντις τῶν τοιούτων. Μοῦ φαίνεται κατὰ πρῶτον ὅτι σεῖς, ἀφοῦ μᾶς ἐκαλέσατε, βοηθεῖτε τὴν ἰδικὴν σας κρίσιν καὶ διὰ τοῦτο περιποιεῖσθε τὸ θῆραμά σας. Αὐτὴ δὲ εἶναι ἡ φύσις, νὰ παρατηρῆται εὐμένεια πρὸς πᾶν τὸ οἰκεῖον, εἴτε κτῆμα εἴτε γέννημα εἴτε λόγον, καὶ δι' ἑκουσίου εὐνοίας νὰ ὑποτάσσωνται οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ γεννήματά των. Δεύτερον δὲ ὅτι δὲν σέβεσθε τίποτε τόσον πολὺ εἰς ἡμᾶς, ὅσον τὴν ἔλλειψιν ἰταμότητος, βιαιότητος, θεατρικότητος καὶ πανηγυρικότητος· καὶ τὴν παρουσίαν ὑποχωρητικότητος, μετριοπαθείας, τὴν κατὰ τινα τρόπον ἔλλειψιν κοινωνικότητος εἰς τὴν κοινωνίαν, τὴν μονοτροπίαν καί, μὲ ὀλίγα λόγια, τὴν φιλοσοφικότητα, ἡ ὁποία ἐπίσης δὲν ἀνευρέθη ἀπὸ ἡμᾶς περιτέχνως καὶ σοφιστικῶς, ἀλλ' ἐτιμήθη ἀπλῶς καὶ πνευματικῶς. Διότι δὲν ἀποκρυπτόμεθα, διὰ νὰ μᾶς ζητήσουν οὔτε διὰ νὰ φανῶμεν ἄξιοι περισσοτέρας τιμῆς, ὅπως ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐπιδεικνύουν ἐπ' ὀλίγον τὰ κάλλη⁷ καὶ ἔπειτα τὰ συμμαζεῦουν ἀλλὰ διὰ νὰ δεῖξωμεν μὲ τὴν ἡσυχίαν ὅτι ἀποφεύγομεν τὰς προεδρίας καὶ ὅτι δὲν ἐπιδιώκομεν τὰς τοιαύτας τιμάς. Τρίτον ὅτι, βλέποντες ἡμᾶς νὰ ὑποφέρωμεν τόσον ἀπὸ τοὺς πολεμοῦντας ἐξῶθεν ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιβουλευομένους ἐσωθεν (ἐπειδὴ κατὰ τὸν Δανιὴλ «ἐξῆλθεν ἀνομία ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Βαβυλῶνος, οἱ ὁποῖοι ἐνόμιζον ὅτι κρίνουν τὸν Ἰσραήλ»⁸), ἀγανακτεῖτε καὶ δυσαρεστεῖσθε καὶ δὲν δύνασθε νὰ μὲ ὑπερασπίσετε τυραννόμενον, ἀντὶ ὄλων λοιπὸν μοῦ προσφέρετε μόνον τὸν οἶκτον. Ὁ οἶκτος λοιπὸν ἀναμιχθεῖς μὲ τὴν

8. Δανιήλ, Σωσάννα.

πάντων εισφέρειν τὸν ἔλεον. Ὁ οὖν οἶκτος τῇ αἰδοῖ συγκραθεῖς φίλτρον ἐγένετο. Καὶ τοῦτο τῆς περὶ ἐμὲ τιμῆς τὸ μυστήριον.

4. Ἐπεὶ δὲ οἱ λόγοι τὸ πολεμούμενον καὶ ἡ περιττὴ καὶ ἐπιφθονος αὐτῆ γλῶττα, ἦν ἐν τοῖς ἔξωθεν παιδευθεῖσαν λόγοις 5 τοῖς θείοις ἐξευγενίσσαμεν καὶ τὴν πικρὰν καὶ ἄποτον Μερρὰν τῷ τῆς ζωῆς ζύλῳ κατεγλυκάνσαμεν, πεπόνθατέ τι πάθος ἰκανῶς ἐλευθέριον· τοῦτο στέργετε, δι' ὃ πολεμούμεθα. Τί γὰρ οὐ τὴν κωφὴν ἠσπασάμεθα παιδευσιν; Τί δὲ οὐ τὴν ξηρὰν τε καὶ κάτω βαίνουσαν; Τί δὲ ταύτῃ χαίροντας τοὺς πολλοὺς ὀρῶντες, 10 ἐφιλοσοφοῦμεν ξένα καὶ ἔκφυλα, καὶ πρὸς τὰς ἀντιθέτους γλώσσας ἰστάμεθα, δέον θρασύτητι φεύγειν τοὺς λογισμοὺς καὶ πίστιν ὀνομάζειν τὴν ἀλογίαν, ἦν ἠγάπησα ἄν καὶ αὐτός, εὐ ἴστε, ἀλιεὺς ὢν (ἐπειδὴ τοῦτο πρόχειρον τοῖς πολλοῖς εἰς ἀπολογία τῆς ἀμαθίας), εἰ λόγον εἶχον τῶν σημείων τὴν δύναμιν; Ὡς ἀπό- 15 λοιτο ἐξ ἀνθρώπων ὁ φθόνος, ἡ δαπάνη τῶν ἐχόντων, ὁ τῶν πασχόντων ἰός, τὸ μόνον τῶν παθῶν ἀδικώτατόν τε ἅμα καὶ δικαιοτάτον· τὸ μὲν ὅτι πᾶσι διοχλεῖ τοῖς καλοῖς, τὸ δὲ ὅτι τῆκει τοὺς ἔχοντας. Οὐ γὰρ τοῖς πρώτως ἐπαινέσασιν ἡμᾶς καταράσσομαι· οὐ γὰρ ἤδεσαν τῶν ἐπαίνων τὸ τέλος, ὡς τάχα ἄν τι καὶ 20 λοιδορίας προσέθηκαν, ἵνα τὸν φθόνον ἐπίσχωσιν.

5. Οὗτος καὶ τὸν Ἐωσφόρον ἐσκότισε καταπεσόντα δι' ἑпарσιν, οὐ γὰρ ἠνεγκε, θεῖος ὢν, μὴ καὶ θεὸς νομισθῆναι· καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐξέβαλε τοῦ παραδείσου, δι' ἠδονῆς κλέψας καὶ γυ-

αιδῶ ἔγινεν ἀγάπη. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ μυστήριον τῆς τιμῆς τὴν ὁποίαν ἀποδίδετε εἰς ἐμέ.

4. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πολεμούμενον εἶναι οἱ λόγοι καὶ ἡ περιττὴ αὐτῆ καὶ ἐπίπονος γλῶσσα, τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ ἐξεπαιδεύθη εἰς τοὺς κοσμικοὺς λόγους, ἐξευγενίσσαμεν μὲ τοὺς θεῖους, ἐπίσης δὲ κατεγλυκάνσαμεν μὲ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς τὴν πικρὰν καὶ μὴ πόσιμον Μερράν⁹, ἐπάθατε κάποιον πάθος ἄξιον διὰ τοὺς ἐλευθέρους· ἀγαπᾶτε τοῦτο, διὰ τὸ ὅποιον πολεμούμεθα. Διατί τάχα δὲν προετιμήσαμεν τὴν κωφὴν παιδευσιν; Διατί δὲν ἐδέχθημεν τὴν ξηρὰν καὶ χαμερπῆ; Διατί δέ, βλέποντες τοὺς πολλοὺς νὰ ἰκανοποιοῦνται ἀπὸ αὐτῆν, ἡμεῖς ἐφιλοσοφοῦμεν παράδοξα καὶ ἀλλόκοτα πράγματα καὶ ἡσχολήθημεν μὲ ἀντιθέτους γλώσσας, ἐνῶ ἔπρεπε ν' ἀποφεύγωμεν τοὺς λογισμοὺς μὲ θρασύτητα καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν νὰ ὀνομάζωμεν πίστιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἠγάπων καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, τὸ γνωρίζετε καλῶς, ἀφοῦ εἶμαι ἀλιεὺς (ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι εἰς τοὺς πολλοὺς πρόχειρον πρὸς ἀπολογία τῆς ἀμαθείας), ἂν ὡς λόγον εἶχα τὴν δύναμιν τῶν θαυμάτων; Εἶθε ν' ἀφανισθῆ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὁ φθόνος, ὁ ὁποῖος εἶναι φθορὰ τῶν ἐχόντων καὶ ἰὸς τῶν πασχόντων, τὸ μόνον ἐκ τῶν παθῶν ἀδικώτατον συγχρόνως καὶ δικαιοτάτον· τὸ πρῶτον διότι ἐνοχλεῖ ὄλους τοὺς καλοὺς, τὸ δεύτερον διότι λειώνει τοὺς ἔχοντας αὐτόν. Βεβαίως δὲν θὰ καταρασθῶ τοὺς κατὰ πρῶτον ἐπαινέσαντας ἡμᾶς· διότι δὲν ἐγνώριζον ποῦ θὰ κατέληγον οἱ ἔπαινοι, διότι ἄλλως θὰ προσέθετον καὶ κάποιαν λοιδορίαν, διὰ νὰ μετριάσουν τὸν φθόνον.

5. Ὁ φθόνος ἐσκότωσε τὸν Ἐωσφόρον καταπεσόντα ἀπὸ ἔπαρσιν, διότι δὲν ἐβάστασε, ἀφοῦ ἦτο θεῖος, νὰ μὴ νομισθῆ καὶ Θεός· καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἀδάμ ἀπὸ τὸν παράδεισον ἀποπλα-

ναικός, ἐπέισθη γάρ, ὡς θεὸς εἶναι βασκαίνεται, τοῦ τῆς γνώσε-
 ως ζύλου τέως εἰργόμενος. Οὗτος καὶ τὸν Κάιν ἀδελφοκτόνον
 ἐποίησεν, οὐκ ἐνεγκόντα θυσίαν ὀσιωτέραν. Οὗτος καὶ ὕδατι
 κόσμον ἐκάλυπεν ἀκουσμοῦντα καὶ Σοδομίτας πυρὶ κατέκλυ-
 5 σεν. Οὗτος καὶ Λαθὰν καὶ Ἀβειρῶν κατέχωσε κατὰ Μωσέως
 μανέντας, καὶ Μαριὰμ ἐλέπρωσε κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ μόνον γο-
 γύσασαν. Οὗτος καὶ προφητῶν αἱμασι τὴν γῆν ἐμίανε καὶ Σολο-
 μῶντα γυναιξὶ κατέσεισε τὸν σοφώτατον. Οὗτος καὶ Ἰούδαν
 προδότην ἀνέδειξεν, ἀργυρίῳ μικρῷ κλαπέντα, τὸν ἀγχόνης
 10 ἄξιον· καὶ Ἡρώδη παιδοφόνον καὶ χριστοκτόνον Πιλᾶτον ἐδη-
 μιούργησεν. Οὗτος καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐλίκμησε καὶ διέσπειρεν, ἐξ
 ἧς οὐπω καὶ νῦν ἀνανεύουσιν ἁμαρτίας. Οὗτος καὶ τὸν ἀποστά-
 την ἡμῖν ἐπανεστήσε τύραννον, οὗ καὶ νῦν ἐτι παραλυποῦσιν οἱ
 ἀνθρακες, εἰ καὶ τὴν φλόγα διαπεφεύγαμεν. Οὗτος καὶ τὸ καλὸν
 15 σῶμα τῆς Ἐκκλησίας κατέτεμεν, εἰς διαφόρους καὶ ἀντιπάλους
 σπουδὰς μερίσας. Οὗτος καὶ ἡμῖν τὸν Ἱεροβοὰμ ἐπανεστήσε,
 τὸν δοῦλον τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῇ γλώσση δεσμὸν ἐπιτίθησιν· οὐ
 γὰρ φέρει τὴν Τριάδα λαμπруνομένην καὶ ὄλη θεότητι λάμπου-
 σαν καὶ τιμίους ποιῶσαν ὑμῖν τοὺς γνησίους ἑαυτῆς κήρυκας.
 20 ἼΑρα φλυαρεῖν ὑμῖν δοκοῦμεν οὕτως εἰκάζοντες, ἥ καὶ λίαν ὀρ-
 θῶς τοῦ πόθου τὰς αἰτίας ὁ γραφεὺς λόγος ἀνεζωγράφησεν·
 Περὶ μὲν δὴ τούτων οὕτω γινώσκω.

10. Ἐννοεῖται Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης.

νήσας αὐτὸν διὰ ἡδονῆς καὶ γυναικός, διότι ἐπέισθη ὅτι φθονεῖται νὰ γίνῃ Θεός, ἐμποδιζόμενος ἀκόμη ἀπὸ τὴν γνῶσιν τοῦ ξύλου. Αὐτὸς κατέστησε καὶ τὸν Κάιν ἀδελφοκτόνον, διότι δὲν ὑπέφερε νὰ ἔχη προσφέρει ἄλλος ὀσιωτέραν θυσίαν. Αὐτὸς ἐκάλυψε τὸν ἀκοσμοῦντα κόσμον μὲ ὕδατα καὶ ἐπλημμύρισε τοὺς Σοδομίτας μὲ πῦρ. Αὐτὸς κατέχωσε τὸν Δαθὰν καὶ τὸν Ἀβειρών, στασιάσαντας κατὰ τοῦ Μωϋσέως, καὶ κατέστησε λεπρὰν τὴν Μαριάμ, ἀπλῶς διότι ἐγόγγυσε κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Αὐτὸς ἐμίανε τὴν γῆν μὲ αἵματα προφητῶν καὶ κατέρριψε τὸν σοφώτατον Σολομῶντα διὰ γυναικῶν. Αὐτὸς ἀνέδειξε τὸν Ἰούδαν προδότην, ξελογιασθέντα μὲ ὀλίγα ἀργύρια, τὸν ἄξιον ἀγχόνης, καὶ κατέστησε παιδοφόνον τὸν Ἡρώδην καὶ χριστοκτόνον τὸν Πιλάτον. Αὐτὸς ἐλίγκησε καὶ διέσπειρε τὸν Ἰσραὴλ λόγῳ τῆς ἀμαρτίας ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν συνέρχονται ἀκόμη καὶ τώρα. Αὐτὸς μᾶς ἐπέβαλε καὶ τὸν ἀποστάτην τύραννον, τοῦ ὁποίου οἱ ἄνθρακες ἀκόμη καὶ τώρα ἐνοχλοῦν¹⁰, ἔστω καὶ ἂν ἔχωμεν διαφύγει τὴν φλόγα. Αὐτὸς καὶ τὸ λαμπρὸν σῶμα τῆς Ἐκκλησίας κατέτεμεν εἰς διαφόρους καὶ ἀντιπάλους μερίδας. Αὐτὸς διηγείρεν ἐναντίον μας τὸν Ἱεροβοάμ, τὸν δοῦλον τῆς ἀμαρτίας καὶ ἐπιβάλλει ὡς δεσμὸν εἰς τὴν γλῶσσαν διότι δὲν ὑποφέρει τὴν Τριάδα νὰ λαμπρύνεται καὶ νὰ λάμπη μὲ ὄλην τὴν θεότητα καὶ νὰ καθιστᾶ εἰς σᾶς ἀξιοτίμους τοὺς γνησίους κήρυκας αὐτῆς¹¹. Ἐραγε σᾶς φαίνεται ὅτι φλυαροῦμεν οὕτω παρομοιάζοντες, ἢ μήπως ὁ τεχνίτης λόγος ἐξωγράφησε πολὺ ὀρθῶς τὰς αἰτίας τοῦ πόθου; Περὶ τούτων τῶν πραγμάτων πάντως αὐτὰ γνωρίζω.

11. Ὡς Ἱεροβοάμ στασιάσας κατὰ τοῦ Γρηγορίου δυνατόν νὰ ἐνοηθῆται ἐδῶ ὁ Μάξιμος ὁ Κυνικός, ἢ ὁ ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Δημόφιλος (370 - 380).

6. Ἐπεὶ δὲ καὶ ταῖς ὕβρεσιν ὀρῶ τινὰς δυσχεραίνοντας καὶ συμφορὰν ἑαυτῶν ποιουμένους τὴν ἀτιμίαν τὴν ἡμετέραν, φέρε καὶ περὶ ταύτης βραχέα φιλοσοφήσωμεν. Ἐγὼ γάρ, εἰ μὲν ἀνθρώπινόν τι καὶ μικρὸν ἐννοῶν, τῆς καθέδρας ταύτης μετα-
5 ποιούμενος ἢ τὴν ἀρχὴν ἐπέστην ὑμῖν μετὰ τῆς πολιᾶς ταύτης καὶ τῶν ἐρρικνωμένων τούτων καὶ χρόνῳ καὶ νόσῳ μελῶν ἢ νῶν ταύτας φέρω τὰς ἀτιμίας, αἰσχυνοίμην μὲν ἂν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἃ καὶ τοῖς παλαιοῖς ἔθος μαρτύρεσθαι· αἰσχυνοίμην δ' ἂν τὴν καθέδραν ταύτην καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο συνέδριον καὶ τὸν
10 ἅγιον τοῦτον καὶ νεοπαγῆ λαόν, ἐφ' ὃν τοσαύτη τῶν πονηρῶν δυνάμεων ἢ παράταξις, ἵνα πρὶν συστῆναι λυθῆ καὶ πρὶν γεννηθῆναι νεκρωθῆ, κατὰ Χριστὸν ἤδη μορφούμενος· αἰσχυνοίμην δ' ἂν τοὺς ἐμοὺς καμάτους καὶ πόνους, καὶ τὸ ἔσθημα τοῦτο τὸ τρίχινον, καὶ τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἀναχώρησιν ἣ συνεζήσαμεν,
15 καὶ τὸν ἄσκευον βίον καὶ τὴν εὐτελεῆ τράπεζαν, μικρὸν τῶν πτηνῶν ἀποδέουσαν. Ἀληθεύετωσαν δὲ καὶ τινες περὶ ἡμῶν, ὅτι γυναικὸς ἀλλοτρίας ἐπεθυμήσαμεν, οἱ μὴδὲ ἰδίαν ἔχειν θελήσαντες. Ἐχέτωσαν δὲ ἡμῶν καὶ Γαβαωνῖται πλεον, οὐδὲ εἰς ξυλοκόπους καὶ ὑδροφόρους οἶδ' ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρα-
20 δέχεται, μέχρις ἂν προσίωσι τοῖς ἱεροῖς μετὰ τοιούτων τοῦ βίου καὶ τοῦ λόγου στιγμάτων. Εἰ δὲ τῷ λόγῳ συνηγορήσοντες ἤκομεν καὶ τῇ χήρᾳ καὶ τῇ ἀνάνδρῳ τέως Ἐκκλησίᾳ τὰ δυνατὰ συν-

12. Ἐν τούτοις ὁ Γρηγόριος μόλις εἶχεν ὑπερβῆ τὸ πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του.

6 Ἐπειδὴ δὲ βλέπω μερικοὺς νὰ δυσανασχετοῦν καὶ διὰ τὰς ὕβρεις καὶ νὰ θεωροῦν ὡς ἰδικήν των συμφορὰν τὴν ἰδικήν μας ἀτίμωσιν, ἐμπρὸς ἃς ἀναφέρωμεν ὀλίγα καὶ περὶ αὐτῆς. Πράγματι ἐγώ, ἄν, ὑπολογίζω εἰς κάτι ἀνθρώπινον καὶ μικρόν, ἢ εἰς τὴν ἀρχὴν ἔφθασα εἰς σᾶς μὲ τὰ ἄσπρα αὐτὰ μαλλιά καὶ τὰ συρρικνωμένα ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ τὴν νόσον μέλη¹² ἢ τῶρα ὑποφέρω αὐτὰς τὰς ἀτιμίας, μὲ ἐπιδιώξιν νὰ ἐξασφαλίσω αὐτὸν τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον, θὰ ἐντρεπόμεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὰ ὁποῖα συνήθιζον καὶ οἱ παλαιοὶ νὰ ἐπικαλοῦνται ὡς μάρτυρας· θὰ ἐντρεπόμεν τὴν καθέδραν αὐτὴν καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο συνέδριον καὶ τὸν ἅγιον τοῦτον καὶ νεοπαγῆ λαόν, κατὰ τοῦ ὁποίου τόσοσιν μεγάλη εἶναι ἡ παράταξις τῶν πονηρῶν δυνάμεων μὲ ἐπιδιώξιν νὰ διαλυθῆ πρὶν συσταθῆ καὶ νὰ νεκρωθῆ πρὶν γεννηθῆ, μορφούμενος ἤδη κατὰ Χριστόν· θὰ ἐντρεπόμεν ἐπίσης τοὺς καμάτους καὶ κόπους μου καὶ τὸ ἔνδυμα τοῦτο το τρίχινον καὶ τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἀναχώρησιν μὲ τὴν ὁποίαν συνεζήσαμεν, καὶ τὸν ἄσκευον βίον καὶ τὴν λιτὴν τράπεζαν, ἡ ὁποία ὀλίγον διαφέρει ἀπὸ τῶν πτηνῶν. Ἐὰς ἀληθεύουν περὶ ἡμῶν καὶ μερικοὶ οἱ ὁποῖοι εἶπον ὅτι ἐπεθυμήσαμεν ξένην γυναῖκα, ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι δὲν ἠθελήσαμεν νὰ ἐχωμεν οὔτε ἰδικήν μας¹³. Ἐὰς ἔχουν δὲ περισσότερα ἀπὸ ἡμᾶς καὶ οἱ Γαβαωνῖται, τοὺς ὁποίους γνωρίζω ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δὲν παραδέχεται οὔτε ὡς ξυλοκόπους καὶ ὑδροφόρους, ἕως ὅτου πλησιάσουν εἰς τὰ ἱερά μὲ τοιαῦτα στίγματα τοῦ βίου καὶ τοῦ λόγου. Ἐὰν δὲ ἤλθομεν διὰ νὰ συνηγορήσωμεν εἰς τὸν λόγον καὶ διὰ νὰ συνεισφέρωμεν τὰ δυνατὰ εἰς τὴν

13. Ξένη γυνὴ εἶναι ἡ ξένη Ἐκκλησία, τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

εισοίσοντες, οἷόν τινες ἐπίτροποι καὶ κηδεμόνες ἄλλω νομφα-
 γωγήσοντες, ὅς ἐάν ἀξίος τοῦ κάλλους φανῆ, καὶ πλείονα τὰ ἐξ
 ἀρετῆς ἔδνα προσενέγκῃ τῇ βασιλίδι, πότερον, ἐπαινετοὶ τῆς
 προθυμίας ἢ ψεκτοὶ τῆς ὑπονοίας, ὅτι τοῖς ἀλλοτρίοις κρινόμεθα
 5 πάθεισιν; Ὡς δὴ σύ γε, ὦ βέλτιστε, καὶ εἰ νῆϊ χειμαζομένη χεῖρα
 ὀρέγομεν ἢ πολιορκουμένη πόλει ἢ ὑπὸ πυρὸς οἰκία δαπανω-
 μένη ἢ σκάφεσι βοηθοῦντες ἢ φάλαγξιν ἢ σβεσθηρίοις ὀργάνοις,
 πάντως ἂν ἢ καταποντιστὰς ἡμᾶς ὠνόμοσας ἢ τῆς πόλεως ἢ
 τῆς οἰκίας ἐραστὰς, ἀλλ' οὐ προστάτας καὶ κηδεμόνας.

10 7. Ἄλλ' οὐχ οὕτω, φησί, δοκεῖ τοῖς πολλοῖς. Τί δέ μοι διαφέ-
 ρει, ὧ τοῦ εἶναι πλεῖον ὁ λόγος, μᾶλλον δὲ πᾶς; Τοῦτο γὰρ ἢ κα-
 τέκρινεν ἢ ἐδικαίωσεν· ἢ ἄθλιον πεποίηκεν ἢ μακάριον. Τὸ δὲ
 δοκεῖν, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ὥσπερ οὐδὲ θναρ ἀλλότριον. Οὐχ
 οὕτω, φησί, δοκεῖς τοῖς πολλοῖς, ἄνθρωπε. Ἡ γῆ δὲ δοκεῖ τοῖς
 15 ἰλιγγιῶσιν ἐστάναι, τοῖς δὲ μεθύουσι νήφειν οἱ νήφοντες, ἀλλ'
 οὐκ ἐπὶ κεφαλὴν βαδίζειν ἢ περιτρέπεσθαι; Τὸ μέλι δέ, οὐ πι-
 κρὸν ἔστιν ὅτε καὶ οἷς νομίζεται, νοσοῦσί τε καὶ κακῶς διακει-
 μένοις; Ἄλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὰ πράγματα οὕτως ἔχει, ὡς δοκεῖ
 τοῖς πάσχουσιν. Δεῖξον οὖν ὑγιαίνοντας τοὺς οὕτως ὑπολειφό-
 20 τας, καὶ τότε ἡμῖν παραίνεσον μετατίθεσθαι ἢ καταγίνωσκε, μὴ
 πειθομένων, ἀλλ' ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἰσταμένων κρίσεως. Οὐχ οὕτω
 δοκῶ τοῖς πολλοῖς, Θεῶ δὲ οὕτω· καὶ οὐ δοκῶ, πεφανέρωμαι

ἕως τότε χήραν καὶ ἄνευ ἀνδρός Ἐκκλησίαν, ὥστε ὡς ἐπίτροποι καὶ κηδεμόνες νὰ ὀδηγήσωμεν τὴν νύμφην εἰς ἄλλον, ὁ ὁποῖος, ἂν φανῇ ἄξιος τοῦ κάλλους τῆς, θὰ προσφέρῃ καὶ περισσοτέραν ἐκ τῆς ἀρετῆς προῖκα εἰς τὴν βασιλίδα, τότε τί ἐκ τῶν δύο, εἴμεθα ἐπαινετοὶ διὰ τὴν προθυμίαν ἢ ἀξιοκατάκριτοι διὰ τὴν ὑπόνοιαν, ἀφοῦ κρινόμεθα δι' ἀλλότρια πάθη; Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐσύ, ὦ θαυμάσιε, καὶ ἂν δίδωμεν χεῖρα βοηθείας εἰς πλοῖον κλυδωνιζόμενον ἢ εἰς πολιορκουμένην πόλιν ἢ εἰς οἰκίαν κατατρωγομένην ἀπὸ πῦρ, βοηθοῦντες μὲ σκάφη ἢ στρατιωτικὰς φάλαγγας, ἢ πυροσβεστικὰς μηχανάς, ὅπως ὅποτε θὰ μᾶς ὠνόμαζες ἢ καταποντιστὰς ἢ διεκδικητὰς τῆς πόλεως ἢ τῆς οἰκίας, ἀλλ' ὄχι πρᾶστάτας καὶ κηδεμόνας.

7. Ἄλλὰ, λέγει, δὲν ἔχουν αὐτὴν τὴν γνώμην οἱ πολλοί. Τί μὲ ἐνδιαφέρει ὁμως, ἐμὲ ὁ ὁποῖος λογαριάζω κυρίως ἢ μᾶλλον πλήρως τὸ εἶναι. Διότι τὸ τί εἶμαι μὲ κατακρίνει ἢ μὲ δικαιώνει· ἢ ἄθλιον μὲ καθιστᾷ ἢ μακάριον. Τὸ δὲ δοκεῖν, ἢ γνώμην τῶν ἄλλων, δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν δι' ἡμᾶς, ὅπως οὔτε ξένον ὄνειρον. Λέγεις, δὲν ἔχουν αὐτὴν τὴν γνώμην οἱ πολλοί, ἄνθρωπε. Φαίνεται τάχα εἰς τοὺς ζαλισμένους ὅτι ἡ γῆ εἶναι σταθερὰ καὶ εἰς τοὺς μεθυσμένους ὅτι νήφουν οἱ νήφοντες καὶ ὄχι ὅτι βαδίζουσι μὲ τὴν κεφαλὴν ἢ ἀνατρέπονται; Τὸ δὲ μέλι δὲν φαίνεται ἐνίοτε εἰς μερικοὺς πικρὸν, ὅταν ἀσθενοῦν καὶ εἶναι κακοδιάθετοι; Ἄλλὰ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν ἔχουν τὰ πράγματα ὅπως νομίζουσι οἱ πάσχοντες. Ἀπόδειξε λοιπὸν ὅτι ὑγιαίνουν οἱ οὕτω νομίζοντες, καὶ τότε νὰ μᾶς παραινέσης νὰ μεταβάλωμεν ἄποψιν ἢ, ἂν δὲν πειθώμεθα ἀλλὰ ἐπιμένωμεν εἰς τὴν ἰδίαν κρίσιν, κατάκρινέ μας. Δὲν φαίνομαι οὕτως εἰς τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ φαίνομαι εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὄχι ἀπλῶς φαίνομαι, ἀλλὰ ἔχω φανερωθῆ εἰς τὸν γνωρίζοντα τὰ πάντα καὶ πρὶν γίνουσι¹⁴, τὸν πλάσαντα ἀτομικῶς τὰς καρδίας ἡμῶν,

δὲ τῷ εἰδότη τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, τῷ πλάσσουντι καταμόνας τὰς καρδίας ἡμῶν, τῷ συνιέντι εἰς πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν τὰ κινήματα καὶ τὰ διανοήματα, μεθ' ὧν τὰ πραττόμενα, δν λανθάνει τῶν ὄντων οὐδέν, οὐδὲ λαθεῖν δύναται, ὅς ἐτέρως ὀρᾷ
 5 τὰ ἡμετέρα ἢ ὡς ὀρῶσιν ἄνθρωποι. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ εἰς πρόσωπον, ὁ δὲ Θεὸς εἰς καρδίαν ἤκουσας τῆς Γραφῆς λεγούσης, καὶ πίστευε. Οὐδ' φροντιστέον μᾶλλον ἢ πάντων ὁμοῦ τῶν ἄλλων, τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν. Ἡ δύο μὲν ἀνθρώποις περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος συμβούλοις χρώμενος, συνετωτέρω τε καὶ
 10 ἀμαθεστέρω, οὐκ ἂν εὖ φρονεῖν ἔδοξας, εἰ τὸν συνετώτερον παρρεῖς, τῷ ἀμαθεστέρω κατηκολούθησας; Οὐδὲ γὰρ ὁ Ροβοὰμ ἐπηνέθη, ὅτι τὴν βουλὴν τῶν πρεσβυτέρων ἀτιμᾶσας, τὴν τῶν νεωτέρων ἔστησε. Θεοῦ δὲ καὶ ἀνθρώπων ἐξεταζομένων, προτιμήσεις τὰ τῶν ἀνθρώπων; Οὐ σύ γε, ἂν ἐμοὶ πείθῃ, καὶ
 15 φρονῆς ἄμεινον.

8. Ἄλλ' αἰσχνόμεθά σου, φησί, ταῖς ὑβρεσιν. Ἐγὼ δὲ ὑμῖν, ὅτι αἰσχνέσθε. Εἰ μὲν γὰρ ὀρθῶς ταῦτα πάσχομεν, αἰσχνντέον ἡμῖν μᾶλλον ἢ ὅτι ἐσμὲν ἀτιμίας ἀξιοί· εἰ δὲ ἀδίκως, τῶν ὑβριζόντων τὸ ἔγκλημα, καὶ ὑπὲρ ἐκείνων μᾶλλον ἢ ὑπὲρ ἡμῶν
 20 ἀγανακτητέον· ἐκεῖνοι γὰρ οἱ κακῶς πάσχοντες. Εἰ δέ με ὄντα κακόν, ἀριστον ὑπελάμβενες, τί με ποιεῖν ἐχρῆν; Εἶναι μᾶλλον κακόν, ἵνα πλεον ἀρέσκω σοί; Οὐκ ἂν τοῦτο ἐμαυτῷ συνεβού-

 15. Ψαλμ. 32,15.

16. Α' Βασ. 16,7.

τὸν κατανοοῦντα εἰς ὅλα τὰ ἔργα ἡμῶν τὰ κινήματα καὶ τὰ διανοήματα μὲ τὰ ὁποῖα ἐκτελοῦνται τὰ πραττόμενα¹⁵, ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν διαφεύγει κανὲν ἐκ τῶν ὄντων, οὔτε δύναται νὰ διαφύγη, ὁ ὁποῖος βλέπει τὰ ἰδικά μας διαφορετικὰ ἀπὸ ὅπως τὰ βλέπουν οἱ ἄνθρωποι. Διότι ὁ μὲν ἄνθρωπος βλέπει εἰς πρόσωπον, ὁ δὲ Θεὸς εἰς καρδίαν¹⁶, ἤκουσες νὰ λέγη ἡ Γραφή, καὶ πίστευε. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ φροντίζουν περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα μαζί, οἱ ἔχοντες νοῦν. Πράγματι, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν χρησιμοποιοεῖς δύο ἀνθρώπους συμβούλους περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ἓνα συνετώτερον καὶ ἓνα ἀμαθέστερον, δὲν θὰ ἐφαίνεσο φρόνιμος, ἐὰν ἐγκατέλειπες τὸν συνετώτερον καὶ ἠκολούθεις τὸν ἀμαθέστερον; Διότι οὔτε ὁ Ροβοὰμ δὲν ἐπηνέθη, διότι, ἀτιμάσας τὴν βουλὴν τῶν πρεσβυτέρων, ἠκολούθησε τὴν βουλὴν τῶν νεωτέρων¹⁷. "Ὅταν δὲ συγκρίνωνται ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι, θὰ προτιμήσης τὰ τῶν ἀνθρώπων; "Ὅχι βεβαίως σὺ, ἂν πεισθῆς εἰς ἐμὲ καὶ σκεφθῆς καλλίτερα.

8. Ἄλλὰ ἐντρεπόμεθα, λέγει, διὰ τὰς εἰς βάρος σου ὕβρεις. Ἐγὼ δὲ ἐντρέπομαι διὰ σαῶς, ὅτι ἐντρέπεσθε. Διότι, ἂν μὲν πάσχωμεν αὐτὰ ὀρθῶς, πρέπει ἡμεῖς μᾶλλον νὰ ἐντρεπώμεθα παρὰ σεῖς δι' ἡμᾶς, ὄχι μᾶλλον διότι ἀτιμαζόμεθα παρὰ διότι εἴμεθα ἄξιοι ἀτιμίας· ἂν δὲ πάσχωμεν ταῦτα ἀδίκως, ἡ κατηγορία ἀνήκει εἰς τοὺς ὑβρίζοντας καὶ μᾶλλον πρέπει νὰ ἀγανακτῆτε δι' ἐκείνους παρὰ δι' ἡμᾶς· διότι ἐκεῖνοι εἶναι οἱ κακῶς πάσχοντες. Ἐὰν δὲ εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν εἶμαι κακός, μὲ ἐθεώρεις ἄριστον, τί ἐπρεπε νὰ κάμω; Νὰ εἶμαι μᾶλλον κακός, διὰ νὰ σοῦ ἀρέσω περισσότερον; Δὲν θὰ συνεβούλευον τοῦτο

λευσα. Οὕτως οὐδέ, εἰ κατορθοῦντά με πταίειν ὑπολαμβάνεις, τοῦ κατορθοῦν διὰ σέ μεταθήσομαι. Ζῶ γάρ οὐ σοὶ μᾶλλον ἢ ἐμαυτῶ· καὶ σύμβουλον ἔχω περὶ πάντων τὸν λόγον καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ δικαιώματα, ὑφ' ὧν ἀλίσκομαι μὲν πολλάκις, οὐδενὸς κα-
 5 τηγοροῦντος, ἀφίεμαι δέ, πολλῶν κατακρινόντων. Καὶ τοῦτο μόνον οὐκ ἔστι διαφυγεῖν, τὸ ἔνδον καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς δικαστήριον, πρὸς ὃ βλέποντας μόνον, τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν ἰτέον. Τὸ δοκεῖν δέ, ἂν μὲν ὑπάρχη, δεξόμεθα, ἴν' εἴπω τι καὶ ἀνθρώπινον, ἂν δὲ ἀντιπίπτῃ, χαίρειν ἐάσομεν καὶ οὐδὲν τοῦ εἶναι διὰ τὸ δο-
 10 κεῖν ἀφαιρήσομεν.

9. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· ὁ μὲν τινος ἔνεκεν τὸ καλὸν ἐπιτηδεύων οὐ βέβαιος εἰς ἀρετὴν· ὁμοῦ τε γὰρ παρήλθεν ἐκεῖνο, καὶ τοῦ καλοῦ στήσεται, ὥσπερ ὁ κέρδους ἔνεκεν πλέων, τοῦ πλεῖν, ἂν μὴ παρῆ τὸ κερδαίνειν. Ὁ δὲ αὐτὸ δι' ἑαυτὸ τιμῶν τε καὶ περιέ-
 15 πων, ἐπειδὴ τοῦ ἐστῶτος ἐρᾷ, ἐστῶσαν ἔχει καὶ τὴν περὶ αὐτὸ προθυμίαν· ὥστε θεῖόν τι πάσχων καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ δύνασθαι λέγειν, «ἐγὼ δέ, ὁ αὐτὸς εἰμι καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι». Οὕκουν μεταποιηθήσεται, οὐδὲ μετατεθήσεται, οὐδὲ συμμεταπεσεῖται τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς πράγμασιν, ἄλλοτε ἄλλος γινόμενος καὶ πολλὰς
 20 μεταλαμβάνων χροῖας, ὥσπερ τὰς τῶν πετρῶν οἱ πολύποδες, αἷς ἦν ὁμιλήσωσι· μενεῖ δὲ ὁ αὐτὸς αἰεὶ, πάγιος ἐν οὐ πεπηγῶσι καὶ ἐν στρεφομένοις ἄστροφοις, πέτρα τις, οἶμαι, πρὸς ἐμβολὰς ἀνέμων τε καὶ κυμάτων οὔτε τινασσομένη καὶ δαπανῶσα περὶ

εἰς τὸν ἑαυτὸν μου. Οὕτως οὐτε ἂν εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν συμπεριφέρομαι ἑναρέτως, με ἐθεῶρεις ὅτι πταίω, θὰ μετατεθῶ ἀπὸ τὴν ἑνάρετον διαγωγὴν πρὸς χάριν σου. Διότι ζῶ ὄχι μᾶλλον διὰ σὲ παρὰ διὰ τὸν ἑαυτὸν μου· καὶ σύμβουλον ἔχω δι' ὅλα τὸν λόγον καὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τῶν ὁποίων συλλαμβάνομαι μὲν πολλάκις, καὶ χωρὶς νὰ με κατηγορῆ κανεὶς, ἀφήνομαι δὲ καὶ ὅταν πολλοὶ με κατακρίνουν. Καὶ τοῦτο μόνον δὲν δυνάμεθα νὰ διαφύγωμεν, τὸ μέσα μας δικαστήριον, πρὸς τὸ ὁποῖον μόνον βλέποντες πρέπει νὰ βαδίζωμεν τὴν εὐθείαν ὁδόν. Τὸ δὲ δοκεῖν, τὴν γνώμην τῶν ἄλλων, ἂν μὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ πράγματα, θὰ τὸ δεχθῶμεν, διὰ νὰ εἶπω καὶ κάτι ἀνθρώπινον· ἂν δὲ ἀντιτίθεται εἰς αὐτά, θὰ τὸ ἀφήσωμεν εἰς τὸ καλὸν του καὶ δὲν θὰ ἀφαιρέσωμεν τίποτε ἀπὸ τὸ εἶναι χάριν τοῦ δοκεῖν.

9. Πράγματι συμβαίνει οὕτως: Ὁ μὲν εἶς, ἐπιδιώκων τὸ καλὸν δι' ὠρισμένον σκοπὸν, δὲν εἶναι βέβαιος εἰς τὴν ἀρετὴν διότι μόλις παρέλθῃ ὁ σκοπός, καὶ αὐτὸς σταματᾷ ἀπὸ τὸ καλόν, ὅπως ὁ ταξιδεύων διὰ κέρδος σταματᾷ ἀπὸ τὸν πλοῦν, ἂν δὲν ὑφίσταται κέρδος. Ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος τιμᾷ καὶ ἐπιζητεῖ τὸ καλὸν αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἐπειδὴ ἀγαπᾷ κάτι σταθερόν, ἔχει σταθερὰν καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ προθυμίαν· ὥστε πάσχων κάτι θεῖον νὰ δύναται νὰ λέγῃ καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ, «ἐγὼ δὲ εἶμαι ὁ ἴδιος καὶ δὲν ἔχω ἀλλοιωθῆ»¹⁸. Δὲν θὰ μεταβληθῆ ἐπομένως οὔτε θὰ μετατεθῆ οὔτε θὰ συμμεταπέσῃ με τοὺς καιροὺς καὶ με τὰ πράγματα, γινόμενος κάθε φορὰν ἄλλος καὶ λαμβάνων πολλὰ χρώματα, ὅπως οἱ πολύποδες τῶν πετρῶν εἰς τὴν ὁποίαν θὰ φθάσουν· θὰ μείνῃ δὲ ὁ ἴδιος πάντοτε, πάγιος εἰς μὴ παγιωμένα καὶ ἄστροφος εἰς στρεφόμενα, ὡσὰν πέτρα, νομίζω, ἢ ὁποία εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ἀνέμων καὶ τῶν κυμάτων οὔτε

ἐαυτὴν τὰ προσπίπτοντα. Ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον, οὐδὲ γὰρ μοι σχολή ταῖς γλώσσαις μάχεσθαι, καὶ ταῦτα ἴσως πλείω τοῦ δέοντος.

10. Ἦδη δέ μοι πρὸς ὑμᾶς ὁ λόγος, τὸ ἐμὸν ποιμνιον. « Ὑμεῖς
 5 γένεσθέ μοι », φησὶν ὁ Παῦλος, « δόξα καὶ χαρὰ καὶ καυχήσεως
 στέφανος »· ὑμεῖς ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιν, ἵν', ὡσπερ
 τοῖς τεκτονικοῖς ἢ γραφικοῖς ἀπαιτουμένοις λόγον, ἐξαρκεῖ δεί-
 ξασι τὸ τεκτονηθὲν ἢ γραφὲν ἀπηλλάχθαι πραγμάτων (ἔργον
 γὰρ λόγου, φησὶν, ἰσχυρότερον), οὕτω καὶ αὐτὸς ὑμᾶς ἐπιδείξας,
 10 ὑπερέξω τὰς λοιδορίας. Ὑπερέξω δὲ πῶς; Πρῶτον μὲν, ἐὰν
 τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὁμολογίαν ἀκλινηῖ
 καὶ βεβαίαν φυλάττητε, μηδὲν προστιθέντες, μηδὲ ἀφαιροῦντες,
 μηδὲ σμικρύνοντες τῆς μιᾶς θεότητος (τὸ γὰρ ἐλεττωθὲν, τοῦ
 παντός ἐστιν ἐλάττωσις)· τοὺς δὲ ἄλλο τι φρονοῦντας ἢ λέγον-
 15 τας ἢ φύσεων μέτροις τὸ ἐν διαλύοντας ἢ διατειχίζοντας, ὡς λύ-
 μνη τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀληθείας ἰόν, ἀποπέμπουσθε, μὴ μι-
 σοῦντες, ἀλλ' ἐλεοῦντες τοῦ πτώματος. Δεύτερον δέ, εἰ τὴν πο-
 λιτείαν ἀκόλουθον τῷ ὀρθῷ λόγῳ παρέχοιτε, ἵν' ἦτε περιδέξιοι
 τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ μὴ τῷ ἑτέρῳ λείποντες.

20

11. Οἱ βασιλεῖς, αἰδεῖσθε τὴν ἀλουργίδα· νομοθετήσει γὰρ καὶ
 νομοθέταις ὁ λόγος. Γινώσκετε ὅσον τὸ πιστευθὲν ὑμῖν καὶ τί τὸ
 μέγα περὶ ὑμᾶς μυστήριον· κόσμος ὅλος ὑπὸ χεῖρα τὴν ὑμετέ-

τινάσσεται ἀλλὰ καὶ ἀχρηστεύει τὰ προσπίπτοντα εἰς αὐτήν. Τόσα ἀρκοῦν δι' αὐτά, καὶ ἴσως εἶναι περισσότερα τοῦ δέοντος, διότι δὲν εὐκαιρῶ νὰ μάχωμαι μὲ τὰς γλώσσας.

10. Τώρα δὲ ἀπευθύνω τὸν λόγον πρὸς σᾶς, τὸ ποιμνιόν μου. «Σεῖς γίνετέ μου», λέγει ὁ Παῦλος, «δόξα καὶ χαρὰ καὶ στέφανος καυχήσεως»¹⁹. σεῖς εἴσθε ἀπολογία εἰς τοὺς ἀνακριτάς μου, οὕτως ὥστε, ὅπως, ὅταν οἱ τέκτονες ἢ ζωγράφοι ἀπαιτοῦνται νὰ δώσουν ἀπολογισμὸν, ἀρκεῖ νὰ δείξουν τὸ κατασκευασθὲν ἢ ζωγραφηθὲν ἔργον, διὰ ν' ἀπαλλαγοῦν τῆς εὐθύνης, διότι λέγει, «τὸ ἔργον εἶναι ἰσχυρότερον τοῦ λόγου»²⁰, οὕτω καὶ ἐγώ, ἐπιδεικνύων σᾶς, θὰ ὑπερβῶ τὰς λοιδορίας. Πῶς δὲ θὰ τὰς ὑπερβῶ; Πρῶτον μὲν, ἐὰν τὴν ὁμολογίαν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα φυλάττετε ἀκλόνητον καὶ βεβαίαν, τίποτε μὴ προσθέτοντες οὔτε ἀφαιροῦντες οὔτε μικρύνοντες ἀπὸ τὴν μίαν θεότητα (διότι τὸ ἐλαττωθὲν εἶναι ἐλάττωσις τοῦ ὄλου)· τοὺς δὲ φρονοῦντας ἢ λέγοντας ἄλλα ἢ διαλύοντας μὲ μέτρα τῆς φύσεως ἢ χωρίζοντας διὰ τείχους τὸ ἓν, ὡς φθορὰν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰὸν τῆς ἀληθείας, ν' ἀποπέμπετε, μὴ μισοῦντες ἀλλ' ἐλεοῦντες αὐτοὺς διὰ τὴν πτῶσιν. Δεύτερον δὲ θὰ τὰς ὑπερβῶ, ἂν παρουσιάζετε τὴν διαγωγὴν συνεπῆ πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον, ὥστε νὰ εἴσθε δεξιοὶ εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ ἀπὸ τὰς δύο ἀπόψεις καὶ νὰ μὴ ὑστερῆτε ὡς πρὸς τὴν μίαν.

11. Οἱ βασιλεῖς νὰ σέβεσθε τὴν ἀλουργίδα· διότι ὁ λόγος μας νομοθετεῖ καὶ τοὺς νομοθέτας. Γνωρίζετε πόσον σπουδαῖον εἶναι τὸ ἐμπιστευθὲν εἰς σᾶς καὶ τί εἶναι τὸ μέγα γύρω

20. Τιμ. 3,14.

ραν, διαδήματι μικρῷ καὶ βραχεὶ ρακίῳ κρατούμενος. Τὰ μὲν
 ἄνω, μόνου Θεοῦ, τὰ κάτω δέ, καὶ ὑμῶν. Θεοὶ γένεσθε τοῖς ὑφ'
 ὑμᾶς, ἴν' εἶπω τι καὶ τολμηρότερον. Καρδία βασιλέως ἐν χειρὶ
 Θεοῦ, καὶ εἴρηται καὶ πιστεύεται. Ἐνταῦθα ἔστω τὸ κράτος
 5 ὑμῖν, ἀλλὰ μὴ τῷ χρυσῷ καὶ ταῖς φάλαγξιν. Οἱ περὶ τὰ βασίλεια
 καὶ τοὺς θρόνους μὴ σφόδρα ταῖς ἐξουσίαις ἐπαίρεσθε, μηδὲ
 ἀθάνατα διανοεῖσθε περὶ τῶν οὐκ ἀθανάτων. Πιστοὶ μένετε τοῖς
 βασιλεῦσι, Θεῷ δὲ πρότερον, δι' ὃν καὶ τούτοις οἷς ἐπιστεύθητε
 καὶ οἷς παραδέδοσθε. Οἱ τὸ γένος κομπάζοντες τὸν τρόπον
 10 ἐξευγενίσαστε, ἢ φθέγξομαι τι τῶν ἀηδῶν μὲν, εὐγενῶν δέ· τότε
 γὰρ ἀληθῶς εὐγενέστατον ἦν ἂν τι τὸ ὑμέτερον, εἰ μὴ καὶ δέλτοι
 τοῦς δυσγενεῖς ὑμῖν ἐνέγραφον.

12. Οἱ σοφοὶ καὶ φιλόσοφοι καὶ σεμνοὶ τὴν ὑπῆλην καὶ τὸ τρι-
 βώνιον, οἱ σοφισταὶ καὶ γραμματισταὶ καὶ τῶν δημοσίων θη-
 15 ρευταὶ κρότων, οὐκ οἶδα πῶς ἂν σοφοὶ κληθείητε, τὸν πρῶτον
 λόγον οὐκ ἔχοντες. Οἱ περὶ τὸν πλοῦτον ἀκοῦσατε τοῦ λέγοντος,
 «πλοῦτος ἐὰν ρέη, μὴ προστίθεσθε καρδίαν», ἴστε θαρροῦντες
 ἀβεβαίῳ πράγματι. Ἀποφόρτισαί τι τῆς νηός, ἵνα πλήρης κουφό-
 20 τερως ἔχθροῦ τι τυχὸν ὑφαιρήσεις, εἰς ὃν τὰ σὰ περιστῆσεται.
 Οἱ περὶ τὴν τρυφῆν, ὑφέλετέ τι τῆς γαστρος, δότε τῷ πνεύματι.
 Ἐγγὺς ὁ πένης· τῇ νόσω βοήθησον, εἰς τοῦτον ἀπέρευξαι τι τῶν

ἀπὸ σα̅ς μυστήριον· κόσμος ὁλόκληρος εἶναι ὑπὸ τὴν χεῖρα σας, κρατούμενος μὲ μικρὸν διάδημα καὶ ὀλίγον ὕφασμα. Τὰ μὲν ἄνω εἶναι μόνον τοῦ Θεοῦ· τὰ κάτω δὲ εἶναι καὶ ὑμῶν. Γίνεσθε θεοὶ εἰς τοὺς ὑπηκόους σας, διὰ νὰ εἶπω κάτι τολμηρότερον. «Ἡ καρδία τοῦ βασιλέως εἶναι εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ»²¹, καὶ ἐλέχθη καὶ πιστεύεται. Ἐδῶ νὰ εἶναι διὰ σα̅ς ἡ δύναμις, καὶ ὄχι εἰς τὸν χρυσὸν καὶ τὰς φάλαγγας. Οἱ γύρω ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα καὶ τοὺς θρόνους νὰ μὴ ἐπαίρεσθε πολὺ διὰ τὰς ἐξουσίας οὔτε νὰ θεωρῆτε ἀθάνατα τὰ μὴ ἀθάνατα. Νὰ μένετε πιστοὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς, προηγουμένως ὁμως εἰς τὸν Θεόν, διὰ τὸν ὁποῖον θὰ μείνετε καὶ εἰς τούτους εἰς τοὺς ὁποίους ἔχετε ἀνατεθῆ καὶ παραδοθῆ. Οἱ ὑπερηφανευόμενοι διὰ τὸ γένος ἐξευγενίσσατε τὸ ἦθος, ἄλλως θὰ εἶπω κάτι ἀηδὲς μὲν, εὐγενὲς δέ· πράγματι τότε θὰ ἦτο εὐγενέστατον τὸ ἰδικόν σας, ἐὰν αἱ δέλτοι τῆς εὐγενείας δὲν ἐνέγραφον καὶ τοὺς δυσγενεῖς σας.

12. Οἱ σοφοὶ καὶ φιλόσοφοι καὶ σεβαστοὶ κατὰ τὸν πώγωνα καὶ τὸ τριβώνιον, οἱ σοφισταὶ καὶ γραμματισταὶ καὶ κυνηγοὶ τῶν δημοσίων χειροκροτημάτων, δὲν γνωρίζω πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὀνομασθῆτε σοφοί, ἂν δὲν ἔχετε τὸν πρῶτον λόγον. Οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὸν πλοῦτον ἀκούσατε τὸν λέγοντα, «ἐὰν ρεῖ πλοῦτος, μὴ ὑπερηφανεύεσθε»²², νὰ γνωρίζετε ὅτι ἐλπίζετε εἰς ἀβέβαιον πρᾶγμα. Ἐκφόρτωσε κάτι ἀπὸ τὸ πλοῖον, διὰ νὰ πλέης ἐλαφρότερος· πιθανὸν θὰ ἀφαιρέσης κάτι ἀπὸ τὸν ἐχθρόν, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ μεταβιβασθοῦν τὰ ὑπάρχοντά σου. Οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν τρυφήν, ἀφαιρέσατε κάτι ἀπὸ τὴν γαστέρα, δώσατε εἰς τὸν Πνεῦμα. Πλησίον εἶναι ὁ πτωχός· βοήθησε τὴν νόσον, διαβίβασε κάτι ἀπὸ τὰ περιττὰ εἰς τοῦτον.

22. Ψαλμ. 61,11.

περιττῶν. Τί καὶ σὺ κάμνεις ἀπεπτῶν, καὶ οὗτος πεινῶν; καὶ σὺ κραιπαλῶν, καὶ οὗτος ὑδεριῶν; καὶ σὺ κόρω κόρον βαρύνων, καὶ οὗτος περιτρεπόμενος νόσω; Μὴ παρίδῃς τὸν σὸν Λάζαρον ἐνταῦθα, μὴ σε ποιήσῃ τὸν ἐκεῖθεν πλούσιον. Ὑμεῖς ἡ μεγάλη
 5 πόλις, ἡ πρώτη μετὰ τὴν πρώτην εὐθέως, οἱ μὴδὲ τοῦτο παραχωροῦντες, φάνητέ μοι πρώτοι, μὴ τὴν κακίαν, ἀλλὰ τὴν ἀρετήν· μὴ τὴν ἐκλυσιν, ἀλλὰ τὴν εὐνομίαν. Ὡς ἔστιν αἰσχρὸν, τῶν μὲν πόλεων κρατεῖν, τῶν δὲ ἡδονῶν ἡττᾶσθαι· ἢ τὰ μὲν ἄλλα σωφρονεῖν, περὶ δὲ τοὺς ἵππικοὺς καὶ τὰ θέατρα καὶ τὰ στάδια
 10 καὶ τὰ κυνηγέσια τοσοῦτον μεμηνέναι, ὥστε ταῦτα ποιεῖσθαι βίον καὶ πόλιν εἶναι παιζόντων τὴν πρώτην ἐν πόλεσιν, ἦν καὶ ταῖς ἄλλαις τύπον εἶναι καλοῦ παντὸς προπεωδέστερον. Ταῦτα διαπτύοιτε, Θεοῦ πόλις εἶητε, ἐπὶ τῶν χειρῶν τοῦ Κυρίου ζωγραφηθεῖητε καὶ παραστήσασθε σὺν ἡμῖν τῷ μεγάλῳ πο-
 15 λιστῇ λαμπροὶ λαμπρῶς ὕστερον.

13. Τοῦτο ὑμᾶς εὐαγγελίζομαι ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Διατί καὶ σὺ ὑποφέρεις ἀπὸ δυσπεψίαν καὶ αὐτὸς ἀπὸ πείναν; Καὶ σὺ ἀπὸ κραιπάλην καὶ αὐτὸς ἀπὸ ὑδροπικίαν; Καὶ σὺ ἀπὸ ἐπιβάρυνσιν τοῦ κόρου μὲ κόρον καὶ αὐτὸς μὲ τὴν πτώσιν εἰς νόσον; Μὴ παραβλέψης τὸν Λάζαρόν σου ἐδῶ²³, διὰ νὰ μὴ σὲ καταστήσῃ ὡς τὸν ἐκεῖ πλούσιον. Σεῖς ἡ μεγάλη πόλις, ἡ ἀμέσως πρώτη μετὰ τὴν πρώτην²⁴, οἱ ὅποιοι οὔτε τοῦτο δὲν παραχωρεῖτε, φανῆτε μου πρῶτοι, ὄχι εἰς τὴν κακίαν ἀλλὰ εἰς τὴν ἀρετήν, ὄχι εἰς τὴν ἐκλυσιν ἀλλὰ εἰς τὴν εὐνομίαν. Διότι εἶναι αἰσχρὸν, τῶν μὲν πόλεων νὰ κυριαρχῆτε, ἀπὸ δὲ τὰς ἡδονὰς νὰ ἠττᾶσθαι· ἢ κατὰ μὲν τὰ ἄλλα νὰ σωφρονῆτε, περὶ τοὺς ἱππικοὺς δὲ καὶ τὰ θεάτρα καὶ τὰ στάδια καὶ τὰ κυνήγια νὰ εἴσθε τόσον μανιώδεις, ὥστε νὰ καθιστᾶτε ταῦτα ἔργον ζωῆς καὶ ἡ πρώτη μετὰ τῶν πόλεων νὰ εἶναι πόλις παικτῶν, ἐνῶ πρεπωδέστερον θὰ ἦτο νὰ εἶναι εἰς τὰς ἄλλας τύπος παντὸς καλοῦ. Εἴθε νὰ ἀπορρίψετε ταῦτα, νὰ γίνετε πόλις Θεοῦ, νὰ ζωγραφηθῆτε μαζί μὲ ἡμᾶς λαμπροὶ λαμπρῶς ἐνώπιον τοῦ μεγάλου πολιστοῦ.

13. Τοῦτο εὐαγγελίζομαι εἰς σᾶς ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, εἰς τὸν ὅποιον πρέπει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ, τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Γένοιτο.

23. Λουκᾶ 16,20 ἐέ.

24. Ἡ Ρώμη ἦτο ἀκόμη μεγαλύτερα πόλις, ἂν καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἀπὸ ἡμίσεως ἤδη αἰῶνος πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἄλλ' οἱ Κωνσταντινουπολίται δὲν παρεχώρουν τὰ πρωτεῖα εἰς τὴν Ρώμην.

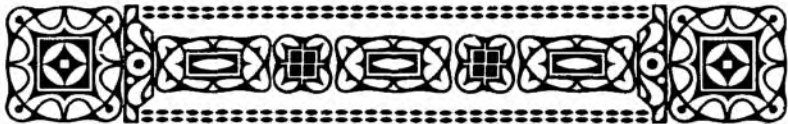
ὅτι ἡμεῖς τὸν σὸφον παραδέξαμεν· ἰδὲ
τί ὄφειται τοῖς πολλοῖς. ἔτι καὶ τὸ ἴδιον ὄφειται.
- μὴ ἔβητὰ. ἀλλ' ὅτι ἀπὸ τῶν ἐπιπέδων ἰσχυρῶς
διδάσκονται. παραβύτιοι δὲ ἔλαβον τὴν ποιή-
και διδάσκονται. ὡς περὶ ἑβρύτιοι τὸ μαρτυ-
ἀποδείξαι αὐτοῖς συμφέρον. ἀλλ' ἰδίως ἔβητὰ
ποικίλα ἔβητὰ διὰ τὸ ἴδιον. λόγον δὲ ποιῶ-
ἔβητὰ ὄφειλος. ἔβητὰ σοὶ σὺ μετὰ τὸ ὄφει-
ἀπὸ τῶν κατὰ τὸ ἴδιον. τὴν ἀπὸ τὸ ποικί-
βρύτιοι τὸν κατὰ τὸ ἴδιον. ἔβητὰ τὴν
ἀλλ' ἂν μοι καὶ τὸν ἐπιπέδων ἀπὸ τῶν ἴδιων
ὅτι ὁ ἀπὸ. ἰδὲ διὰ τὸ ἴδιον ἔβητὰ ποιῶ-
πρὸ φράσας. φωνάζου μὲν ὅτι τὸν ποικί-
ἀπὸ τῶν τὸ ὄφειλος καὶ ὄφειλος. τὸ ἴδιον
αὐτὸ καὶ τὸ παραπέμπεται. τὸ ἴδιον ὄφει-
ποικίλα τὸν ποικίλα τὸν ποικίλα. καὶ κριθεῖς οὖν
καὶ καταξιωθῆτε ἀπολαύσασθαι ἰσχυρῶς. τὸ
αὐτοῦ ἔργον τὸν ἀπὸ τῶν. ἀλλ' ἰδίως ὄφει-
φάλαγγας.

ΚΑΤΑ ΔΕ ΔΕΙΞΑΝΤΕΣ

ἰσχυρῶς ἀπὸ τῶν ἴδιων. ὅτι τὸ ἴδιον ὄφει-
ποικίλα τὸν ποικίλα. τίς διὰ τὸ ἴδιον τὸν ποικί-
- μὲν ὄφειλος ἀπὸ τῶν ἴδιων. ἰσχυρῶς
τοῖς ὄφειλοις ἰσχυρῶς ἀπὸ τῶν ἴδιων.
- ἀλλ' ὅτι τὸν μὲν ποικίλα τὸν ποικίλα.

Λ Ο Γ Ο Σ Λ Ε΄

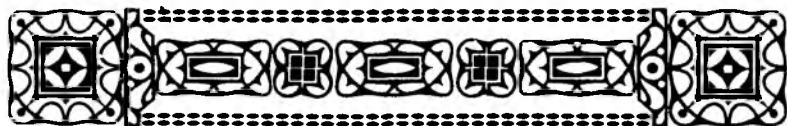
ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ
ΚΑΙ
ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΛΕ'

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

1. Τί τοσοῦτον ἔστιν εἰπεῖν, ὅσον τοῖς ὀφθαλμοῖς πάρεστι βλέπειν; Τίς δὲ λόγος τῶν φαινομένων ἀγαθῶν ἰσοστάσιος; Ἴδου πρόκειται τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν τὸ ἀπιστούμενον θέαμα, ὃ καὶ ἰδεῖν μὲν πολλάκις ἠύξάμεθα, κρεῖττον δὲ ἦν ἢ κατ' εὐχὴν
5 τὸ ποθοῦμενον. Πάλιν ἐνταῦθα μαρτύρων τιμαί, πολλὴν ἤδη τὸν πρὸ τούτου χρόνον ἀμεληθεῖσαι· πάλιν ἱερέων Θεοῦ συνδρομαί· πάλιν χοροστασίαι καὶ πανηγύρεις πνευματικαί. Ὁ σύλλογος πολυάνθρωπος ἐορτάζειν, οὐχ ὀπλομαχεῖν προθυμούμενος. Ὡ τοῦ θαύματος! Ἐρριπται τῶν χειρῶν τὰ ὄπλα, λέλυται ἡ παρά-
10 ταξις, ἀμελεῖται ὁ πόλεμος. Οὐκέτι αἱ φωναὶ τῶν ἀλαλαζόντων ἀκούονται, ἀντὶ δὲ τούτων ἐορταὶ καὶ εὐφροσύναι καὶ εἰρηνικαὶ θυμηδίαὶ τὴν πόλιν πᾶσαν περιχορεύουσι· τὴν πάλαι μὲν οὖσαν τῶν μαρτύρων μητέρα, πολλὴν δὲ τὸν ἐν τῷ μέσῳ χρόνον ἄμοιρον γενομένην τῆς ἐπὶ τοῖς τέκνοις τιμῆς. Ἀλλὰ νῦν ἀπέχει πάν-

ΛΟΓΟΣ 35

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤ' ΑΡΕΙΑΝΩΝ

1. Τί είναι δυνατόν νά εἰπωμεν δι' αὐτὸ τὸ ὁποῖον βλέπομεν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς; Ποῖος δὲ λόγος δύναται νά εἶναι ἰσοστάσιος τῶν ἀγαθῶν τὰ ὁποῖα φαίνονται; Ἴδου ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μας ἀπλώνεται τὸ ἀπίστευτον θέαμα, τὸ ὁποῖον πολλακίς ηὐχθήθημεν νά ἴδωμεν, ἀλλὰ τὸ ποθοῦμενον ἦτο ἀνώτερον τῆς εὐχῆς. Πάλιν τιμαὶ μαρτύρων ἐδῶ, ἀμεληθεῖσαι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἕως τώρα· πάλιν συνάξεις ἱερέων Θεοῦ· πάλιν χοροστασίαι καὶ πανηγύρεις πνευματικαί. Πολυάριθμος συνάθροισις, πρόθυμος νά ἐορτάζη, ὄχι νά ὀπλομαχῇ. Ὅποῖον θαῦμα! Ἔπεσαν τὰ ὄπλα ἀπὸ τὰς χεῖρας, ἐλύθη ἡ παράταξις, ὁ πόλεμος περιφρονεῖται. Δὲν ἀκούονται πλέον αἱ φωναὶ τῶν ἀλαλαζόντων, ἀντὶ δὲ τούτων περιγυρίζουν ὀλόκληρον τὴν πόλιν ἐορταὶ καὶ εὐφροσύναι καὶ εἰρηνικαὶ διασκεδάσεις· τὴν πόλιν ἢ ὁποῖα παλαιὰ μὲν ἦτο μήτηρ τῶν μαρτύρων, ἀλλ' ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἔμεινεν ἄμοιρος τῆς ἀποδόσεως εἰς τὰ τέκνα τιμῆς. Ἀλλὰ τώρα «τὰ ἔχει ὄλα καὶ περισσεύει»,

τα καὶ περισσεύει, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος Εἶγε, ὧ μάρτυρες· ὑμέτερος καὶ οὗτος ὁ ἄθλος· ὑμεῖς νενικήκατε τὸν πολλὸν πόλεμον, εἰ οἶδα. Μόνων καὶ ταῦτα τῶν ὑμετέρων ἰδρώτων τὰ κατορθώματα. Ὑμεῖς ἠγειράτε τῇ εἰρήνῃ τὸ τρόπαιον· ὑμεῖς 5 τοὺς ἱερέας τοῦ Θεοῦ ἐφ' ἑαυτοὺς ἐφειλικύσασθε· ὑμεῖς τοὺς χορευτὰς τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ συλλόγῳ τούτῳ προεστήσασθε. Ὡ πόσῃν πεπόνθασι τὴν ζημίαν, οἷς ὁ χρόνος τῆς ζωῆς μέχρι τοῦ νῦν οὐ διήρκεσε θεάματος, ἵνα τῶν σκυθρωπῶν εἰς κόρον ἐλθόντες, τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης ἀπελαύσειεν.

10 2. Οἴχεται μὲν καὶ ἠφάνισται ἡ τῆς αἰρέσεως ἀπάτη, οἷόν τις ὁμίχλη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος σκεδασθεῖσα, καθαρὰ δὲ διέλαμψεν ἡ τῆς εἰρήνης αἰθρία, καὶ διαφαίνονται κατ' αὐτὴν οἱ τοῦ ἄστεως ἐν λαμπρῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ μαρμαρῦσσοντες ἀστέρες, οὐχὶ νυκτὶ ἀποκεκληρωμένοι καὶ σκότῳ, ἀλλ' ἡμεροφανεῖς 15 οἱ πάντες, τῷ ἀληθινῷ φωτὶ τῆς δικαιοσύνης ἀναλάμψαντες. Καὶ ἐπειδὴ, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος, ἡ νύξ προέκοψε, μᾶλλον δὲ τὸ παράπαν ἠφάνισται, τῷ δὲ φωτὶ τῆς ἡμέρας πάντα καταφαιδρύνεται, φεύγει μὲν τὰ νυκτονόμα τῶν θηρίων καὶ συναυνοῦνται πρὸς τοὺς δρυμοὺς καὶ τὰς σπήλυγγας, φεύγουσι δὲ νυκτερίδες αἰρετικὰ τρύζουσαι καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἀμβλωπτούσαι, καὶ εἰς τὰς τρώγλας τῶν πετρῶν καταδύονται, ἐπὶ κεφαλὴν ἀλλήλων ἐχόμεναι. Πέπαιται διὰ τῆς ἡμέρας ταύτης τὰ τῶν κωμαστῶν καὶ τῶν μεθύοντων συντάγματα. Λωποδύται καὶ τοιχωρῦχοι καὶ κλέπται καὶ εἴ τι ἄλλο τῆς νυκτὸς ἐρ- 25 γον ἐστί, τοῦ φωτὸς τῆς εἰρήνης ἐπανατεῖλαντος, κέκρυνται.

ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος¹. Εὖγε, ὦ μάρτυρες, ἰδικός σας καὶ αὐτός ὁ ἄθλος εἶναι· γνωρίζω καλῶς, σεῖς ἐνίκησατε τὸν πολὺν πόλεμον. Καὶ αὐτὰ τὰ κατορθώματα εἶναι τῶν ἰδικῶν σας ἰδρώτων μόνον. Σεῖς ἠγείρατε τρόπαιον εἰς τὴν εἰρήνην· σεῖς ἐλκύσατε πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς σας τοὺς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ· σεῖς ἐστήσατε ἐμπρὸς εἰς τὴν σύναξιν αὐτὴν τοὺς χορευτὰς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὡ, πόσῃν ζημίαν ἔπαθον ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων ὁ χρόνος τῆς ζωῆς δὲν διήρκεσε μέχρι τοῦ παρόντος θεάματος, ὥστε, ἀφοῦ ἐχόρτασαν τὰς θλίψεις, νὰ ἀπολαύσουν τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης!

2. Ἐφυγε καὶ ἔχει ἀφανισθῆ ἡ ἀπάτη τῆς αἰρέσεως, ὡσὰν ὁμίχλη διασκορπισθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἔλαμψε δὲ καθαρὰ ἡ αἰθρία τῆς εἰρήνης καὶ διακρίνονται κατ' αὐτὴν οἱ ἀστέρες τοῦ ἄστεως ἀκτινοβολοῦντες εἰς τὸ λαμπρὸν φῶς τῆς ἀληθείας, ἀναλάμπσαντες ὅλοι ὄχι παραμερισμένοι εἰς τὴν νύκτα καὶ τὸ σκότος, ἀλλὰ ἡμεροφανεῖς εἰς τὸ φῶς τῆς δικαιοσύνης. Καὶ ἐπειδὴ, ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος, ἡ νύξ προεχώρησε², μᾶλλον δὲ ἐξηφανίσθη τελείως καὶ ὅλα φαιδρύνονται μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, φεύγουν μὲν τὰ νυκτόβια θηρία καὶ συγκεντρώνονται πρὸς τοὺς δρυμοὺς καὶ τὰ σπήλαια, φεύγουν δὲ αἱ νυκτερίδες αἱ ὁποῖαι τρύζουν αἰρετικά καὶ τυφλώττουν πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καὶ ἀποσύρονται εἰς τὰς τρώγλας τῶν πετρῶν, συγκρατούμεναι ἢ μία ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τῆς ἄλλης. Ἐχουν παύσει διὰ τῆς ἐλεύσεως τῆς ἡμέρας ταύτης αἱ ὁμάδες τῶν κωμαστῶν καὶ μεθυσμένων. Λωποδύται καὶ τοιχωρῦχοι καὶ κλέπται καὶ πᾶν ἄλλο ἔργον τῆς νυκτός κρύπτεται, μόλις ἐπανέτειλε τὸ φῶς τῆς εἰρήνης. Ἐως οὗτου δὲ ὑπῆρ-

2. Ρωμ. 13,12.

Ἔως δὲ ἦν ἡ νῆξ ἐκείνη τῷ τῆς ἀπάτης γνόφῳ τὰ πάντα κατασκοτιζουσα, οἷα ἦν τὰ πραττόμενα; Αἰθήρης ἄζια καὶ βαθείας σιγῆς, ὡς ἂν μὴ μνήμη τῶν ἀηδεστέρων ἢ παροῦσα χάρις καταμολύνειτο. Πῶς γὰρ ἂν τις καὶ σιωπήσειε; Τί πάθος τραγωδίας
5 τοιοῦτον; Τίς μῦθος συμφορᾶς ἀναπλάσσω; Τίς ποιητῆς δραμάτων τοιοῦτον ἐπὶ σκηναῖς πάθος ἐβόησεν; Ὑπὲρ λόγον ἢ συμφορὰ ὑπὲρ τὴν δύναμιν τῶν διηγουμένων τὰ πάθη.

3. Ὁρμητήριον ἦν τοῦ Διαβόλου ὁ χορός. Ἐνταῦθα τὸ στρατόπεδον ἑαυτῷ καθιδρύσατο. Ἐνταῦθα ὁ στρατὸς τοῦ ψεύδους,
10 οἱ τῆς ἀπάτης πρόμαχοι, ἢ τῶν δαιμόνων ἐκστρατεία, αἱ λεγεῶνες τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων· εἰ δὲ χρὴ καὶ τῶν ἐξωθεν ὀνομάτων εἰπεῖν, ἐντεῦθεν ὁ πονηρὸς τῶν δαιμόνων. Ἐρινύων στρατὸς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐκώμασεν· οὕτω γὰρ ὀνομάζειν τὰς γυναῖκας προάγομαι, αἱ ὑπὲρ τὴν φύσιν εἰς τὸ κακὸν ἠνδρίζοντο.
15 Μία ἦν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡλιοῦ ἢ Ἰεζάβελ, κατὰ τῶν προφητῶν τοῦ Κυρίου φονῶσα καὶ στηλιτεύει αὐτὴν ἢ θεόπνευστος ἱστορία, ὡς ἂν, οἶμαι, τῇ μνήμῃ τοῦ ἀκολάστου γυναιίου πᾶς ὁ μετὰ ταῦτα βίος παιδεύοιτο. Τοσαῦται τοίνυν κατὰ τὴν Ἰεζάβελ ἐκείνην, ὡσπερ τι κώνειον ἐκ τῆς χώρας, ἀθρόως ἐβλάστησαν,
20 νικῶσαι τὴν μνημονευθεῖσαν τῇ τῆς πικρίας ὑπερβολῇ. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς τῷ λόγῳ, τὴν ἱστορίαν ἐπίσκεψαι. Ἐκείνη τὴν ἀμπελον τοῦ Ναβουθαὶ τῷ ἐκλύτῳ Ἀχαὰβ ἐχαρίζετο, ἵνα ποιήσῃ κῆπον τὴν ἀμπελον, τρυφῆς ἐγκαλλώπισμα, γυναικείαν χλιδὴν· αὗται τὴν ζῶσαν τοῦ Θεοῦ ἀμπελον, τὴν Ἐκκλησίαν λέγω, εἰς

γεν εκείνη ἡ νύξ, ἐπισκοτιζουσα τὰ πάντα μὲ τὸν γνόφον τῆς ἀπάτης, ποῖα ἦσαν τὰ πραττόμενα; Εἶναι ἄξια λήθης καὶ βαθείας σιγῆς, ὥστε ἡ παροῦσα χάρις νὰ μὴ μολύνεται ἀπὸ τὴν μνήμην τῶν ἀηδεστερῶν. Πῶς δύναται νὰ περιγράψῃ κανεὶς τὰ κατ' αὐτῆς κακὰ; Πῶς δὲ δύναται καὶ νὰ σιωπήσῃ κανεὶς; Ποῖον πάθος τραγωδίας εἶναι τοιοῦτον; Ποῖος μῦθος ἀνέπλασσε τόσας συμφοράς; Ποῖος ποιητῆς ἀνεβόησεν ἐπὶ σκηνῆς τοιοῦτου πάθους δραμάτων; Ἡ συμφορὰ ὑπερβαίνει τὸν λόγον· τὰ πάθη εἶναι ὑπεράνω τῆς δυνάμεως τῶν διηγουμένων.

3. Ὁ χορὸς οὗτος ἦτο ὀρμητήριον τοῦ Διαβόλου. Ἐδῶ ἐγκατέστησε τὸ στρατόπεδόν του καὶ ἐτοποθέτησε τοὺς ὑπασπιστάς του. Ἐδῶ ὁ στρατὸς τοῦ σκότους, οἱ πρόμαχοι τῆς ἀπάτης, ἡ ἐκστρατεία τῶν δαιμόνων, αἱ λεγεῶνες τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων· ἂν δὲ χρειάζεται νὰ χρησιμοποιήσω καὶ ἐξωτερικὰ ὀνόματα, ἀπὸ ἐδῶ ἐβάκχευσεν ὁ πονηρὸς στρατὸς τῶν δαιμόνων Ἐρινύων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας· διότι οὕτω προτιμῶ νὰ ὀνομάζω τὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ἀνδροφέρουν εἰς τὸ κακὸν ὑπὲρ τὴν φύσιν. Μιὰ ἦτο εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Ἡλιοῦ ἡ Ἰεζάβελ, ἡ ὁποία ἔπνεε φονικὴν ὀργὴν κατὰ τῶν προφητῶν τοῦ Κυρίου³, καὶ τὴν στηλιτεύει ἡ θεόπνευστος ἱστορία κατὰ τρόπον ὥστε, νομίζω, μὲ τὴν μνήμην τοῦ ἀκολάστου γυναιίου νὰ ἐκπαιδεύεται ὅλος ὁ μετέπειτα βίος. Τόσον πολλὰ λοιπὸν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἰεζάβελ ἐκείνης, ὡς τὸ φυτὸν κώνειον εἰς τοὺς ἀγρούς, ἐβλάστησαν ἀθρόως, νικῶσαι τὴν μνημονευθεῖσαν κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς πικρίας. Ἐὰν δὲ ἀπιστῆς εἰς τὸν λόγον, ἐξέτασε τὴν ἱστορίαν. Ἐκείνη ἐχάρισεν εἰς τὸν ἐκλυτὸν Ἀχαάβ τὴν ἄμπελον τοῦ Ναβουθαί, διὰ νὰ καταστήσῃ κῆπον τὴν ἄμπελον, ἐγκαλλώπισμα τρυφῆς, γυναικεῖαν χλιδὴν· αὗται ἐδῶ προσεπάθησαν νὰ φέρουν εἰς παντε-

παντελῆ ἀφανισμόν μετενεγκεῖν ἐβιάσαντο, αὐταὶ δι' ἑαυτῶν τὸ κακὸν ἐνεργοῦσαι.

4. Ποῖον εὖρω τοῦ λόγου παράδειγμα; Τίνα τῆς κακίας ταύτης ἐπινοήσω εἰκόνα; Εἶδον ἐπὶ κονιάματος τοίχου τοιαύτην
 5 γραφὴν· καὶ μου βαστάσατε τὴν καρδίαν τῇ τῶν κακῶν μνήμη περιουδαίνουσαν, μᾶλλον δὲ τῷ πόνῳ καὶ ὑμεῖς συναλγήσατε, ἡμέτερα γὰρ καὶ οὐκ ἀλλότρια διηγοῦμεθα πάθη. Τίς τοίνυν ἡ γραφή, ἣν προσεικάζω τοῖς πράγμασι; Χορεία τις ἦν γυναικῶν ἀσχημονοῦσα, ἄλλης κατ' ἄλλο τι σχῆμα ὀρχηστικὸν ἑαυτὴν
 10 διαστρεβλοῦσης. Μαινάδας οἱ μῦθοι τὰς τοιαύτας γυναῖκας καλοῦσιν. Κόμαι ταῖς ἀβραῖς ἀνασοβούμεναι, βλέμμα μανίας πάροδον, πυρσοὶ διὰ χειρῶν φερόμενοι καὶ φλόγες ἐκ τούτων τῇ περιστροφῇ τῶν σωμάτων ἐνειλισσόμεναι, αἶρα ἐν κόλποις τὴν εὐσχημοσύνην τῶν πέπλων λυμαιομένη, πόδες ἀκροβατοῦντες
 15 καὶ ὑφαλλόμενοι, αἰδῶς εὐσχήμων οὐδενὸς τῶν γινομένων ἐφαπτομένη.

5. Διὰ μέσου δὲ τῆς τοιαύτης χορείας ἀνδρὸς εἶδωλον τοιοῦτον· μιζόθηλός τις καὶ τὴν φύσιν ἀμφίβολος καὶ θηλυδρίας τὸ εἶδος, ἐν μεθορίῳ τῆς φύσεως κείμενος, λελυμένος τῷ σχήματι,
 20 οἷόν τιτι κῶματι καὶ μέθη παράφορος. Οὗτος ἐπὶ τινος ἀπήνης ἐξυπτιάζων, διὰ τοῦ χοροῦ τῶν Μαινάδων ὑπὸ θηρῶν ἐκομίζετο. Πολλὸς δὲ περὶ αὐτὸν ἐκ κρατήρος ὁ ἄκρατος καὶ τινες λάλοι, τὴν φύσιν ἀλλόκοτοι, περὶ τὸ εἶδωλον ἦσαν, τὰ πρόσωπα λάσοιοι, ἐπὶ σκελῶν τρεγείων περισκιρτῶντες τὸ εἶδωλον.

25 6. Τοιαῦτα τῆς νυκτὸς ἐκείνης τὰ διηγήματα. Γυναῖκες ἐπ'

λῆ ἀφανισμόν τὴν ζῶσαν ἄμπελον τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐνεργοῦσαι τὸ κακὸν αἰ ἴδιαι δι' ἑαυτῶν.

4. Ποῖον παράδειγμα τοῦ λόγου τούτου νὰ εὔρω; Ποίαν εἰκόνα τῆς κακίας ταύτης νὰ ἐπινοήσω; Εἶδον τοιαύτην ζωγραφίαν ἐπάνω εἰς κόνιαμα τοίχου· καί, παρακαλῶ, βαστάσατέ μου τὴν καρδίαν, ἡ ὁποία πρήσκεται ὀλόγυρα ἀπὸ τὴν μνήμην τῶν κακῶν, μᾶλλον δὲ συμμετάσχετε καὶ σεῖς εἰς τὸν πόνον, διότι διηγοῦμεθα ἰδικά μας καὶ ὄχι ξένα πάθη. Ποία ἦτο λοιπὸν ἡ ζωγραφία τὴν ὁποίαν παρομοιάζω μὲ τὰ πράγματα; Ἦτο χορὸς γυναικῶν ἀσχημονῶν, ὅπου ἡ καθεμία ἐστρέβλωνεν ἑαυτὴν κατὰ διαφορετικὸν ὄρχηστικὸν σχῆμα. Οἱ μῦθοι καλοῦν μαινάδας τὰς τοιαύτας γυναῖκας. Κόμαι κινούμεναι ἀπὸ τὴν αὔραν, βλέμμα μαρτυροῦν μανίαν, πυρσοὶ φερόμενοι εἰς τὰς χεῖρας καὶ φλόγες ἀπὸ αὐτοὺς περιτυλιζόμεναι διὰ τῆς περιστροφῆς τῶν σωμάτων, αὔρα εἰς τοὺς κόλπους καταστρέφουσα τὴν εὐκοσμίαν τῶν πέπλων, πόδες ἀκροβατοῦντες καὶ ἀναπηδῶντες, αἰδῶς εὐσχήμων μὴ ἐγγίζουσα οὐδέν τῶν γινομένων.

5. Διὰ μέσου δὲ τοῦ τοιούτου χοροῦ ὑπῆρχε τοιοῦτον εἶδωλον ἀνδρός· μιξόθηλυς δηλαδὴ καὶ ἀμφίβολος τὴν φύσιν καὶ θηλυπρεπής, εὕρισκόμενος εἰς τὸ μεταίχιμιον τῆς φύσεως, διαλελυμένος κατὰ τὸ σχῆμα, ὡσὰν παράφορος ἀπὸ ζάλην καὶ μέθην. Οὗτος, ἐξαπλωμένος ἐπάνω εἰς ἄμαξαν, ἐφέρετο ἀπὸ θηρία διὰ μέσου τῶν Μαινάδων. Πολὺς ἄκρατος οἶνος ἔρρεε γύρω του ἀπὸ κρατῆρα καὶ μερικοὶ φλύαροι, ἀλλόκοτοι κατὰ τὴν φύσιν, ἦσαν γύρω ἀπὸ τὸ εἶδωλον, δασεῖς εἰς τὰ πρόσωπα, πηδῶντες περὶ τὸ εἶδωλον ἐπάνω εἰς τράγεια σκέλη.

6. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ διηγήματα τῆς νυκτὸς ἐκείνης. Γυναῖ-

ἀτιμία γνωρισθεῖσαι τοῦ γένους, κοινῇ κατηγορία τῆς φύσεως
 τὴν νενομισμένην ἐν γυναιξιν εὐκοσμίαν ἐξορχησάμεναι, πομπὴν
 ἤγον διὰ μέσης τῆς πόλεως, θεατρίζουσαι δι' ἑαυτῶν ἀσχημο-
 νοῦσαν τὴν φύσιν, λίθοις τὰς χεῖρας ἀντὶ θυρεῶν ὀπλίσασαι, φό-
 5 νιον βλέπουσαι ἀναιδεῖ τῇ τῶν ὀμμάτων βολῇ, ἐντὸς τῶν θείων
 περιβόλων γενόμεναι, ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καθέδρας ἀνέθηκαν ἑαυτῶν
 τὸν Κορύβαντα. Εἶτα μέθη καὶ ἄκρατος καὶ οἱ ἐκ τῶν ἀσκητη-
 ρίων Πᾶνες καὶ νῦξ καὶ διαγωγὴ συμμιγῆς καὶ πάντα ὄσα
 κωλύει ὁ ἀπόστολος λέγειν, εἰπὼν, ὅτι «τὰ κρυφῇ ὑπ' αὐτῶν
 10 γενόμενα αἰσχρὸν ἐστί καὶ λέγειν». Τίς γὰρ ἂν μετὰ ἀκριβείας
 διεξέλθοι τῷ λόγῳ τὸ πῦρ, τοὺς λίθους, τὰς σφαγὰς, τὰ τραύμα-
 τα; Ὅπως ἐκ βάθρων ἀνατρέψαι τοὺς τῶν ἱερῶν οἴκων θερα-
 πευτὰς ἐφιλονείκησαν; Ὡς διὰ μέσης τῆς πόλεως ζηλωτὴν τινα
 τῆς ἀληθείας ροπάλοις διεχειρίσαντο, οὗ τὸν ἀληθῆ φόνον ὁ
 15 ὑπονοηθεὶς φόνος ἐκώλυσεν;

7. Ἄλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα, ὅπως τῆς πρεπούσης ἡδονῆς ἀπερρῦη
 ὁ λόγος, ἐμφιλοχωρήσας τοῖς γηίνοις διηγήμασιν. Οὐκοῦν ἐπα-
 νιτέον ὅθεν ἐξέβημεν, ὥστε γλυκεῖ καὶ ποτίμῳ τῷ λόγῳ τὴν
 ἀλμυρὰν ἐκείνην ἀκοὴν ἀποκλύσασθαι «ἐν γὰρ ἡμέρῃ», φησὶν,
 20 «εὐφροσύνης ἀμνηστία κακῶν». Πάλιν τοίνυν ἐπὶ τὸν αὐτὸν
 ἐπανέρχομαι λόγον, ὅτι ἡ νῦξ ἐκείνη καὶ ὁ γνόφος ἠφάνισται, αἱ
 δὲ τῆς εἰρήνης ἀκτῖνες διὰ καθαρᾶς τῆς αἰθρίας τῷ τῆς ἀλη-

κες ἀναγνωρισθεῖσαι νὰ ἀτιμάζουσιν τὸ φύλον των, ἐξευτελίσασαι τὴν παραδεδεγμένην κατὰ κοινὴν ιδιότητα τῆς φύσεως εὐκοσμίαν τῶν γυναικῶν, ἐτέλεσαν πομπὴν διὰ μέσου τῆς πόλεως, θεατρίζουσαι μόναι των τὴν ἀσχημονοῦσαν φύσιν, ὀπλίσασαι δὲ τὰς χεῖρας των μὲ λίθους ἀντὶ θυρεῶν, ἔχουσαι φονικὴν ἐμφάνισιν μὲ τὰ ἀναιδῆ βλέμματά των, ὅταν ἔφθασαν εἰς τοὺς θεῖους περιβόλους, ἐτοποθέτησαν τὸν Κορύβαντά των ἐπάνω εἰς τὴν ἱερὰν καθέδραν. Ἐπειτα ἠκολούθησαν μέθη καὶ οἶνος καὶ οἱ Πᾶνες ἀπὸ τὰς ἐρημίας καὶ νύξ καὶ διαγωγὴ συμμιξεων καὶ ὄλα ὅσα ἀπαγορεύει ὁ ἀπόστολος νὰ λέγωμεν, εἰπὼν ὅτι «τὰ κρυφίως γενόμενα ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι αἰσχρὸν καὶ νὰ τὰ λέγωμεν»⁴. Ποῖος δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ περιγράψῃ μὲ ἀκρίβειαν διὰ τοῦ λόγου τὸ πῦρ, τοὺς λίθους, τὰς σφαγὰς, τὰ τραύματα; Πῶς προσεπάθησαν ν' ἀνατρέψουν ἐκ βάθρων τοὺς θεραπευτὰς τῶν ἱερῶν οἴκων; Πῶς εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ἐκτύπησαν μὲ ρόπαλα ἓνα ζηλωτὴν τῆς ἀληθείας, τοῦ ὁποίου τὸν ἀληθινὸν φόνον ἠμπόδισεν ἡ ἐντύπωσις ὅτι εἶχεν ἤδη ἀποθάνει;

7. Ἄλλὰ πράγματι δὲν γνωρίζω, πῶς ὁ λόγος μου ἐξέφυγεν ἀπὸ τὴν πρέπουσαν ἡδονὴν, ὑπεισελθὼν εἰς τὰς γηίνας διηγήσεις. Λοιπὸν ἄς ἐπανέλθωμεν ἐκεῖ, ἀπὸ ὅπου ἐξήλθομεν, ὥστε νὰ κατακλύσωμεν τὴν ἀλμυρὰν ἐκείνην ἀκοὴν μὲ γλυκὴν καὶ πόσιμον λόγον· «διδότι», λέγει, «κατὰ τὴν ἡμέραν εὐφροσύνης ἐπικρατεῖ ἀμνηστία κακῶν»⁵. Ἐπανέρχομαι λοιπὸν πάλιν εἰς τὸν ἴδιον λόγον, διότι ἡ νύξ ἐκείνη καὶ τὸ σκότος ἔχει ἐξαφανισθῆ, αἱ δὲ ἀκτῖνες τῆς εἰρήνης περιλάμπουν διὰ τῆς καθαρᾶς

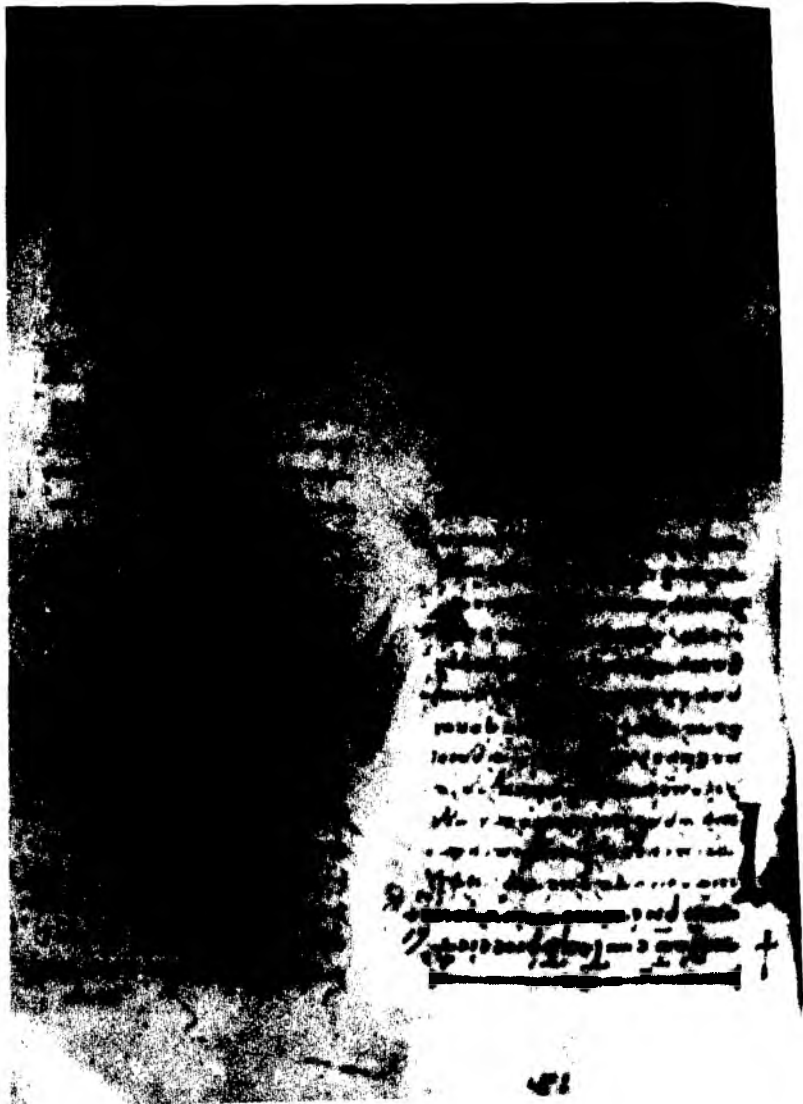
5. Ἐκκλησ. 11,27.

θείας φωτὶ περιλάμπουσιν. Διὰ τοῦτο ἐκβέβληται μὲν τῶν
θείων περιβόλων πᾶν ὅ,τι δυσῶδες καὶ βέβηλον, ἀντεισῆκται
δὲ πᾶσα εὐφροσύνη τῶν εὐσεβούντων τοῖς οἴκοις καὶ λείπει
πρὸς εὐφροσύνην οὐδέν· οἱ δαιτυμόνες, οἱ ἐστιάτορες, ἢ τοῖς
5 ἀγαθοῖς ἐδωδίμοις πλήθουσα τράπεζα...

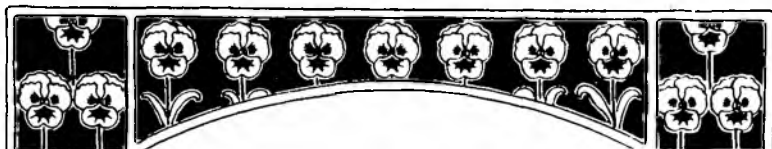
αιθρίας με τὸ φῶς τῆς ἀληθείας. Διὰ τοῦτο ἔχει ἐκβληθῆ ἀπὸ τοὺς θείους περιβόλους πᾶν τὸ δυσῶδες καὶ βέβηλον, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἔχει εἰσαχθῆ εἰς τοὺς οἴκους τῶν εὐσεβῶν πᾶσα εὐφροσύνη καὶ δὲν λείπει τίποτε δι' εὐφροσύνην· οἱ συνδαιτυμόνες, οἱ ἐστιάτορες, ἡ γεμάτη ἀπὸ ἀγαθὰ τροφίμα τράπεζα...

Λ Ο Γ Ο Σ Μ Β'

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟΣ
ΠΑΡΟΥΣΙΑ
ΤΩΝ ΕΚΑΤΟΝ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΜΒ'

ΣΥΝΤΑΚΤΗΡΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΩΝ ΡΝ' ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΝ

1. Πῶς ὑμῖν τὰ ἡμέτερα, ᾧ φίλοι ποιμένες καὶ συμποιμένες, ὧν ὠραῖοι μὲν οἱ πόδες, εὐαγγελιζομένων εἰρήνην καὶ ἀγαθὰ, μεθ' ὧν ἐληλύθατε, ὠραῖοι δὲ τὰ πρὸς ἡμᾶς, οἷς εἰς καιρὸν ἐληλύθατε, οὐχ ἵνα πρόβατον πλανώμενον ἐπιστρέψητε, ἀλλ' ἵνα
5 ποιμένα ἔκδημον ἐπισκέψησθε; Πῶς τὰ τῆς ἐκδημίας ὑμῖν ἔχει τῆς ἡμετέρας καὶ τίς ὁ ταύτης καρπός, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐν ἡμῖν Πνεύματος, ᾧ κινούμεθά τε ἀεὶ καὶ νῦν κεκινήμεθα, μηδὲ ἴδιον ἔχειν ἐπιθυμοῦντες μήτ' ἴσως ἔχοντες; Ἄρά γε συνίετε παρ' ὁμῶν αὐτῶν καὶ καταμανθάνετε καὶ λογισταὶ τῶν ἡμετέρων
10 ἔστε χρηστότεροι; Ἦ δεῖ, καθάπερ τοῦς στρατηγίας ἢ δημιουργ-

1. Ἦσ. 52,7. Ρωμ. 10,15.

2. Γαλ. 5,22.

ΛΟΓΟΣ 42

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΑ

ΤΩΝ ΕΚΑΤΟΝ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ

1. Πῶς σᾶς φαίνονται τὰ ἰδικὰ μας, φίλοι ποιμένες καὶ συμποιμένες, τῶν ὁποίων εἶναι ὠραῖοι οἱ πόδες καθὼς ἀναγγέλλετε εἰρήνην καὶ ἀγαθὰ¹, μὲ τοὺς ὁποίους ἤλθετε, ἰδιαίτερος δὲ ὠραῖοι ὡς πρὸς ἡμᾶς, διότι ἤλθετε εὐκαίρως, ὄχι διὰ νὰ ἐπιναφέρετε περιπλανώμενον πρόβατον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπισκεφθῆτε ποιμένα ἀπόδημον; Πῶς σᾶς φαίνεται ἡ ἀποδημία μας καὶ ποῖος εἶναι ὁ καρπὸς της², μᾶλλον δὲ τοῦ μέσα μας Πνεύματος³, διὰ τοῦ ὁποίου πάντοτε κινούμεθα καὶ τώρα ἔχομεν κινηθῆ⁴, μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἔχωμεν τίποτε ἰδικόν μας καὶ μὴ ἔχοντες ἴσως ἄραγε ἀντιλαμβάνεσθε μόνοι σας καὶ συνειδητοποιεῖτε καὶ γίνεσθε καλύτεροι κριταὶ τῶν ἰδικῶν μας; Ἡ

3. Β' Τιμ. 1,14.

4. Πράξ. 17,28.

γίας ἢ διοικήσεως χρημάτων λόγον ἀπαιτούμενους, δημοσίᾳ καὶ αὐτοῦς ὑποσχεῖν ὑμῖν τὰς εὐθύνας, ὧν διωκῆκαμεν; Οὐ γὰρ αἰσχυρόμεθα κρινόμενοι, ὅτι καὶ κρίνομεν ἐν τῷ μέρει, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης ἀμφοτέρα. Παλαιὸς δὲ ὁ νόμος, ἐπεὶ καὶ Παῦ-
 5 λος τοῖς ἀποστόλοις ἐκοινοῦτο τὸ εὐαγγέλιον, οὐχ ἵνα φιλοτιμησῆται (πόρρω γὰρ τὸ Πνεῦμα πάσης φιλοτιμίας), ἀλλ' ἵν' ἢ βεβαιωθῆ τὸ κατορθούμενον ἢ διορθωθῆ τὸ ὑστερούμενον, εἰ ἄρα τι καὶ τοιοῦτον ἦν ἐν τοῖς ὑπ' ἐκείνου λεγομένοις ἢ πραττουμένοις, ὡς αὐτὸς παραδηλοῖ περὶ ἑαυτοῦ γράφων, «ἐπειδὴ καὶ
 10 πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται», κατὰ τὴν εὐταξίαν τοῦ πάντα καλῶς οἰκονομοῦντος καὶ διαιροῦντος Πνεύματος. Εἰ δὲ ἐκεῖνος μὲν ἰδίᾳ καὶ τισιν, ἐγὼ δὲ δημοσίᾳ καὶ πᾶσιν ὑπέχω λόγον, μηδὲν θαυμάσητε. Καὶ γὰρ χρήζω μᾶλλον ὠφελῆθῆναι τῇ τῶν ἐλέγχων ἐλευθερίᾳ ἢ περ ἐκεῖνος, εἰ τι φαινοίμην
 15 ἐλλείπων τοῦ δέοντος, μὴ πως εἰς κενὸν τρέχω ἢ ἔδραμον. Καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἀπολογῆσασθαι ἢ ἐν εἰδόσι τοὺς λόγους ποιούμενον.

2. Τίς οὖν ἡ ἀπολογία; Καὶ εἰ μὲν ψευδῆς, ἐλέγξατε, εἰ δὲ ἀληθῆς, μαρτυρήσατε ὑμεῖς, ὑπὲρ ὧν καὶ ἐν οἷς ὁ λόγος. Ὑμεῖς
 20 γὰρ μοι καὶ ἀπολογία καὶ μάρτυρες καὶ καυχήσεως στέφανος, ἵνα τολμήσω κάγω τι τῶν τοῦ ἀποστόλου νεανιεύσασθαι. Τοῦτο τὸ ποίμνιον ἦν ὅτε μικρὸν τε καὶ ἀτελὲς ἦν, ὅσον ἐπὶ τοῖς ὀρω-

5. Γάλ. 2,2.

6. Α' Κορ. 14,32.

μήπως, ὅπως ζητεῖται ἀπολογισμὸς ἀπὸ τοὺς ἀσκοῦντας στρατηγίαν ἢ δημόσιον λειτούργημα ἢ οἰκονομικὴν διαχείρισιν, πρέπει καὶ ἡμεῖς ν' ἀποδώσωμεν δημοσίᾳ ἀπολογισμὸν περὶ τῆς διοικήσεώς μας; Διότι δὲν ἐντρεπόμεθα νὰ κριθῶμεν, ἐφ' ὅσον καὶ κρίνομεν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ἡμῶν, ἀμφοτέρωθεν δὲ μετὰ τῆς ἰδίας ἀγάπης. Τοῦτο δὲ εἶναι παλαιὸς νόμος, ἀφοῦ καὶ ὁ Παῦλος ἐγνωστοποίησεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους τὸ εὐαγγέλιον⁵, ὅχι διὰ νὰ καυχῆθῃ (διότι τὸ Πνεῦμα εἶναι μακρὰν πάσης καυχήσεως), ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν ἢ νὰ βεβαιωθῇ τὸ ἐπιτυχανόμενον ἢ νὰ διορθωθῇ τὸ ὑστερούμενον. ἂν βέβαια ὑπῆρχεν ὑστερούμενον εἰς τὰ ὑπ' ἐκείνου λεγόμενα καὶ πραττόμενα· οὕτως ἄλλωστε ὑποδηλοῖ ὁ ἴδιος δι' ἑαυτὸν γράφων, «ἐπειδὴ καὶ πνεύματα προφητῶν ὑποτάσσονται εἰς προφήτας»⁶ κατὰ τὴν εὐταξίαν τοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖον οἰκονομεῖ καὶ κατανέμει τὰ πάντα. Ἐάν δὲ ἐκεῖνος μὲν, ὁ Παῦλος, ἔδωκε λόγον κατ' ἰδίαν καὶ εἰς μερικούς, ἐγὼ δὲ δίδω δημοσίᾳ καὶ εἰς ὅλους, μὴ θαυμάσετε. Διότι χρειάζομαι περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνον νὰ ὠφεληθῶ ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐλέγχων, ἂν φανῶ ἑλλιπῆς εἰς κάτι ἀπὸ τὰ πρόποντα, μήπως τρέχω ἢ ἔτρεξα εἰς τὸ κενόν⁷. Καὶ δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀπολογηθῶ παρὰ ἀπευθύνων τὸ λόγον πρὸς γνώστας τῶν πραγμάτων.

2. Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ ἀπολογία; Καί, ἂν μὲν εἶναι ψευδής, ἐλέγξατε, ἐάν δὲ εἶναι ἀληθής, μαρτυρήσατε σεῖς αὐτὰ ὑπὲρ τῶν ὁποίων καὶ εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι ὁ λόγος. Διότι σεῖς εἴσθε καὶ ἀπολογία καὶ μάρτυρες καὶ στέφανοι καυχήσεως, διὰ νὰ τολμήσω καὶ ἐγὼ νὰ υἱοθετήσω τολμηρῶς κάτι ἀπὸ τὰ τοῦ ἀποστόλου⁸. Τοῦτο τὸ ποίμνιον κάποτε ἦτο μικρὸν καὶ ἀτελές,

7. Γαλ. 2,2.

8. Α' Θεσσ. 2,19.

μένοις, καὶ οὐδὲ ποιμνιον, ἀλλὰ ποιμνης τι μικρὸν ἴχνος ἢ λεί-
 ψανον, ἀσύντακτον καὶ ἀνεπίσκοπον καὶ ἀόριστον, μήτε νομὴν
 ἐλευθέραν ἔχον μήτε μάνδρα περιεχόμενον, πλανώμενον ἐν ὄρε-
 σι καὶ σπηλαιίοις καὶ ταῖς ὄπαϊς τῆς γῆς, ἄλλο ἄλλαχοῦ διεσπαρ-
 5 μένον τε καὶ διερριμμένον, ὡς ἕκαστον ἔτυχε σκεπόμενον ἢ νε-
 μόμενον καὶ διακλέπτον ἀγαπητικῶς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν· οἷον
 ἐκεῖνο τὸ ποιμνιον, ὃ λέοντες ἐξῶσαν ἢ ζάλη διέλυσεν ἢ σκοτό-
 μαινα διεσκέδασεν· ὃ θρηνοῦσι μὲν προφηῆται, τοῖς τοῦ Ἰσραὴλ
 ἀπεικάζοντες πάθεσι παραδεδομένου τοῖς ἔθνεσιν, ἐθρηνήσαμεν
 10 δὲ καὶ ἡμεῖς, ἐφ' ὅσον θρήνων ἐπράττομεν ἄξια. Τῷ ὄντι γὰρ
 καὶ ἡμεῖς ἐξώσθημεν καὶ ἀπερρίφημεν καὶ ἐπὶ πᾶν ὄρος καὶ
 βουνὸν διεσπάρημεν, ὡς ἐν ἐρημίᾳ ποιμένος καὶ πονηρός τις
 χειμῶν κατέσχε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ δεινοὶ θῆρες ἐπιπεπτώκα-
 σιν, οἱ μὴδὲ νῦν μετὰ τὴν αἰθρίαν ἡμῶν φειδόμενοι, ἀλλ' ἀναι-
 15 σχυντοῦντες εἶναι καὶ τοῦ καιροῦ δυνατώτεροι, καὶ σκυθρωπὴ
 τις σκοτόμαινα ἐπέλαβε πάντα καὶ συνεκάλυψε, πολλὴ τῆς ἐνά-
 τῆς τῶν Αἰγυπτίων πληγῆς βαρυτέρα, τοῦ ψηλαφητοῦ λέγω
 σκότους, ὅφ' οὐ μικροῦ δεῖν μὴδὲ ἀλλήλους ἰδεῖν ἐδυνήθημεν.

3. Καί, ἴν' εἶπω τι συμπαθέστερον, ὡς Πατρὶ τῷ παραδεδω-
 20 κότι θαρρήσας, «Ἀβραάμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέ-
 γνω ἡμᾶς, ἀλλὰ σὺ Πατὴρ ἡμῶν εἶ», καὶ πρὸς σὲ βλέπομεν·
 ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἶδαμεν, τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν. Διὰ
 τοῦτο ἀπολογήσομαι, «πλὴν κρίματα λαλήσω πρὸς σέ, φησὶν

9. Ἐβρ. 11,38.

10. Ἰεζ. 34,12.

11. Κατὰ τὰς ὀργανωμένας ἐπιθέσεις τῶν Ἀρειανῶν ἐναντίον του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολι, ἰδίως τὸ Πάσχα τοῦ 379.

κρινόμενον ἀπὸ τὰ φαινόμενα, καὶ δὲν ἦτο κἂν ποιμνιον, ἀλλὰ μικρὸν ἴχνος ἢ λείψανον ποιμνίου, ἀσύντακτον, ἀνεπίσκοπον, ἀπερίφρακτον, οὔτε νομὴν ἐλευθέραν ἔχον οὔτε εἰς μάνδραν περικλειόμενον, περιπλανῶμενον εἰς τὰ ὄρη, τὰ σπήλαια καὶ τὰς ὁπὰς τῆς γῆς⁹, μὲ τὰ μέλη του διεσπαρμένα καὶ ἐρριμμένα ἄλλα ἐδῶ καὶ ἄλλα ἐκεῖ, στεγαζόμενον, βόσκον καὶ ἀρπάζον μετὰ δυσκολίας τὴν σωτηρίαν του, ὅπως ἐτύχαιεν ἕκαστον ὅπως ἐκεῖνο τὸ ποιμνιον, τὸ ὁποῖον ἐξώθησαν λέοντες ἢ διέλυσε ταραχὴ ἢ διεσκόρπισε τὸ σκότος, τὸ ὁποῖον θρηνοῦν οἱ προφηῆται, παρομοιάζοντες αὐτὸ μὲ τὰ πάθη τοῦ Ἰσραὴλ παραδεδομένου εἰς τὰ ἔθνη¹⁰. ἔθρηνήσαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς, ὅσον χρόνον ἐπράττομεν ἄξια θρῆνων. Διότι πράγματι καὶ ἡμεῖς ἐξεβλήθημεν καὶ ἀπερρίφθημεν καὶ διεσπάρημεν εἰς πᾶν ὄρος καὶ βουνόν¹¹. Οὕτως ἐν ἀπουσίᾳ ποιμένος κατέλαβε τὴν Ἐκκλησίαν φοβερὰ τρικυμία καὶ τρομερὰ θηρία ἔπεσαν κατ' αὐτῆς, τὰ ὁποῖα οὔτε τῶρα μετὰ τὴν αἰθρίαν φεῖδονται ἡμῶν, ἀλλὰ φιλοδοξοῦντα ἀναισχύντως νὰ εἶναι καὶ τοῦ καιροῦ δυνατώτερα, καὶ σκυθρωπὸν σκότος ἔπεσεν εἰς ὅλα καὶ τὰ συνεκάλυψε, πολὺ βαρύτερον ἀπὸ τὴν ἐνάτην πληγὴν τῶν Αἰγυπτίων¹², τὸ ψηλαφητὸν σκότος δηλαδὴ, λόγῳ τοῦ ὁποίου παρ' ὀλίγον δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἀλλήλους.

3. Καί, διὰ νὰ εἶπω κάτι συμπαθέστερον, ὡς θαρρήσας εἰς τὸν Πατέρα ὁ ὁποῖος μὲ παρέδωσε, «ὁ Ἀβραὰμ δὲν μᾶς ἐγνώρισε καὶ ὁ Ἰσραὴλ δὲν μᾶς ἐπέγνωσεν, ἀλλὰ σὺ εἶσαι Πατὴρ ἡμῶν»¹³ καὶ πρὸς σὲ ἀποβλέπομεν· δὲν γνωρίζομεν ἄλλον ἐκτὸς σοῦ καὶ ἐπικαλούμεθα τὸ ὄνομά σου. «Διὰ τοῦτο θὰ

12. Ἐξ. 10,21.

13. Ἦσ. 63,16.

14. Ἱερ. 12,1.

Ἱερεμίας, ἐγενόμεθα ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε οὐκ ἦρξας ἡμῶν» καὶ
 ἐπιλάθου διαθήκης ἀγίας σου καὶ ἀπέκλεισας ἄφ' ἡμῶν τὰ ἐλέη
 σου. Διὰ τοῦτο ἐγενήθημεν ὄνειδος τῷ ἀγαπητῷ σου, οἱ τῆς
 Τριάδος προσκυνηταί, οἱ τέλειοι τῆς τελείας θεότητος πρόσφυ-
 5 γες καὶ μὴ τολμῶντές τι τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς εἰς ἡμᾶς κατάγειν, μηδὲ
 τοσοῦτον ἐπαίρεσθαι κατὰ τὰς ἀθέους γλώσσας καὶ θεομάχους,
 ὥστε τὴν δεσποτειαν ποιεῖν ὁμόδουλον· ἀλλὰ παρεδόθημεν
 δηλαδὴ διὰ τὰς ἄλλας ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ τὸ μὴ ἀξίως τῶν ἐν-
 10 πονηρᾶς πορευθῆναι. Διὰ τί γὰρ ἕτερον ἀνδράσιν ἀδικωτάτοις
 καὶ πονηροτάτοις παρὰ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν; Ὁ
 πρῶτος Ναβουχοδονόσορ ἐξέθλιψεν ἡμᾶς, ὁ μετὰ Χριστόν, ὅτι
 δι' αὐτοῦ σέσωστο, καὶ τῶν ἱερῶν βιβλίων τὰς ἀθέους θυσίας
 ἀντιλαβῶν. «Κατέφαγέ με, ἐμερίσατό με, ἐκάλυψέ με σκότος
 15 λεπτόν», ἵνα μὴ ἀποστῶ, μηδὲ θρηγῶν, τῆς Γραφῆς. «Εἰ μὴ ὅτι
 Κύριος ἐβοήθησέ μοι», καὶ χερσὶν ἀνόμων δικαίως αὐτὸν παρέ-
 δωκεν, ἐκτοπίσας εἰς Πέρσας (οἷα τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα!) καὶ
 ὑπὲρ αἱμάτων ἀνοσίων αἷμα ἐχέθη δίκαιον, ἐνταῦθα μόνον οὐδὲ
 μακροθυμῆσαι ἀνασχομένης τῆς δίκης, «παραβραχὺ παρῶκησε
 20 τῷ ᾄδῃ ἡ ψυχὴ μου». Ὁ δεῦτερος, οὐδὲν ἐκείνου φιλανθρωπό-

15. Ἱερ. 63,19.

16. Βλ. Ἱερ. 27, 5.

17. Ἀριθ. 17,39.

18. Ὑπὸ τὸ ὄνομα πρῶτος Ναβουχοδονόσορ ἐνοεῖ τὸν Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην.

19. Ἱερ. 28,34.

20. Ψαλμ. 54,6.

21. Ψαλμ. 93,17.

ἀπολογηθῶ, ἀλλὰ θὰ εἶπω πρὸς σέ κρίματα»¹⁴, λέγει ὁ Ἱερεμίας, «ἐγίναμεν ὅπως εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅταν δὲν ἦσο ἀρχηγὸς ἡμῶν»¹⁵, «ἐλησμόνησες τὴν ἀγίαν διαθήκην σου καὶ μᾶς ἐστέρησες τῶν ἐλεῶν σου»¹⁶. Διὰ τοῦτο ἐγίναμεν ὄνειδος εἰς τὸν ἀγαπητὸν σου ἡμεῖς οἱ προσκυνηταὶ τῆς Τριάδος, οἱ τέλειοι ἰκέται τῆς τελείας θεότητος, οἱ ὅποιοι δὲν τολμῶμεν νὰ καταβιάσωμεν ἕως ἡμᾶς κάτι τὸ ὅποιον εἶναι ὑπὲρ ἡμᾶς οὔτε νὰ ἐπαιρώμεθα τόσον πολὺ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀθέων καὶ θεομάχων γλωσσῶν, ὥστε νὰ καθιστῶμεν ὁμόδουλον τὴν δεσποτείαν· ἀλλὰ προφανῶς παρεδόθημεν ἐξ αἰτίας τῶν ἄλλων ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ τοῦ ὅτι δὲν συμπεριεφέρθημεν ἀξίως τῶν ἐντολῶν σου, ἀλλ' ἐπορεύθημεν ὀπίσω ἀπὸ τὴν πονηρὰν διάνοιάν μας¹⁷. Διὰ ποίαν ἄλλην αἰτίαν παρεδόθημεν εἰς ἄνδρας ἀδικωτάτους καὶ πονηροτάτους ἐπάνω ἀπὸ ὄλους τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὴν γῆν; Ὁ πρῶτος Ναβουχοδονόσορ μᾶς κατέπιπεν¹⁸, ὁ μετὰ Χριστὸν ἐκμανεῖς κατὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο μισήσας τὸν Χριστόν, διότι ἐσώθη δι' αὐτοῦ, καὶ ἀντὶ τῶν ἱερῶν βιβλίων δεχθεὶς τὰς ἀθέους θυσίας· «μὲ κατέφαγε, μὲ διεμέρισε»¹⁹, «μὲ ἐκάλυψε λεπτὸν σκότος»²⁰, διὰ νὰ μὴ ἀπομακρυνθῶ οὔτε θρηνῶν ἀπὸ τὴν Γραφήν· «ἐὰν δὲν μὲ ἐβόηθει ὁ Κύριος»²¹ καὶ δὲν τὸν παρέδιδε δικαίως εἰς χεῖρας ἀνόμων, ἐκτοπίζων αὐτὸν εἰς τοὺς Πέρσας²² (ὅποια εἶναι τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ!), καὶ ἐχύθη αἷμα δίκαιον ὑπὲρ ἀνοσίων αἱμάτων, ἐδῶ μάλιστα χωρὶς νὰ καθυστερήσῃ καθόλου ἡ δίκη, «ἡ ψυχὴ μου παρ' ὀλίγον θὰ μετέβαιεν εἰς τὸν ἄδην»²³. Ὁ δεῦτερος Ναβουχοδονόσορ²⁴, καθόλου φιλανθρωπότερος

22. Ὁ Ἰουλιανὸς ἐφρονεῦθη πολεμῶν εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν.

23. Ψαλμ. 93,17.

24. Ἐννοεῖ προφανῶς τὸν αὐτοκράτορα Οὐάλεντα.

τερος, ὅτι μὴ καὶ βαρύτερος, ὅσω τοῦ Χριστοῦ φέρων ὄνομα, ψευδόχριστος ἦν καὶ Χριστιανοῖς βάρος ὁμοῦ τε καὶ ὄνειδος, οἷς καὶ τὸ ποιεῖν ἄθεον καὶ τὸ πάσχειν ἄδοξον, τῷ μὴδὲ ἀδικεῖσθαι δοκεῖν, μὴδὲ τὸ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τῷ πάσχειν προσεῖναι τὴν
 5 μαρτυρίαν, ἀλλὰ κἀνταῦθα κλέπτεσθαι τὴν ἀλήθειαν, πάσχοντας ὡς Χριστιανούς, ὡς ἄσεβεῖς κολάζεσθαι, οἵμοι ὅτι ἐπλουτήσαμεν ἐν τοῖς κακοῖς, «ὅτι πῦρ κατέφαγε τὰ ὠραῖα τῆς οἰκουμένης»· τὰ κατάλοιπα τῆς κάμψης κατέφαγεν ἡ ἀκρις καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς ἀκριδος κατέφαγεν ἡ ἐρυσίβη, εἶτα ὁ βροῦχος, εἶτα
 10 οὐκ οἶδ' ὅ,τι πρὸς τούτοις, καὶ ἄλλο ἐπ' ἄλλω κακῷ φυόμενον. Τί ἂν τις ἐκτραγωδοῖη πάντα τὰ τοῦ καιροῦ κακὰ καὶ τὴν τότε κατασχοῦσαν ἡμᾶς, εἴτε εἰσπραξιν χρῆ λέγειν, εἴτε δοκιμασίαν καὶ πύρωσιν, πλὴν ὅτι «διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος», καὶ προήλθομεν εἰς ἀναψυχὴν εὐδοκίᾳ τοῦ σώζοντος Θεοῦ.

15 4. Ἄλλ' ὁ μοι λέγειν ἀπ' ἀρχῆς ὁ λόγος ὠρμητο. Τοῦτο τὸ γεώργιον ἦν ὅτε μικρόν τε καὶ πενιχρὸν ἦν, καὶ οὐχ ὅπως Θεοῦ, τοῦ τὸν κόσμον ὄλον γεωργήσαντός τε καὶ γεωργοῦντος τοῖς καλοῖς τῆς εὐσεβείας σπέρμασί τε καὶ δόγμασιν, ἀλλ' οὐδὲ πένητος ἐνὸς τῶν ἐνδεῶν καὶ μετρίων, ὡς γε ἐδόκει· ἀλλ' οὐδὲ γε
 20 ὠργιον ὄλως, οὐδὲ ἀποθηκῶν, οὐδὲ ἄλω τυχόν, οὐδὲ δρεπάνης ἄξιον· οὐδὲ θημῶν, οὐδὲ δράγματα, ἢ δράγματα μικρὰ τε καὶ ἄωρα, καὶ οἷα τὰ ἐκ δωμάτων, μῆτε χεῖρα πληροῦντα τοῦ θερί-

25. Κατὰ τὸν Οὐάλεντα οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ πιστεύοντες εἰς τὴν Τριάδα ἦσαν ἄθεοι. Ἐξ ἄλλου οὗτοι πάσχοντες ἐτιμωροῦντο ὡς ἄσεβεῖς, ἄρα ἐπάσχον ἀδόξως.

ἐκείνου, ἂν ὄχι καὶ σκληρότερος, καθ' ὅσον φέρων τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἦτο ψευδόχριστος καὶ διὰ τοὺς Χριστιανοὺς βάρος μαζί καὶ ὄνειδος, διὰ τοὺς ὁποίους καὶ τὸ ποιεῖν ἦτο ἄθεον καὶ τὸ πάσχειν ἦτο ἄδοξον²⁵, ἀφοῦ ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἠδικοῦντο κἄν οὔτε προσυπῆρχεν εἰς τὸ πάθος τὸ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τοῦ μαρτυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἐκλέπτετο ἡ ἀλήθεια, ὥστε, ἐνῶ ἐπασχον ὡς Χριστιανοί, νὰ τιμωροῦνται ὡς ἀσεβεῖς. Ἀλλοίμονον, ὅτι ἐπλουτήσαμεν εἰς τὰ κακά, «ὅτι πῦρ κατέφαγε τὰ ὠραῖα τῆς οἰκουμένης»²⁶. «τὰ κατάλοιπα τῆς κάμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρίς καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς ἀκρίδος κατέφαγεν ἡ ἐρυσίβη καὶ ἔπειτα ὁ βροῦχος»²⁷, ἔπειτα δὲν γνωρίζω. πέραν ἀπὸ αὐτὰ ποῖον κακὸν φυόμενον ἄλλο ἐπ' ἄλλου. Διατί νὰ διεκτραγωδῆ κανεὶς ὅλα τὰ κακά τοῦ καιροῦ καὶ τὴν καταλαβοῦσαν ἡμᾶς τότε, εἴτε τιμωρίαν εἴπης εἴτε δοκιμασίαν καὶ κάθαρσιν, πλὴν τοῦ ὅτι «διήλθομεν διὰ πυρός καὶ ὕδατος»²⁸ καὶ προήλθομεν εἰς ἀναψυχὴν κατ' εὐδοκίαν τοῦ σώζοντος Θεοῦ.

4. Ἄλλ' ἄς ἐπιστρέψωμεν εἰς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐξεκίνησε νὰ λέγῃ ὁ λόγος ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Τοῦτο τὸ ἀγρόκτημα κάποτε ἦτο μικρὸν καὶ πενιχρὸν καί, ὅπως ἐφαίνετο, ὄχι μόνον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐκαλλιέργησε καὶ καλλιεργεῖ ὅλον τὸν κόσμον μὲ τὰ καλὰ σπέρματα καὶ δόγματα τῆς εὐσεβείας, δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι, ἀλλ' οὔτε ἐνὸς πένητος ἀπὸ τοὺς ἐνδεεῖς καὶ κατωτέρους· ἀλλὰ οὔτε ἀγρόκτημα γενικῶς ἦτο, ἀφοῦ δὲν εἶχε ἀξιωθῆ νὰ ἔχη οὔτε ἀποθήκας οὔτε ἀλώνιον οὔτε δρεπάνην· οὔτε θημωνιά ὑπῆρχεν οὔτε δεμάτια, παρὰ μόνον χειρόβολα μικρὰ καὶ ἄωρα, ὡς τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὰ δώματα,

26. Ἰωήλ 1,19. (τὰ ὠραῖα τῆς ἐρήμου).

27. Ἰωήλ 1,4.

28. Ψαλμ. 65,12.

ζοντος, μήτε τῶν παριόντων εὐλογίαν προκαλούμενα. Τοιοῦτον
ἡμῶν τὸ γεῶργιον, τοσοῦτον τὸ θέρος· μέγα μὲν καὶ εὐσταχυ
καὶ πῖον τῷ θεωρητῇ τῶν κρυπτῶν, καὶ τοιοῦτου γεωργοῦ πρέ-
πον εἶναι, ᾧ πληθύνουσι κοιλάδες ψυχῶν καλῶς τῷ λόγῳ γε-
5 ωργομένων· οὐ μὴν γνωριζόμενον τοῖς πολλοῖς, οὐδὲ εἰς ἕν
συναγόμενον, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν συλλεγόμενον, ὡς καλάμη ἐν
ἀμητῷ καὶ ὡς ἐπιφυλλίς ἐν τρυγητῷ, μὴ ὑπάρχοντος βότρου.
Προσθήσειν μοι δοκῶ κάκεῖνα, καὶ λίαν κατὰ καιρὸν, ὡς συ-
κῆν ἐν ἐρήμῳ εὐρον τὸν Ἰσραήλ, καὶ ὡς ῥάγα μίαν ἢ δευτέραν
10 ὠριμον ἐν ἀώρῳ τῷ βότρου, εὐλογίαν μὲν Κυρίου τετηρημένην
καὶ ἀπαρχὴν καθιερωμένην, πλὴν ὀλίγην ἔτι καὶ σπάνιον καὶ οὐ
πληροῦσαν στόμα ἐσθοντος· καὶ ὡς σημαίαν ἐπὶ βουνοῦ καὶ ὡς
ἰστὸν ἐπ' ὄρους, ἢ εἴ τι ἄλλο τῶν μοναδικῶν τε καὶ οὐ πλείοσι
θεωρουμένων. Ταῦτα μὲν τὰ τῆς προτέρας πενίας καὶ κατη-
15 φείας.

5. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ πτωχίζων καὶ πλουτίζων Θεός, ὁ θανατῶν
καὶ ζωογονῶν, ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων μόνῳ τῷ
βούλεσθαι, ὁ ποιῶν ἐκ μὲν νυκτὸς ἡμέραν, ἐκ δὲ χειμῶνος ἔαρ,
ἐκ δὲ ζάλης γαλήνην, ἐκ δὲ αὐχμῶν ἐπομβρίαν, καὶ τοῦτο δι'
20 ἑνὸς δικαίου πολλάκις εὐχῆν ἐπὶ πολὺ διωχθέντος· ὁ ἀναλαμβά-
νων πραεῖς εἰς ὕψος καὶ ταπεινῶν ἀμαρτωλοῦς ἕως γῆς, ἐκεῖνο

29. Ψαλμ. 128,6 ε.

30. Ἐννοεῖ τὴν πνευματικὴν καρποφορίαν τοῦ μικροῦ ποιμνίου τῶν
Ὁρθοδόξων κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς ἐργασίας του εἰς Κωνσταντινού-
πολιν.

31. Μιχ. 7,1.

32. Ὡσηε 9,10.

33. Ἡσ. 6,38.

μήτε τὴν χεῖρα τοῦ θεριστοῦ πληροῦντα μήτε τὴν εὐλογίαν τῶν διερχομένων προκαλοῦντα²⁹. Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἀγρόκτημα ἡμῶν, τοσοῦτος ὁ θερισμὸς· μέγα μὲν καὶ πολύσταχυ καὶ παχὺ διὰ τὸν θεωρητὴν τῶν κρυπτῶν, καὶ πρέπον νὰ ἀνήκη εἰς τοιοῦτον γεωργόν, εἰς τὸν ὁποῖον πληθύνονται αἱ κοιλάδες τῶν ψυχῶν καλῶς καλλιεργουμένων διὰ τοῦ λόγου³⁰. μὴ ἀναγνωρίζομενον ὁμῶς ἀπὸ τοὺς πολλοὺς εἰς ἓνα ὄγκον, ἀλλὰ συλλεγόμενον ὀλίγον ὀλίγον, ὡς ἡ καλαμιὰ κατὰ τὸν θερισμὸν καὶ τὸ τσάμπουρον κατὰ τὸν τρυγητόν, ὅταν δὲν ὑπάρχη βότρυς³¹. Νομίζω ὅτι πρέπει νὰ προσθέσω καὶ ἐκεῖνα, καὶ μάλιστα ἐπικαίρως, ὅτι εὔρον τὸν Ἰσραὴλ ὡς συκῆν εἰς τὴν ἔρημον³² καὶ ὡς μίαν ἢ δύο ράγας εἰς ἄωρον βότρυν, ἔχουσαν μὲν τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ³³ καὶ καθιερωμένην ἀπαρχήν, ἀλλ' ὁμῶς ὀλίγην ἀκόμη καὶ σπανίαν καὶ μὴ πληροῦσαν τὸ στόμα τοῦ τρώγοντος· τὸν εὔρον ὡς σημαίαν ἐπάνω εἰς βουνὸν καὶ ὡς ἴστον ἐπάνω εἰς ὄρος³⁴, ἢ ὅ,τι ἄλλο ἐκ τῶν μεμονωμένων καὶ μὴ παρατηρουμένων ἀπὸ τοὺς πολλοὺς. Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἐνδεικτικὰ τῆς προηγουμένης πενίας καὶ κατηφείας.

5. Ἐφ' ὅτου ὁμῶς ὁ πτωχίζων καὶ πλουτίζων Θεός, ὁ θανατῶν καὶ ζωογονῶν, ὁ πράττων τὰ πάντα καὶ μεταποιῶν αὐτὰ μὲ μόνην τὴν θέλησιν, ὁ καθιστῶν τὴν νύκτα ἡμέραν, τὸν χειμῶνα ἀνοιξιν, τὴν τρικυμίαν γαλήνην³⁵ καὶ τὴν ξηρασίαν βροχήν³⁶, καὶ τοῦτο πολλάκις κατόπιν εὐχῆς ἐνὸς δικαίου ἐπὶ πολὺ διωχθέντος· ὁ ἀναβιβάζων πραεῖς εἰς ὕψος καὶ ταπεινῶν ἀμαρτωλοὺς ἕως τὸ ἔδαφος³⁷, εἶπε πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνο, «εἶδον

34. Ἦσ. 30,17.

35. Ἀμῶς 5,8.

36. Γ' Βασ. 18,45.

37. Ψαλμ. 146,6.

πρὸς αὐτὸν εἶπεν, «ὶδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ οὐ μὴ προσθῶσιν ἔτι τῷ πληθῶ καὶ τῇ πλινθείᾳ ταλαιπωρεῖν· καὶ εἰπὼν, ἐπεσκέψατο, καὶ ἐπισκεψάμενος ἔσωσε καὶ ἐξήγαγε τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν χειρὶ κραταιᾷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ ἐν χειρὶ
 5 Μωσῆ καὶ Ἀαρὼν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ». Τί γίνεται καὶ τί θαυματουργεῖται; Ἄ βιβλοι καὶ μνήμαι φέρουσιν. Ἐκτὸς γὰρ τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν θαυμασίων καὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης βομβήσεως, ἴν' εἶπω τι συντομώτατον, Ἰωσήφ εἰς Αἴγυπτον εἷς, καὶ μυριάδες ἐξήκοντα μετ' ὀλίγον ἐξ Αἴγυπτου. Τί τούτου θαυμα-
 10 σιώτερον ἢ μείζον τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλονοίας τεκμήριον, ὅταν ἐκ τῶν ἀπόρων θέλη πόρον δοῦναι τοῖς πράγμασι; Καὶ γῆ τῆς ἐπαγγελίας κληροδοτεῖται δι' ἑνὸς μισηθέντος καὶ ὁ πραθεὶς ἔθνη μεθίστησι, καὶ εἰς ἔθνος καθίσταται μέγα, καὶ ἡ μικρὰ παραφυὰς ἐκείνη ἄμπελος εὐκληματοῦσα γίνεται, καὶ τοσαύτη, ὡς
 15 ἐπεμβαίνειν μὲν ποταμοῖς, ἐκτείνεσθαι δὲ μέχρι θαλάσσης, ἐξ ὀρίων εἰς ὄρια πλατυνομένην, καλύπτειν δὲ ὄρη τῶ ὑψει τῆς δόξης, κέδρων δὲ ὑπεραίρεσθαι καὶ ταῦτα τῶν τοῦ Θεοῦ, ἅτινα δὴ τὰ ὄρη ταῦτα καὶ ἅς τινὰς τὰς κέδρους ὑποληπτέον.

6. Τοιοῦτόν ποτε τοῦτο τὸ ποιμνιον, καὶ τοιοῦτον νῦν οὕτως
 20 εὐεκτοῦν τε καὶ πλατυνόμενον· εἰ δὲ μήπω τελείως, ἀλλ' εἰς τοῦτό γε ταῖς κατὰ μέρος ὁδεῦον προσθήκαις, προφητεύω δέ, ὅτι καὶ ὁδεῦσον. Τοῦτο μοι τὸ Πνεῦμα προλέγει τὸ ἅγιον, εἴ τι προφητικὸς ἐγὼ καὶ βλέπων τὰ ἔμπροσθεν· καὶ ἅμα τοῖς προ-

38. Ἐξ. 3,7.

39. Ἐξ. 1,14.

40. Ψαλμ. 135,11. 76,21.

σαφῶς τὴν κακοποίησιν τοῦ Ἰσραὴλ»³⁸ καὶ δὲν θὰ συνεχίσουν πλέον νὰ ταλαιπωροῦνται εἰς τὸν πηλὸν καὶ τὴν πλινθείαν³⁹· καὶ ἄφοῦ εἶπεν αὐτά, ἐπεσκέφθη καὶ ἐπισκεφθεὶς ἔσωσε καὶ ἐξήγαγε τὸν λαὸν τοῦ με κραταῖαν χεῖρα καὶ ὑψηλὸν βραχίονα, με τὴν χεῖρα τοῦ Μωϋσῆ καὶ τοῦ Ἄαρὼν τῶν ἐκλεκτῶν του⁴⁰· τί γίνεται καὶ τί θαυματουργεῖται; Ὅσα φέρουν αἱ βίβλοι καὶ αἱ μνήμαι. Διότι ἐκτὸς τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν θαυμάτων καὶ τῆς μεγάλης ταραχῆς, διὰ νὰ εἶπω κάτι συντομώτατον, ὁ Ἰωσήφ μετέβη εἰς Αἴγυπτον μόνον εἰς καὶ μετ' ὀλίγον ἐξήλθον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἑξακόσiai χιλιάδες⁴¹. Ποῖον τεκμήριον περὶ τῆς μεγαλοφροσύνης τοῦ Θεοῦ εἶναι θαυμασιώτερον ἢ μεγαλύτερον τούτου, ὅταν ἀπὸ τὰ ἄπορα θέλη νὰ δώσῃ πόρον εἰς τὰ πράγματα; Ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας κληροδοτεῖται δι' ἐνὸς μισηθέντος προσώπου καὶ ὁ πωληθεὶς μετατοπίζει ἔθνη καὶ καθίσταται ἔθνος μέγα, καὶ ἡ μικρὰ ἐκεῖνη παραφυὰς γίνεται ἄμπελος με ἄφθονα κλήματα, καὶ μάλιστα τόσον μεγάλη, ὥστε νὰ ὑπερβαῖνῃ ποταμούς, νὰ ἐκτείνεται δὲ μέχρι θαλάσσης, πλατυνομένη ἀπὸ ὀρίων εἰς ὄρια⁴², νὰ καλύπτῃ τὰ ὄρη με τὸ ὕψος τῆς δόξης καὶ νὰ ὑπερυψώνεται ἀπὸ τὰς κέδρους, καὶ μάλιστα τοῦ Θεοῦ, ὡς πρέπει φυσικὰ νὰ ἐκλάβωμεν τὰ ὄρη ταῦτα καὶ τὰς κέδρους ταύτας.

6. Τοιοῦτον ἦτο κάποτε τοῦτο τὸ ποίμνιον καὶ τοιοῦτον εἶναι τώρα, τόσον ὑγιὲς καὶ αὐξανόμενον· ἂν δὲ δὲν εἶναι ἀκόμη οὕτω τελείως, ἀλλὰ με τὰς ἐπὶ μέρους προσθήκας βαδίζει εἰς αὐτό, προφητεύω δὲ ὅτι καὶ θὰ βαδίσῃ. Τοῦτο μοῦ προλέγει τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐὰν εἶμαι ἐγὼ κάπως προφητικὸς καὶ βλέπω

41. Γεν. 37,28. Ἐξ. 12,37.

42. Ψαλμ. 89,19 ἐέ.

λαβοῦσιν ἔχω θαρρεῖν καὶ λογισμῶ γινώσκειν, ὡς λόγου σύν-
 τροφος. Πολλὸ γὰρ παραδοξότερον, ἐξ ἐκείνου τσαύτην γενέ-
 σθαι ἢ τὴν νῦν οὖσαν εἰς ἄκρον προελθεῖν λαμπρότητος. Ἐξ οὗ
 γὰρ συνάγεσθαι ἤρξατο παρὰ τοῦ ζωογονοῦντος τοὺς νεκρούς,
 5 ὅστ᾽α πρὸς ὅστ᾽α καὶ ἀρμονία πρὸς ἀρμονίαν, καὶ τοῖς ξηροῖς
 ἐδόθη Πνεῦμα ζωῆς καὶ παλιγγενεσίας, πᾶσαν, εὖ οἶδα,
 πληρωθῆναι δεῖ τὴν ἀνάστασιν· ὥστε μὴ ὑποούσθωσαν ἐν ἑαυ-
 τοῖς οἱ παραπικραίνοντες, μηδὲ σκιὰν κρατοῦντες ἢ ἐνύπνιον
 ἐξεγειρομένων, ἢ αἶρας διαπνεούσας ἢ νηὸς ἔχνη καθ' ὕδατος,
 10 ἔχειν τι νομιζέτωσαν. «Ὁλολυζέτω πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέ-
 δρος». Τοῖς τῶν ἄλλων κακοῖς παιδευέσθωσαν καὶ μανθανέ-
 τωσαν, ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχὸς οὐδὲ ἀνέξε-
 ται, μὴ ἐν ἐκστάσει διακόψαι κεφαλὰς δυναστῶν, ὡς ὁ Ἀμβρα-
 κούμ φησιν, ἢ διακοπτομένη θεότης καὶ διαιρουμένη κακῶς εἰς
 15 τε ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον, ὡς ἂν μάλιστα καὶ θεότης ὑβρισθεῖη
 καταγομένη καὶ βαρηθεῖη κτίσις ὁμοτιμίᾳ θεότητος.

7. Δοκῶ μοι κάκεινης ἀκούειν τῆς φωνῆς, παρὰ τοῦ συνά-
 γοντος τοὺς συντετριμμένους καὶ τοὺς πεπιεσμένους εἰσδεχομέ-
 νου· «πλάτυνον τὰ σχοινίσματά σου ἔτι· ἐκπέτασον εἰς τὰ δεξιὰ
 20 καὶ εἰς τὰ ἀριστερά· πῆξον, τῶν αὐλαιῶν μὴ φείσῃ». Ἐγὼ πα-

43. Ἄφ' ὅτου δηλαδὴ ἦλθεν ὁ Γρηγόριος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀρχὰς τοῦ 379, καὶ ἤρχισε τὰς συναθροίσεις εἰς τὴν κατ' οἶκον ἐκκλησίαν, τὴν ὀνομασθεῖσαν, Ἀναστασίαν, ἐκ τοῦ λόγου ὅτι εἰς αὐτὴν ἤρχισεν ἡ ἀναγέννησις τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἢ ἀνάστασις, ὡς λεγεται ἀμέσως κατωτέρω.

τὰ μέλλοντα· δύναμαι ἄλλωστε νὰ ἐνθαρρύνωμαι ἀπὸ τὰ προηγουμένως συμβάντα καὶ νὰ γνωρίζω ἀπὸ τὸν λογισμόν, ὡς σὺντροφος τοῦ λόγου. Πράγματι πολὺ παραδοξότερον ἦτο ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πενιχρὸν ποιμνιον νὰ γίνῃ τοιαύτη ποίμνη παρὰ ἡ παροῦσα νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἄκρον τῆς λαμπρότητος. Ἐφ' ὅτου ἤρχισε νὰ συνάγεται⁴³ ὑπὸ τοῦ ζωογονοῦντος τοὺς νεκρούς, ὅστ' ἀπὸς ὅστ' ἀ καὶ ἀρμὸς πρὸς ἀρμόν, καὶ εἰς τὰ ξηρὰ ὅστ' ἀ ἐδόθη Πνεῦμα ζωῆς καὶ ἀναγεννήσεως⁴⁴, γνωρίζω καλῶς, πρέπει νὰ ὀλοκληρωθῇ ὅλη ἡ ἀνάστασις. Ὡστε οἱ παροργιζόμενοι ἄς μὴ ὑπεραίρωνται⁴⁵ καὶ ἄς μὴ νομίζουν ὅτι κάτι ἔχουν, ἐπειδὴ κρατοῦν σκιὰν ἢ ὄνειρον ἐξυπνοῦντος⁴⁶ ἢ αὔρας διερχομένας, ἢ ἴχνη ἀπὸ τὸ πέρασμα πλοίου εἰς τὰ ὕδατα. «Ἦς θρηγῆ πεύκη, διότι ἔπεσε κέδροσ»⁴⁷. Ἦς ἐκπαιδεύονται ἀπὸ τὰ κακὰ τῶν ἄλλων καὶ ἄς μανθάνουν, ὅτι ὁ πτωχὸς δὲν θὰ λησμονηθῇ μέχρι τέλους⁴⁸ οὔτε ἡ θεότης, ἡ διακοπτομένη καὶ διαιρουμένη κακῶς εἰς ἄρχον καὶ ἀρχόμενον, θὰ ὑπομείνῃ νὰ μὴ διακόψῃ κεφαλὰς δυναστῶν ἐν ἐκστάσει, ὅπως λέγει ὁ Ἀββακούμ⁴⁹, καθ' ὅσον μάλιστα καὶ ἡ θεότης θὰ ὑβρίζετο ὑποβιβαζομένη καὶ ἡ κτίσις θὰ ἐδυσφόρει ἀπὸ τὴν ὁμοτιμίαν θεότητος.

7. Νομίζω δὲ ὅτι ἀκούω καὶ ἐκείνην τὴν φωνὴν ἀπὸ τὸν συνάγοντα τοὺς συντετριμμένους καὶ εἰσδεχόμενον τοὺς καταπιεσμένους. Πλάτυνε ἀκόμη τὸν χῶρον τῆς σκηνῆς σου· ἄπλωσε εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερά· ἔμπηξε, μὴ φείδεσαι

44. Ἰεζ. 37,7.

45. Ψαλμ. 65,7.

46. Ψαλμ. 72,20.

47. Ζαχ. 11,2.

48. Ψαλμ. 9,19.

49. Ἀββακ. 3,13.

ραδέδωκά σε καὶ ἐγὼ βοηθήσω σοι. Ἐν θυμῷ μικρῷ ἐπάταξά σε καὶ ἐν ἐλέῳ αἰωνίῳ δοξάσω σε. Μεῖζον τὸ μέτρον τῆς φιλανθρωπίας ὑπὲρ τὸ μέτρον τῆς παιδαγωγίας. Ἐκεῖνα, διὰ τὴν πονηρίαν ταῦτα διὰ τὴν Τριάδα προσκυνουμένην. Ἐκεῖνα, διὰ 5 τὴν κάθαρσιν ταῦτα, διὰ τὴν ἐμὴν δόξαν· ὅς δοξάζω τοὺς δοξάζοντας καὶ παραζηλῶ τοὺς παραζηλοῦντας. Ἴδου ταῦτα ἐσφράγισται παρ' ἐμοί, καὶ οὗτος ἄλλος νόμος ἀντιμετρήσεως.

8. Σὺ δέ μοι περιεῖχου τῶν τοίχων καὶ τῶν πλανῶν καὶ τῆς κεκομψευμένης ψηφίδος καὶ τῶν μακρῶν δρόμων καὶ περιδρό- 10 μων καὶ χρυσῷ κατελάμπου καὶ περιελάμπου· τὸν μὲν ὡς ὕδωρ ἔσπειρες, τὸν δὲ ὡς ἄμμον ἐθησαύριζες, ἀγνοῶν ὅτι κρείσσων ὕπαιθρος πίστις πολυτελοῦς ἀσεβείας καὶ πλέους Θεῷ τρεῖς συνηγμένοι ἐν ὀνόματι Κυρίου πολλῶν μυριάδων ἀρνούμενων θεότητα. Ἡ καὶ τοὺς Χαναναίους ἅπαντας προτιμήσεις ἐνὸς τοῦ 15 Ἀβραάμ; ἢ καὶ τοὺς Σοδομίτας ἐνὸς τοῦ Λῶτ; ἢ καὶ Μαδιαναίους Μωσέως, τῶν παροίκων καὶ ξένων; Τί δαὶ τοὺς μετὰ Γεδεὼν τριακοσίους, τοὺς λάμπαντας ἀνδρικῶς, τῶν ἀποστραφεισῶν χιλιάδων; Τί δαὶ τοὺς οἰκογενεῖς Ἀβραάμ, τοὺς μικρὸν ὑπὲρ τούτους τῷ ἀριθμῷ, τῶν πολλῶν βασιλέων καὶ τῶν τοῦ 20 στρατοῦ μυριάδων, αἷς, καίπερ ὄντες ὀλίγοι, κατεδίωξαν καὶ

50. Ἦσ. 54,2.

51. Α' Βασ. 2,30.

52. Δευτ. 32,21.

53. Δευτ. 32,34.

54. Ματθ. 18,20.

τῶν αὐλῶν⁵⁰. Ἐγὼ σέ παρέδωσα καὶ ἐγὼ θὰ σέ βοηθήσω. Εἰς τὸν σύντομον θυμὸν σέ ἐκτύπησα καὶ εἰς τὸν αἰώνιον ἔλεον θὰ σέ δοξάσω. Μεγαλύτερον εἶναι τὸ μέτρον τῆς φιλανθρωπίας ἀπὸ τὸ μέτρον τῆς παιδαγωγίας. Ἐκεῖνα ἐγιναν ἐξ αἰτίας τῆς πονηρίας, αὐτὰ ἐξ αἰτίας τῆς προσκυνήσεως πρὸς τὴν Τριάδα. Ἐκεῖνα διὰ τὴν κάθαρσιν, αὐτὰ διὰ τὴν δόξαν ἐμοῦ, ὁ ὁποῖος δοξάζω τοὺς δοξάζοντας⁵¹ καὶ παροργίζω τοὺς παροργιζοντάς με⁵². Ἴδου, αὐτὰ ἔχουν σφραγισθῆ πλησίον μου⁵³ καὶ ὁ νόμος οὗτος τῆς ἀνταποδόσεως εἶναι ἄλυτος’.

8 Σὺ δὲ μοῦ περιείχεσο εἰς τοὺς τοίχους καὶ τὰς πλάκας, εἰς τὰ κομψὰ ψηφιδωτὰ καὶ τοὺς μακροὺς διαδρόμους καὶ περιδρόμους, καὶ κατέλαμπες καὶ περιέλαμπες ἀπὸ χρυσόν, καὶ ἀπὸ αὐτὸν ἄλλον ἔσπειρες ὡς ὕδωρ, ἄλλον ἐθήσαυρίζεις ὡς ἄμμον, ἀγνοῶν ὅτι ἀνωτέρα εἶναι ἡ ὑπαιθρία πίστις ἀπὸ τὴν πολυτελεῆ ἀσέβειαν καὶ περισσότεροι εἶναι διὰ τὸν Θεὸν τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ὄνομα Κυρίου⁵⁴ ἀπὸ πολλὰς μυριάδας ἀρνούμενων τὴν θεότητα. Ἡ θὰ προτιμήσης καὶ τοὺς Χαναναίους ὄλους ἀπὸ ἓνα τὸν Ἀβραάμ⁵⁵; Ἡ καὶ τοὺς Σοδομίτας ἀπὸ ἓνα τὸν Λῶτ⁵⁶; Ἡ καὶ τοὺς Μαδιανίτας ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν⁵⁷, τοὺς παροίκους καὶ ξένους; Τί δὲ θεωρεῖς τοὺς μετὰ τοῦ Γεδεὼν τριακοσίους, τοὺς ἀνδρείως λάμπαντας, ἔναντι τῶν χιλιάδων τραπέντων εἰς φυγὴν⁵⁸; Τί δὲ θεωρεῖς τοὺς οἰκογενεῖς τοῦ Ἀβραάμ, τοὺς ὀλίγον περισσοτέρους εἰς ἀριθμὸν ἀπὸ τοὺς προηγουμένους, ἔναντι τῶν πολλῶν βασιλέων καὶ τῶν μυριάδων τοῦ στρατοῦ, τὰς ὁποίας, ἂν καὶ ὀλίγοι, κατεδίωξαν καὶ

55. Γεν. 12,6 ἐέ.

56. Γεν. 19,1 ἐέ.

57. Ἐξ. 2,15.

58. Κριταὶ 7,5.

ἐτρέψαντο; Ἐκεῖνο δὲ πῶς νοεῖς, ὅτι «ἐὰν γένηται ὁ ἀριθμὸς τῶν υἰῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται; Τί δαὶ τὸ «κατέλιπον ἑμαυτῶ ἑπτακισχιλίους ἀνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῷ Βάαλ; Οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ
5 ἔστιν. Οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν εὐδόκησεν ὁ Θεός.

9. Σὺ μὲν ἀριθμεῖς τὰς μυριάδας, Θεὸς δὲ τοὺς σωζομένους· καὶ σὺ μὲν τὸν ἀμέτρητον χοῦν, ἐγὼ δὲ τὰ σκεύη τῆς ἐκλογῆς. Οὐδὲν γὰρ οὕτω Θεῷ μεγαλοπρεπὲς ὡς λόγος κεκαθαρμένους καὶ ψυχὴ τελεία τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασιν. Ἄξιον μὲν γὰρ οὐ-
10 δὲν ἔστι τοῦ τὰ πάντα πεποιηκότος, καὶ παρ' οὗ τὰ πάντα καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα, δοῦναι Θεῷ καὶ προσενεγκεῖν μὴ ὅτι μιᾶς χειρὸς ἔργον ἢ περιουσίας, ἀλλ' οὐδ' εἰ πᾶσάν τις τὴν ἐν ἀνθρώποις εὐπορίαν ἢ χεῖρα εἰς ἓν συνενεγκῶν, τιμῆσαι θελήσειεν. «Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος», καί,
15 «ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετε μοι; ἢ τις τόπος τῆς καταπαύσεώς μου;». Ἐπεὶ δὲ τῆς ἀξίας διαμαρτεῖν ἀναγκαῖον, ὃ δευτέρον ἔστιν αἰτῶ παρ' ὑμῶν, τὴν εὐσέβειαν, τὸν κοινὸν πλοῦτον ἐμοὶ καὶ ὁμότιμον, ἐν ᾧ τυχὸν ὑπερβαλεῖται καὶ τὸν λίαν λαμπρὸν ὁ πᾶν πένης, ἂν ἢ μεγαλόψυχος. Προαιρέσεως γάρ, οὐκ εὐπο-
20 ρίας ἢ τοιαύτη φιλοτιμία. Λήψομαι μὲν καὶ ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, εὖ ἴστε. Πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε, ἀλλὰ

59. Γεν. 14,14.

60. Ἦσ, 10,22. Ρωμ. 9,27.

61. Γ' Βασ. 19,18. Ρωμ. 11,4.

62. Α' Κορ. 10,5.

ἀνέτρεψαν⁵⁹; Ἐκεῖνο δὲ πῶς τὸ ἐννοεῖς, ὅτι «ἐάν ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ γίνῃ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ ὑπόλοιπον θὰ σωθῆῃ»⁶⁰; Τί δὲ τὸ «ἄφησα δι' ἑμαυτὸν ἑπτὰ χιλιάδας ἄνδρας, οἱ ὅποιοι δὲν ἔκαμψαν γόνατα εἰς τὸν Βάαλ⁶¹; Δὲν εἶναι οὕτω, δὲν εἶναι. «Ὁ Θεὸς δὲν εὐδοκεῖ εἰς τοὺς περισσοτέρους τὸν ἀριθμὸν»⁶².

9. Ἐσὺ μὲν ἀριθμεῖς τὰς μυριάδας, ὁ δὲ Θεὸς τοὺς σωζομένους· καὶ ἐσὺ μὲν τὴν ἀμέτρητον σκόνην, ἐγὼ δὲ τὰ σκευὴ τῆς ἐκλογῆς. Διότι τίποτε δὲν εἶναι τόσον μεγαλοπρεπὲς εἰς τὸν Θεὸν ὅσον ὁ καθαρὸς λόγος καὶ ἡ ψυχὴ ἢ τελειωμένη εἰς τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας. Βεβαίως τίποτε δὲν εἶναι ἄξιον αὐτοῦ ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προέρχονται τὰ πάντα καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν τὰ πάντα⁶³, νὰ δώσης καὶ νὰ προσφέρῃς εἰς τὸν Θεὸν· ὄχι μόνον ἔργον μιᾶς χειρὸς ἢ περιουσία ἐνὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' οὔτε ἐὰν κανεῖς συγκεντρώση εἰς ἓν ὄλον τὸν πλοῦτον τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄλας τὰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων καὶ θελήσῃ δι' αὐτῶν νὰ τὸν τιμήσῃ. «Δὲν πληρῶ ἐγὼ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»⁶⁴, λέγει ὁ Κύριος, καί, «ποῖον οἶκον θὰ μοῦ οἰκοδομήσετε; Ἡ ποῖος τόπος τῆς ἀναπαύσεώς μου ὑπάρχει»⁶⁵; Ἀφοῦ δὲ ἀναγκαίως θὰ ἀποτύχωμεν τῆς ἀξίας, ζητῶν ἀπὸ σᾶς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι δεύτερον, τὴν εὐσέβειαν, τὸν κοινὸν καὶ ὁμότιμον μὲ ἐμὲ πλοῦτον, κατὰ τὸν ὁποῖον δυνατὸν ὁ πολὺ πτωχός, ἂν εἶναι μεγαλόψυχος, νὰ ὑπερβάλλῃ καὶ τὸν πολὺ λαμπρόν. Διότι ἡ τοιαύτη φιλοτιμία εἶναι θέμα προαιρέσεως καὶ ὄχι εὐπορίας. Θὰ λάβω μὲν καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὰς χεῖρας σας, γνωρίζετε καλῶς. Δὲν θὰ δεχθῆτε νὰ πατήτε τὴν αὐλὴν μου, ἀλλὰ θὰ τὴν πατήσουν πόδες πρᾶων

63. Α' Κορ. 8,6.

64. Ἱερ. 23,24.

65. Ἱερ. 66,1.

πατήσουσιν αὐτὴν πόδες πραέων, τῶν ἐπεγνωκότων ἐμὲ καὶ τὸν μονογενῆ μου Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑγιῶς καὶ γνησιῶς. Μέχρι τίνος κληρονομήσετε τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου; Μέχρι τίνος ἢ κιβωτὸς παρὰ τοῖς ἄλλοφύλοις; Νῦν δὲ μικρὸν 5 ἔτι ἐντροφήσατε τοῖς ἄλλοτρίοις καὶ τοῦ βούλεσθαι ἀπολαύσατε. Ὅτι ὄν τρόπον ἐβουλεύσασθε τοῦ ἀπώσασθαι με, κἀγὼ ἀπόσομαι ὑμᾶς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

10. Ταῦτα καὶ ἀκούειν λέγοντος ἐδόκουν καὶ ποιῶντος αἰσθάνεσθαι, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, πρὸς μὲν τὸν λαὸν βοῶντος, 10 τὸν ἐξ ὀλίγου πολὺν ἤδη καὶ συγκείμενον ἱκανῶς ἐκ διεσπαρμένου καὶ ἐξ ἐλεουμένου τυχὸν καὶ ἐπίφθονον, «πορεύεσθε διὰ τῶν πυλῶν μου καὶ πλατύνεσθε». Μὴ διαπαντὸς δεῖ κάμνειν ὑμᾶς ἐν σκηναῖς κατοικοῦντας, καὶ τοὺς θλίβοντας ὑμᾶς ὑπερευφραίνεσθαι; Πρὸς δὲ τοὺς ἐφεστῶτας ἀγγέλους (πείθομαι γὰρ 15 ἄλλους ἄλλης προστατεῖν Ἐκκλησίας, ὡς Ἰωάννης διδάσκει με διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως)· «ὁδοποιήσατε τῷ λαῷ μου, καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαρρίψατε», ἵνα μὴδὲν ἢ σκῶλον, μὴδὲ κώλυμα τῷ λαῷ τῆς θείας ὁδοῦ καὶ εἰσόδου· νῦν μὲν ἐπὶ τὰ χειροποίητα, μικρὸν δὲ ὕστερον ἐπὶ τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ καὶ τὰ 20 ἐκεῖσε Ἅγια τῶν ἁγίων, ἃ τέλος οἶδα τῆς ἐνταῦθα κακοπαθείας καὶ συντονίας τοῖς καλῶς ὀδεύουσιν. Ἐν οἷς ἔστε καὶ ὑμεῖς, κλητοὶ ἅγιοι, λαὸς περιούσιος, βασιλείον ἱεράτευμα, σχοίνισμα Κυρίου τὸ κράτιστον, ἀπὸ σταγόνης ποταμὸς ὄλος, ἀπὸ σπινθῆ-

Ἦσ. 16,10. 26,6.

67. Ὡσηὲ 4,6.

68. Ἦσ. 62,10.

69. Ἀποκ. 2,1.

ἀνθρώπων⁶⁶, οἱ ὅποιοι ἐπιγινώσκουν ἐμὲ καὶ τὸν μονογενῆ μου Λόγον καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὑγιῶς καὶ γνησίως. Μέχρι πότε ἢ κιβωτὸς θὰ εἶναι εἰς τοὺς Φιλισταίους; Τώρα ἐντρυφήσατε δι' ὀλίγον ἀκόμη εἰς τοὺς ξένους καὶ ἀπολαύσατε ὅ,τι θέλετε. Διότι καθ' ὃν τρόπον ἠθελήσατε νὰ μὲ ἀπομακρύνετε καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ἀπομακρύνω, λέγει ὁ Κύριος ὁ Παντοκράτωρ⁶⁷.

10. Ταῦτα μοῦ ἐφαίνετο ὅτι καὶ ἤκουον νὰ λέγη καὶ ἡσθάνομην νὰ πράττη, καὶ προσέτι ὅτι πρὸς μὲν τὸν λαόν, τὸν ἀπὸ ὀλίγον πολὺν τώρα καὶ ἀπὸ διεσπαρμένον ἀρκετὰ συγκεντρωμένον καὶ ἀπὸ ἐλεεινολογούμενον ἴσως φθονούμενον, ἐφώναζε, «πηγαίνετε διὰ μέσου τῶν πυλῶν μου καὶ αὐξηθῆτε»⁶⁸. Μήπως πρέπει νὰ ὑποφέρετε διαπαντὸς κατοικοῦντες εἰς σκηνάς, διὰ νὰ ὑπερευφραίνωνται οἱ θλίβοντες ὑμᾶς; Πρὸς δὲ τοὺς προστάτας ἀγγέλους (διότι πιστεύω ὅτι εἰς πᾶσαν ἐκκλησίαν εἶναι ἄλλοι προστάται, ὅπως μὲ διδάσκει ὁ Ἰωάννης διὰ τῆς ἀποκαλύψεως⁶⁹) ἔλεγε «καθαρίσατε τὴν ὁδόν»⁷⁰, διὰ νὰ μὴ λαόν μου, ἀπορρίψατε τοὺς λίθους ἀπὸ τὴν ὁδόν»⁷⁰, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχη κανὲν πρόσκομμα οὔτε κώλυμα διὰ τὸν λαόν ἀπὸ τὸν δρόμον καὶ τὴν εἰσοδὸν· τώρα μὲν πρὸς τὰ χειροποίητα ἱερά⁷¹, ὀλίγον ἀργότερον δὲ πρὸς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ καὶ τὰ ἐκεῖ Ἅγια τῶν ἁγίων, τὰ ὅποια ἀναγνωρίζω ὡς τέλος τῆς ἐδῶ κακοπαθείας καὶ ἐντάσεως διὰ τοὺς καλῶς βαδίζοντας. Μεταξὺ αὐτῶν εἴσθε καὶ σεῖς, κλητοὶ ἅγιοι⁷², λαὸς περιούσιος, βασιλεῖον ἱεράτευμα⁷³, ὁ ἄριστος κλῆρος τοῦ Κυρίου, ὁλόκληρος

70. Ἦσ. 62,10. 57,14.

71. Ἀφ' οὗτοι οἱ ναοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ὀρθοδόξους διὰ τοῦ διατάγματος τοῦ Θεοδοσίου ἀπὸ 10 Ἰανουαρίου 381.

72. Ρωμ. 1,6.

73. Α' Πέτρ. 2,9.

ρος λαμπὰς οὐράνιος, ἀπὸ κόκκου σινάπεως δένδρον, πτηνῶν ἀνάπαυμα.

11. Τούτους δωροφοροῦμεν ὑμῖν, ὧ φίλοι ποιμένες, τούτους προσάγομεν, τούτοις δεξιούμεθα τοὺς ἡμέτερους φίλους καὶ ξέ-
 5 νους καὶ συνεκδήμους. Τούτων οὐδὲ κάλλιον προσενεγκεῖν εἶ-
 χομεν ὑμῖν, οὐδὲ λαμπρότερον, ὧν ἔχομεν τὸ μείζον ἐπιζητή-
 σαντες· ἴν' εἰδῆτε καὶ ξένους ὄντας ἡμᾶς καὶ οὐκ ἐνδεεῖς, ἀλλὰ
 πτωχοὺς μὲν, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντας. Ταῦτα εἰ μὲν μικρὰ καὶ
 οὐδενὸς ἄξια λόγου, πεισθῆναι βούλομαι, τίνα τὰ μείζω καὶ λό-
 10 γου πλείονος. Εἰ γὰρ τὸ πόλιν τῆς οἰκουμένης ὀφθαλμόν, γῆς
 καὶ θαλάσσης δι' κρᾶτιστον, ἐώας τε καὶ ἐσπερίου λήξεως οἶον
 σύνδεσμον, εἰς ἣν τὰ πανταχόθεν ἄκρα συντρέχει, καὶ ὄθεν ἄρ-
 χεται, ὡς ἀπὸ ἐμπορίου κοινοῦ τῆς πίστεως· εἰ τὸ ταύτην στηρί-
 ξαι τε καὶ σθενῶσαι τοῖς ὑγιαίνουσι λόγοις τῶν οὐ μεγάλων, καὶ
 15 ταῦτα τοσαύταις δονουμένην γλώσσαις καὶ οὕτω πανταχόθεν,
 σχολῆ γ' ἂν ἄλλο τι φανεῖν μέγα καὶ σπουδῆς ἄξιον. Εἰ δὲ τῶν
 ἐπαινουμένων (δότε τι καὶ ἡμῖν τῆς ἐπὶ τούτοις φιλοτιμίας), καὶ
 αὐτοὶ μερίδα τινὰ τοῖς ὀρωμένοις τούτοις συνεισηνέγκαμεν.

12. Ἄρον κύκλω τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ ἴδε, πᾶς ὁ τῶν
 20 ἐμῶν λόγων ἐξεταστής. Ἴδε τὸν στέφανον τὸν πλακέντα τῆς
 δόξης, ἀντὶ τῶν μισθωτῶν Ἐφραῖμ καὶ τοῦ στεφάνου τῆς ὕβρε-
 ως. Ἴδε πρεσβυτέρων συνέδριον, πολιᾶ καὶ συνέσει τετιμημέ-

74. Ματθ. 13,31.

75. Β' Κορ. 6,10.

ποταμὸς ἀπὸ σταγόνα, οὐρανία λαμπὰς ἀπὸ σπινθῆρα, δένδρον ἀπὸ κόκκον σινάπεως⁷⁴, ἀναπαυτήριον πτηνῶν.

11. Τούτους προσφέρομεν εἰς σᾶς ὡς δῶρα, φίλοι ποιμένες, τούτους προσάγομεν, μὲ αὐτοὺς ὑποδεχόμεθα τοὺς φίλους καὶ φιλοξενουμένους μας καὶ συναποδήμους. Δὲν εἶχομεν τίποτε καλλίτερον ἀπὸ αὐτοὺς νὰ σᾶς προσφέρωμεν οὔτε λαμπρότερον, διότι ἐζητήσαμεν τὸ ἀνώτερον ἀπὸ ὅσα ἔχομεν· διὰ νὰ μάθετε ὅτι καὶ ξένοι εἴμεθα καὶ μὴ ἐνδεεῖς, ἀλλὰ πτωχοὶ μὲν, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες⁷⁵. Ἄν αὐτὰ εἶναι μικρὰ καὶ ἀνάξια λόγου, θέλω νὰ διαβεβαιωθῶ ποῖα εἶναι τὰ μεγαλύτερα καὶ ἀξιολογώτερα. Πράγματι ἐὰν πόλιν, ὀφθαλμὸν τῆς οἰκουμένης, τὴν κρατίστην γῆς καὶ θαλάσσης, τὸν σύνδεσμον τῶν περριοχῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὄλα τὰ ἄκρα τῆς γῆς συντρέχουν καὶ ἀπὸ ὅπου ἐκκινοῦν, ὡς ἀπὸ κοινὸν ἐμπορικὸν κέντρον τῆς πίστεως· ἐὰν λοιπὸν τὸ νὰ στηρίξη καὶ ἐνισχύσῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν πόλιν μὲ ὑγιεῖς λόγους δὲν εἶναι μέγα πρᾶγμα, καὶ μάλιστα ἐνῶ συγκλονίζεται πανταχόθεν ἀπὸ τόσας γλώσσας κατὰ τέτοιον τρόπον, μετὰ δυσκολίας ὀτιδήποτε ἄλλο θὰ ἐφαίνετο μέγα καὶ ἀξιόλογον. Ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι ἀξιέπαινον (δώσατε κάτι καὶ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν διὰ τοιαῦτα θέματα), καὶ ἡμεῖς ἔχομεν συνεισφέρει κάποιαν μερίδα εἰς τὰ βλεπόμενα.

12. Σήκωσε γύρω τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ ἴδε, πᾶς ἐξεταστῆς τῶν λόγων μου. Ἴδε τὸν στέφανον τῆς δόξης τὸν πλεχθέντα ἀντὶ τῶν μισθωτῶν τοῦ Ἐφραΐμ καὶ τοῦ στεφάνου τῆς ὕβρεως⁷⁶. Ἴδε συνέδριον πρεσβυτέρων, τιμημένων ἀπὸ γηρα-

76. Ἦσ. 28,1.

νων, διακόνων εὐταξίαν, οὐ πόρρω τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος, ἀνα-
 γνωστῶν εὐκοσμίαν, λαοῦ φιλομάθειαν, ὅσον ἐν ἀνδράσιν, ὅσον
 ἐν γυναιξί, τὴν ἀρετὴν ὁμοτίμοις· καὶ ἀνδρῶν, ὅσον ἐν φιλοσό-
 φοις, ὅσον ἐν ἀπλουστέροις, πᾶσι σοφοῖς τὰ θεῖα· ὅσον ἐν ἄρ-
 5 χουσιν, ὅσον ἐν ἀρχομένοις, ἐνταῦθα πᾶσι καλῶς ἀρχομένοις·
 ὅσον ἐν στρατιώταις, ὅσον ἐν εὐγενέσιν, ὅσον ἐν λόγοις καὶ περὶ
 λόγους, πᾶσι Θεοῦ στρατιώταις, ἡμέροις τᾶλλα, πολεμικοῖς
 ὑπὲρ Πνεύματος, πᾶσι τὴν ἄνω τιμῶσι σύγκλητον, εἰς ἣν οὐ τὸ
 γράμμα εἰσάγει τὸ πεζόν, ἀλλὰ τὸ ζωοποιοῦν Πνεῦμα, ἅπασι
 10 λογίοις ὡς ἀληθῶς καὶ τοῦ ὄντος Λόγου θεραπευταῖς· καὶ γυ-
 ναικῶν, ὅσον ἄζυγον καὶ ἐλεύθερον, Θεῶ τὸ πᾶν καθιερωμέ-
 νον· ὅσον ἐν νέοις, ὅσον ἐν γέρουσιν, ὧν τὸ μὲν ἐπὶ γῆρας κα-
 λῶς ὁδεύει, τὸ δὲ βιάζεται μεῖναι ἀθάνατον, ταῖς κρεῖττοσι τῶν
 ἐλπίδων ἀνακαινούμενον.

- 15 **13.** Τούτου τοῦ στεφάνου (ὃ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ,
 λαλήσω δὲ ὁμοῦς) κἀγὼ τι συνεβαλόμεν τοῖς πλέκουσι. Τούτων
 τις καὶ τῶν ἐμῶν λόγων ἔργον, οὐχ οὐδὲ ἐρρίψαμεν, ἀλλ' οὐδὲ
 ἠγαπήσαμεν, οὐδὲ τῶν πορνικῶν, ὡς τις ἔφη διασύρων ἡμᾶς
 τῶν πόρνων καὶ λόγον καὶ τρόπον, ἀλλὰ καὶ λίαν σωφρόνων.
 20 Τούτων τις καὶ τοῦ ἐμοῦ Πνεύματος γέννημα καὶ καρπός, ὡς
 γεννᾶν οἶδε Πνεῦμα τοὺς ἀπανισταμένους σώματος. Μαρτυρή-
 σουσιν, εὐ οἶδ' ὅτι, καὶ ὑμῶν οἱ εὐγνώμονες ἦ καὶ πάντες, ἐπεὶ
 καὶ πάντας ἐγεωργήσαμεν· καὶ μισθός, ἢ ὁμολογία μόνη. Οὐ

τεῖα καὶ σύνεσιν, εὐταξίαν διακόνων ὄχι μακρὰν ἀπὸ τὸ ἴδιον Πνεῦμα, εὐκοσμίαν ἀναγνωστῶν, φιλομάθειαν λαοῦ, τόσον τῶν ἀνδρῶν ὅσον καὶ τῶν γυναικῶν, τῶν ὁμοτίμων εἰς τὴν ἀρετήν. Ἴδε ἀνδρας, εἴτε φιλοσόφους εἴτε ἀπλουστέρους, ὄλους σοφοὺς εἰς τὰ θεῖα· εἴτε ἄρχοντας εἴτε ἀρχομένους, ἐδῶ ὄλους καλῶς ὑποτεταγμένους· εἴτε στρατιώτας εἴτε εὐγενεῖς εἴτε σπουδαστὰς εἴτε εἰς τοὺς λόγους καὶ γύρω ἀπὸ τοὺς λόγους ἀσχολουμένους, ὄλους στρατιώτας Θεοῦ ἡμέρους κατὰ τὰ ἄλλα, πολεμιστὰς ὑπὲρ τοῦ Πνεύματος, ὄλους τιμῶντας τὴν ἄνω σύγκλητον, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσάγει ὄχι τὸ κενὸν γράμμα ἀλλὰ τὸ ζωοποιοῦν Πνεῦμα, ὄλους ἀληθῶς λογίους καὶ θεραπευτὰς τοῦ ἀληθινοῦ Λόγου. Ἴδε γυναῖκας, εἴτε ὑπὸ ζυγὸν μᾶλλον μὲ τὸν Θεὸν παρὰ μὲ τὴν σάρκα συνδεδεμένας, εἴτε ἀγάμους καὶ ἐλευθέρας, καθ' ὄλοκληρίαν ἀφιερωμένας εἰς τὸν Θεόν. Ἴδε νέους καὶ γέροντας, τῶν ὁποίων οἱ μὲν πρῶτοι καλῶς ὀδεύουν πρὸς τὸ γῆρας, οἱ δὲ δεῦτεροι βιάζονται νὰ μείνουν ἀθάνατοι, ἀνακαινούμενοι μὲ τὰς ὑψηλότερας ἐλπίδας.

13. Εἰς τὸ πλέξιμον τοῦτο τοῦ στεφάνου (ὄ,τι λέγω δὲν τὸ λέγω κατὰ τὸν Κύριον, ἀλλὰ θὰ τὸ εἶπω) συνέβαλον κατὰ τι καὶ ἐγώ. Κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ἔργον καὶ τῶν ἰδικῶν μου λόγων, ὄχι αὐτῶν τοὺς ὁποίους ἀπερρίψαμεν ἀλλ' αὐτῶν τοὺς ὁποίους ἠγαπήσαμεν, οὔτε τῶν πορνικῶν, ὄπως εἶπε κάποιος ἐκ τῶν πόρνων καὶ κατὰ τὸν λόγον καὶ κατὰ τὸν τρόπον διασύρων ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ πολὺ σωφρόνων. Κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι γέννημα καὶ καρπὸς τοῦ ἰδικοῦ μου Πνεύματος, ὄς γνωρίζει τὸ Πνεῦμα νὰ γεννᾷ τοὺς ἀνουσημένους ἀπὸ τὸ σῶμα. Γνωρίζω καλῶς ὄτι θὰ μαρτυρήσουν περὶ τούτου καὶ οἱ συνετοὶ ἀπὸ σᾶς ἢ καὶ ὄλοι, ἐπειδὴ ὄλους σᾶς ἐκαλλιεργήσαμεν· καὶ μισθὸς μου θὰ εἶναι ἡ ὄμολογία σας μόνη. Δὲν ἐζητήσαμεν οὔτε ζητοῦμεν τίποτε ἄλλο· διότι ἡ ἀρετὴ εἶναι ὄμι-

γὰρ ἄλλο τι ἐπιζητοῦμεν ἢ ἐζητήσαμεν. Ἄμισθος γὰρ ἡ ἀρετή, ἵνα καὶ ἀρετὴ μείνη, πρὸς τὸ καλὸν μόνον βλέπουσα.

14. Βούλεσθε προσθῶμεν τι καὶ νεανικώτερον; Ὅρατε τὰς ἐναντίας γλώσσας ἡμερουμένας καὶ τοὺς θεότητι πολεμοῦντας 5 ἡμῖν ἡσυχάζοντας; Καὶ τοῦτο τοῦ Πνεύματος, καὶ τοῦτο τῆς γεωργίας τῆς ἡμετέρας. Οὐ γὰρ ἀπαιδεύτως παιδεύομεν, οὐδὲ ταῖς ὕβρεσι βάλλομεν, ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοί, μὴ τῷ λόγῳ μαχόμενοι, τοῖς δὲ λέγουσι, καὶ τὴν ἀσθένειαν ἔστιν ὅτε τῶν λογισμῶν ταῖς ὕβρεσι συγκαλύπτοντες, ὥσπερ τὰς σηπίας λόγους 10 ἑμεῖν τὸ μέλαν πρὸ ἑαυτῶν, ἵνα τοὺς θηρεύοντας διαφύγωσιν, ἢ τῷ λανθάνειν θηράσωσιν. Ἀλλὰ τὸ περὶ Χριστοῦ πολεμεῖν δεικνυμεν ἐν τῷ μάχεσθαι κατὰ Χριστόν, τὸν εἰρηνικόν τε καὶ πρῶτον καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν βαστάσαντα. Οὐτε εἰρηνεύομεν κατὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ὑφιέντες τι διὰ δόξαν ἐπιεικειάς, 15 οὐ γὰρ κακῶς τὸ καλὸν θηρεύομεν, καὶ εἰρηνεύομεν ἐννόμως μαχόμενοι καὶ εἰσω τῶν ἡμετέρων δρων καὶ κανόνων τοῦ Πνεύματος. Περὶ μὲν οὖν τούτων οὕτω γινώσκω, καὶ νόμον τίθημι πᾶσι τοῖς ψυχῶν οἰκονόμοις καὶ τοῦ λόγου ταμίαις, μήτε τῷ σκληρῷ τραχύνειν, μήτε τῷ ὑπεσταλμένῳ κατεπαίρειν, ἀλλ' 20 εὐλόγους εἶναι περὶ τὸν λόγον, μηδετέρῳ τὸ μέτρον ὑπερβαίνοντας.

15. Δεῖ δὲ ἴσως ποθοῦσιν ὑμῖν καὶ τὸν τῆς πίστεως αὐτῆς ἐπιδείξασθαι λόγον, ἥτις ποτέ ἐστιν ἡ καθ' ἡμᾶς. Ἐγὼ τε γὰρ

σθος, διὰ τὰ μένη ἀρετὴ ἄλλωστε, ἀποβλέπουσα μόνον πρὸς τὸ καλόν.

14. Θέλετε νὰ προσθέσωμεν καὶ κάτι τολμηρότερον; Βλέπετε ὅτι αἱ ἀντίθετοι γλῶσσαι ἡμέρουσαν καὶ ὅτι οἱ πολέμιοι τῆς θεότητος ἠσυχάζουν ἀπέναντί μας; Καὶ τοῦτο καρπὸς τοῦ Πνεύματος εἶναι, καὶ τοῦτο καρπὸς τῆς ἰδικῆς μας καλλιέργειας. Διότι δὲν παιδεύομεν ἀπαιδευτῶς οὔτε κτυπῶμεν μὲ τὰς ὕβρεις, ὅ,τι πάσχουν οἱ πολλοί, οἱ ὅποιοι δὲν μάχονται μὲ τὸν λόγον, ἀλλὰ μὲ τοὺς λέγοντας, καὶ τὴν ἀσθενεῖαν τῶν λογισμῶν συγκαλύπτουν ἐνίοτε μὲ τὰς ὕβρεις, ὅπως λέγεται διὰ τὰς σηπίας ὅτι ἐξεμοῦν ἐμπρὸς τῶν μελάνην, διὰ τὰ διαφύγουν τοὺς ἀλιεῖς ἢ διὰ τὰ θηρεύσουν αἱ ἴδιαι μὲ τὴν ἀπόκρυψίν των. Ἄλλὰ τὸν περὶ Χριστοῦ πόλεμον ἐπιδεικνύομεν μὲ τὸ μάχεσθαι κατὰ Χριστὸν, τὸν εἰρηνικὸν καὶ πρᾶον⁷⁷ καὶ βαστάσαντα τὰς ἀσθενείας ἡμῶν⁷⁸. Οὔτε εἰρηνεύομεν κατὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, παραλείποντες κάτι χάριν δόξης ἐπιεικειᾶς, διότι δὲν θηρεύομεν κακῶς τὸ καλόν, καὶ εἰρηνεύομεν μαχόμενοι ἐννόμως καὶ ἐντὸς τῶν ἰδικῶν μας ὄρων καὶ τῶν κανόνων τοῦ Πνεύματος. Περὶ τούτων λοιπὸν οὕτω γνωρίζω, καὶ θέτω κανὸνα εἰς ὄλους τοὺς οἰκονόμους τῶν ψυχῶν καὶ ταμίας τοῦ λόγου, οὔτε μὲ τὴν σκληρότητα νὰ ἐκτραχύνουν οὔτε μὲ τὸ συνεχισταμένον νὰ προκαλοῦν ἔπαρσιν, ἀλλὰ νὰ εἶναι εὐλογοὶ περὶ τὸν λόγον, μὴ ὑπερβαίνοντες τὸ μέτρον πρὸς καμμίαν πλευράν.

15. Πρέπει δὲ ἴσως νὰ σᾶς ἐκθέσω καὶ τῆς πίστεως τὸν λόγον, ποία εἶναι ἡ ἰδικὴ μας πίστις δηλαδή, πρᾶγμα τὸ ὅποιον

78. Ἦσ. 53,4.

ἀγιασθήσομαι τῷ συνεχεῖ τῆς μνήμης, ὃ τε λαὸς οὗτος ὀνήσεται,
 χαίρων εἴπερ ἄλλω τινὶ τοῖς τοιούτοις λόγοις καὶ ὑμεῖς ἐπιγνώ-
 σεσθε, εἰ μὴ μάτην φθονούμεθα, τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας,
 τοῖς μὲν ἀμιλλώμενοι, τοὺς δὲ φθάνοντες. Ὡσπερ γὰρ τῶν βρυ-
 5 χίων ὑδάτων, τὰ μὲν ἐν βάθει κρύπτεται παντελῶς, τὰ δὲ πα-
 φλάζει στενοχωρούμενα καὶ τὴν ἔκρηξιν ὑπισχνεῖται μὲν ταῖς
 ἀκοαῖς, μέλλει δὲ ἔτι, τὰ δὲ καὶ ἀναρρήγνυται, οὕτω καὶ τῶν φι-
 λοσοφούντων περὶ Θεοῦ, ἵνα μὴ λέγω τοὺς παντελῶς ἀγνώμο-
 νας, οἱ μὲν πάντη κρύφιον καὶ λανθάνουσαν ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς
 10 τὴν εὐσέβειαν, οἱ δὲ τῆς ὠδίνος ἐγγύς, ὅσοι τὸ μὲν ἀσεβὲς φεύ-
 γουσι, τὸ δὲ εὐσεβὲς οὐ παρρησιάζονται, εἴτε οἰκονομίᾳ τινὶ
 χρώμενοι περὶ τὸν λόγον εἴτε δειλίᾳ πρὸς τοῦτο καταφεύγουσιν,
 ἀλλὰ τὴν μὲν διάνοιαν ὑγιαίνουσιν, ὥς φασι, τὸν λαὸν δὲ οὐχ
 ὑγιάζουσιν, ὡσπερ ἑαυτῶν οὐκ ἄλλων προστασίαν ἐγχειρισθέν-
 15 τες, οἱ δὲ καὶ δημοσιεύουσι τὸν θησαυρόν, οὐ στέγοντες τὴν
 ὠδῖνα τῆς εὐσεβείας, οὐδὲ τὸ μόνον σώζεσθαι σωτηρίαν νομί-
 ζοντες, εἰ μὴ καὶ ἄλλοις τὸ καλὸν ὑπερβλύσειεν (μεθ' ὧν ἐγὼ
 ταττοίμην), ἢ οἵτινες μετ' ἐμοῦ τὴν καλὴν τόλμαν τολμῶντες
 ὁμολογεῖν τὴν εὐσέβειαν.

20 16. Ἐν μὲν οὖν καὶ σύντομον πρόγραμμα τοῦ καθ' ἡμᾶς λό-
 γου, καὶ οἷον στηλογραφία τις πᾶσι γνώριμος, ὁ λαὸς οὗτος,
 γνήσιος ὢν τῆς Τριάδος προσκυνητής, ὥς θάττον ἂν τινα δια-
 ζευχθῆναι τῆς ζωῆς ταύτης ἢ τι τῶν τριῶν ἐν διαζευδαί τῆς θε-
 ότητος, σύμφρονες, ὁμόζηλοι, ἐνὶ λόγῳ πρὸς τε ἀλλήλους καὶ
 25 πρὸς ἡμᾶς καὶ τὴν Τριάδα κρατούμενοι. Τὰ δὲ καθ' ἕκαστον ἴν'
 ἐπέλθω συντόμως, ἀναρχον καὶ ἀρχὴν καὶ τὸ μετὰ τῆς ἀρχῆς, εἰς

ποθεῖτε. Διότι μὲ τὴν συνεχῆ ἀνάμνησιν καὶ ἐγὼ θὰ ἀγιασθῶ καὶ ὁ λαὸς οὗτος θὰ ὠφεληθῆ, εὐχαριστούμενος περισσότερον παντὸς ἄλλου μὲ τοὺς τοιούτους λόγους καὶ σεῖς θὰ ἐπιγνώσετε, ἐὰν δὲν φθονοῦμεθα ματαίως, μὲ τὴν φανέρωσιν τῆς ἀληθείας, ὅτι ἄλλους μὲν συναγωνιζόμεθα, ἄλλους δὲ φθάνομεν. Ὅπως δηλαδὴ ἐκ τῶν ὑποβρυχίων ὑδάτων ἄλλα μὲν κρύπτονται ἐντελῶς εἰς τὸ βάθος, ἄλλα δὲ παφλάζουν πιεζόμενα καὶ ὑπόσχονται εἰς τὰς ἀκοὰς τὴν ἔκρηξιν ἀλλὰ τὴν καθυστέρου, ἄλλα δὲ καὶ ἐκρήγνυνται· οὕτω καὶ ἐκ τῶν φιλοσοφούντων περὶ Θεοῦ, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τοὺς ἐντελῶς ἀσυνέτους, ἄλλοι μὲν ἔχουν μέσα τῶν τὴν εὐσέβειαν ἐντελῶς κρυφίαν καὶ λανθάνουσαν, ἄλλοι εὐρίσκονται πλησίον τῆς γεννήσεως, ὅσοι ἀποφεύγουν τὴν ἀσέβειαν καὶ δὲν διαδηλοῦν τὴν εὐσέβειαν, εἴτε χρησιμοποιοῦντες κάποιαν οἰκονομίαν εἰς τὸν λόγον εἴτε καταφεύγοντες εἰς τοῦτο ἀπὸ δευλίαν, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ὑγαίνου, ὅπως λέγεται, τὸν δὲ λαὸν δὲν θεραπεύουν, ὡσὰν νὰ τοὺς ἀνετέθη ἡ ἐπιστασία ἑαυτῶν καὶ ὄχι ἄλλων, ἄλλοι δὲ δημοσιεύουν τὸν θησαυρὸν, μὴ βαστάζοντες τὴν ὠδὶνα τῆς εὐσεβείας καὶ μὴ θεωροῦντες σωτηρίαν τὸ νὰ σώζονται μόνοι, ἂν δὲν ξεχειλίση καὶ εἰς ἄλλους τὸ καλὸν (μετὰ τῶν ὁποίων εἶθε νὰ τάσσωμαι καὶ ἐγώ).

16. Ἐν σύντομον πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας μας, ὡσὰν ἐπιγραφή εἰς στήλην γνώριμος εἰς ὅλους, εἶναι ὁ λαὸς οὗτος, τόσον γνήσιος προσκυνητῆς τῆς Τριάδος, ὥστε θὰ προετίμα τὸ ταχύτερον νὰ διαζευχθῆ τῆς ζωῆς ταύτης παρὰ νὰ διαζεύξη ἀπὸ τὴν θεότητα τὸ ἐν τῶν τριῶν εἶναι ὁμόφρονες, ὁμόζηλοι, μὲ ἐνιαίαν διδασκαλίαν συνδεδεμένοι πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὴν Τριάδα. Διὰ νὰ ἐκθέσω δὲ συντόμως τὰς λεπτομερείας, λέγω ὅτι τὸ ἀναρχον καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ μετὰ

Θεός. Ούτε τοῦ ἀναρχοῦ τὸ ἀναρχον φύσις ἢ τὸ ἀγέννητον· οὐ-
 δεμία γὰρ φύσις ὅτι μὴ τόδε ἐστίν, ἀλλ' ὅτι τόδε, ἢ τοῦ ὄντος θέ-
 σις, οὐχ ἢ τοῦ ὄντος ἀναίρεσις. Οὔτε ἡ ἀρχὴ τῷ ἀρχῇ εἶναι τοῦ
 ἀναρχοῦ διείργεται· οὐ γὰρ φύσις αὐτῷ ἢ ἀρχῇ, ὡσπερ οὐδ'
 5 ἐκείνῳ τὸ ἀναρχον, περὶ γὰρ τὴν φύσιν, οὐ ταῦτα φύσις. Καὶ τὸ
 μετὰ τοῦ ἀναρχοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς οὐκ ἄλλο τι ἢ ὅπερ ἐκεῖνα.
 Ὅνομα δὲ τῷ μὲν ἀναρχῷ Πατὴρ, τῇ δὲ ἀρχῇ Υἱός, τῷ δὲ μετὰ
 τῆς ἀρχῆς Πνεῦμα ἅγιον. Φύσις δὲ τοῖς τρισὶ μία, Θεός. Ἐνω-
 σις δὲ ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ καὶ πρὸς ὃν ἀνάγεται τὰ ἐξῆς, οὐχ ὡς συν-
 10 αλειφῆσθαι, ἀλλ' ὡς ἔχῃσθαι, μῆτε χρόνου διείργοντος μῆτε θε-
 λήματος μῆτε δυνάμεως. Ταῦτα γὰρ ἡμᾶς πολλὰ εἶναι πεποίη-
 κεν, αὐτοῦ τε ἐκάστου πρὸς ἑαυτὸ καὶ πρὸ τὸ ἕτερον στασιάζον-
 τος. Οἷς δὲ ἀπλῆ φύσις καὶ τὸ εἶναι ταυτόν, τούτοις καὶ τὸ ἐν
 κύριον.

15 17. Τὰς μὲν οὖν φιλινεϊκοὺς ἐπὶ θάτερα μετακλίσεις τοῦ λό-
 γου καὶ ἀντισηκώσεις χαίρειν ἐάσωμεν, οὔτε τῷ ἐνὶ Σαβελλί-
 ζοντες κατὰ τῶν τριῶν καὶ συναίρεσει κακῇ τὴν διαίρεσιν λύον-
 τες, οὔτε τοῖς τρισὶν Ἀρειανίζοντες κατὰ τοῦ ἑνὸς καὶ πονηρᾶ
 διαίρεσει τὸ ἐν ἀνατρέποντες. Οὐ γὰρ κακοῦ τὸ κακὸν ἀλλάξα-
 20 σθαι τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ τοῦ καλοῦ μὴ διαμαρτεῖν, ὡς ταῦτά γε
 τοῦ πονηροῦ παίγνια, κακῶς τὰ ἡμέτερα ταλαντεύοντος. Αὐτοὶ

79. Ὁ Σαβέλλιος καὶ ὁ Ἀρειος εἶχον ἄκρως ἀντιθέτους ἀπόψεις. Ὁ πρῶτος ἐδέχετο μοναρχικὴν θεότητα, τὸν Πατέρα Θεόν, ἐνῶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα ἐθεώρει ἀπλῶς τρόπους ἐμφανίσεως τῆς θεότητος. Ὁ Ἀρειος ἐδέχε-

τῆς ἀρχῆς εἶναι ὁ εἷς Θεός. Οὔτε τοῦ ἀνάρχου τὸ ἀναρχον ἦ τὸ ἀγέννητον εἶναι φύσις· διότι καμμία φύσις δὲν συνίσταται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν εἶναι τόδε, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅτι εἶναι τόδε, φύσις δηλαδὴ εἶναι ἢ θέσις τοῦ ὄντος, ὄχι ἢ ἀναίρεσις τοῦ ὄντος. Οὔτε ἡ ἀρχὴ μὲ τὸ νὰ εἶναι ἀρχὴ ἐμποδίζεται ἀπὸ τὸ ἀναρχον· δὲν εἶναι φύσις τοῦ ἢ ἀρχῆ, ὅπως οὔτε εἰς ἐκεῖνο δὲν εἶναι φύσις τὸ ἀναρχον, διότι αὐτὰ εἶναι περὶ τὴν φύσιν, ὄχι φύσις. Καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι μαζὶ μὲ τὸ ἀναρχον καὶ τὴν ἀρχὴν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ ὅ,τι εἶναι ἐκεῖνα. Ὅνομα δὲ εἰς μὲν τὸ ἀναρχον εἶναι Πατὴρ, εἰς δὲ τὴν ἀρχὴν Υἱός, εἰς δὲ τὸ μετὰ τῆς ἀρχῆς ἅγιον Πνεῦμα. Φύσις δὲ εἰς τὰ τρία εἶναι μία, ὁ Θεός. Ἐνωσις δὲ αὐτῶν εἶναι ὁ Πατὴρ, ἐκ τοῦ ὁποῖου προέρχονται καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἀνάγονται τὰ ἐπόμενα, ὄχι ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι συγχωνεύονται ἀλλ' ὅτι συνέχονται, χωρὶς νὰ τὰ ἐμποδίζῃ οὔτε χρόνος οὔτε θέλημα οὔτε δύναμις. Αὐταὶ δὲ εἶναι αἱ δυνάμεις αἱ ὁποῖαι ἔκαμαν ἡμᾶς νὰ εἴμεθα πολλά, διότι ἕκαστον στασιάζει πρὸς ἑαυτὸ καὶ πρὸς τὸ ἕτερον. Εἰς αὐτὰ δὲ ὅπου ἡ φύσις εἶναι ἀπλῆ καὶ τὸ εἶναι ταυτὸν, εἰς αὐτὰ καὶ τὸ ἓν εἶναι κύριον.

17. Τὰς μὲν φιλονεῖκους πρὸς ἑκατέραν πλευρὰν μετακλίσεις καὶ ἀντισταθμίσεις τοῦ λόγου, ἅς τὰς ἀφήσωμεν εἰς τὸ καλὸν των, οὔτε σαβελλίζοντες μὲ τὸ ἓν κατὰ τῶν τριῶν καὶ λύοντες τὴν διαίρεσιν τῶν ὑποστάσεων μὲ τὴν κακὴν συναίρεσιν, οὔτε μὲ τὰ τρία ἀρειανίζοντες κατὰ τοῦ ἐνὸς καὶ ἀνατρέποντες τὸ ἓν μὲ τὴν πονηρὰν διαίρεσιν⁷⁹. Διότι τὸ ζητούμενον δὲν εἶναι ν' ἀλλάξωμεν τὸ κακὸν μὲ κακόν, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀστοχήσωμεν τοῦ καλοῦ, καθ' ὅσον αὐτὰ εἶναι παίγνια τοῦ πονη-

το ὅτι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς Τριάδος εἶναι αὐτοτελεῖς καὶ ἰεραρχημένοι· ὁ Πατὴρ ἀναρχος καὶ ἀγέννητος, ὁ Υἱὸς γεννητὸς καὶ κτιστός, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπορευτὸν καὶ κτιστόν.

δὲ τὴν μέσσην βαδίζοντες καὶ βασιλικήν, ἐν ἧ καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν
 ἔστηκεν, ὡς δοκεῖ τοῖς ταῦτα δεινοῖς, πιστεύομεν εἰς Πατέρα
 καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὁμοούσι τε καὶ ὁμόδοξα, ἐν οἷς καὶ
 τὸ βάπτισμα τὴν τελείωσιν ἔχει, ἐν τε ὀνόμασι καὶ πράγμασιν
 5 (οἷδας ὁ μνηθεὶς), ἄρνησις δὲ ἀθεΐας καὶ ὁμολογία θεότητος· καὶ
 οὕτω καταρτιζόμεθα, τὸ μὲν ἐν τῇ οὐσίᾳ γινώσκοντες καὶ τῷ
 ἀμερίστῳ τῆς προσκυνήσεως, τὰ δὲ τρία ταῖς ὑποστάσεσιν, εἴ-
 τουν προσώποις, ὃ τισι φίλον. Μηδὲ γὰρ οἱ περὶ ταῦτα ζυγομα-
 χοῦντες ἀσχημονεῖτωσαν, ὥσπερ ἐν ὀνόμασι κειμένης ἡμῖν τῆς
 10 εὐσεβείας, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγμασι. Τί γὰρ φατε οἱ τὰς τρεῖς ὑπο-
 στάσεις εἰσφέροντες; Μὴ τρεῖς οὐσίας ὑπολαμβάνοντες τοῦτο
 λέγετε; Μέγα οἶδ' ὅτι βοήσετε κατὰ τῶν οὕτως ὑπειληφῶτων.
 Μίαν γὰρ καὶ τὴν αὐτὴν τῶν τριῶν δογματίζετε. Τί δαὶ οἱ τὰ
 πρόσωπα; Μὴ ἐν, οἷόν τι σύνθετον, ἀναπλάσσετε, καὶ τριπρό-
 15 σωπον ἢ ἀνθρωπόμορφον ὄλωσ; Ἄπαγε, καὶ ὑμεῖς ἀντιβοήσε-
 τε, μηδὲ πρόσωπον, ὃ, τί ποτέ ἐστιν, ἴδιοι Θεοῦ, ὃς οὕτως ἔχει.
 Τί οὖν ὑμῖν αἱ ὑποστάσεις βούλονται ἢ ὑμῖν τὰ πρόσωπα; Προσ-
 ερήσομαι γάρ. Τὸ τρία εἶναι τὰ διαιρούμενα, οὐ φύσεις, ἀλλ'
 ιδιότησιν. Ὑπέρευγε. Πῶς ἂν τινες συμφρονοῖεν μᾶλλον καὶ τὸ
 20 αὐτὸ λέγοιεν ἢ οὕτως ἔχοντες, κἂν ταῖς συλλαβαῖς διαφέρωσιν;
 Ὅρατε οἷος ἐγὼ διαλλακτῆς ὑμῖν, πρὸς τὸν νοῦν ἄγων ἀπὸ τοῦ
 γράμματος, ὥσπερ τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Νεάν;

18. Ἄλλ' ἐπανιτέον μοι πάλιν πρὸς τὸν αὐτὸν λόγον. Τὸ μὲν

ροῦ, ὁ ὁποῖος ταλαντεύει κακῶς τὰ πράγματα ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲ βαδίζοντες τὴν μέσην καὶ βασιλικὴν ὁδόν, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται καὶ ἡ δύναμις τῶν ἀρετῶν, ὅπως φρονοῦν οἱ ἔμπειροι εἰς αὐτά, πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὁμοούσια καὶ ὁμόδοξα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχει καὶ τὸ βάπτισμα τὴν τελείωσιν, τόσον κατὰ τὰ ὀνόματα ὅσον καὶ κατὰ τὰ πράγματα (γνωρίζεις σὺ ὁ μνηθεὶς), τὸ ὁποῖον εἶναι ἄρνησις ἀθεΐας καὶ ὁμολογία θεότητος. Καὶ οὕτω καταρτιζόμεθα, τὸ μὲν ἔν γνωρίζοντες εἰς τὴν οὐσίαν καὶ εἰς τὸ ἀμέριστον τῆς προσκυνήσεως, τὰ δὲ τρία εἰς τὰς ὑποστάσεις, ἦτοι εἰς τὰ πρόσωπα, ὅπως προτιμοῦν μερικοί. Καὶ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἀντιμάχονται γύρω ἀπὸ αὐτὰ ἅς μὴ ἀσχημονοῦν, ὡσάν ἡ εὐσέβειά μας νὰ εὐρίσκεται εἰς ὀνόματα καὶ ὄχι εἰς πράγματα. Διότι τί λέγετε, σεῖς οἱ ὁποῖοι εἰσάγετε τὸν ὄρον τρεῖς ὑποστάσεις; Μήπως λέγετε τοῦτο ὑπολαμβάνοντες αὐτὰς ὡς τρεῖς οὐσίας; Γνωρίζω ὅτι θὰ κραυγάζετε ἐναντίον τῶν οὕτω δεχομένων. Διότι δογματίζετε μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν τῶν τριῶν. Τί δὲ λέγετε οἱ εἰσάγοντες τὸν ὄρον πρόσωπα; Μήπως ἐπινοεῖτε ἓν, τρόπον τινὰ σύνθετον καὶ τριπρόσωπον καὶ ἀνθρωπόμορφον γενικῶς; Πάν ἄλλο, θὰ ἀντιβοήσετε καὶ σεῖς, οὔτε θὰ ἴδη ποτὲ πρόσωπον Θεοῦ, ὅτι καὶ ἂν εἶναι αὐτό, ὁ οὕτω σκεπτόμενος. Τί λοιπὸν σημαίνουν διὰ σᾶς αἱ ὑποστάσεις ἢ διὰ σᾶς τὰ πρόσωπα; Θὰ σᾶς ἐρωτήσω πάλιν. Σημαίνουν ὅτι τρία εἶναι τὰ διαιρούμενα ὄχι κατὰ τὰς φύσεις ἀλλὰ κατὰ τὰς ιδιότητας. Θαυμάσια. Πῶς θὰ ἠδύναντο κάποιοι νὰ ὁμοφρονοῦν καὶ νὰ λέγουν τὰ αὐτά, παρὰ ὅταν σκέπτονται οὕτως, ἔστω καὶ ἂν διαφέρουν κατὰ τὰς λέξεις; Βλέπετε ποῖος συνδιαλλακτῆς εἶμαι ἐγὼ διὰ σᾶς, ὁδηγῶν ἀπὸ τὸ γράμμα εἰς τὸν νοῦν, ὅπως τὴν Παλαιὰν Διαθήκην πρὸς τὴν Νέαν;

18. 'Ἄλλ' ἅς ἐπανεέλθω πάλιν πρὸς τὸν ἴδιον λόγον. Λοιπὸν

οὐδ' ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἐκπορευτὸν λεγέσθω τε καὶ νοεῖσθω, εἴ τω φίλος δημιουργεῖν ὀνόματα· οὐ γὰρ δεῖσομεν, μὴ ποτε νοῆται σωματικῶς τὰ ἀσώματα, ὅπερ δοκεῖ τοῖς ἐπηρεασταῖς θεότητος. Κτίσμα δὲ Θεοῦ μὲν λεγέσθω, μέγα γὰρ 5 ἡμῖν καὶ τοῦτο, Θεὸς δὲ μηδαμῶς. Ἦ τότε δέξομαι κτίσμα εἶναι Θεόν, ὅταν κἀγὼ γένομαι κυρίως Θεός. Ἔχει γὰρ οὕτως. Εἰ μὲν Θεόν, οὐ κτίσμα, μεθ' ἡμῶν γὰρ τὸ κτίσμα τῶν οὐ θεῶν· εἰ κτίσμα δέ, οὐ Θεός ἤρξατο γὰρ χρονικῶς· ὁ δὲ ἤρξατο, ἦν ὅτε οὐκ ἦν· οὐ δὲ πρεσβύτερον τὸ οὐκ ἦν, τοῦτο οὐ κυρίως ὄν· τὸ δὲ 10 μὴ κυρίως ὄν, πῶς Θεός; Οὔτε οὐδ' κτίσμα τῶν τριῶν, οὐδὲ ἓν, οὔτε, ὁ τούτου χειρὸν, δι' ἐμὲ γενόμενον, ἵνα μὴ κτίσμα ᾖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν ἀτιμότερον. Εἰ γὰρ ἐγὼ μὲν εἰς δόξαν Θεοῦ, τοῦτο δὲ δι' ἐμὲ (ἢ πυράγρα διὰ τὴν ἄμαξαν ἢ ὁ πρίων διὰ τὴν θύραν), νικῶ τῇ αἰτίᾳ. Ὅσῳ γὰρ κτισμάτων Θεὸς ὑψηλότερος, 15 τοσοῦτον τοῦ διὰ Θεὸν ὑποστάντος ἐμοῦ, τὸ δι' ἐμὲ γινόμενον, ἀτιμότερον.

19. Πρὸς ταῦτα, Μωαβίταις μὲν καὶ Ἀμμωνίταις μηδὲ εἰσιτητὸν εἰς Ἐκκλησίαν ἔστω Θεοῦ, λόγοις διαλεκτικοῖς τε καὶ κακοπράγμοσιν, οἳ γέννησιν Θεοῦ πολυπραγμονοῦντες καὶ πρό- 20 ὀδον ἄρρητον, κατεξανίστανται τολμηρῶς θεότητος· ὡς δέον, ἢ ἐφικτὰ μόνοις εἶναι τὰ ὑπὲρ λόγον ἢ μηδὲ εἶναι, ὅτι μὴ αὐτοὶ κατελήφασιν. Ἡμεῖς δὲ ταῖς θείαις Γραφαῖς ἐπόμενοι καὶ τὰ ἐγκείμενα σκῶλα τοῖς τυφλώττουσι λύοντες, τῆς σωτηρίας ἐξόμε-

τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητὸν καὶ ἐκπορευτὸν ἃς λέγεται καὶ ἃς νοῆται ἀπὸ ὁποῖον θέλει νὰ δημιουργῇ ὀνόματα· διότι δὲν θὰ φοβηθῶμεν μὴ τυχὸν νοηθοῦν σωματικῶς τὰ ἀσώματα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον νομίζουν οἱ ὑβρισταὶ τῆς θεότητος. Κτίσμα δὲ Θεοῦ ἃς λέγωνται ταῦτα, διότι καὶ τοῦτο εἶναι μέγα δι' ἡμᾶς, Θεὸς δὲ ὄχι. Ἄλλως τότε θὰ δεῖξω ὅτι κάποιον κτίσμα εἶναι Θεός, ὅταν καὶ ἐγὼ γίνω κυρίως Θεός. Διότι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα. Ἐὰν μὲν δεχθῶ ὅτι εἶναι Θεός, δὲν εἶναι κτίσμα, διότι τὸ κτίσμα εἶναι μαζί με ἡμᾶς οἱ ὁποῖοι δὲν εἴμεθα θεοί· ἐὰν δὲ εἶναι κτίσμα, δὲν εἶναι Θεός, διότι ἤρχισε νὰ ὑπάρχη χρονικῶς· ὅ,τι δὲ ἤρχισεν, ὑπῆρχε καιρὸς κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχεν· ἐκεῖνο δὲ τοῦ ὁποῖου τὸ 'δὲν ὑπῆρχε' εἶναι πρεσβύτερον, τοῦτο δὲν εἶναι κυρίως ὄν· τὸ δὲ μὴ κυρίως ὄν, πῶς εἶναι Θεός; Οὔτε κτίσμα λοιπὸν τῶν τριῶν οὔτε ἓν οὔτε, τὸ χειρότερον, γενόμενον δι' ἐμέ, ὥστε ὄχι μόνον κτίσμα νὰ εἶναι ἀλλὰ καὶ ἀτιμότερον ἀπὸ ἡμᾶς. Πράγματι, ἐὰν ἐγὼ ἔγινα εἰς δόξαν Θεοῦ, τοῦτο δὲ ἔγινε δι' ἐμέ (ὅπως ἡ πυράγρα διὰ τὴν ἄμαξαν καὶ τὸ πριόνι διὰ τὴν θύραν), νικῶ κατὰ τὴν αἰτίαν· Διότι ὅσον ὑψηλότερον τῶν κτισμάτων εἶναι ὁ Θεός, τόσο ἀτιμότερον ἐμοῦ, τοῦ χάριν τοῦ Θεοῦ δημιουργηθέντος, εἶναι τὸ δι' ἐμέ γενόμενον.

19. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἰς μὲν τοὺς Μωαβίτας καὶ Ἄμμωνίτας δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπεται κἂν ἡ εἴσοδος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, δηλαδή εἰς τοὺς διαλεκτικούς καὶ ἀσεβεῖς λόγους, οἱ ὁποῖοι περιεργαζόμενοι τὴν γέννησιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἄρρητον πρόοδον αὐτοῦ⁸⁰, στασιάζουν τολμηρῶς κατὰ τῆς θεότητος· διότι πρέπει ἢ μόνον εἰς αὐτοὺς νὰ εἶναι ἐφικτὰ τὰ ὑπὲρ λόγον ἢ νὰ μὴ ὑπάρχουν ταῦτα, ἐφ' ὅσον αὐτοὶ δὲν κατενόησαν. Ἡμεῖς, ἀκολουθοῦντες τὰς θείας Γραφὰς καὶ παραμερίζοντες τὰ ὑφιστάμενα διὰ τοὺς τυφλοὺς ἐμπόδια, θὰ ἐπιτύ-

θα, πάντα τολμῶντες πρότερον, ἢ κατὰ Θεοῦ τι νεανιεύεσθαι. Τὰς μὲν δὴ μαρτυρίας ἄλλοις παρήσομεν, πολλοῖς τε λογογραφηθεῖσας ἤδη πολλάκις, καὶ ἡμῖν οὐ παρέργως. Καὶ ἅμα λίαν αἰσχρὸν ἔμοι γοῦν, νῦν τὰς πίστεις συλλέγειν τῶν πάλαι πεπιστευμένων. Τάξις γὰρ οὐκ ἀρίστη διδάσκειν πρότερον, εἴτα
 5 μανθάνειν, μὴ ὅτι τὰ θεῖα καὶ τηλικαῦτα τὸ μέγεθος, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλο τι τῶν μικρῶν καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξίων. Καὶ τὰ ἐκ τῆς Γραφῆς προσκόμματα λύειν καὶ διαρθροῦν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ, σπουδῆς δὲ τελεωτέραν καὶ μείζοντος ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν ὁρμὴν τῆς ὑποθέσεως. Ὁ δ' οὖν λόγος ἡμῶν, ὡς ἐν κεφαλαίῳ περιλαβεῖν, ἔστιν οὗτος. Καὶ ταῦτα διήλθον, οὐχ ἴν' ἀγωνίσωμαι πρὸς τοὺς ἀντιθέτους (πολλάκις γὰρ ἤδη διηγωνισάμεθα, εἰ καὶ μετρίως), ἀλλ' ἴν' ὑμῖν ἐπιδείξω τὸν χαρακτῆρα τῶν ἑμῶν διδαγμάτων, εἰ μὴ τῶν ὑμετέρων ἐγὼ συναγωνιστῆς καὶ
 10 κατὰ τῶν αὐτῶν καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἰστάμενος.

20. Οὗτος ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὁ τῆς ἐμῆς ἀπόλογος παρουσίας· εἰ μὲν ἐπαινετῶς ἔχων, τῷ Θεῷ χάρις καὶ ὑμῖν τοῖς καλέσασιν, εἰ δὲ τῆς ἐλπίδος ἐνδεέστερον, καὶ οὕτω χάρις. Οὐ γὰρ πάντη ψεκτῶς, εὖ οἶδα καὶ ὑμῖν οὐκ ἀπιστῶ λέγουσιν. Μὴ τι τὸν λαὸν
 20 τοῦτον ἐπλεονεκτήσαμεν; Μὴ τι τῶν ἡμετέρων ὠκονομήσαμεν, δὲ τοὺς πολλοὺς ὀρῶ πάσχοντας; Μὴ τι τὴν Ἐκκλησίαν παρεल्पήσαμεν; Ἄλλους μὲν ἴσως, οἷς, ἐρήμην ἡμᾶς ἠρηκέναι νομίζουσι, τὸν ἡμέτερον ἀντεστήσαμεν λόγον· ὑμᾶς δὲ οὐδέν, ὅσα ἑμαυτῷ συνεπίσταται. Οὐ βοῦν ὑμῶν εἴληφα, φησὶ Σαμουὴλ ὁ

χωμεν τὴν σωτηρίαν, τολμῶντες τὰ πάντα πρὶν αὐθαδιάσωμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ. Τὰς μὲν μαρτυρίας θ' ἀφήσωμεν εἰς ἄλλους, ἀφοῦ ἤδη ἔχουν πολλὰκις καταγραφῆ καὶ ἀπὸ ἡμᾶς ὄχι παρέργως. Ἐξ ἄλλου εἶναι ἐντροπὴ δι' ἐμὲ νὰ συλλέγω τώρα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν παλαιότερον ἐκτεθέντων. Δὲν εἶναι πρᾶγματι ἀρίστη τάξις προηγουμένως νὰ διδάσκη κανεὶς, ἔπειτα νὰ μανθάνη, ὄχι μόνον εἰς τὰ θεῖα τὰ ὁποῖα εἶναι τόσον ὑψηλὰ εἰς μέγεθος, ἀλλ' οὔτε εἰς τίποτε ἄλλο τῶν μικρῶν καὶ τῶν ἀναξίων λόγου. Καὶ τὰ ἀπὸ τὴν Γραφὴν ἐμπόδια νὰ λύωμεν καὶ διασαφῶμεν, δὲν εἶναι τοῦ παρόντος καιροῦ, ἀλλὰ τελειότερας καὶ μεγαλυτέρας μελέτης ἀπὸ ὅσων ἐπιτρέπει ἡ εὐκαιρία τοῦ παρόντος θέματος. Ἡ δὲ διδασκαλία ἡμῶν ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ περιληφθῆ συντόμως, αὕτη εἶναι. Καὶ αὐτὰ ἀνέπτυξα, ὄχι διὰ νὰ ἀνταγωνισθῶ πρὸς τοὺς ἀντιθέτους (διότι πολλὰκις ἔχομεν ἤδη διαγωνισθῆ, ἂν καὶ μετρίως), ἀλλὰ διὰ νὰ σᾶς ἐπιδείξω τὸν χαρακτῆρα τῶν διδαγμάτων μου, ἂν ἐγὼ δὲν εἶμαι συναγωνιστὴς τῶν ἰδικῶν σας καὶ ἂν ἴσταμαι κατὰ τῶν ἰδίων καὶ ὑπὲρ τῶν ἰδίων. —

20. Αὐτὸς λοιπόν, ὦ ἄνδρες, εἶναι ὁ ἀπολογισμὸς τῆς ἐδῶ παρουσίας μου. Ἄν μὲν εἶναι ἀξιέπαινος, χάριν ἔχω εἰς τὸν Θεόν, ἀνήκει καὶ εἰς σᾶς οἱ ὅποιοι με ἐκαλέσατε, ἂν δὲ εἶναι κατώτερος τῆς ἐλπίδος, καὶ πάλιν χάριν ἔχω. Διότι δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀξιόμειπτος, γνωρίζω καλῶς καὶ δὲν ἀπιστῶ εἰς σᾶς τοὺς λέγοντας οὕτω. Μήπως ἐξεμεταλλεύθημεν τὸν λαὸν τοῦτον; Μήπως ἐρρυθμίσαμεν προσωπικὰς ὑποθέσεις, πρᾶγμα πού βλέπω νὰ πάσχουν οἱ πολλοί; Μήπως ἐλυπήσαμεν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν; Ἄλλους ἴσως ἐλυπήσαμεν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀντετεινάμεν τὸν λόγον, ἐνῶ ἐνόμιζον, ὅτι μᾶς ἐνίκησαν ἐρήμην, σᾶς ὁμως δὲν σᾶς ἐλύπησα καθόλου, ὅσον τουλάχιστον γνωρίζω. Δὲν σᾶς ἐπῆρα βοῦν, λέγει ὁ μέγας Σαμουὴλ ἀντιφε-

μέγας πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως διαφερόμενος, οὐ
 ψυχῶν ὑμῶν ἐξίλασμα, μάρτυς Κύριος ἐν ὑμῖν, οὐ τὸ καὶ τό,
 πλείονα λέγων, ἵνα μὴ αὐτὸς ἀπαριθμῶμαι καθ' ἕκαστον, ἀλλὰ
 καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον τὴν ἱερωσύνην ἐφύλαξα. Εἰ δὲ δυνα-
 5 στεῖαν ἠγάπησα ἢ θρόνων ὕψος ἢ βασιλέων πατεῖν αὐλάς, μηδὲ
 ἄλλο τι λαμπρὸν ἔχοιμι ἢ ρίψαιμι κεκτημένος.

21. Τί οὖν ἐστὶν ὃ φημι; Οὐ γὰρ ἄμισθος ἐγὼ τῆς ἀρετῆς ἐρ-
 γάτης, οὐδ' εἰς τοσοῦτον ἀρετῆς ἀφικόμην. Δότε μοι τῶν πόνων
 μισθόν. Τίνα τοῦτον; Οὐχ ὃν ἂν τινες ὑπολάβοιεν τῶν πάντα
 10 ραδίῳ, ἀλλ' ὃν ἐμοὶ ζητεῖν ἀσφαλές. Ἀναπαύσατε τῶν μακρῶν
 πόνων ἡμᾶς· αἰδέσθητε τὴν πολιὰν ταύτην· τιμήσατε τὴν ζενι-
 τεῖαν· ἄλλον ἀντισταγάγετε, τὸν ὑπὲρ ὑμῶν διωκόμενον, ὅστις
 ἱκανὸς τὰ πάντα ὑμῖν χαρίζεσθαι καὶ συνδιαφέρειν τὰς ἐκκλησια-
 στικὰς φροντίδας, ἐπειδὴ τούτων μάλιστα νῦν ὁ καιρὸς. Ἐμοὶ δὲ
 15 ὁρᾶτε καὶ τὸ σῶμα ὡς ἔχει τοῦτο καὶ χρόνῳ καὶ νόσῳ καὶ
 πόνῳ δαπανηθέν. Τί δεῖ γέροντος ὑμῖν δειλοῦ καὶ ἀνάνδρου καὶ
 καθ' ἑκάστην, ὡς εἰπεῖν, ἀποθνήσκοντος τὴν ἡμέραν, οὐ τῷ
 σῶματι μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς φροντίσιν, ὃς μόλις καὶ ταῦτα ὑμῖν
 διαλέγομαι; Μὴ ἀπιστήσητε φωνῇ διδασκάλου· καὶ γὰρ οὐδὲ
 20 ἠπιστήσατε πώποτε. Κέκμηκα, τὴν ἐπιείκειαν ἐγκαλοῦμενος.
 Κέκμηκα καὶ λόγῳ καὶ φθόνῳ μαχόμενος καὶ πολεμίῳις καὶ
 ἡμετέροις. Οἱ μὲν τὰ στέρνα παίουσι καὶ ἥττον ἐπιτυγχάνουσι
 (τὸ γὰρ προδήλως ἐχθρόν, εὐφύλακτον), οἱ δέ, τὰ νῶτα τηροῦσι

ρόμενος πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, οὔτε θυσίαν διὰ τὰς ψυχὰς σας, μάρτυς ὁ Κύριος πρὸς σᾶς⁸¹, οὔτε τὸ και τὸ, λέγων περισσότερα, διὰ νὰ μὴ ἀπαριθμῶ ἐγὼ τὰ καθ' ἕκαστον, ἀλλὰ ἐφύλαξα τὴν ἱερωσύνην καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον. Ἐὰν δὲ ἠγάπησα ἐξουσίαν ἢ ὕψος θρόνων ἢ εἴσοδον εἰς τὴν αὐλὴν βασιλέων, ἃς μὴ ἔχω τίποτε ἄλλο λαμπρὸν καί, ἂν ἔχω, ἃς τὸ ἀπορρίψω.

21. Τί εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγω; Ἐννοῶ ὅτι δὲν εἶμαι ἄμισθος ἐργάτης τῆς ἀρετῆς ἐγὼ οὔτε ἔφθασα εἰς τόσον ὕψος ἀρετῆς. Δώσατέ μου μισθὸν διὰ τοὺς κόπους. Ποῖον μισθόν; Ὅχι αὐτὸν τὸν ὁποῖον θὰ ὑπέθετον μερικοὶ ἀπὸ τοὺς εὐκόλους εἰς ὄλα, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ὁποῖον εἶναι ἀσφαλὲς δι' ἐμὲ νὰ ζητῶ. Ἀναπαύσατέ με ἀπὸ τοὺς μακροὺς κόπους· σεβασθῆτε αὐτὰ τὰ ἄσπρα μαλλιά· τιμῆσατε τὴν ξενιτεῖαν μου· εἰσαγάγετε ἄλλον ἐπίσκοπον ἀντὶ ἐμοῦ, συντασσόμενον ὑπὲρ ὑμῶν, ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι μὲ καθαρὰς χεῖρας, μὲ φωνὴν συνετήν, ἰκανὸς νὰ σᾶς χαρίζεται εἰς ὄλα καὶ νὰ διαχειρίζεται μαζί σας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις, διὰ τὰς ὁποίας μάλιστα τώρα εἶναι ἡ κατάλληλος εὐκαιρία. Εἰς ἐμὲ δὲ βλέπετε καὶ τὸ σῶμα τοῦτο πῶς εἶναι ἐξηνητημένον ἀπὸ τὸν χρόνον, τὴν ἀσθένειαν καὶ τὸν πόνον. Τί σᾶς χρησιμεύω ἐγὼ ὁ δειλὸς καὶ ἀνανδρὸς γέρον, ὁ ὁποῖος ἀποθνήσκω, τρόπον τινά, καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὄχι κατὰ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς φροντίδας, ὁ ὁποῖος μετὰ δυσκολίας διαλέγομαι καὶ αὐτὰ μὲ σᾶς; Νὰ μὴ δυσπιστήσετε εἰς φωνὴν διδασκάλου, ἀφοῦ ἄλλωστε ποτὲ ἕως τώρα δὲν ἐδυσπιστήσατε. Ἐκουράσθην κατηγορούμενος δι' ἐπιείκειαν. Ἐκουράσθην μαχόμενος μὲ λόγον καὶ φθόνον πρὸς ἀντιπάλους καὶ ἰδικούς μας. Αὐτὰ κτυποῦν τὰ στήθη καὶ ἐπιτυγχάνουν ὀλιγώτερον, ἐφ' ὅσον τὸ προδηλῶς ἐχθρικόν, εἶναι εὐκολοφύλακτον. Ἐκεῖνοι προσέχουν τὰ νῶτα καὶ εἶναι ὀδυ-

καὶ μᾶλλον εἰσι λυπηροὶ (τὸ γὰρ ἀνύποπτον, καιριώτερον). Εἰ δὲ καὶ κυβερνήτης ἦν καὶ τῶν λίαν ἐπιστημόνων, εἶτα πολλὴ μὲν ἦν περὶ ἡμᾶς ἢ θάλασσα καὶ περὶ τὴν ναῦν ζέουσα, πολλὴ δὲ τῶν ἐμπλεόντων ἢ στάσις, ἄλλων περὶ ἄλλου ζυγομαχοῦν-
 5 των καὶ ἀντικτυπούντων ἀλλήλοις τε καὶ τοῖς κύμασι, πόσον ἀντέσχον ἂν ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος, ὥστε καὶ θαλάσση καὶ τοῖς ἐμπλέουσι μάχεσθαι καὶ διασῶζειν ἀκινδύνως τὴν ναῦν ἐκ διπλοῦ τοῦ κλύδωνος; Ὡν γὰρ παντὶ τρόπῳ συναγωνιζομένων, χαλεπὸν ἦν τὸ τῆς σωτηρίας, τούτων πῶς οἶόν τε ἀνταγωνιζο-
 10 μένων μὴ καταδύεσθαι;

22. Τὶ τᾶλλα δεῖ λέγειν; Ἀλλὰ πῶς οἴσω τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον; Λεγέσθω γάρ τις καὶ πόλεμος ἱερός, ὥσπερ καὶ βαρβαρικός. Πῶς συνάψω καὶ εἰς ἓν ἀγάγω τοὺς ἀντικαθεζομένους τούτους καὶ ἀντιποιμαίνοντας, καὶ τὸν συναπερρωγότα τούτοις
 15 λαὸν καὶ ἀντίθετον, ὥσπερ ἐν τοῖς χάσμασι τῶν σεισμῶν τὰ γειτονοῦντα καὶ πλησιάζοντα ἢ ταῖς λοιμικαῖς νόσοις τοὺς θεραπευτὰς καὶ οἰκείους, ἄλλοις ἀπ' ἄλλων διαδιδομένης εὐκόλως τῆς ἀρρωστίας· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς οἰκουμένης τμήματα συμπεπονητότα τοῖς στασιάζουσιν, ὥστε καὶ εἰς ἀντί-
 20 παλον μοῖραν ἀποκριθῆναι τό τε Ἐφῶν καὶ τὸ Ἐσπέριον καὶ κινδυνεύειν τῆς γνώμης οὐχ ἦττον ἢ τῶν περάτων ταῦτα γενέσθαι τμήματα; Μέχρι τίνος γὰρ ὁ ἐμὸς καὶ ὁ σός, καὶ ὁ παλαιὸς καὶ ὁ νέος, ὁ λογιώτερος ἢ ὁ πνευματικότερος, ὁ εὐγενέστερος ἢ

82. Ἐδῶ ἡ ἀντίθεσις εἶναι μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς αυτοκρατορίας, τὸ ὁποῖον μετέπειτα ἀπετέλεσε τὸ καθ' αὐτὸ βυζαντινὸν κράτος με

νηρότεροι, ἐφ' ὅσον τὸ ἀνύποπτον εἶναι καιριώτερον. Ἐὰν ἤμην πλοίαρχος, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἐμπείρων, συνέβαινε δὲ νὰ εἶναι πολλή ἡ θάλασσα γύρω μας καὶ ἀφρισμένη γύρω ἀπὸ τὸ πλοῖον, πολλή δὲ ἡ ἀναταραχὴ τῶν ἐπιβατῶν, ἐνῶ ἄλλοι φιλονεικοῦν δι' ἄλλα καὶ συγκρούονται μὲ ἀλλήλους καὶ μὲ τὰ κύματα, πόσον θὰ ἀντεῖχα νὰ κάθωμαι εἰς τὸ τιμόνι, ὥστε καὶ μὲ τὴν θάλασσαν καὶ τοὺς μὲ ἐπιβάτας νὰ μάχωμαι καὶ νὰ διασώζω ἀκίνδυνον τὸ πλοῖον ἀπὸ τὴν διπλὴν τρικυμίαν; Διότι αὐτοί, τῶν ὁποίων ἡ σωτηρία ἦτο δύσκολος καὶ ἂν παντοιοτρόπως συνηγωνίζοντο, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν ἀνταγωνιζόμενοι νὰ μὴ καταβυθισθοῦν;

22. Τί χρειάζεται νὰ λέγω τὰ ἄλλα; Ἀλλὰ πῶς θὰ ὑποφέρω τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον; Ἄς ὀνομάζεται καὶ ἱερὸς κάποιος πόλεμος, ὅπως ὀνομάζεται καὶ βαρβαρικός. Πῶς νὰ συνάψω καὶ νὰ συναγάγω εἰς ἓν αὐτοὺς τοὺς ἀντιπάλους ἐπισκόπους καὶ ποιμένας καὶ τὸν ἀποσπασθέντα μαζί μὲ αὐτοὺς καὶ ἀντίθετον λαόν, ὅπως εἰς τὰ χάσματα τῶν σεισμῶν τὰ γειτονικά καὶ πλησιάζοντα χεῖλη ἢ εἰς τὰς ἐπιδημικὰς νόσους τοὺς θεραπευτὰς καὶ τοὺς οἰκείους, ἀφοῦ ἡ ἀσθένεια διαδίδεται εὐκόλως ἀπὸ ἄλλους εἰς ἄλλους; ὄχι μόνον δὲ τούτους, ἀλλὰ καὶ τὰ τμήματα τῆς οἰκουμένης, τὰ ὁποῖα ἔπαθον μαζί μὲ τοὺς στασιαστάς, ὥστε ἡ Ἀνατολή καὶ ἡ Δύσις νὰ διακριθοῦν εἰς ἀντιπάλους μερίδας καὶ νὰ κινδυνεύουν νὰ καταστοῦν αὐτὰ τμήματα τῆς γνώμης ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅσον εἶναι τμήματα τῆς γῆς⁸²; Μέχρι πότε πράγματι θὰ ὑπάρχη ὁ ἰδικός μου καὶ ὁ ἰδικός σου, ὁ παλαιὸς καὶ ὁ νέος, ὁ λογιώτερος ἢ ὁ πνευματικώτερος, ὁ εὐγενέστερος ἢ ὁ δυσγενέστερος, ὁ κατὰ τὸ

πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τοῦ δυτικοῦ τμήματος μὲ κέντρον τὴν Ρώμην. Εἰδικώτερον ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπῆρχε διάστασις μεταξὺ Ἀντιοχείας (Ἀνατολῆς) καὶ Ἀλεξανδρείας (Δύσεως).

ὁ δυσγενέστερος, ὁ τῷ πλήθει πλουσιώτερος ἢ ὁ πενέστερος; Αἰσχύνομαι τὸ γῆρας ἄλλων καλούμενος, ὑπὸ Χριστοῦ σεσωσμένος.

23. Οὐ φέρω τοὺς ἰππικοὺς ὑμῶν καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὴν ἀν-
 5 τέρροπον ταύτην μανίαν ἐν τε δαπανήμασι καὶ σπουδάσμασι.
 Μεταζεύγνυμεν, ἀντιζεύγνυμεν, ἀντιφρυσσόμεθα, μικροῦ καὶ
 τὸν ἀέρα παίομεν, ὥσπερ οἱ ἐξεστηκότες· καὶ ὑπ' ἄλλοις προ-
 σῶποις τὰς ἡμετέρας ἐκπληροῦμεν φιλονεικίας, κακοὶ γινόμεθα
 τῆς φιλοτιμίας διαιτηταὶ καὶ κριταὶ τῶν πραγμάτων ἀγνώμονες.
- 10 Σήμερον σύνθρονοι καὶ ὁμόδοχοι, ἀν οὕτω φέρωσιν ἡμᾶς οἱ
 ἄγοντες, ἀθριον ἀντίθρονοι καὶ ἀντίδοχοι, ἐὰν ἀντιπνεύση τὸ
 πνεῦμα. Μετὰ τῆς ἐχθρας καὶ τῆς φιλίας, καὶ τὰ ὀνόματα· καί,
 τὸ δεινότατον, οὐκ αἰσχυρόμεθα τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι τῶν ἐναν-
 τίων ἀκροαταῖς, οὐδὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν βεβήκαμεν, ἄλλοτε ἄλλους
- 15 ποιούσης ἡμᾶς τῆς φιλονεικίας. Εὐρίπων μεταβολαί τινες ἢ ἀμ-
 πώτιδες. Ὡσπερ οὖν εἰ μειρακίων ἐν ἀγορᾷ παιζόντων ἐν
 μέσῳ καὶ παιζομένων, αἰσχυρὸν ἂν ἦν λίαν καὶ οὐχ ἡμῶν, κατα-
 λιπόντας τὰς οἰκείας διατριβάς, ἐκείνοις συμφέρεσθαι (οὐ γὰρ
 ὠραῖον γῆρα παίδων ἀθύρματα), οὕτως οὐδ' εἰ, φερόντων καὶ
- 20 φερομένων τῶν ἄλλων, αὐτός τι μᾶλλον τῶν πολλῶν γινώ-
 σκων, δεξαίμην ἂν ἐκείνων εἶς εἶναι μᾶλλον ἢ ὅπερ εἰμί, μετὰ
 τῆς ἀφανείας ἐλευθερός. Πρὸς γὰρ αὐ τοῖς ἄλλοις πάσχω τι καὶ

83. Πιθανῶς ὁ Γρηγόριος ἐννοεῖ ὅτι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, Χριστιανός,

πλήθος πλουσιώτερος καὶ ὁ πτωχότερος; Ἐντρέπομαι τὸ γῆρας νὰ φέρω τὸ ὄνομα ἄλλων, ἐνῶ ἔχει σωθῆ ἀπὸ τὸν Χριστόν⁸³.

23. Δὲν ὑποφέρω τοὺς ἵππικούς ἀγῶνας σας καὶ τὰ θέατρα, καὶ αὐτὴν τὴν ἀντίρροπον μανίαν εἰς ἔξοδα καὶ σπουδάσματα. Μεταζευγνόμεν τοὺς ἵππους, ἀντιζευγνόμεν, ἀντιχρεμετίζομεν, σχεδὸν κτυπῶμεν καὶ τὸν ἄερα, ὅπως ἐκεῖνα, καὶ ρίπτομεν σκόνιν εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπως οἱ μανιακοί· καὶ μέ ἄλλα πρόσωπα ὀλοκληρώνομεν τὰς φιλονεικίας μας, γινόμεθα κακοὶ διαιτηταὶ τοῦ διαγωνισμοῦ καὶ ἀγνώμονες κριταὶ τῶν πραγμάτων. Σήμερον σύνθρονοι καὶ ὁμόθρονοι, ἂν οὕτω μᾶς φέρουν οἱ ὀδηγοὶ μας, αὖριον ἀντίθρονοι καὶ ἀντίδοξοι, ἂν ἀντιπνεύση ὁ ἄνεμος. Μὲ τὴν ἐχθραν καὶ τὴν φιλίαν συμβαδίζουσι καὶ τὰ ὀνόματα· καί, τὸ χειρότερον, δὲν ἐντρέπομεθα νὰ ἔχωμεν τοὺς ἰδίους ἀκροατὰς μὲ τοὺς ἀντιπάλους οὔτε βαδίζομεν ἐπάνω εἰς τοὺς ἰδίους δρόμους, ἀφοῦ ἡ φιλονεικία μᾶς καθιστᾷ κάθε φορὰν ἄλλους. Εἶναι εἶδος μεταβολῶν τοῦ Εὐρίπου καὶ ἀμπωτίδων. Ὅπως λοιπόν, ἂν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπαιζον μεταξὺ τῶν παιδιᾶ, θὰ ἦτο πολὺ αἰσχρὸν καὶ ἀνάξιον ἡμῶν νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὰς ἀσχολίας μας καὶ νὰ ἀναμιχθῶμεν μὲ ἐκεῖνα (διότι τὰ παιδικὰ παιγνίδια δὲν εἶναι ὠραῖον πρᾶγμα διὰ τὸ γῆρας), οὕτως οὔτε ἕάν, καθῶς οἱ ἄλλοι φέρουν καὶ φέρονται, ἐγὼ γνωρίζωσι κατὶ περισσότερον τῶν ἄλλων, θὰ ἐδεχόμην νὰ εἶμαι μᾶλλον εἰς ἀπὸ ἐκείνους παρὰ αὐτὸς ποῦ εἶμαι, ἀφανὴς μὲν ἀλλ' ἐλεύθερος. Διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων πάσχω καὶ τοῦτο, ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον δὲν συμπορεύομαι μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ δὲν ἀνέχομαι νὰ βαδίζω τὴν ἰδίαν ὁδόν· ἴσως εἶμαι θρασὺς καὶ ἀμαθὴς ἐν προκειμένῳ, ἀλλὰ πάσχω καὶ τοῦτο·

καὶ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ λέγεται ὅτι ἀνήκει εἰς ἄλλον, π.χ. εἰς τὸν Μελέτιον Ἀντιοχείας ἢ τὸν Βασιλείου Καισαρείας.

τοιοῦτον, οὐ τὰ πολλὰ συμφέρομαι τοῖς πολλοῖς, οὐδὲ τὴν αὐτὴν
 βαδίζειν ἀνέχομαι· θρασέως μὲν ἴσως καὶ ἀμαθῶς, πάσχω δ'
 οὖν ὁμως. Ἄνιᾶ με τὰ τῶν ἄλλων τερπνὰ καὶ τέρπομαι τοῖς ἐτέ-
 ρων ἀνιαιοῖς. Ὡστε οὐκ ἂν θαυμάσαιμι οὐδὲ τοῦτο, εἰ καὶ δε-
 5 θείην, ὡς δύσχρηστος, καὶ ἀνοηταίνειν δόξαιμι τοῖς πολλοῖς, ὅ-
 τις λέγεται τῶν παρ' Ἑλλησι φιλοσοφησάντων παθεῖν, ἐγκλη-
 θεῖς ὡς μανίαν τὴν σωφροσύνην, ὅτι διεγέλα τὰ πάντα, γέλωτος
 ὁρῶν ἄξια τὰ τοῖς πολλοῖς σπουδαζόμενα· ἦ καὶ γλεύκους νομι-
 σθείην εἶναι μεστός, ὡς ὕστερον οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ τῷ λαλεῖν
 10 γλώσσαις, ἀγνοηθέντες, ὅτι Πνεύματος δύναμις ἦν οὐ φρενῶν
 στασις.

24. Σκοπεῖτε γὰρ καὶ ἡμῶν τὰ ἐγκλήματα. Τοσοῦτος χρόνος,
 φησὶν, ἐξ οὗ τὴν Ἐκκλησίαν ἄγεις, μετὰ τῆς τοῦ καιροῦ ροπῆς
 καὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος ὀρμῆς, τοσούτου πράγματος. Τί τῆς με-
 15 ταβολῆς ἡμῖν ἐπεσήμηνε; Πόσοι καθ' ἡμῶν ἐμπροσθεν γεγόνα-
 σιν ὑβρισταί; Τί δεινὸν οὐ πεπόνθαμεν; οὐχ ὕβρεις, οὐκ ἀπειλὰς,
 οὐ φυγὰς, οὐ χρημάτων ἀρπαγὰς, οὐ δημεύσεις, οὐ πρεσβυτέ-
 ρων ἐμπρησμοὺς θαλαττίους, οὐ ναοὺς βεβηλωμένους ἀγίων αἵ-
 μασι, καὶ γενομένους ἀντὶ ναῶν πολυάνδρια, οὐ πρεσβυτέρων
 20 ἐπισκόπων, οἰκειότερον δὲ πατριαρχῶν εἰπεῖν, σφαγὰς δημο-
 σίας, οὐ τὸ πάντα τόπον ἄβατον εἶναι τοῖς εὐσεβέσι μόνοις, οὐχ
 ὅτι ἂν εἴποι τις τῶν δεινῶν; Ὡν τί τοῖς πεποιηκόσιν ἀντιδεδώ-
 καμεν, ἐπειδὴ τὸ ἐξεῖναι ποιεῖν εὐ ποιοῦν ἀντεστράφη καὶ παι-
 δεύειν ἔδει τοὺς ὑβριστάς; Ἐῷ τᾶλλα· τὰ δὲ ἡμέτερα, ἵνα μὴ τὰ

μέ κουράζουν αἱ τέρψεις τῶν ἄλλων καὶ τέρπομαι μέ τὰ ἀνιαρὰ τῶν ἄλλων. Ὡστε δὲν θὰ ἐθαύμαζον οὔτε τοῦτο, ἀκόμη καὶ ἂν ἐδενόμην ὡς δυσσοικονόμητος, καὶ θὰ ἐφαινόμην εἰς τοὺς πολλοὺς ὅτι ἀνοηταίνω, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον λέγεται ὅτι ἐπαθεν εἰς ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους, κατηγορηθεὶς λόγῳ τῆς σωφροσύνης του διὰ παραφροσύνην, διότι περιεγέλα τὰ πάντα, βλέπων ὅλα τὰ ἐλκύνοντα τὴν προσοχὴν τῶν πολλῶν ὡς ἄξια γέλωτος⁸⁴ ἢ θὰ ἐνομιζόμην γεμᾶτος οἴνον, ὅπως ἀργότερον οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐλάλουν γλώσσας⁸⁵, διότι οἱ ἄλλοι ἠγνόησαν ὅτι τοῦτο ἦτο δύναμις Πνεύματος, ὄχι ἐκστασις φρενῶν.

24. Πράγματι παρατηρήσατε καὶ τὰ ἰδικά μου ἐγκλήματα. Τόσος χρόνος, λέγουν, ἐπέρασεν ἀφ' ὅτου προΐστασαι τῆς Ἐκκλησίας μέ τὴν μεταστροφὴν τῶν καιρῶν καὶ τὴν εὐνοίαν τοῦ αὐτοκράτορος, τόσον σπουδαίου πράγματος. Ποῖον σημεῖον ἄφησεν εἰς ἡμᾶς ἢ μεταβολή; Πόσοι ἐγιναν ὑβρισταὶ μας προηγουμένως; Τί κακὸν δὲ ἐπάθομεν; Δὲν ὑπέστημεν ὑβρεις, ἀπειλὰς, φυγὰς, ἀρπαγὰς χρημάτων, δημεύσεις, ἐμπρησμοὺς πρεσβυτέρων εἰς τὴν θάλασσαν, ναοὺς βεβηλωμένους μέ αἵματα ἁγίων καὶ γενομένους ἀντὶ ναῶν νεκροταφεῖα, δημοσίας σφαγὰς γερόντων ἐπισκόπων ἢ, θὰ ἐλέγομεν καλλίτερον, πατριαρχῶν, ὅτι πᾶς τόπος κατέστη ἄβατος διὰ τοὺς εὐσεβεῖς μόνον, πᾶν ὅ,τι δεινὸν θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπη κανεῖς. Ἐναντι αὐτῶν τί ἀνταπεδώσαμεν ἡμεῖς εἰς ἐκείνους, λέγουν, ὅταν ἡ δυνατότης εὐεργετήσεως ἢ κακοποιήσεως ἀντεστράφη καὶ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθοῦν οἱ ὑβρισταὶ; Ἐγὼ θὰ ἀφήσω τὰ ἄλλα· ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τὰ ἰδικά σου, δὲν

85. Πράξ. 2,4 ἐέ.

σὰ λέγωμεν, οὐ δεδιώγμεθα, οὐχ ὑβρίσμεθα, οὐκ ἀπεληλάμεθα ἐκκλησιῶν, οἰκιῶν ἐρήμων αὐτῶν, τὸ δεινότατον; Οὐκ ἠνέγκαμεν δῆμον μαινόμενον, ὑπάρχους ὑβρίζοντας, βασιλέας ὑβριζόμενους, καὶ μετὰ τῶν προσταγμάτων; Εἶτα τί; Γεγόναμεν ἰσχυ-
 5 ρότεροι καὶ διαπεφεύγασιν οἱ διώκοντες. Τοῦτο γὰρ αὐτάρκης ἐμοὶ τιμωρία κατὰ τῶν ἀδικούντων, ἢ τοῦ ἀντιδρᾶν ἐξουσία. Τοῖς δὲ οὐχ οὕτω δοκεῖ, λίαν γάρ εἰσιν ἐντελεῖς καὶ δίκαιοι περὶ τὴν ἀντίδοσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαιτοῦσι τὰ τοῦ καιροῦ. Τίς ὑπαρχος, φησὶν, ἐζημιῶται; Τίς δῆμος σεσωφρόνισται; Τίνες δῆμων
 10 ἀνάπται; Τίνα φόβον ἡμῖν αὐτοῖς πρὸς τὸ μέλλον ἔχαρισάμεθα;

25. Τάχα δ' ἂν καὶ ταῦτα ἡμῖν ὄνειδίσαιεν (καὶ γὰρ ὠνειδίσαισι)· τόδε τῆς τραπέζης φιλότιμον, τόδε τῆς ἐσθῆτος αἰδέσιμον, αἶδε πρόοδοι, τόδε σοβαρὸν πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας. Ἦγνόουν γὰρ ὅτι πρὸς ὑπάτους ἡμῖν καὶ ὑπάρχους ἢ ἄμιλλα καὶ
 15 στρατηγῶν τοὺς εὐδοκιμωτάτους, οἳ μὴ ἔχουσιν, ὅποι τὰ εαυτῶν ρίψουσι, καὶ δεῖ περιστένειν μὲν ἡμῖν τὴν γαστέρα κατατροφῶσι τῶν πτωχικῶν, ὡς δὲ εἰς τὰ περιττὰ κεχρηῆσθαι τοῖς ἀναγκαίοις καὶ τῶν θυσιαστηρίων κατερεύεσθαι· ἵπποις δὲ φέρεσθαι τρυφεροῖς καὶ δίφρων ὑπεραίρεσθαι περιλάμπρως; προ-
 20 πομπεύεσθαι τε καὶ περιποπύζεσθαι καὶ πάντας ὑποχωρεῖν ἡμῖν, ὡσπερ θηρίοις, καὶ περισχίζεσθαι, εἰ καὶ πόρρωθεν εἶναι δήλους ἐπερχομένους. Εἰ ταῦτα δεινὰ γέγονε, παρελήλυθε· χαρί-

86. Ὅλα αὐτὰ λέγονται εἰρωνικῶς καὶ πρέπει νὰ ἐκκληφθοῦν ἀντιστρόφως.

ἐδιώχθημεν, δὲν ὑβρίσθημεν, δὲν ἀπηλάθθημεν ἀπὸ ἐκκλησίας, οἰκίας, ἐρημίας ἀκόμη, τὸ χειρότερον; Δὲν ὑπεμείναμεν μαινόμενον λαόν, ὑπάρχους ὑβρίζοντας, βασιλεῖς ὑβριζομένους, καὶ μάλιστα μαζί μὲ τὰ προστάγματα; Ἔπειτα τί; Ἐγίναμεν ἰσχυρότεροι καὶ οἱ διώκται διέφυγαν τὴν τιμωρίαν. Διότι τοῦτο εἶναι δι' ἐμὲ ἀρκετὴ τιμωρία κατὰ τῶν ἀδικούντων, ἢ ἐξουσία τῆς ἀνταποδόσεως τῶν ὁμοίων. Ἐκεῖνοι ὁμως δὲν ἔχουν τὴν ἰδίαν γνώμην, διότι εἶναι πολὺ ἀκριβεῖς καὶ δίκαιοι ὡς πρὸς τὴν ἀνταπόδοσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαιτοῦν ὅσα ὁ καιρὸς ἐπιτρέπει. Ποῖος ὑπαρχος, λέγουν, ἔχει τιμωρηθῆ; Ποῖος δῆμος ἔχει σωφρονισθῆ; Ποῖοι ὑποκινηταὶ τοῦ λαοῦ; Ποῖον φόβον ἐκ μέρους τῶν ἀντιπάλων ἐχαρίσαμεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας διὰ τὸ μέλλον;

25. Ἴσως δὲ θὰ ἠδύναντο νὰ μᾶς ὀνειδίσουν καὶ διὰ τὰ ἐξῆς, ἄλλωστε μᾶς ὀνειδισαν ἤδη· ὁ πλοῦτος τῆς τραπέζης⁸⁶, ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ ἐνδύματος, αἱ λαμπραὶ ἐξοδοὶ, ἡ σοβαρότης πρὸς τοὺς συναντωμένους. Διότι ἠγνόουν ὅτι ἡ ἄμιλλά μου ἦτο πρὸς ὑπάτους καὶ ὑπάρχους⁸⁷ καὶ ἐνδοξοτάτους στρατηγούς, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ποῦ νὰ ρίξουν τὰ ὑπάρχοντά των· καὶ ὅτι πρέπει νὰ στενεύωμεν τὴν κοιλίαν μας ὅταν ἀπολαύωμεν τῶν ἀγαθῶν τῶν πτωχῶν, νὰ χρησιμοποιῶμεν τὰ ἀναγκαῖα ὡς περιττὰ καὶ νὰ κάμωμεν ἐμετὸν εἰς τὰ θυσιαστήρια· νὰ φερώμεθα δὲ ἐπάνω εἰς τρυφεροὺς ἵππους καὶ ἐπάνω εἰς περιλάμπρους δίφρους, νὰ περιβαλλώμεθα ἀπὸ προπομπούς καὶ κόλακας καὶ ὄλοι νὰ ὑποχωροῦν εἰς ἡμᾶς, ὡς θηρία, καὶ νὰ σχηματίζουν δίοδον, ἀκόμη καὶ ἂν φαίνεται ἀπὸ μακρὰν ὅτι ἐρχόμεθα. Ἐὰν αὐτὰ εἶναι δεινὰ, ἐπέρασαν· χαρίσατέ μου αὐ-

87. Ὑπατοὶ ἦσαν οἱ πρωθυπουργοὶ τῆς ἐποχῆς.

σασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. Ἴλλον προστήσασθε τὸν ἀρέσκοντα τοῖς πολλοῖς· ἐμοὶ δὲ δότε τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἀγροικίαν καὶ τὸν Θεόν, ᾧ μόνῳ καὶ διὰ τῆς εὐτελείας ἀρέσομεν. Δεινόν, εἰ στερησόμεθα λόγων καὶ συλλόγων καὶ πανηγύρεων καὶ
 5 τῶν κρότων τούτων ὑφ' ὧν πτερούμεθα καὶ οἰκείων καὶ φίλων καὶ τιμῶν καὶ κάλλους πόλεως καὶ μεγέθους καὶ τῆς πανταχόθεν περιλαμβούσης ἀστραπῆς τοὺς πρὸς αὐτὰ βλέποντας, ἀλλὰ μὴ εἴσω συννενευκότας· ἀλλ' οὕτω τοσοῦτον ὅσον εἰ θορυβήσομαι καὶ χρανθήσομαι τοῖς ἐν μέσῳ ταράχοις καὶ βράσμασι,
 10 καὶ ταῖς πρὸς τοὺς πολλοὺς μετακλίσειςιν. Οὐ γὰρ ζητοῦσιν ἱερεῖς, ἀλλὰ ρήτορας· οὐδὲ ψυχῶν οἰκονόμους, ἀλλὰ χρημάτων φύλακας· οὐδὲ θύτας καθαρούς, ἀλλὰ προστάτας ἰσχυρούς. Ἀπολογήσομαί τι περὶ αὐτῶν· οὕτως ἡμεῖς αὐτοὺς ἐπαιδεύσαμεν, οἱ πᾶσι πάντα γινόμεθα, οὐκ οἶδα πότερον, ἵνα σώσωμεν
 15 πάντας ἢ ἀπολέσωμεν.

26. Τί φατε; Πείθομεν ὑμᾶς τοῖς λόγοις τούτοις καὶ νενικήκαμεν; ἢ δεῖ καὶ στερροτέρων λόγων ἡμῖν πρὸς τὸ πείθειν; Ναί, πρὸς τῆς Τριάδος αὐτῆς, ἣν πρεσβεύομεν καὶ πρεσβεύετε, πρὸς τῆς κοινῆς ἡμῶν ἐλπίδος καὶ τῆς τοῦ λαοῦ τοῦδε συμπήξεως,
 20 δότε μοι τὴν χάριν ταύτην· μετὰ εὐχῶν ἡμᾶς ἀποπέμψατε· ἀπὴ γενέσθω μοι τῆς ἀθλήσεως ἢ ἀνάρρησις, δότε μοι τὸ γράμμα τῆς ἀφέσεως, ὡσπερ τοῖς στρατιωτικοῖς οἱ βασιλεῖς· καί, εἰ βούλεσθε, μετὰ δεξιᾶς τῆς μαρτυρίας, ἵν' ἔχω τὸ ἐπιτίμιον· εἰ δὲ μὴ, ὅπως βούλεσθε, οὐδὲν περὶ τούτου διοίσομαι, ἕως ἂν Θεὸς
 25 ἴδῃ τὰ ἡμέτερα ὅπως ἂν ἔχη. Τίνα οὖν ἀντεισάξομεν; Ὅψεται

τὴν τὴν ἀδικίαν. Τοποθετήσατε ἄλλον προϊστάμενον, ὁ ὁποῖος θὰ ἀρέσῃ εἰς τοὺς πολλοὺς· εἰς ἐμὲ δὲ δώσατε τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἀγροικίαν καὶ τὸν Θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον μόνον ἀρέσομεν καὶ μὲ τὴν εὐτέλειαν. Εἶναι κακὸν νὰ στερηθῶμεν λόγων καὶ συλλόγων καὶ πανηγύρεων, καθὼς καὶ τῶν χειροκροτημάτων τούτων τὰ ὁποῖα μᾶς πτερώνουν, καὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ τιμῶν, κάλλους καὶ μεγέθους τῆς πόλεως καὶ τῆς λαμπρότητος ἢ ὁποῖα παριλάμπει ἀπὸ παντοῦ τοὺς βλέποντας πρὸς αὐτά, ἀλλὰ δὲν στρέφουν τὸν νοῦν πρὸς τὰ μέσα· ἀλλ' ὄχι τόσον ὅσον ἂν θορυβηθῶ καὶ μανθῶ ἀπὸ τοὺς εἰς αὐτὰ ἐπικρατοῦντας ταραχούς καὶ ἀναβρασμούς καὶ ἀπὸ τὰς πρὸς τοὺς πολλοὺς μετατοπίσεις. Διότι δὲν ζητοῦν ἀρχιερεῖς ἀλλὰ ρήτορας· οὔτε ψυχῶν οἰκονόμους ἀλλὰ φύλακας χρημάτων· οὔτε θύτας καθαρούς ἀλλὰ προστάτας ἰσχυρούς. Θὰ τοὺς δικαιολογήσω κάπως· οὕτω τοὺς ἔχομεν ἐκπαιδεύσει ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι γινόμεθα εἰς ὅλους τὰ πάντα⁸⁸, διὰ νὰ σώσωμεν ἢ ἀπολέσωμεν τοὺς πάντας.

26. Τί λέγετε; Σᾶς πείθομεν μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους καὶ ἐκερδίσαμεν; Ἡ χρειάζομεθα καὶ ἰσχυροτέρους λόγους διὰ νὰ σᾶς πείσωμεν; Ναί, εἰς τὸ ὄνομα τῆς Τριάδος, τὴν ὁποίαν πιστεύομεν καὶ πιστεύετε, εἰς τὸ ὄνομα τῆς κοινῆς ἡμῶν ἐλπίδος καὶ τῆς συνασπίσεως τούτου τοῦ λαοῦ, δώσατέ μου αὐτὴν τὴν χάριν· ἀποστείλατέ μας μὲ εὐχάς· ἃς εἶναι αὐτὴ ἡ βράβευσις τῆς ἀθλήσεώς μου, δώσατέ μου τὸ ἔγγραφο τῆς ἀπολύσεως, ὅπως οἱ βασιλεῖς εἰς τοὺς στρατιωτικούς· καί, ἂν θέλετε, μὲ ἐπαινετικὴν μαρτυρίαν, διὰ νὰ ἔχω τιμητικὴν μνεῖαν· εἰ δὲ μή, ὅπως θέλετε, δὲν θὰ φιλονεικήσω καθόλου περὶ αὐτοῦ, ἕως ὅτου ὁ Θεὸς ἴδῃ τὰ ἰδικά μας, ὅπως ἔχουν. Ποῖον λοιπὸν θὰ εἰσαγάγωμεν ἀντὶ ἐμοῦ; Θὰ ἴδῃ καθ' ἑαυτὸν ὁ Κύριος ποι-

ἑαυτῷ Κύριος ποιμένα εἰς προστασίαν, ὡς πρόβατον εἶδεν εἰς ὀλοκάρπωσιν. Ἐν τούτῳ ἐπιζητῶ μόνον, τῶν φθονουμένων ἔστω τις, μὴ τῶν ἐλεουμένων· μὴ τῶν πάντα πᾶσι χαριζομένων, ἀλλ' ἔστιν ἃ καὶ προσκρούειν εἰδότην ὑπὲρ τοῦ βελτίονος·
 5 τὸ μὲν γὰρ ἐνταῦθα ἡδιστον, τὸ δὲ ἐκεῖθεν λυσιτελέστατον. Ὑμεῖς μὲν οὖν τοὺς προπεμπτηρίους ἡμῖν μελετήσατε λόγους, ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀποδώσω τὸν συντακτήριον.

27. Χαίροις, Ἀναστασία μοι, τῆς εὐσεβείας ἐπώνυμε, σὺ γὰρ τὸν λόγον ἡμῖν ἐξανέστησας ἔτι καταφρονούμενον· τὸ τῆς κοινῆς
 10 νίκης χωρίον, ἢ νέα Σηλῶμ, ἐν ἧ' πρῶτον τὴν σκηνὴν ἐπήξαμεν τεσσαράκοντα ἔτη περιφερομένην ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ πλανωμένην. Σὺ τε ὁ μέγας ναὸς οὗτος καὶ περιβόητος, ἢ νέα κληρονομία, τὸ νῦν μέγας εἶναι παρὰ τοῦ Λόγου λαβών, ὃν Ἰεβοῦς πρότερον ὄντα, Ἰερουσαλήμ πεποιήκαμεν· ὑμεῖς τε ὄσοι μετὰ τοῦ
 15 τον εὐθὺς τοῖς κάλλεσιν, ἄλλος ἄλλο τι τῆς πόλεως μέρος διελιφότες, ὡσπερ σύνδεσμοὶ τινες καὶ τὸ γειτονοῦν οἰκείουμένοι, οὐς μετὰ τῆς ἀσθενείας ταύτης, οὐχ ἡμεῖς, ἢ χάρις δὲ σὺν ἡμῖν ἐπλήρωσε τοῖς ἀπεγνωσμένοις. Χαίrete, Ἀπόστολοι, ἢ καλὴ μετοικία, οἱ ἐμοὶ διδάσκαλοι τῆς ἀθλήσεως, εἰ καὶ μὴ πολλακίς

89. Τὸ ἀκολουθοῦν τμήμα ἀποτελεῖ τὸν θαυμάσιον ἀποχαιρετισμὸν τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὰ πρόσωπα, τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰ πράγματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν *Συντακτήριος* (*Ἀποχαιρετιστήριος*), ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔλαβε τὸ ὄνομα ὅλος ὁ λόγος.

90. Εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως, εἰς φιλικὸν οἶκον, κέντρον τοῦ κηρύγματος τοῦ Γρηγορίου ἐπὶ διετίαν περίπου.

μένα πρὸς προστασίαν, ὅπως γνωρίζει πρόβατον εἰς ὀλοκαύ-
 τωσιν. Ἐν ἐπιζητῶ μόνον, τοῦτο· νὰ εἶναι κάποιος ἀπὸ τοὺς
 φθονομένους, ὄχι ἀπὸ τοὺς ἐλεεινολογουμένους· ὄχι ἀπὸ
 τοὺς χαριζομένους εἰς ὅλους τὰ πάντα, ἀλλὰ καὶ γνωρίζοντας
 νὰ ἀντιδρῶν ἐνίοτε χάριν τοῦ καλλιτέρου· διότι τὸ μὲν ἐδῶ
 εἶναι εὐχάριστον, τὸ δὲ ἐκεῖ ὠφέλιμον. Σεῖς λοιπὸν μελετήσα-
 τε τοὺς προπεμπτηρίους δι' ἡμᾶς λόγους, ἐγὼ δὲ θὰ σᾶς ἀπο-
 δώσω τὸν ἀποχαιρετιστήριον λόγον⁸⁹.

27. Χαῖρε, Ἀναστασία μου⁹⁰, ἐπώνυμε τῆς εὐσεβείας, διότι
 σὺ ἀνέστησες τὸν λόγον μας, ὅταν ἀκόμη κατεφρονεῖτο· ὁ τό-
 πος τῆς κοινῆς νίκης, ἡ νέα Σηλώμ, εἰς τὴν ὁποία κατὰ
 πρῶτον ἐπήξαμεν τὴν σκηνὴν περιφερομένην ἐπὶ τεσσαρά-
 κοντα ἔτη καὶ περιπλανωμένην εἰς τὴν ἔρημον⁹¹. Καὶ σὺ, ὁ μέ-
 γας οὗτος καὶ περιβόητος ναός, ἡ νέα κληρονομία, ὁ ὁποῖος
 ἔλαβες τῶρα τὸ δικαίωμα νὰ εἶσαι μέγας ἀπὸ τὸν Λόγον, τὸν
 ὁποῖον κατεστήσαμεν Ἱερουσαλήμ, ἐνῶ προηγουμένως ἦτο
 Ἰεβούς⁹². καὶ σεῖς οἱ ἄλλοι ναοί, ὅσοι ἔρχεσθε ἀμέσως μετὰ
 ἀπὸ αὐτὸν εἰς λαμπρότητα, τοποθετημένοι ὁ καθεὶς εἰς τὸν τό-
 πον του ἐντὸς τῆς πόλεως, ὡσὰν σύνδεσμοι καὶ ἐστίαί τῆς γει-
 τονίας, τοὺς ὁποίους, με αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν, ὄχι ἡμεῖς, ἀλλ'
 ἡ μεθ' ἡμῶν χάρις ἐπλήρωσε δι' ἡμᾶς τοὺς ἀπηλπισμένους.
 Χαίρετε, Ἀπόστολοι⁹³, ἡ καλὴ μετοικία, οἱ διδάσκαλοί μου
 εἰς τὴν ἄθλησιν, ἃν καὶ δὲν ἐπανηγύρισα πολλάκις εἰς σᾶς,

91. Ἱησοῦς Ναυῆ 18,1. Ὡς ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου οὕτω καὶ τὸ θυσια-
 στήριον τῶν Ὁρθοδόξων περιπλανᾶτο ἐπὶ 40 ἔτη ἀπὸ τὴν Κωνσταντινουπό-
 λιν, ἀφ' ὅτου ἐπεκράτησαν ἐκεῖ οἱ Ἀρειανοί, τὸ 340.

92. Ὁ καθεδρικός ναός τῆς ἁγίας Σοφίας, ὁ ὁποῖος κατεῖχετο ἐπὶ ἔτη
 ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς. Εἰς αὐτὸν ὠμίλει τῶρα ὁ Γρηγόριος.

93. Ὁ ναός τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὅπου τὸ φθινόπωρον τοῦ 380 με-
 τεφέρθη ὁ Γρηγόριος ἀπὸ τὴν Ἀναστασίαν.

ὑμῖν ἐπανηγύρισα, ἴσως τὸν τοῦ ὑμετέρου Παύλου Σατᾶν περι-
 φέρων ἐν τῷ σώματι πρὸς τὸ συμφέρον, δι' ὃν νῦν ὑμῶν ἀποι-
 κίζομαι. Χαῖρέ μοι, ὦ καθέδρα, τὸ ἐπίφθονον ὕψος τοῦτο καὶ
 ἐπικίνδυνον, ἀρχιερέων συνέδριον, ἱερέων αἰδοῖ καὶ χρόνῳ τετι-
 5 μμημένον, ὅσον τε ἄλλο περὶ τὴν ἱερᾶν τράπεζαν λειτουργικὸν
 Θεοῦ καὶ ἐγγίζον Θεῷ τῷ ἐγγίζοντι. Χαίρετε, Ναζιραίων χορο-
 στασῖαι, ψαλμοδιῶν ἀρμονίαι, στάσεις πάννουχοι, παρθένων σε-
 μνότης, γυναικῶν εὐκοσμία, χηρῶν, ὄρφανῶν συστήματα,
 πτωχῶν ὀφθαλμοί, πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἡμᾶς βλέποντες. Χαί-
 10 ρετε, οἴκοι φιλόξενοι καὶ φιλόχριστοι καὶ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας
 ἀντιλήπτορες. Χαίρετε, τῶν ἐμῶν λόγων ἐρασταὶ καὶ δρόμοι
 καὶ συνδρομαὶ καὶ γραφίδες φανεραὶ καὶ λανθάνουσαι, καὶ ἡ
 βιαζομένη κιγκλῖς αὐτῇ τοῖς περὶ τὸν λόγον ὠθιζομένοις. Χαίρε-
 τε, ὦ βασιλεῖς καὶ βασιλεία, ὅσον τε περὶ τὸν βασιλέα θεραπευ-
 15 τικὸν καὶ οἰκίδιον· εἰ μὲν καὶ βασιλεῖ πιστόν, οὐκ οἶδα, Θεῷ δὲ
 τὸ πλεῖον ἀπιστον. Κροτήσατε χεῖρας, ὅζῃ βοήσατε, ἄρατε εἰς
 ὕψος τὸν ρήτορα ὑμῶν. Σεσίγηκεν ὑμῖν ἡ πονηρὰ γλῶσσα καὶ
 ἄλλος· οὐ μὴν σιγήσεται παντάπασιν, μαχήσεται γὰρ διὰ χειρὸς
 καὶ μέλανος· τὸ δ' οὖν παρὸν σεσιγήκαμεν.

20 28. Χαῖρε, ὦ μεγαλόπολι καὶ φιλόχριστε· μαρτυρήσω γὰρ
 τάληθῆ, καὶ εἰ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ὁ ζῆλος πεποίηκε χρηστοτέ-
 ρους ἡμᾶς ἢ διάζευξις. Πρόσιτε τῇ ἀληθείᾳ· μετασκευάζεσθε
 ὄψῃ γοῦν· τιμήσατε Θεὸν πλεον τῆς συνηθείας. Οὐκ ἡ μετάθεσις
 τὸ αἰσχρὸν ἔχει, ἀλλ' ἡ τοῦ κακοῦ τήρησις τὴν ἀπώλειαν. Χαί-

94. Β' Κορ. 12,7.

94α. Οἱ ταχυγράφοι, ἄλλοι ἐπίσημοι ἐν γνώσει τοῦ Γρηγορίου, καὶ ἄλλοι κρυφοί.

ἴσως διότι περιφέρω τὸν Σατᾶν τοῦ Παύλου σας⁹⁴ εἰς τὸ σῶμα μου πρὸς τὸ συμφέρον, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου ἀποικίζομαι τώρα ἀπὸ σᾶς. Χαῖρε, καθέδρα μου, τοῦτο τὸ ἐπίφθονον καὶ ἐπικίνδυνον ὕψωμα, τὸ συνέδριον τῶν ἀρχιερέων, τὸ τιμημένον ἀπὸ τὸ σέβας τῶν ἱερέων καὶ τὸν χρόνον, καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι λειτουργοὶ περὶ τὴν τράπεζαν τοῦ Θεοῦ, οἱ πλησιάζοντες τὸν Θεὸν τὸν πλησιάζοντα. Χαίρετε, χοροστασίαι μοναχῶν, ἀρμονίαι ψαλμωδιῶν, παννύχιοι στάσεις, σεμνότης παρθένων, εὐκοσμία γυναικῶν, συστήματα χηρῶν καὶ ὀρφανῶν, ὀφθαλμοὶ πτωχῶν βλέποντες πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς ἡμᾶς. Χαίρετε, οἴκοι φιλόξενοι καὶ φιλόχριστοι καὶ ἀντιλήπτορες τῆς ἀσθενείας μου. Χαίρετε, ἐρασταὶ τῶν λόγων μου καὶ δρόμοι καὶ συναθροίσεις, καὶ γραφίδες φανεραὶ καὶ λανθάνουσαι⁹⁵ καὶ αὐτὸ τὸ κυγκλίδωμα, τὸ ὁποῖον βιάζονται οἱ συνωθούμενοι διὰ ν' ἀκούσουν τὸν λόγον. Χαίρετε, βασιλεῖς καὶ ἀνάκτορα, καὶ οἱ ὑπάλληλοι καὶ ὑπηρεταὶ τοῦ βασιλέως· οἱ ὅποιοι, ἂν εἴσθε πιστοὶ εἰς τὸν βασιλέα, δὲν γνωρίζω, εἰς τὸν Θεὸν ὅμως εἴσθε κατὰ τὸ πλεῖστον ἄπιστοι. Χειροκροτήσατε, ζητωκραυγάσατε, σηκώσατε ὑψηλὰ τὸν ρήτορά σας. Ἐσίγησε διὰ σᾶς ἡ πονηρὰ καὶ φλύαρος γλῶσσα· ἀλλὰ δὲν θὰ σιγήσῃ διαπαντός, διότι θὰ πολεμήσῃ μὲ τὴν χεῖρα καὶ τὴν μελάνην. Πρὸς τὸ παρὸν μόνον ἐσίγησεν.

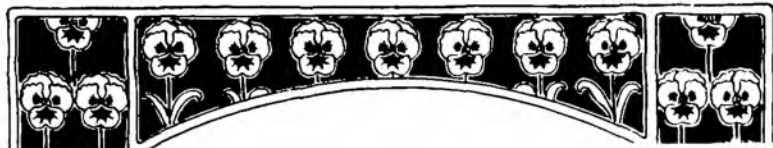
28. Χαῖρε, μεγαλόπολι καὶ φιλόχριστε· διότι θὰ μαρτυρήσω τὴν ἀλήθειαν καὶ ἂν ὁ ζῆλος δὲν ἦτο κατ' ἐπίγνωσιν⁹⁵, ἡ διάζευξις μᾶς κατέστησεν ἀγαθότερους. Πλησιάσατε εἰς τὴν ἀλήθειαν· μετεστραφῆτε, ἔστω καὶ ἀργά· τιμήσατε τὸν Θεὸν περισσότερον ἀπὸ τὴν συνήθειαν. Δὲν ἐνέχει ἡ μετάθεσις ἐντροπήν, ἀλλὰ ἡ διατήρησις τοῦ κακοῦ ἐνέχει τὴν ἀπώλειαν.

95. Ἐπειδὴ ὁ Γρηγόριος ἦτο μετριοπαθῆς κατεπολεμεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν δύο μερίδων.

ροις, Ἀνατολῇ καὶ Δύσει, ὑπὲρ ὧν καὶ ὑφ' ὧν πολεμούμεθα·
 μάρτυς ὁ εἰρηνεύσων ὑμᾶς, ἃν ὀλίγοι μιμήσωνται τὴν ἐμὴν ὑπο-
 χώρησιν. Οὐ γὰρ καὶ τὸν Θεὸν ἀπλοῦσιν οἱ τῶν θρόνων παρα-
 χωρήσαντες, ἀλλ' ἔξουσι τὴν ἄνω καθέδραν, ἣ πολὺ τούτων
 5 ἐστὶν ὑψηλοτέρα τε καὶ ἀσφαλεστέρα. Ἐπὶ πᾶσι τε καὶ πρὸ πάν-
 των βοήσομαι· χαίρετε, ἄγγελοι, τῆσδε τῆς Ἐκκλησίας ἔφοροι
 καὶ τῆς ἐμῆς παρουσίας καὶ ἐκδημίας, εἴπερ ἐν χειρὶ Θεοῦ τὰ
 ἡμέτερα. Χαῖρέ μοι, ὦ Τριάς, τὸ ἐμὸν μελέτημα καὶ καλλώπι-
 σμα· καὶ σώζοιο τοῖσδε καὶ σώζοις τούσδε, τὸν ἐμὸν λαόν· ἐμὸς
 10 γὰρ κἂν ἄλλως οἰκονομώμεθα· καὶ ἀγγέλιό μοι διαπαντὸς
 ὑψουμένη καὶ ἀύξουμένη καὶ λόγῳ καὶ πολιτείᾳ. Τεκνία, φυ-
 λάσσοιτέ μοι τὴν παρακαταθήκην· μέμνησθέ μου τῶν λιθα-
 σμῶν. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων
 ὑμῶν. Ἀμήν.

Χαῖρε, Ἀνατολή καὶ Δύσις, χάριν τῶν ὁποίων καὶ ὑπὸ τῶν ὁποίων πολεμούμεθα⁹⁶· μάρτυς εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος θὰ σὰς εἰρηνεύσῃ, ἂν ὀλίγοι μιμηθοῦν τὴν ἰδικὴν μου ὑποχώρησιν. Διότι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι παραιτοῦνται τῶν θρόνων δὲν χάνουν καὶ τὸν Θεόν, ἀλλὰ θὰ κερδίσουν τὴν ἄνω καθέδραν, ἡ ὁποία εἶναι πολὺ ὑψηλότερα καὶ ἀσφαλεστέρα τούτων. Ἐπειτα ἀπὸ ὄλα καὶ πρὶν ἀπὸ ὄλα θὰ βοήσω· χαίρετε, ἄγγελοι, ἔφοροι τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς καὶ τῆς παρουσίας καὶ ἀποδημίας μου, ἂν αἱ ὑποθέσεις μου εἶναι εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ· χαῖρε, ὦ Τριάς, τὸ μελέτημα καὶ τὸ ἐγκαλλώπισμά μου· νὰ σώζῃσαι δι' αὐτοὺς καὶ νὰ σώξῃς αὐτούς, τὸν λαόν μου· διότι ἰδικός μου εἶναι, ἔστω καὶ ἂν τακτοποιούμεθα κατ' ἄλλον τρόπον· καὶ εἶθε νὰ πληροφοροῦμαι ὅτι ὑψώνεσαι καὶ ἀξάνεσαι διαπαντός, καὶ εἰς τὸν λόγον καὶ εἰς τὴν διαγωγὴν. Τέκνα μου, νὰ φυλάσσετε τὴν παρακαταθήκην μου· νὰ ἐνθυμῆσθε τοὺς λιθοβολιμούς μου.

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ με' ὄλους σας.
Γένοιτο.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρὰν διὰ μὲν τὰ χωρία τῆς Γραφῆς εἰς τὸ κεφάλαιον, τὸν στίχον καὶ τὴν σελίδα πού εὐρίσκονται, διὰ δὲ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα εἰς τὴν παράγραφον, τὸν στίχον καὶ τὴν σελίδα πού εὐρίσκονται. Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας, εὐρίσκονται δὲ ἐντὸς παρενθέσεων.

Γένεσις

Ἔξοδος

1	27	174			
2	7	110	2	3	108
	19	110	3	7	250
11	1-9	58		10ἑἕ.	108
12	1ἑἕ.	108	10	21	242
	6ἑἕ.	254	12	37	250
14	14	256	15	23	204
19	1ἑἕ.	254	17	6	198
26	13	164	19	3ἑἕ.	56
	18	198	21	26	68
27	26	154	24	1ἕ.	56
30	32ἑἕ.	160		2	56
31	40	160	28	1	56
37	28	250	32	26	138
	56	106	33	22ἕ.	54
41	56	106	34	33	52

	Λευιτικὸν		16	11έε.	106
16	2	56			
				Βασιλειῶν Γ'	
	Ἄριθμοὶ		6	7	184
			17	9	176
16	1έε.	58		14	176
			18	19	166
	Δευτερονόμιον			45	248
			19	18	256
			20	1	228
32	21	254			
	34	254			
				Βασιλειῶν Δ'	
	Ἰησοῦς Ναυῆ		2	11	108
				14	108
7	21	146	4	8	188
18	1	289	25	11	94
	Κριταὶ			Ψαλμοὶ	
7	5	254	9	19	252
			17	12	52
	Βασιλειῶν Α'		22	2	118
			26	3	188
			32	12	134
1	1έε.	106		15	212
2	30	254	33	2	62
9	3έε.	106	34	12	112
12	2έ.	276	35	10	144

37	12	188	34	3	44
	13	188	39	5έέ.	178
39	10	62			
42	4	186			
44	3	176			
	5	122			
54	6	244	1	7	180
61	11	102. 218	2	11	218
65	72	252	4	27	38
	12	246	8	7	62
68	2	170	9	5	136
	3	170	10	9	50
	13	170	15	16	74
72	20	252	18	17	100
76	21	250	19	1	74
83	6	164	22	20έ.	70
	8	164			
89	19έέ.	250			
93	17	244			
94	6	158			
103	18έ.	42	7	16	38
103	20	42	11	27	232
128	6έ	248	12	13	180
135	11	250			
140	7	32			
146	6	248			
148	6	40			
149	6	140	1	4	48
			3	11	64
	Ίωβ				
				Σοφία Σολομώντος	
				Σοφία Σειράχ	
5	7	158			
24	8	178	5	11	66

	12	64		Ἄγγαϊος	
	᾽Ωσηὲ		2	9	102
1	9	22		Ζαχαρίας	
8	11	94			
9	10	248			
10	12	48	8	15	134
11	1	94	11	2	252
13	9	190		5	160
	Ἄμῶς			Μαλαχίας	
5	8	148	1	4	134
7	14	106	3	6	214
	Μιχαίας			Ἡσαΐας	
6	6	92	6	3	144
7	1	248	10	22	256
			16	10	258
			26	6	258
	Ἰωήλ		28	1	260
			30	17	248
1	4	246	40	10	166
1	19	246		12	74
			52	7	238
			53	4	80.264
	Ἄββακοῦμ		54	2	254
			57	14	258
			60	18	134
3	13	252	62	4	134

	10	258			
63	16	242			
	19	244			
65	8	248			
66	1	256			
	18	166	2	13	126
			5	15	28
				16	162
				45	68
			6	3	162
5	7	100	7	1	80
12	1	242		16	162
22	14	116	11	11	108
23	34	256		29	60.264
28	34	244	12	29	80
				31έ.	142
			13	8	164
				25	34.36
				27έ.	78
18	31	142		31	260
22	25	156	16	18	58
34	3	160	17	1έέ.	58
	12	242	18	20	254
37	7	252	25	10	166
				18	28
			18έέ.	162	
			26	15	186
				27	178
5	3	94		31έέ.	188
				37	60
				49	114
			27		178
		202.210	28	19	146

	36	148	Κορινθίους Β'		
12	8	48			
13	7	136	6	10	260
	12	226	11	17	112
14	4	80		27	178
	15	82		29	160
			12	2	28.54.70.148.
Κορινθίους Α'				4	54
				7	290
				14	160
2	6	50	Γαλάτας		
3	2	50			
4	7	50			
	12	114			
6	13	164	2	2	240
	19	144		9	110
7	40	180		20	54
8	3	48	5	22	238
	6	148.196.256.	6	3	198
	12	82			
9	15	164	Ἐφεσίους		
	18	164			
	22	286			
10	4	170	4	5	120
	5	256		6	192
12	11	148		28	48
	28	44.46	5	12	232
	29	48			
13	12	54	Φιλιπησίους		
14	25	162			
	29	48			
	32	44.46	1	23	54
15	31	152	3	20	110
	41	40	4	18	226

Θεσσαλονικεῖς Α'

2	10	200
	19ξ.	240
	19ξ.	216

Τιμόθεον Α'

3	14	216
5	10	164

Τιμόθεον Β'

1	11	54
	14	238
4	2	80

Ἰακώβου

2	20	162
---	----	-----

Ἑβραίους

4	12	32
11	38	242.98

Α' Πέτρου

2	9	258
	24	80

Ἀποκάλυψις

2	1	258
---	---	-----

Θεοδορήτου

Ἐκκλησ. Ἱστορία 4,22,94

Πλάτων

Τίμαιος 52.

2. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

Ἄαρὼν 56, 16, 9. 56, 17, 19.
250, 5, 5.

Ἄβειρῶν 58, 17, 11. 206, 5, 5.

Ἄβραάμ (15). 106, 10, 22. 108,
10, 1. 242, 3, 20. 254, 8,
15έ.

ἀγάπη 68, 23, 17. 240, 1, 4.

ἄγγελος,-οι 38, 8, 23. 116, 15,
11. 258, 10, 14.

ἀγέννητος 34, 5, 14.

Ἄγια Σοφία, ναὸς Κωνσταντι-
νουπόλεως (12).

Ἄγια τῶν ἁγίων 258, 10, 20.

Ἄγιοι Ἀπόστολοι, ναὸς
Κωνσταντινουπόλεως,
(10.20).

ἀγνωσία 110, 113.

ἀγροικία 200, 2, 10.

ἀγρυπνία 62, 19, 7.

ἀγχόνη 206, 5, 9.

Ἄδὰμ 106, 9, 6. 204, 5, 23.

ἄδης 244, 3, 20.

ἀδικία 100, 6, 7. 114, 14, 9. 180,
13, 13.

ἀθανασία 42, 9, 20.

Ἄθανάσιος ὁ Μέγας (7.16. 94.
99).

ἄθεα 270, 17, 5.

ἄθεα σαβελλιανική 138, 8, 18.

ἄθλησις 288, 27, 19.

ἄθυμία 156, 2, 9.

Αἰγύπτιος,-οι (16.21). 242, 2,
17.

Αἴγυπτος (11. 15. 16. 94). 106,
10, 22. 126, 1, 1έ. 128, 1,
1. 132, 4, 6. 198, 2, 16.
250, 5, 8έ.

αἶμα,-τα 76, 27, 12. 94, 3, 5. 96,
4, 12. 172, 10, 22.

αἵρεσις,-εις (7). 226, 2, 10.

αἵρετικός,-οι (9.15).

αἰσχύνη 80, 30, 21. 96, 3, 1.
158, 3, 17.

Αἰῶνες μυθικοὶ 118, 16, 17.

ἀκοσμία 40, 8, 18.

ἀκτημοσύνη 130, 4, 20.

ἀλαζονεία 118, 16, 20.

Ἄλεξάνδρεια (10.17).

Ἄλέξανδρος Ἀλεξανδρείας
198, 8.

ἄλευρον 176, 12, 19.

ἀλήθεια 28, 1, 7. 54, 15, 10. 62,

- 20, 17ε. 74, 26, 13. 86, 33, 14. 110, 11, 1. 122, 17, 1. 130, 4, 13. 216, 10, 16. 226, 2, 13. 232, 6, 14. 246, 3, 5. 256, 9, 9. 264, 14, 14. 266, 15, 3. 290, 28, 22.
- άλλοτριωσις 120, 16, 1.
- άλογία 30, 3, 14. 30, 3, 14.
- άλουργις 216, 11, 20.
- άμάθια 30, 3, 15. 204, 4, 14.
- Άμαλήκ 56, 16, 3.
- άμαρτία 36, 6, 19. 40, 8, 21. 106, 9, 7. 114, 13, 4. 166, 6, 2. 188, 17, 14. 206, 5, 12ε. 244, 3, 8.
- άμαρτωλός,-οί 248, 5, 21.
- Άμβρακούμ 252, 6, 13.
- άμετρία 64, 20, 8.
- Άμμωνίτης,-αι 272, 19, 17.
- άμνηστία 232, 7, 20.
- Άμώς 106, 10, 19.
- αναγέννησις 142, 11, 16.
- ανάιδεια 156, 3, 20.
- ανάκρασις καινή 142, 10, 3.
- ανάλυσις 54, 15, 14.
- άνανουσις 70, 24, 13.
- Άνανίας 146, 14, 10.
- αναρχία 32, 4, 14.
- άναρχος 34, 5, 14.
- Άναστασία, ναός Κωνσταντινουπόλεως (8. 10. 14. 15. 20. 188. 252). 288, 8.
- ανάστασις 252, 6, 7.
- Άνατολή (9. 10.). 188, 18, 17. 292, 28, 1.
- Άνδρέας 60, 18, 9. 110, 11, 6.
- άνελευθερία 200, 2, 10.
- άνομία 128, 2, 16. 202, 3, 20.
- Άνόμοιοι (13. 16).
- άνταπόδοσις 188, 17, 4.
- άντιζηλία (9).
- άντίληψις,-εις 46, 11, 20.
- Άντιόχεια (8. 11. 21).
- άπαιδευσία 104, 8, 7.
- άπανθρωπία 96, 4, 20.
- άπάτη 112, 12, 8. 142, 12, 21. 144, 12, 2. 226, 2, 10. 228, 2, 1.
- άπαύγασμα 52, 15, 16.
- άπειλή,-αι 130, 4, 18. 142, 11, 10.
- Άπεις Μεμφίτης 132, 5, 8.
- άπληστία 64, 20, 4. 134, 6, 16.
- άπλότης 190, 18, 8.
- άποκάλυψις 46, 11, 18. 258, 10, 16.
- Άπολιναρισται (34).
- Άπολλώς 34, 5, 4ε.
- άπόνοια 58, 17, 12. 94, 3, 11. 188, 18, 18.
- άπορροή 52, 15, 16.
- Άπόστολος,-οί 28, 1, 1. 46, 11, 12. 48, 12, 11. 68, 23, 16. 108, 11, 21. 146, 14, 9. 200, 2, 8. 226, 1, 1. 232, 6, 9. 240, 1, 5. 240, 2, 21.

288, 27, 17.
 ἀργύριον 186, 16, 15. 206, 5, 9.
 Ἀρειανίζοντες 268, 17, 18.
 Ἀρειανός, -οἱ (7. 14. 15. 16. 20.
 34. 242.).
 Ἄρειος 120, 16, 1.
 ἀρετὴ 30, 3, 14ε. 32, 4, 8. 38, 6,
 4. 42, 9, 21. 54, 15, 4. 60,
 19, 20. 84, 32, 12. 84, 33,
 24. 110, 12, 18. 130, 3, 2.
 172, 10, 17. 174, 10, 7.
 210, 6, 3. 214, 9, 12.
 216, 10, 19. 220, 12, 6.
 262, 12, 3. 264, 13, 1. 270,
 17, 1. 276, 21, 7.
 Ἀριανζός (15. 101).
 Ἀριστοτέλης 70, 25, 18.
 Ἀρμαθαῖμ 106, 10, 11.
 ἀρμονία 252, 6, 5.
 ἀρπαγὴ 282, 24, 17.
 ἀρρωστία 40, 8, 20. 84, 32, 12.
 ἀσέβεια 78, 29, 14. 94, 3, 3. 96,
 4, 5. 198, 1, 9. 254, 8, 12.
 ἀσέλγεια 98, 5, 10.
 ἀστήρ, -ες 40, 8, 2.
 ἄστρον, -α 38, 8, 23.
 ἀσφάλεια 160, 4, 1.
 ἀταξία 40, 8, 17ε. 42, 8, 1.
 ἀτιμία 140, 10, 11. 208, 6, 2ε.
 212, 8, 18.
 αὐθάδεια 32, 4, 8. 58, 17, 12.
 αὐτεξούσιον 140, 10, 17.
 ἀφροσύνη 112, 13, 18.

Ἄχαάβ 228, 3, 22.
 Ἄχαϊα 110, 11, 6.
 ἀχαριστία (9).

B

Βάαλ 256, 8, 4.
 Βαβυλῶν 202, 3, 20.
 Βάλης (7).
 Βαλτάσαρ 94, 3, 9.
 βάπτισμα 84, 33, 15. 120. 17,
 14. 146, 14, 17. 270, 17, 4.
 βασιλεία 106, 10, 17.
 Βασίλειος ὁ Μέγας (7. 8. 10.).
 Βηθανία 82, 30, 2.
 Βηθλεὲμ 108, 10, 10.
 βλασφημία 142, 11, 11.
 βροῦχος 246, 3, 9.
 Βυθός 118, 16, 16.

Γ

Γαβαωνίτης, -αι 208, 6, 18.
 Γεδεών 254, 8, 17.
 γῆρας 182, 14, 10.
 γλωσσῶν γένη 46, 11, 22.
 γλωσσῶν ἐρμηνεῖαι 46, 11, 22.
 γνόφος 228, 2, 1. 232, 7, 21.
 γῶσις 46, 11, 18. 40, 12, 15.
 74, 26, 8. 18, 29, 13. 206,
 5, 1.

Γνωστικός,-οι (34).
 Γότθος,-οι (7).
 Γραφή,-αί 58, 17, 7. 100, 5, 4.
 116, 15, 15. 142, 10, 6.
 148, 15, 13. 168, 8, 16.
 172, 10, 10. 212, 7, 6. 244,
 3, 15. 274, 19, 7.
 Γραφή θεία 94, 3, 12. 272, 19,
 22.
 Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (7. 8. 9.
 10. 11. 13. 14. 15. 16. 17.
 18. 19. 21. 94. 101. 188.
 252. 288).

Δ

Δαβίδ (15). 106, 10, 18. 144, 13,
 18. 170, 9, 10. 186, 16, 3.
 Δαθάν 58, 17, 11. 206, 5, 5.
 δαίμων,-ες 94, 3, 2. 228, 3, 10έ.
 δάκρυ,-α 182, 15, 3.
 Δάμασος Ρώμης (10. 17).
 Δανιήλ 202, 3, 20.
 δειλία 78, 29, 14. 266, 15, 12.
 Δεσπότης 80, 30, 18.
 Δημιουργός 118, 16, 16. 140,
 10, 12.
 Δημόφιλος Κωνσταντινουπόλε-
 ως (15).
 διαβολή 134, 6, 3.
 διάβολος 228, 3, 8.
 διαφθορά 190, 18, 10.

δικαιοσύνη 38, 6, 2. 48, 12, 14.
 68, 22, 9. 172, 10, 18. 226,
 2, 15.
 διχόνοια 28, 2, 15.
 διωγμός,-οι (9).
 δόγμα,-τα 160, 5, 23. 162, 5, 16.
 256, 9, 9.
 Δοκηταί (35).
 δόξα 60, 18, 13. 64, 21, 22. 86,
 33, 15. 122, 18, 18. 148,
 15, 14. 162, 5, 12. 192, 20,
 5. 198, 1, 5. 216, 10, 5.
 220, 13, 17. 254, 7, 5.
 δύναμις 26, 1, 4. 46, 11, 19. 64,
 21, 20. 164, 5, 4. 164, 6,
 14έ. 204, 4, 14.
 Δύσις (9. 10). 188, 18, 17. 292,
 28, 1.
 δυσσέβεια 80, 29, 6.
 δυσωδία 82, 31, 3.

Ε

Έβραϊός,-οι 84, 32, 2.
 έγκαλλώπισμα 68, 22, 13. 228,
 3, 23.
 έγκλημα 212, 8, 19.
 εἶδωλον,-α 230, 5, 17έ.
 εἰλικρίνεια (8).
 εἰρήνη 28, 2, 13. 226, 1, 4έ.
 226, 2, 12έ. 232, 7, 22. 238,
 1, 2.

- Ἐκκλησία (13. 19). 34, 5, 3. 46,
11, 12. 58, 18, 18. 70, 125,
20. 90, 1, 2. 112, 13, 20.
186, 16, 13. 206, 5, 15.
216, 10, 16. 228, 3, 13ε.
242, 2, 13. 258, 10, 15.
272, 15, 18. 274, 20, 21.
282, 24, 13. 212, 6.
- ἔλαιον 176, 12, 19.
- Ἐλεάζαρ 56, 16, 11.
- ἐλευθερία 52, 14, 9. 84, 32, 9.
174, 11, 19. 240, 1, 14.
- Ἐλισσαῖος 104, 8, 6. 188, 17, 1.
- ἐλλαμψις 46, 11, 15.
- ἐλλαμψις θεία (19).
- Ἑλλην,-ες 94, 3, 18. 282, 23, 6.
- ἐλπῖς 68, 23, 17ε. 78, 29, 19. 84,
33, 19. 122, 17, 7. 262, 12,
14. 274, 20, 18. 286, 26,
19.
- ἐνανθρώπησις (35. 72).
- ἐνέργεια 148, 15, 7.
- ἐνέργημα 34, 5, 13. 46, 11, 19.
- ἐξομοίωσις 54, 15, 5.
- ἐξορία 98, 5, 6. 120, 4, 18.
- ἐξουσία 156, 2, 2. 218, 11, 6.
- ἐπαρσις 70, 24, 10.
- ἐπήρεια 98, 5, 5. 170, 9, 15.
- ἐπιβολή (7).
- ἐπίγνωσις 68, 23, 21. 290, 28,
21.
- ἐπιείκεια 78, 29, 15. 52, 2, 15.
112, 12, 3. 114, 14, 10.
134, 6, 11.
- ἐπιθυμία 96, 4, 21. 156, 2, 2.
- ἐπομβρία 248, 5, 19.
- ἐρυσίβη 246, 3, 9.
- ἔρωσις 156, 2, 1.
- ἔσποτρον 154, 1, 2.
- εὐαγγέλιον 54, 15, 11. 68, 23,
16. 108, 11, 23. 164, 5, 2.
164, 6, 20. 240, 1, 5.
- Εὐάγριος (9. 13).
- εὐαρμοστία 44, 10, 15.
- εὐγένεια 112, 12, 8. 174, 10, 9.
- εὐγνωμοσύνη 136, 7, 17.
- εὐδία 172, 9, 5.
- εὐδοκία 26, 1, 10. 162, 5, 10.
244, 3, 14.
- εὐεργεσία 98, 5, 6.
- εὐνοια 32, 4, 5. 44, 10, 19. 198,
2, 21. 202, 3, 8.
- εὐπορία 256, 9, 19.
- Εὐριπος 154, 1, 9.
- εὐσέβεια (8). 30, 3, 13. 84, 32,
7. 132, 4, 3. 132, 6, 20.
136, 7, 8. 188, 17, 3. 200,
2, 1. 246, 4, 18. 266, 15,
10ε. 270, 17, 10. 288, 27, 8.
- Εὐσέβιος Σαμοσάτων (16. 100.).
- εὐσχημοσύνη 230, 4, 14.
- εὐταξία 60, 18, 14. 262, 12, 1.
- εὐτέλεια 286, 25, 3.
- εὐφροσύνη 224, 1, 11. 232, 7,
20.
- εὐωδία 82, 31, 5.

Ἐφεσος 110, 11, 6.

Ἐφραϊμ 260, 12, 21.

Ἐωσφόρος 204, 5, 21.

Z

ζάλη 158, 3, 16. 172, 9, 6. 248, 5, 19.

Ζεύξιππος 104, 8, 12.

ζῆλος 36, 6, 11. 52, 14, 11. 126, 1, 2. 290, 28, 21.

ζηλωτής 232, 6, 13.

ζημία 226, 1, 7.

ζωή 48, 12, 15. 126, 1, 10. 226, 1, 8. 252, 6, 6.

H

ἡδονή 76, 27, 11. 204, 5, 23. 220, 12, 8.

Ἡλίας 108, 10, 4. 166, 7, 16. 176, 12, 18. 228, 3, 15.

ἡμερότης 30, 3, 24.

Ἡπειρος 110, 11, 6.

Ἡρώδης 126, 7.

ἡσυχία 202, 3, 3.

Θ

θάνατος 36, 6, 5. 96, 3, 1. 122,

17, 5. 176, 11, 9. 198, 1, 14.

θάσος 76, 27, 10.

θέατρον,-α 154, 1, 5. 174, 11, 17.

Θεοδόσιος Α' (10. 16. 18. 20).

Θεοδώρητος (94).

θεολογία 160, 5, 22.

Θεός (13. 18. 20). 26, 1, 11. 34, 5, 13. 36, 6, 20. 44, 9, 10.

44, 10, 6. 46, 11, 12. 48,

12, 12. 50, 13, 5. 50, 14,

20. 52, 14, 5ε. 54, 15, 9.

54, 16, 1. 56, 16, 5. 56,

17, 19. 62, 19, 1ε. 62, 20,

13. 64, 21, 18. 66, 22, 17.

68, 22, 9. 68, 23, 17. 72,

26, 21. 74, 26, 1. 74, 27,

19. 80, 30, 8. 84, 33, 16.

86, 33, 1ε. 90, 2, 15. 94,

3, 4. 100, 5, 4. 102, 7, 18.

108, 10, 9ε. 116, 14, 4. 116,

15, 9ε. 118, 15, 4. 120, 16,

5. 120, 17, 12. 122, 17, 13.

122, 18, 17. 134, 7, 20.

136, 7, 11. 138, 7, 4. 138,

8, 13. 140, 9, 2. 140,

10, 20. 142, 12, 18ε. 144,

13, 21. 146, 13, 1. 146, 14,

15. 146, 148, 15, 7. 154, 1,

12. 162, 5, 10. 166, 7, 20.

168, 7, 2. 174, 10, 5. 176,

11, 13. 178, 12, 15. 180,

13, 2ε. 180, 14, 18ε. 184, 15, 9. 186, 17, 14. 190, 19, 22. 196, 1, 6. 200, 2, 8. 210, 7, 22. 212, 7, 6ε. 214, 8, 4. 214, 9, 16. 218, 11, 2ε. 220, 12, 13. 224, 1, 6. 226, 1, 5. 220, 3, 24. 244, 3, 171. 246, 3, 14. 246, 4, 16. 248, 5, 16. 250, 5, 10ε. 254, 8, 12. 256, 8, 5. 256, 9, 6ε. 262, 12, 7ε. 266, 15, 8. 268, 16, 1ε. 270, 17, 16. 272, 18, 4ε. 272, 19, 18ε. 274, 19, 1. 274, 20, 17. 286, 25, 3. 286, 26, 24. 270, 27, 6ε. 290, 28, 23. 292, 28, 3ε.

θεότης 58, 18, 21. 64, 21, 21. 120, 6, 2ε. 132, 4, 2. 138, 7, 1. 140, 9, 1. 142, 11, 11. 146, 14, 14. 148, 15, 11. 206, 5, 18. 216, 10, 13. 244, 3, 4. 252, 6, 14ε. 266, 14, 4. 266, 16, 23. 270, 17, 5. 272, 18, 4. 272, 19, 20.

Θεσσαλονίκη (18).

θηλυδρίας 230, 5, 18.

θράσος 30, 3, 15. 36, 6, 12. 92, 3, 20. 116, 15, 12.

θρασύτης 82, 31, 17. 92, 2, 16. 114, 13, 2. 204, 4, 11.

θρήνος,-οι 244, 3, 15.

θηρησκεία 54, 3, 2.

θρύψις 182, 15, 20.

θυμηδία 224, 1, 12.

θυμός 76, 27, 12. 42, 3, 21.

θυσία 186, 16, 1. 206, 5, 3. 244, 3, 13.

θυσιαστήριον (15). 94, 3, 11. 164, 6, 13. 184, 16, 19. 186, 16, 6. 284, 25, 18.

Θωμάς 60, 18, 5. 110, 11, 7.

θωπεία 200, 2, 10.

I

Ίακώβ 154, 2, 19.

Ίκάκωβος 58, 10, 23.

Ίεβούς 288, 27, 13.

Ίεζάβελ 228, 3, 15ε.

ιερεία ἔμψυχα 116, 15, 10.

Ίερεμίας 244, 3, 1.

Ίεροβοάμ 206, 5, 16.

Ίερουσαλήμ 104, 8, 12. 110, 12, 13. 258, 10, 19. 288, 27, 14.

Ίερώνυμος (9).

ιερωσύνη 276, 20, 4.

Ίησοῦς 58, 18, 19. 82, 30, 2. 86, 33, 15. 152, 1, 3. 166, 7, 17. 292, 28, 13.

Ίησοῦς Χριστός (22). 72,25,8. 86,33,15. 148,15,10. 152,1,3. 292,28,13.

- Ἰθάμαρ 56, 16, 11.
 ἰλαρότης 48, 12, 9.
 Ἰουδαία 110, 11, 5.
 Ἰουδαϊσμός 120, 16, 2.
 Ἰούδας 60, 18, 5.
 Ἰούδας, ὁ προδότης 206, 5, 8.
 Ἰούδας, υἱὸς Ἰακώβ, 32, 4, 10.
 Ἰσαάκ 164, 5, 3. 198, 2, 18.
 Ἰσις 132, 5, 9.
 ἰσοτιμία 148, 15, 5.
 Ἰσραήλ (15). 32, 4, 9ε. 52, 15, 20. 68, 23, 18. 82, 31, 14. 90, 2, 15. 106, 10, 19. 142, 10, 5. 184, 15, 17. 190, 18, 10. 202, 3, 21. 206, 5, 11. 242, 2, 8. 242, 3, 20. 248, 4, 9. 250, 5, 1. 256, 8, 2. 276, 20, 1.
 Ἰταλία 110, 11, 7.
 Ἰωάννης βαπτιστῆς 108, 10, 7. 166, 7, 17.
 Ἰωάννης εὐαγγελιστῆς, 58, 18, 23. 60, 18, 10. 110, 11, 6. 144, 13, 20. 258, 10, 15.
 Ἰωβ 44, 10, 23. 158, 3, 10. 178, 12, 3. 178, 13, 18.
 Ἰωνᾶς (12).
 Ἰωσήφ (15). 106, 10, 21. 128, 3, 18ε. 250, 5, 8.
 Ἰωσίας 92, 2, 15.
- Κ**
- Κάϊν 206, 5, 2.
 καινοτομία 140, 10, 13.
 Καῖσαρ 136, 7, 10.
 κακία 30, 3, 17ε. 42, 9, 22. 82, 31, 6. 110, 12, 19. 116, 14, 1. 158, 3, 18. 174, 10, 7. 180, 13, 12ε. 190, 18, 10. 220, 12, 6. 230, 4, 3.
 κακοδοξία 144, 12, 5.
 Καππαδόκης,-αι (100).
 καρδία 60, 18, 12. 70, 24, 5. 164, 5, 5. 188, 18, 19. 212, 7, 2. 218, 12, 17. 230, 4, 5.
 Κάρμηλος 110, 10, 4. 166, 7, 17.
 καρτερία 134, 6, 10.
 κατάνυξις 94, 3, 7.
 κατήφεια 248, 4, 14.
 καύχημα 164, 6, 19.
 καύχησις 216, 10, 5. 240, 2, 20.
 κενοφωνία 34, 5, 19.
 κέρδος 214, 9, 13.
 Κηφᾶς 34, 5, 4ε.
 κίνδυνος 52, 14, 11ε. 66, 21, 14. 114, 14, 13. 142, 12, 18.
 κλέπτης,-αι 226, 2, 24.
 κληρονομία 288, 27, 12.
 κολακεία 198, 2, 20.
 Κορίνθιος,-οι 50, 14, 10.
 Κορνήλιος 146, 14, 17.
 Κορύβας 232, 6, 7.
 κρίμα,-τα 242, 3, 23. 244, 3, 17.
 κτίσις καινή 68, 23, 16.
 κτίσμα 34, 5, 12. 120, 17, 12. 272. 18, 4ε.
- κάθαρσις 254, 7, 5.

Κύριος (22). 62, 20, 16. 84, 33,
15. 120, 17, 14. 128, 2, 14.
134, 6, 11. 138, 9, 23. 148,
15, 9. 152, 1, 4ε. 158, 3,
20. 160, 4, 4. 170, 9, 11.
180, 14, 19. 188, 17, 4.
220, 12, 13. 220, 13, 16.
228, 3, 16. 244, 3, 16. 248,
4, 10. 254, 8, 13. 256, 9,
14. 258, 9, 6. 258, 10, 23.
262, 13, 15. 276, 20, 2.
288, 26, 1.

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας 102.

Κωνσταντινούπολις (7. 8. 9. 10.
11. 12. 14. 15. 16. 17. 18.
19. 20. 21. 100. 101. 126.
134. 242. 252. 288).

Λ

Λάβαν 154, 2, 20.
λατρεία 32, 4, 19.
Λάζαρος 166, 6, 6ε. 220, 12, 3.
Λευΐτης,-αι 58, 17, 1.
λογισμός,-οἱ 96, 4, 22. 170, 9,
16. 182, 14, 12. 204, 4, 11.
252, 6, 1.
Λόγος 38, 7, 15. 40, 8, 13. 44,
10, 4. 142, 11, 7. 146, 13,
3. 258, 9, 2. 262, 12, 10.
288, 27, 13.
λοιδορία 204, 4, 20. 216, 10, 10.

Λουκάς 110, 11, 5. 146, 14, 9.
λύπη 76, 27, 10.
λωποδύτης,-αι 226, 2, 23.
Λὼτ 254, 8, 15.

Μ

Μαδιαναῖοι 254, 8, 15.
Μαινάς,-δες 230, 4, 10. 230, 5,
21.
μακαριότης 122, 17, 14.
Μακεδονία (11).
μακροθυμία 114, 14, 18.
Μάλχος 114, 14, 20.
μανία 102, 7, 11. 138, 8, 18.
230, 4, 11. 282, 23, 7.
Μάνος 118, 16, 20.
Μάξιμος, κυνικός φιλόσοφος,
(9. 10. 17. 18. 134. 158).
Μαριὰμ 206, 5, 6.
Μαρία, Θεοτόκος 34, 5, 10.
(34). 120, 16, 3.
Μαρκίων 118, 16, 18.
Μᾶρκος 110, 11, 7.
μάρτυς,-υρες (20).
Μασσαλιανοὶ (13).
Ματθαῖος (143).
μεθοδεία,-αι 158, 3, 3.
Μελέτιος Ἄντιοχείας (11).
Μενδήσιοι 132, 5, 7.
Μερρὰν 204, 4, 5.
μετουσία 68, 22, 1.

μικροψυχία 26, 1, 11.
 μιξόθηλυς 230, 5, 18.
 μισθός 162, 5, 17.
 μνησικακία (12).
 Μόδεστος (15. 8. 98).
 Μονάς (19).
 μονογενής 64, 21, 20. 258, 9, 2.
 Μοντανός 118, 16, 19.
 μοχθηρία 78, 28, 1.
 μόχθος 160, 4, 3. 190, 19, 18.
 μῦθος 172, 10, 11. 228, 2, 5.
 230, 4, 10.
 μυσταγωγία 200, 2, 4.
 μυστήριον,-α 50, 13, 6. 74, 27,
 21. 94, 3. 14. 204, 3, 2.
 216, 11, 22.
 Μωαβίτης,-αι 272, 19, 17.
 Μωϋσῆς 52, 15, 19. 54, 16, 14έ.
 18, 17, 10. 108, 10, 2. 198,
 2, 15. 206, 5, 5. 250, 5, 5.
 254, 8, 16.

N

Ναβουθαί 228, 3, 22.
 Ναβουζαρδάν 94, 3, 9.
 Ναβουχοδονόσορ 244, 3, 12.
 Ναζιραῖοι 290, 27, 6.
 Ναυαῖτος 118, 16, 20.
 νέκρωσις 142, 11, 16.
 νεύσις 54, 15, 5. 110, 12, 19.
 νηστεία 62, 19, 7.

Νίκαια (11).
 νόμος 62, 20, 22. 98, 4, 7. 106,
 9, 5. 240, 1, 4.
 νοοτροπία (8).
 νωθεία 36, 6, 3έ.

Ξ

Ξενιτεία 276, 21, 11.
 Ξύλος τῆς ζωῆς 106, 9, 9.

O

οἴησις 48, 12, 18.
 οἰκονομία 72, 25, 5. 128, 3, 20.
 ὀλοκάρπωσις 288, 26, 2.
 ὀλοκαύτωμα,-τα 116, 15, 10.
 186, 16, 2.
 Ὀλυμπία 174, 11, 16.
 ὀμόδοξος,-ον 34, 5, 17.
 ὀμολογία 122, 17, 8. 144, 12, 3.
 270, 17, 5.
 ὀμόνοια 190, 19, 17.
 ὀμοτιμία 142, 11, 9.
 ὀμότιμος,-ον 34, 5, 17. 142, 12,
 19.
 ὄνειδος 246, 3, 2.
 Ὄρθοδοξία (8. 9. 252). 198, 1,
 5.
 Ὄρθόδοξος,-οι (7. 8. 11. 14.
 16).

Ἦσιρις 132, 5, 9.
 Οὐαλεντῖνος 118, 16, 15.
 Οὐάλης (15. 94. 98. 101. 246).
 οὐσία 270, 17, 6έ.
 οὐσίωσις 64, 21, 20.

Π

- πάθος 28, 2, 18. 38, 6, 3. 60, 18,
 2. 68, 23, 15. 76, 27, 9έ.
 106, 9, 5. 152, 1, 8. 156, 2,
 4. 172, 10, 16. 174, 11, 13.
 178, 12, 10. 180, 13, 4.
 200, 3, 23. 204, 4, 6έ. 210,
 6, 5. 228, 2, 6. 230, 4,
 7. 242, 2, 9.
- παιδαγωγία 46, 11, 21. 68, 23,
 15. 254, 7, 3.
- παιδαγωγίαί σαρκός 46, 11, 21.
- παιδεία 64, 20, 3.
- παλιγγενεσία 252, 6, 6.
- Παλλάδιος (94).
- πανήγυρις (14). 26, 1, 2.
- Πᾶν,-ες 232, 6, 8.
- παράδεισος 54, 15, 13. 116, 14,
 1. 204, 5, 23.
- παραίνεσις 82, 31, 22.
- Παράκλητος 146, 13, 3.
- παραμυθία 92, 2, 8.
- παρανομία 98, 4, 1.
- παρρησία 90, 1, 13. 108, 10, 19.
- Πάσχα (15).
- Πατήρ 34, 5, 13έ. 60, 18, 13.
 64, 21, 19. 68, 23, 21. 84,
 33, 16. 120, 16, 4. 120, 17,
 11έ. 122, 17, 9. 122, 18, 18.
 128, 1, 1. 138, 8, 15. 140,
 10, 9έ. 146, 13, 1έ. 216, 10,
 11. 242, 3, 19έ. 268, 16, 7έ.
 270, 17, 2.
- Παυλῖνος (21).
- Παῦλος 34, 5, 4έ. 46, 11, 11. 48,
 12, 16. 54, 15, 9. 70, 24, 9.
 82, 31, 13έ. 110, 11, 4έ.
 148, 15, 1. 160, 4, 8. 178,
 12, 2. 216, 10, 5. 240, 1, 5.
 290, 27, 1.
- πειρασμός,-οὶ 170, 9, 9.
- πενία 90, 1, 1. 182, 14, 2.
- περιτομή 110, 11, 4.
- Πέρσης,-αι 244, 3, 17.
- Πέτρος 60, 18, 4έ. 110, 11, 5.
 130, 3, 1. 188, 17, 13.
- Πέτρος Β' Ἀλεξανδρείας (9. 10.
 16. 17).
- πικρία 228, 3, 20.
- Πιλᾶτος 206, 5, 10.
- πίστις (20). 34, 4, 1. 36. 5, 1. 46,
 11, 23. 54, 15, 10. 66, 22,
 22. 68, 23, 17. 72, 26, 16.
 82, 31, 19. 84, 33, 15. 98,
 5, 5έ. 120, 17, 14. 136, 7,
 19. 152, 1, 6. 204, 4, 12.
 254, 8, 12. 260, 11, 13.
 264, 15, 22.

- πίστις καινή 90, 1, 9.
 πλάνη 254, 8, 8.
 Πλάτων 70, 25, 19.
 πλεονασμός 40, 8, 23.
 πλησμονή 154, 1, 5.
 πλούτος 90, 1, 2. 218, 12, 17.
 Πνεῦμα 28, 1, 7. 34, 4, 1. 34, 5,
 12. 36, 6, 2. 44, 10, 9. 46,
 11, 8. 64, 21, 16. 68, 23,
 16. 112, 13, 13. 122, 18,
 19. 134, 6, 6. 138, 7, 4.
 144, 12, 6. 144, 13, 18.
 146, 14, 21. 148, 15, 8.
 152, 1, 8. 154, 2, 16. 180,
 13, 8. 182, 14, 2. 238, 1, 7.
 240, 1, 6. 262, 12, 1έ. 262,
 13, 20. 264, 14, 5. 282, 23,
 10.
 Πνεῦμα ἅγιον (16). 68, 23, 21.
 120, 16, 5έ. 120, 17, 11έ.
 122, 17, 11. 138, 8, 15.
 140, 10, 13. 142, 11, 13.
 142, 12, 20. 146, 13, 8.
 148, 15, 13. 152, 1, 4.
 196, 1, 7. 208, 6, 19. 216,
 10, 11. 226, 1, 6έ. 250, 6,
 22. 258, 9, 2. 268, 16, 8.
 270, 17, 3.
 Πνευματομάχοι (35).
 πόθος 182, 15, 20. 200, 2, 17.
 206, 5, 21.
 πόλεμος 188, 18, 20.
 πολυαρχία 32, 4, 14.
 προαίρεσις 84, 33, 21. 96, 4, 21.
 180, 13, 11. 256, 9, 19.
 προεδρία 66, 22, 16. 76, 27, 14.
 184, 15, 4έ. 202, 3, 16.
 προθυμία 26, 1, 3. 48, 12, 10.
 136, 7, 17. 210, 6, 4. 214,
 9, 16.
 πρόνοια 76, 27, 21.
 προνομία 184, 18, 12.
 προσευχή 94, 3, 7.
 προσφορά 186, 16, 2.
 πρόσωπον 270, 17, 8έ.
 προφητεία 106, 10, 20.
 προφήτης,-αι 48, 12, 6. 68, 23,
 15. 106, 9, 5. 242, 2, 8.
 πρωτεΐα 66, 22, 21.
 πρωτολογία 100, 6, 10.
 πυράγρα 272, 18, 13.
 πῦρ σοδομιτικόν 94, 3, 4. 96, 1.
 Πύρρων 70, 25, 17.
 πύρωσις 160, 4, 9. 246, 3, 13.
 52, 18, 20.
- P**
- ραθυμία 160, 4, 1.
 Ροβοάμ 212, 7, 11.
 Ρώμη (17).
- Σ**
- Σαβελλίζοντες 268, 17, 16.

Σαβέλλιος 118, 16, 21.
 Σαμόσατα (16). 100.
 Σαμουήλ 106, 10, 11. 274, 20,
 24.
 Σαούλ (15). 106, 10, 17.
 Σάπφειρα 146, 14, 10.
 Σάραπισ 132, 5, 10.
 Σαραφθία 176, Γ2, 18.
 Σάσιμα (11. 15). (101).
 Σατᾶν 290, 271.
 σεισμός,-οὶ 40, 8, 18.
 σεμνότης 94, 3, 19.
 Σηλώμ 288, 27, 10.
 Σιγή 118, 16, 17.
 σιτοδοσία 126, 9.
 σιωπή 28, 1, 6.
 σκαιότης 200, 2, 9.
 σκοτόμαινα 242, 2, 7ε.
 Σοδομίτης,-αι 206, 5, 4. 254, 8,
 15.
 Σολομών 36, 6, 16. 180, 14, 20.
 Σουμανίτις 188, 17, 1.
 σοφία 38, 6, 3. 46, 11, 17. 48,
 12, 13. 50, 13, 5. 58, 17, 9.
 62, 20, 23. 64, 20, 3. 66,
 21, 5. 74, 27, 20. 128, 3,
 19. 136, 7, 16. 198, 1, 2.
 σταυρός 56, 16, 4. 176, 11, 13.
 178, 12, 14.
 Στέφανος 114, 13, 5.
 συγγνώμη 82, 31, 7. 142, 12, 17.
 συμφορά 32, 4, 19. 56, 16, 4.
 92, 2, 8. 112, 12, 3. 228, 2,
 5.

συναίσθησις 98, 4, 2.
 συνένευσις 44, 10, 19.
 σύνεσις 64, 21, 11. 184, 15, 6.
 260, 12, 22.
 σύνθρονος,-ον 34, 5, 17.
 Σύνοδος οίκουμηνική Β' (10.
 21).
 συνωμοσία (9).
 Συρία (100).
 Σύρος 154, 2, 20.
 Σωκράτης (98).
 σωτηρία (13). 72, 25, 12. 84, 33,
 17. 142, 10, 2. 266, 15, 16.
 272, 18, 23. 278, 21, 9.
 σωφροσύνη 282, 23, 7.

Τ

ταπεινότης 140, 9, 4. 170, 9, 20.
 ταπεινώσις 70, 24, 73.
 τελειότης 54, 15, 14.
 τελειώσις 68, 23, 15. 270, 17, 4.
 τιμή 192, 10, 5. 204, 3, 2. 220,
 13, 17. 224, 1, 14.
 τιμωρία 284, 24, 6.
 τοιχωρύχος,-οι 226, 2, 24.
 τόκος 162, 5, 1.
 τραγωδία 94, 3, 6. 228, 2, 4.
 Τριάς (16. 19. 20). 92, 2, 5. 116,
 15, 11. 132, 4, 1. 132, 6,
 25. 142, 12, 17. 190, 19,
 14ε. 198, 1, 8. 206, 5, 18.

244, 3, 4. 254, 7, 4. 266,
16, 22. 286, 26, 18. 292,
28, 8.

τρυφή 98, 5, 19. 164, 6, 12. 166,
6, 7. 186, 17, 20. 188, 17,
5. 218, 12, 20. 228, 3, 23.
τυφλότης 64, 20, 9.

Υ

ὕβρις 90, 1, 12. 154, 1, 5. 198,
1, 13. 212, 8, 16. 260, 12,
21. 264, 14, 7. 282, 24, 16.

ὕβριστής 58, 17, 11. 282, 24,
16.

υίοθετιστής,-αί (34).

Υἱός 34, 5, 14έ. 64, 21, 20. 68,
23, 21. 120, 16, 4έ. 120, 17,
11. 122, 17, 9. 128, 1, 2.
138, 8, 15. 140, 10, 13έ.
144, 13, 20. 146, 13, 7.
216, 10, 11. 268, 16, 7.
270, 17, 3.

υἱός τῆς βροντῆς 144, 13, 21.

Υἱός τοῦ ἀνθρώπου (143).

υιότης 142, 10, 1.

ὕπερηφανία 90, 1, 12.

ὕπεροψία 188, 17, 9.

ὕπόνοια 210, 6, 4.

ὕποψία 184, 15, 8.

ὕπόστασις 146, 13, 7. 148, 15,
2έ. 270, 17, 7έ.

Φ

φατρία 98, 5, 4.

φθόνος 70, 24, 11. 76, 27, 11.
126, 1, 2. 204, 4, 15έ. 276,
21, 21.

φθορά 40, 8, 23. 174, 1, 6.

φιλανθρωπία 170, 9, 22. 254, 7,
2.

φιλία 280, 23, 12.

Φίλιππος 60, 18, 4έ.

Φιλισταῖοι 198, 2, 19.

φιλομάθεια 262, 12, 2.

φιλονεικία 76, 28, 25. 280, 23,
8έ.

φιλοσοφία 170, 9, 3έ.
, 17, 18.

Χ

Χαλάνη 58, 17, 9.

Χαναάν (15).

Χαναανῆος,-οι 254, 8, 14.

χαρά 216, 10, 5.

χάρις (22). 66, 22, 17. 68, 22, 3.
68, 23, 15. 72, 25, 1. 114,
14, 10. 142, 12, 22. 292,
28, 13.

χάρισμα 28, 1, 4. 46, 11, 20.
144, 12, 11.

Χερουβεὶμ 144, 13, 15.

χλιδή-228, 3, 23.
 ρῆμα,-τα 186, 16, 11.
 χριστοκτόνος 206, 5, 10.
 Χριστιανός,-οὶ (13. 246). 94, 3,
 1έ. 246, 3, 1έ.
 Χριστός (22). 32, 4, 23. 34, 5,
 6έ. 46, 10, 2. 46, 11, 3. 50,
 13, 4. 54, 15, 12. 58, 18,
 16. 60, 18, 3έ. 66, 21, 4.
 68, 23, 16. 70, 23, 1. 72,
 25, 3. 74, 26, 11. 78, 29,
 18. 80, 30, 14. 82, 31, 14έ.
 86, 33, 14. 96, 4, 11έ. 106,
 9, 5. 114, 14, 12. 116, 14,
 3. 122, 18, 17. 126, 1, 5.
 132, 4, 4. 132, 5, 14. 134,
 6, 7έ. 148, 15, 10. 152, 1,
 3. 164, 6, 22. 178, 12, 10.
 190, 18, 2. 208, 6, 12.
 220, 13, 16. 244, 3, 120.
 246, 3, 1. 264, 14, 11. 280,
 22, 2. 282, 23, 9. 292, 28,
 13.
 χρηστότης 82, 31, 16. 116, 14,

2. 134, 6, 3.
 Χρύσιππος 70, 25, 17.

Ψ

ψεύδος 122, 17, 2. 132, 5, 12.
 15
 ψευδόχριστος,-οι 246, 3, 2.
 ψυχή,-αὶ 28, 2, 12. 30, 2, 6. 40,
 8, 20. 48, 12, 13. 76, 27,
 9έ. 84, 32, 4. 96, 4, 7. 112,
 13, 16. 118, 15, 1. 142, 12,
 18. 156, 3, 22. 170, 9, 11.
 174, 11, 18έ. 198, 1, 4. 244,
 3, 20. 256, 9, 9. 264, 14,
 18.

Ω

ὠδῖς,-νος 266, 15, 10.
 ὠφέλεια 46, 11, 15. 164, 6, 8.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7-23
ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	25-293
- ΛΟΓΟΣ (ΑΒ')	25-87
Περὶ τῆς εὐταξίας κατὰ τὰς συζητήσεις, καὶ ὅτι δὲν εἶναι εἰς θέσιν κάθε ἄνθρωπος νὰ διαλέγεται περὶ Θεοῦ, οὔτε εἶναι κάθε καιρὸς κατάλληλος πρὸς τοῦτο	
ΛΟΓΟΣ ΛΓ'	88-123
Πρὸς Ἀρειανούς καὶ εἰς ἑαυτὸν	
ΛΟΓΟΣ ΛΔ'	124-149
Εἰς τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου ἐπιδημήσαντας	
ΛΟΓΟΣ ΚΣΤ'	151-193
Εἰς ἑαυτὸν, εἰς τὸν λαὸν καὶ εἰς τοὺς ποιμένας ὅταν ἐπανῆλθεν ἀπὸ τὸν ἀγρὸν μετὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μαζίμου	
ΛΟΓΟΣ ΛΣΤ'	194-221
Εἰς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν καθέδραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὴν προθυμίαν τὴν ὁποίαν ἐπέδειξε δι' αὐτὸν ὁ λαὸς	
ΛΟΓΟΣ ΛΕ'	222-235
Εἰς τοὺς Μάρτυρας καὶ κατὰ Ἀρειανῶν	
ΛΟΓΟΣ (ΜΒ')	236-293
Ἀποχαιρετιστήριος παρουσίᾳ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἐπισκόπων	
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	295-317
1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς	295-313
2. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	314-317
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	319

Φωτοστοιχιοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 546 35.

Έκτύπωση Ήρσσετ: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Τσαμαδοῦ 8 – Τηλ. 928 592 – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Βιβλιοδεσία: ΑΦΟΙ ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανᾶ 17 – Τηλ. 839 414 – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Κεντρικὴ Πώληση: ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ» ΕΛΕΥΘ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 546 35